

ผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานี พ.ศ.2505-2520

โดย

นายพงษ์ศักดิ์ ปัตถา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานี พ.ศ.2505-2520

โดย
นายพงษ์ศักดิ์ ปัตถา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา
ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE IMPACT OF AMERICAN BASES ON SOCIO - ECONOMIC CONDITION OF
UDORNTHANI, A.D.1962 - 1977**

**By
Pongsak Pattha**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of History

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2007

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ ผลกระทบของ
ฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานี พ.ศ.2505-2520 ” เสนอโดย
นายพงษ์ศักดิ์ ปัตถา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุวัฒน์ ทาสุนทร)
...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร)
...../...../.....

47205206 : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

คำสำคัญ : ฐานทัพสหรัฐอเมริกา / ผลกระทบ / อุดรธานี / สภาพเศรษฐกิจ / สภาพสังคม

พจนานุกรม : ปรากฏการณ์ : ผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม
ของเมืองอุดรธานี พ.ศ.2505-2520. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร.
177 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากการตั้งฐานทัพ
สหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานี ในช่วง พ.ศ.2505 - 2520

ผลการศึกษาพบว่า การตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในจังหวัดอุดรธานีในช่วงสงคราม
เวียดนาม พร้อมกับการเข้ามาประจำการของทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานีกว่า 8,000 นาย ได้
ทำให้สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว การตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ได้
ก่อให้เกิดการจ้างงานในค่ายและหน้าค่ายทหารเป็นจำนวนมาก ผู้คนในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัด
ใกล้เคียงต่างเดินทางเข้ามาสมัครงานในค่ายทหารสหรัฐฯ กิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการภาคบริการ เช่น โรงแรม บาร์ ในที่ลับ อบอบนวด บ้านเช่า
บังกะโล ฯลฯ ในขณะเดียวกันการเข้ามาของทหารอเมริกันได้ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมือง
และปัญหาทางสังคมตามมาด้วย เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กถูกล่วงละเมิด เป็นต้น

หลังจากสงครามเวียดนามสิ้นสุดลง สหรัฐอเมริกาได้ถอนกำลังทหารออกจากจังหวัด
อุดรธานี ใน พ.ศ.2519 จังหวัดอุดรธานีได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่าง
กะทันหันอีกครั้งหนึ่ง ลูกจ้างทั้งในค่ายและหน้าค่ายทหารถูกเลิกจ้างจำนวนหลายหมื่นคน กิจการ
ภาคบริการปิดตัวลงเป็นจำนวนมาก สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีซบเซาลงอย่างรวดเร็ว ใน
ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นด้วยเช่นกัน เช่น ปัญหาเด็กกำพร้า การว่างงาน การหย่าร้าง
อาชญากรรม เป็นต้น แรงงานท้องถิ่นต่างก็หาทางออกของตนเองในแนวทางแตกต่างกันออกไป
เช่น กลับไปทำไร่ทำนายังภูมิลำเนาของตน รับจ้าง ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในเมือง เดินทางไปทำงาน
ต่างประเทศ เป็นต้น อย่างไรก็ตามด้วยศักยภาพของเมืองอุดรธานีซึ่งเป็นเมืองขนาดใหญ่ เป็นเมือง
ศูนย์กลางการติดต่อค้าขายของภูมิภาคอีสานตอนบนมายาวนาน ทำให้จังหวัดอุดรธานีฟื้นตัวจาก
สภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาภายในเวลาไม่นานนัก

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

47205206 : MAJOR : HISTORICAL STUDIES

KEY WORD : AMERICAN BASES / IMPACT / UDORNTHANI / ECONOMIC CONDITION /
SOCIAL CONDITION

PONGSAK PATTHA: THE IMPACT OF AMERICAN BASES ON SOCIO -
ECONOMIC CONDITION OF UDORNTHANI, A.D.1962 - 1977. THESIS ADVISOR : WINAI
PONGSRIPIAN. Ph.D. 177 pp.

The purpose of thesis is to study the impact of American bases on the economic and social conditions of Udonthani Province between 1962 and 1977. The result of this study shows that the presence of the 8,000-strong military personnel at the American bases in Udonthani contributed greatly to the economic growth of the province. The bases attracted job seekers from within Udon as well as from neighbouring provinces. People were employed for various kinds of jobs within the bases and for external services. Many new businesses, especially the entertainment sector, were set up in order to serve the needs of young American soldiers. Hotels, Bars, night clubs, massage parlours, bungaloes, and houses to let, were ubiquitous and making good profits. The municipality extended in size in response to the unexpected economic boom. However, this development was to be followed by social problems such as prostitution, drug addiction, and often-despised children of mixed American-Thai parentage.

The withdrawal of American troops from Udon in 1976, after the debacle of American involvement in the Vietnam War, brought about an abrupt change in the economic and social conditions in the province. Thousands of local workers lost their well-paid jobs, and inevitably, houses of pleasures and all sorts of related services had to close down. Lack of jobs and employment accentuated the already-existing social problems, notably, abandoned orphans, deserted women of comfort, and crimes. Local workers, however, proved to be resilient in the face of dire situation. Many went back to resume their work in the paddy fields, whereas others either started petty and small-scale trades, or sought employment abroad as manual or skilled workers. As a chief town with favourable economic potentials, it was not long before Udonthani recovered economically and regained its status as a thriving commercial centre in Upper Northeast Thailand.

Department of History Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2007

Student's signature.....

Thesis Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของ อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ชี้แนะแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดเวลาอันมีค่าตรวจสอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ เกลาสำนวนภาษา และแปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สุวัฒน์ ทาสุคนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อวิจารณ์ประเด็นต่างๆ ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ยังยุทธ ชูแว่น ที่ได้กรุณาชี้แนะแนวทางการเขียนแบบเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์นานนับปี และปลูกฝังความรักต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่านที่ได้มอบวิชาความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ลึกซึ้ง และบรรยากาศทางวิชาการทั้งในและนอกชั้นเรียน

ขอขอบคุณ คุณพ่อชนะ สรรพโส อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวาริ จำสับเอกสุกิจ ชะสุนทร คุณดาสวน ประสงค์คำ คุณสันติชัย ทองยัง ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เรื่องราวในอดีตอันมีค่า รวมทั้ง คุณดาทองสุข สุขสมร ผู้ล่วงลับ

ขอขอบคุณ คุณธนัญชัย รสจันทน์ รุ่นพี่วิชาเอกประวัติศาสตร์ทั้งสองสถาบันที่ให้คำแนะนำการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ขอขอบคุณ คุณดาณัย จริญญาทอง ที่คอยมอบกำลังใจและน้ำใจให้เสมอ รวมทั้งเพื่อนร่วมรุ่นทุกคนที่คอยกระตุ้นเตือนเรื่องระยะเวลาการทำวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความรัก ความเข้าใจจากครอบครัว ลูกขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อสำราญ ปัตตา คุณแม่ทองมา ปัตตา ผู้พยายามเข้าใจสิ่งที่ลูกคิดค้นเสมอมา และพี่สาวที่แสนใจดีทั้งสอง

ขอขอบคุณใดๆ ที่เกิดขึ้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยแต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานี	5
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	9
สมมติฐานการศึกษา	10
ขอบเขตการศึกษา.....	10
วิธีการศึกษา.....	10
แหล่งข้อมูล.....	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2 พัฒนาการของเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ. 2505.....	12
ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์.....	12
สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองอุดรธานี	12
ภูมินิเวศน์ของเมืองอุดรธานี	15
สภาพภูมิอากาศ	15
ทรัพยากรธรรมชาติ	16
ประชากร	17
พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505.....	18
พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานี	
พ.ศ.2428-2437	18
พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานี พ.ศ.2437 – 2475.....	27
พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานี พ.ศ.2475 – 2505.....	29

บทที่	หน้า
สภาพเศรษฐกิจเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505.....	31
ความสำคัญของเส้นทางการค้าระหว่างเมืองอุดรธานีกับเมืองต่างๆ	31
การจัดเก็บภาษีอากรของเมืองอุดรธานี.....	33
การประกอบอาชีพของราษฎรเมืองอุดรธานี.....	34
สภาพสังคมเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ. 2505	37
สภาพชุมชนเมืองอุดรธานี.....	37
บทบาทของชนชั้นนำของเมืองอุดรธานี.....	38
การศึกษาของเมืองอุดรธานี.....	40
การสาธารณสุขของเมืองอุดรธานี.....	41
3 ฐานทัพอเมริกากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานี	44
ภูมิหลังการตั้งฐานทัพอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี.....	45
ที่มาของฐานทัพอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี	45
ความสำคัญและขนาดของฐานทัพอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี ...	48
ฐานทัพอเมริกากับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจเมืองอุดรธานี	54
การดำเนินกิจการ และการขยายกิจการ ในอุดรธานี	54
กิจการโรงแรม	55
กิจการสถานบันเทิง	61
กิจการบ้านเช่า และบังกะโล	64
กิจการสินค้า PX.....	65
กิจการจำหน่ายรถยนต์ รถจักรยานยนต์	66
กิจการรับเหมาก่อสร้าง	69
กิจการธนาคาร และกิจการธนาคาร	71
อาชีพที่อำนวยความสะดวกแก่ทหารสหรัฐฯ ในเมืองอุดรธานี.....	72
อาชีพในค่ายทหาร	72
แม่บ้าน.....	72
เสมียน.....	73
ยามรักษาการณ์.....	74
ทหารรับจ้าง หรือ ทหารเสือพราน.....	74

บทที่	หน้า
อาชีพอื่นๆ ในหน่วยงานต่างๆ ภายในค่ายทหารสหรัฐฯ ..	76
อาชีพนอกค่ายทหารสหรัฐฯ	78
เมียเซา โสเกนิ พาร์คเนอร์และผู้หญิงนั่งชั่วคราว	78
นักดนตรี	81
อาชีพอื่นๆ นอกค่ายทหารสหรัฐฯ	82
บทบาทของกลุ่มนายทุนชาวจีน	84
ฐานทัพสหรัฐฯอเมริกากับผลกระทบต่อสภาพสังคมเมืองอุดรธานี	85
การขยายตัวของชุมชน	85
ค่านิยมบริโภคนิยม	87
ปัญหาที่เกิดจากการดำรงชีวิตของทหารอเมริกาในเมืองอุดรธานี	89
การแพร่ระบาดของยาเสพติด	89
ปัญหาเด็กหัวแดง	90
วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเสื่อมโทรม	91
เกิดคดีอาชญากรรม	91
ภัยจากปฏิบัติการของเครื่องบินรบสหรัฐฯ	92
4 ผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม	
ของจังหวัดอุดรธานี	96
การถอนทหารสหรัฐฯอเมริกาออกจากประเทศไทย	96
ข้อตกลงเรื่องการถอนทหารทหารอเมริกันในประเทศไทย	98
ความขัดแย้งภายในประเทศไทยจากกรณีการถอนทหารสหรัฐฯอเมริกา..	100
การจัดการฐานทัพสหรัฐฯหลังจากการถอนทหารอเมริกา	
ของรัฐบาลไทย	104
ผลกระทบทางเศรษฐกิจหลังการถอนทหารสหรัฐฯ	108
ผลกระทบต่อการดำเนินการ	108
ผลกระทบต่อการจ้างงาน	112
ผลกระทบทางสังคมหลังการถอนทหารสหรัฐฯ	116
การว่างงานของแรงงานท้องถิ่น	116
การเคลื่อนย้ายแรงงาน	121

บทที่	หน้า
ปัญหาเด็กกำพร้าและลูกครึ่ง.....	122
ปัญหาการหย่าร้าง.....	124
ปัญหาอาชญากรรม.....	126
แนวทางการช่วยเหลือจากภาครัฐต่อแรงงานที่ได้รับผลกระทบ	
จากการถอนทหารสหรัฐฯ.....	127
การฟื้นตัวของสภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานี	
หลังการถอนทหารอเมริกัน.....	130
นโยบายพัฒนาเมืองหลัก.....	130
การเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงาน	133
ทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานี	137
5 สรุป	141
บรรณานุกรม	148
ภาคผนวก	156
ภาคผนวก ก ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร เรื่อง สภาพของจังหวัดต่างๆ.....	157
ภาคผนวก ข ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสังฆาภิรมย์) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค	
จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม พ.ศ. 2479	160
ภาคผนวก ค การประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯ	
ที่ใช้อยู่ในประเทศไทย.....	166
ประวัติผู้วิจัย	175

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 การใช้จ่ายทางทหารของสหรัฐอเมริกา (Gross U.S. military Spending) สำหรับโครงการก่อสร้างต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มูลค่า : ล้านดอลลาร์)	53
2 จำนวนโรงแรม จำนวนห้องพัก และจำนวนผู้เข้าพักในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509	57
3 รายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2480 – 2502	58
4 รายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2502 – 2507	58
5 รายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2503 – 2518	59
6 รายชื่อผู้ประกอบการจำหน่ายรถยนต์ในจังหวัดอุดรธานีตั้งแต่ปี พ.ศ.2500.....	68
7 จำนวนยานยนต์ที่จดทะเบียนในจังหวัดอุดรธานี จำแนกตามประเภท พ.ศ. 2504 – 2509	69
8 จำนวนเงินฝากและเงินถอนของธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดอุดรธานี จำแนกตามประเภท พ.ศ.2505 – 2514	71
9 กิจการธนาคารในประเทศ ในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2507 – 2508.....	72
10 สถิติการรับจำนำในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2504 – 2509.....	88
11 รายชื่อผู้เสียชีวิตจากการปลดระเบิดของเครื่องบินสหรัฐฯ ในพื้นที่อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี	94
12 ที่มาและการใช้เงินของธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2514 - 2519 (จำนวนเงินเป็นพันบาท)	111
13 จำนวนรถยนต์ที่จดทะเบียนเป็นรายประเภท ประจำปีงบประมาณ 2515 – 2525...	112
14 แสดงตัวเลขประมาณการจ้างงานทางอ้อมรายฐานบิน เมษายน พ.ศ.2518 (ไม่รวมรายการจ้างงานในฐานบิน)	120
15 การเคลื่อนย้ายของประชากรจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2513 – 2522.....	122
16 จำนวนผู้ที่มีงานทำในแต่ละอาชีพของแรงงานในเขตเทศบาล ปี พ.ศ.2520 และปี พ.ศ.2525.....	132
17 ภูมิสำเนาของแรงงานไทยในตะวันออกกลาง.....	135

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนที่จังหวัดอุดรธานี	13
2 ที่ตั้งกองทหารมณฑลลาวพวน ณ บ้านเดื่อหมากแข้ง.....	23
3 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปากร ผู้ก่อตั้งเมืองอุดรธานี	24
4 หนองนาเกลือ หรือ หนองประจักษ์ แหล่งน้ำสำคัญของบ้านเดื่อหมากแข้ง.....	26
5 ชาวบ้านเดื่อหมากแข้งขณะรอรับเสด็จกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม	27
6 ฐานบินทั้ง 7 แห่งในประเทศไทย (ขาดฐานบินน้ำพอง).....	49
7 ทางเข้าฐานบินอุดรธานี	50
8 ค่ายรามสูร ตำบลโนนสูง จังหวัดอุดรธานี.....	52
9 โรงแรมพาราไดส์	57
10 สถานบันเทิงและแหล่งสันทนาการในค่ายรามสูร	63
11 ลักษณะบ้านเช่า บังกะโลหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ	64
12 แม่บ้านในค่ายทหารอเมริกัน	73
13 บัตรประจำตัวพนักงานในฐานทัพสหรัฐฯ	74
14 ซ่างซ่อมรถขบวนวัดถูระเบิดในฐานบินอุดรธานี	77
15 เมียเช่าบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐ.....	79
16 สามล้อรับจ้างในจังหวัดอุดรธานี	83
17 ใ้ผ่านงานที่ทางรัฐบาลสหรัฐฯ ออกให้พนักงานหลังจากการเลิกจ้าง.....	115

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อเวียดนามเหนือยกกองกำลังทหารคอมมิวนิสต์บุกเวียดนามใต้ ซึ่งขณะนั้น เวียดนามใต้อยู่ภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาจึงตัดสินใจทำสงครามอย่างเป็นทางการกับเวียดนามเหนือเพื่อยับยั้งการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เข้าสู่ภูมิภาคอินโดจีน นับว่าเป็นการเกิดสงครามเวียดนามอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2506 สงครามเวียดนามส่งผลให้อุตรธานกลายเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางด้านความมั่นคง เนื่องจากรัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ต่างก็มีนโยบายให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังทวีความรุนแรงในภูมิภาคอินโดจีนในขณะนั้นอย่างต่อเนื่อง การทำสงครามเวียดนามในครั้งนั้น ทางสหรัฐอเมริกาได้ขออนุญาตขอใช้พื้นที่ของสนามบินหลายแห่งในประเทศไทย เพื่อใช้ในการพักเติมน้ำมันเครื่องบิน เป็นที่พักของกองกำลังทหาร ลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์ เป็นฐานทัพเรอร์เพื่อโครงการข้อมูลฝ่ายตรงข้าม และเป็นฐานบินเพื่อทิ้งระเบิดในเวียดนามของเครื่องบิน B - 52 ทำอากาศยานของไทย 8 แห่ง ถูกใช้เป็นฐานทัพสำหรับปฏิบัติการของอเมริกาในสงครามเวียดนาม คือ สนามบินดอนเมือง โคราชนครพนม ตาคลี (นครสวรรค์) อุตรธานี อุบลราชธานี อุตะเถา (ชลบุรี) และน้ำพอง (ขอนแก่น)¹

จังหวัดอุตรธานีตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมสายหลักของภาคอีสาน คือ ถนนมิตรภาพ (เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ.2500) ที่เริ่มต้นจากจังหวัดสระบุรีผ่านจังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น อุตรธานี แล้วไปสิ้นสุดที่จังหวัดหนองคาย เป็นเส้นทางที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารและการค้าขายกับกรุงเทพฯ และเมืองต่างๆ ในภูมิภาค อีกทั้งมีระยะทางห่างจากประเทศเวียดนามไม่ไกลนัก เครื่องบินรบสหรัฐฯ ใช้เวลาบินไปสอยเพียง 40 นาที² จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้

¹ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวกรพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549), 9.

² แดมสุข นุ่มนนท์, “ไทย – อเมริกา : พันธะสงครามเวียดนาม.” รวมบทความประวัติศาสตร์, 1 (กรกฎาคม 2523) : 102.

สหรัฐอเมริกาได้เลือกสนามบินจังหวัดอุดรธานีใช้เป็นที่ตั้งฐานทัพ เพื่อเป็นที่เติมน้ำมัน ลำเลียงกำลังพล เป็นที่พักของกองทหาร โดยเฉพาะการตั้งค่ายรามสุรเพื่อเป็นศูนย์สื่อสารทางวิทยุที่มีเครื่องมือสื่อสารที่ใหญ่และซับซ้อนที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเป็นที่สองของโลก รองจากสถานีสื่อสารของอเมริกาในเมืองออกเบอร์ก ประเทศเยอรมนี³ เพื่อใช้ในการจารกรรมความลับของฝั่งค่ายคอมมิวนิสต์

ก่อนที่สงครามเวียดนามจะเกิดขึ้นนั้นจังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจในระดับหนึ่งมาแล้ว เป็นที่ทราบกันว่าเส้นทางรถไฟเป็นปัจจัยสำคัญในการนำความเจริญจากกรุงเทพฯ ออกมาสู่ภูมิภาค แต่ก่อนที่เส้นทางรถไฟจะนำความเจริญมาสู่จังหวัดอุดรธานี เมื่อ พ.ศ.2480 นั้น เดิมทีจังหวัดอุดรธานีก็มีระบบเศรษฐกิจที่ดีอยู่แล้ว เนื่องมาจากอุดรธานีมีระบบการค้าที่เชื่อมโยงกับจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณภาคอีสานตอนบน อุดรธานีเป็นศูนย์กลางตลาดสินค้าเกษตรกรรมและวัตถุดิบ คอยรับและกระจายสินค้ากับพื้นที่ข้างเคียง เช่น รับยาสูบที่มาจากจังหวัดหนองคาย รับปอจากจังหวัดเลย แล้วกระจายสู่จังหวัดขอนแก่น และนครราชสีมา เป็นต้น รวมทั้งการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศลาวและประเทศเวียดนามในรูปแบบของการวานสินค้า กองคาราวานสินค้านี้มีทั้งกองคาราวานของชาวอุดรธานีเองและกองคาราวานจากต่างถิ่น โดยเฉพาะกองคาราวานสินค้าจากจังหวัดนครราชสีมา และขอนแก่น จะเข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวเมืองอุดรธานีมากเป็นพิเศษ การค้าแบบกองคาราวานสินค้านั้นพ่อค้าจะรับซื้อสินค้าพื้นเมืองจากคนในท้องถิ่น เป็นสินค้าเกษตรกรรมและของป่า นำไปขายยังเมืองขอนแก่นหรือโคราช หากกลับก็ซื้อสินค้าจำพวกเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องนุ่งห่ม หรือสินค้าแปลกๆ ที่ไม่สามารถหาซื้อได้หรือผลิตได้ในท้องถิ่นมาขายแก่ชาวเมืองอุดรธานี นับว่าเป็นรูปแบบการค้าที่เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากก่อนที่จะมีทางรถไฟจะเชื่อมมาถึงจังหวัดอุดรธานี

การค้าขายโดยเส้นทางเกวียนในระยะนั้นคงเจริญรุ่งเรือง ซึ่งจากการบอกเล่าทำให้ทราบว่าในอดีตอุดรธานีบริเวณสี่แยกหอนาฬิกา เคยเป็นที่จอดเกวียนชุมทางการค้า ที่รับสินค้ามาจากโคราช จนคนท้องถิ่นเรียกบริเวณนั้นว่า สี่แยกคอกวัว เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยชาว

³ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของ
รัฐไทย, 17.

โคราชที่รับส่งสินค้ามาให้กับพ่อค้าชาวจีนในอุดรธานีอีกด้วย⁴ กระทั่งเส้นทางรถไฟได้ตัดมาถึง จังหวัดอุดรธานีแล้วนั้นก็ยิ่งทำให้จังหวัดอุดรธานีมีการติดต่อค้าขายกับภายนอกมากยิ่งขึ้น ประกอบกับหลังจากนั้นไม่ถึง 20 ปี ประเทศไทยก็เข้าสู่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่สนับสนุนในการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม พร้อมกับการเข้ามาของพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆ เช่น ปอ ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้น จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่เนื้อที่เป็นอันดับ 4 ของภาค มีพื้นที่ในการเพาะปลูกมากสามารถส่งผลผลิตด้านเกษตรกรรมมากติดอันดับต้นๆ ของประเทศ โดยเฉพาะอ้อย ปอ และมันสำปะหลัง

เมื่อเกิดสงครามในอินโดจีน จังหวัดอุดรธานีได้กลายเป็นที่ตั้งของฐานทัพสหรัฐอเมริกา แล้วพบว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างกะทันหัน เมื่อรัฐบาลไทยตกลงให้ จังหวัดอุดรธานีเป็น 1 ใน 7 ของที่ตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย ทหารสหรัฐจำนวนกว่า 8,000 นายได้เข้ามาประจำที่จังหวัดอุดรธานี ฐานบินอุดรธานีเป็นที่ตั้งของหน่วยลาดตระเวนทางอากาศ ทำหน้าที่ส่งเครื่องบินรบออกไปโจมตีในอินโดจีน ถ่ายภาพเป้าหมายและบันทึกผลการโจมตี นอกจากนี้ฐานบินอุดรธานียังถูกใช้เป็นฐานฝึกและปฏิบัติการรบทางอากาศให้กับทหารลาวฝ่ายขวา⁵ โดยอยู่ได้บังคับบัญชาของกองบัญชาการกองทัพอากาศที่ 7 ของสหรัฐฯ ในเวียดนามใต้ อุดรธานีจึงกลายเป็นศูนย์กลางควบคุมสงครามอากาศในไทย⁶ พร้อมกับการเข้ามาของเงินดอลลาร์สหรัฐฯ วันละกว่า 1 ล้านดอลลาร์เข้ามาหมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีอย่างชัดเจน

ภายในเมืองอุดรธานีและในค่ายทหารอเมริกันเกิดอาชีพต่างๆ มากมายเพื่อตอบสนองความต้องการ ความสะดวกสบายแก่เหล่าทหารอเมริกัน เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างปะปา ถีบสามล้อ แม่บ้าน ยาม เมียเช่า ฯลฯ กิจการบริการต่างๆ ได้เกิดขึ้นมาหลายกิจการ เช่น โรงแรม บาร์ ไนต์คลับ อาบอบนวด ฯลฯ อาชีพและกิจกรรมที่ผูกพันกับการดำรงชีวิตของทหารอเมริกันได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วและสร้างรายได้อย่างมากแก่ชาวเมืองอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง สถานการณ์อุตสาหกรรมได้จดทะเบียนใหม่มากขึ้นทุกๆ ปี ในปี 2512 มีการจดทะเบียนใหม่ 4 แห่ง ปี 2514 พุ่ง

⁴ เพ็ญแข กษเดช, “บทบาทเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี พ.ศ. 2480 – 2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 4.

⁵ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิธรพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของประเทศไทย, 15.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 15.

สูงถึง 483⁷ แห่ง และมากขึ้นทุกๆ ปีหลังปี 2517 ในปี 2521 สถิติการจดทะเบียนพาณิชย์ของอำเภอเมืองอุดรธานีมีมากถึง 4,299 แห่ง⁸ กิจกรรมธนาคารต้องขยายสาขาใหม่มากขึ้น จำนวนเงินฝาก และกู้ยืมเพิ่มจำนวนอย่างต่อเนื่อง เช่น ปี 2511 มีเงินฝากประจำของธนาคารพาณิชย์ 72.24 ล้านบาท แต่ในปี 2516 นั้นมีเงินฝากประจำสูงถึง 384.49 ล้านบาท⁹ ในช่วงของสงครามมีข้อตกลงที่ทางจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดขอนแก่นได้ทำข้อตกลงกันว่า ไม่อนุญาตให้ทหารอเมริกันที่ประจำการอยู่ที่ฐานทัพน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เข้าไปพักผ่อนหาความสำราญที่เมืองขอนแก่น ทำให้เมืองอุดรธานีต้องรองรับการมาแสวงหาความสุขของทหารจากฐานทัพสหรัฐของทั้งสองจังหวัด นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยในหลายๆ ด้าน เช่น เงินทุนโครงการต่างๆ การทหาร การศึกษาหรือการฝึกอบรม การคมนาคม การสาธารณสุข เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนในการก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ชลประทาน สาธารณสุข ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในการศึกษาครั้งนี้ต้องการศึกษาถึงปัจจัยของการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี ความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีจากการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในช่วง พ.ศ. 2505 – 2520 และผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีหลังจากสงครามเวียดนามสิ้นสุดลง การศึกษาของจังหวัดอุดรธานีที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของจังหวัดอุดรธานีอย่างกว้างๆ ถึงสภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่ท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เพื่อใช้เป็นหนังสือแจกในวาระสำคัญของจังหวัด และเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดโดยหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น เช่น กรมศิลปากร กรมผังเมือง กรมที่ดิน สำนักงานจังหวัด เป็นต้น

⁷ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดรายนามสถิติจังหวัดอุดรธานี ปี 2512 (กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2512), 46.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 47.

⁹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดรายนามสถิติจังหวัดอุดรธานี ปี 2515 (กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2515), 42.

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานี

จากการศึกษาสถานภาพวิทยานิพนธ์ งานเขียน และบทความที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีในช่วงสงครามเวียดนาม ที่ผ่านมามีผู้ศึกษาไว้โดยตรง อย่างไรก็ตามได้มีงานจำนวนหนึ่งที่มีเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวข้องกับการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย และสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีที่สามารถให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีในปัจจุบันอยู่บ้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วิทยานิพนธ์ของ เพ็ญแข คชเดช เรื่อง บทบาทเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี พ.ศ. 2480 – 2540 วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาถึงบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีน เริ่มตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2480 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทางรถไฟมาถึงเมืองอุดรธานี จากอุปนิสัยส่วนตัวของคนในท้องถิ่นที่ไม่ชอบการค้าขาย ได้เปิดโอกาสให้ชาวจีนย้ายถิ่นฐานเข้ามาค้าขาย เริ่มจากการค้าขายเล็กๆ ก่อนแล้วเก็บหอมมสะสมทุนจนมีเงินทองมากพอที่จะประกอบกิจการใหญ่ๆ ในเวลาต่อมา เช่น กิจการโรงสี กิจการโรงแรม จนกระทั่งในปี พ.ศ.2503 – 2515 ธุรกิจของคนไทยเชื้อสายจีนในหลายๆ ตระกูลได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากเมื่อทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพที่อุดรธานี ชาวไทยเชื้อสายจีนก็ตั้งกิจการต่างๆ ที่เอื้ออำนวยความสะดวกสบายต่อทหารอเมริกัน นับว่าเป็นยุคทองของชาวจีนเลยทีเดียว ภายหลังการถอนทหารกลับของรัฐบาลอเมริกันทำให้กิจการของคนไทยเชื้อสายจีนทรุดตัวลง แต่ด้วยในช่วงนั้นประเทศไทยมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 จึงทำให้กิจการของคนไทยเชื้อสายจีนซบเซาลงเพียงไม่นานก็กลับมาควบคุมระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ภาพที่ได้จากงานวิจัยเล่มนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีช่วง พ.ศ.2505 – 2520 เนื่องจากเป็นการศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีในช่วงเวลาเดียวกัน พื้นที่เดียวกัน แต่การศึกษาของเพ็ญแข คชเดช ได้มุ่งเน้นไปที่บทบาทของคนไทยเชื้อสายจีน ขณะเดียวกันที่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีนั้นยังมีปัจจัยต่างๆ กลุ่มคนอื่นๆ อีกมากที่มีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นคนในท้องถิ่นเอง คนต่างถิ่น ข้าราชการ และรวมถึงนโยบายของรัฐในยุคสมัยนั้นด้วย

วิทยานิพนธ์ของ ยุพาพิน ภาระศรี เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน พ.ศ. 2505 – 2516 นับว่าเป็นผลงานชิ้นหนึ่งที่จุดประเด็นความคิดที่จะศึกษาเรื่องนี้นี้ งานของยุพาพินชิ้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสานเมื่อครั้งเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ว่าเป็น

ปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน รวมทั้งนโยบายของรัฐที่ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาต่อต้านการแทรกแซงของลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ไทยได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน การศึกษา เพื่อพัฒนาประเทศโดยเฉพาะพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเข้ามาแทรกแซงของขบวนการคอมมิวนิสต์นั้นให้เกิดความเจริญ สามารถติดต่อค้าขาย สื่อสาร และเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถเข้าไปดูแลทุกข์สุขของประชาชนได้สะดวก แต่งานชิ้นนี้ได้ให้ขอบเขตการศึกษาที่ค่อนข้างกว้าง โดยเป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งภาคอีสาน ทำให้ภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสานยังคงคลุมเครืออยู่

วิทยานิพนธ์ของ ญัญจิรา กาญจนศิลป์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมา พ.ศ.2500 – 2540 วิทยานิพนธ์เล่มนี้ต้องการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมา ในช่วง พ.ศ.2500 – 2540 โดยปัจจัยที่พบก็คือ จังหวัดนครราชสีมาที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคที่เหมาะสม มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสามารถติดต่อค้าขายกับกรุงเทพฯ และภูมิภาคต่างๆ ทั้งภาคอีสานและภาคตะวันออก อีกทั้งนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้ราษฎรปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปอ และอ้อย เพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เป็นปัจจัยที่ทำให้จังหวัดนครราชสีมาเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ในภูมิภาค งานของญัญจิรา เล่มนี้ได้ให้ประโยชน์ในเรื่องของนโยบายของรัฐที่วางไว้สำหรับการพัฒนาภาคอีสานให้หลุดพ้นจากความยากจน ขณะเดียวกันจังหวัดนครราชสีมาที่เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพ ทำให้สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยไม่น้อยเช่นเดียวกับเมืองอุดรธานี แต่งานเล่มนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมด้วย จึงทำให้งานเล่มนี้ขาดบรรยากาศของสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวนครราชสีมาไปบ้าง

ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 – ปัจจุบัน ของ สุวิทย์ ธีรศาสวัตร และ ดารารัตน์ เมตดาริกานนท์ งานเล่มนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในด้านเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาในงานเล่มนี้พบว่าวิถีชีวิตของชุมชนชาวอีสานถูกโยนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจระดับชาติหลังจากที่ภาครัฐสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ.2501 - 2504 เช่น ถนน ไฟฟ้า การชลประทาน การสาธารณสุข ฯลฯ โดยเฉพาะการสร้างถนนได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก เช่น การเคลื่อนย้ายชุมชน เกิดอาชีพธุรกิจขนส่งโดยสาร เกิดการติดต่อระหว่างเมืองกับชุมชน เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้นภาครัฐยังสนับสนุนให้ชาวอีสานปลูกพืชพาณิชย์เพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ ฝ้าย ยาสูบ ข้าวโพด ปอแก้ว อ้อย และมัน

ล้าปะหลัง ยิ่งทำให้ชาวอีสานต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อบริโภคและขาย นอกจากนั้นยังศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้ชาวอีสานส่วนใหญ่มีฐานะยากจนอันเนื่องมาจากการขาดแคลนที่ดินทำกิน การขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร การถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้า นายทุน สภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย การชลประทานที่ไม่ทั่วถึง ฯลฯ งานเล่มนี้ได้ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาเมืองอุดรธานีเป็นอย่างมากเนื่องจากได้เห็นพัฒนาการของประวัติศาสตร์อีสาน สภาพเศรษฐกิจและสังคมชาวอีสานในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 การศึกษาถึงชุมชนอีสานที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกา รวมทั้งค่านิยมของชาวอีสานที่นิยมไปทำงานต่างประเทศภายหลังสงครามเวียดนามสิ้นสุดลง งานเล่มนี้บรรยายให้เห็นภาพของชาวอีสานเป็นอย่างดีพร้อมทั้งได้แสดงตัวเลขออกมาเป็นจำนวนร้อยละอีกด้วย เป็นประโยชน์ต่อการนำมาวิเคราะห์ถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมอีสาน

วิทยานิพนธ์ของ ทิพย์วรรณ หอมกะหลบ เรื่อง ไทยกับความช่วยเหลือของต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา 2493 – 2519 งานชิ้นนี้ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาคว่าเหตุผลใดสหรัฐอเมริกจึงได้ยื่นมือเข้ามาผูกสัมพันธ์และให้การช่วยเหลือกับประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นด้านการเงิน การทหาร วิชาการ โดยได้ให้รายละเอียดของโครงการการให้ความช่วยเหลืออย่างชัดเจน รวมทั้งผลของการยอมรับความช่วยเหลือจากอเมริกันนั้นได้ส่งผลต่อการเมือง การทหาร เศรษฐกิจของประเทศและสังคมไทยอย่างไรด้วย งานชิ้นนี้ได้ให้ประโยชน์มากในด้านของข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลสหรัฐที่ส่งเข้ามาให้ความช่วยเหลือ รายละเอียดของโครงการให้ความช่วยเหลือต่างๆ ต่อภาคอีสาน จำนวนตัวเลขของงบประมาณที่รัฐบาลไทยได้รับจากสหรัฐอเมริกา นับว่าเป็นงานที่ให้ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษา

สหรัฐอเมริกากับการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงในประเทศไทย ของ โรเบิร์ต เจ. มัสแคต งานเล่มนี้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงทศวรรษที่ 2530 งานเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าไทยได้เป็นพันธมิตรที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศหน้าด่านของดินแดนที่ถูกคอมมิวนิสต์คุกคาม จำเป็นต้องให้การสนับสนุนและช่วยเหลือเพื่อป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เข้าสู่ภูมิภาคนี้ ซึ่งประเทศไทยก็ยอมรับในความช่วยเหลือของสหรัฐ ไทยพยายามปรับตัวอย่างระมัดระวัง และปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยโดยการเข้าร่วมระบบเศรษฐกิจของโลก ในทศวรรษที่ 2490 เป็นช่วงเริ่มต้นการให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลไทยอย่างจริงจังและพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านการทหาร การคมนาคม การศึกษาและฝึกอบรม การสาธารณสุข การเกษตรกรรม และการพลังงาน ไทยตอบรับ

ไมตรีต่อสหรัฐฯ ด้วยการส่งทหาร 4,000 คน ไปร่วมรบในสงครามเกาหลี ในประเทศไทยนั้น สหรัฐมีโครงการช่วยเหลือแก่ไทยมากมาย เช่น ในปี 2506 สหรัฐใช้เงิน 18 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อปรับปรุงสนามบิน สร้างถนนเชื่อมตัดหีบกับโคราช โครงการเหล่านี้ล้วนเป็นโครงสร้างพื้นฐานเกิดขึ้นเพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการเคลื่อนย้ายกำลังทหาร การขนส่งภายในประเทศ ในกรณีนี้อาจถูกเวียดนามคุกคาม

ผลของการสร้างโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะถนน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างรัฐ เมืองกับชาวบ้าน สหรัฐเริ่มส่งทหารเข้ามาประเทศไทยในปี 2504 เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ในลาว และเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดสงครามเวียดนาม งานเล่มนี้ยังได้ให้รายละเอียดของแผนงาน เงินอุดหนุนแก่ประเทศไทยหลายโครงการ เช่น การก่อสร้างถนนมิตรภาพ ถนนสายกรุงเทพ - สระบุรี ถนนสายตัดหีบ - โคราช ถนนสายโคราช - หอนกคาย เป็นต้น มิใช่เพียงผลประโยชน์ทางความมั่นคงของชาติเท่านั้น โครงการสร้างถนนสายต่างๆ ยังทำให้ประชาชนมีที่ดินทำกินมากขึ้น เป็นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เกิดการติดต่อค้าขายกันระหว่างภูมิภาค แต่ก็ได้ทำให้ป่าไม้ลดจำนวนลงมาก นับว่าเป็นผลการศึกษาที่ให้ความรู้ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก อีกทั้งบรรยายถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความสำคัญของภูมิภาคอีสานเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศต่อการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์จากประเทศเพื่อนบ้าน งานเล่มนี้ยังได้จุดประกายประเด็นการศึกษาในหลายๆ ประเด็น รวมทั้งข้อมูลของโครงการต่างๆ หน่วยงานที่สำคัญของการให้ความร่วมมือแก่ประเทศไทย นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงทศวรรษที่ 2530 เป็นอย่างดี

รายงานผลการวิจัยเรื่อง ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไทยที่มีความสัมพันธ์ต่างระดับกับทหารสหรัฐฯ ของ นักศึกษาอบรมหลักสูตร “นักวิจัยทางสังคมศาสตร์” รุ่นที่ 9 พ.ศ.2516 รายงานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณทางสังคมศาสตร์ที่เน้นการสัมภาษณ์บุคคลในสาขาอาชีพต่างๆ ใน 3 พื้นที่ คือจังหวัดร้อยเอ็ด อ.น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอุดรธานี เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการเข้ามำตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย เช่น ผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชน ผลกระทบทางสังคม ทักษะคดีที่มีต่อทหารสหรัฐฯ ผลกระทบในการถอนทหารสหรัฐฯออกจากพื้นที่ ทักษะคดีของประชาชนที่มีต่อหน่วยราชการ ฯลฯ ซึ่งได้แสดงออกมาในลักษณะของการเปรียบเทียบทั้ง 3 พื้นที่ โดยคิดเป็นจำนวนร้อยละ เป็นที่น่าเสียดายที่งานเล่มนี้มีระยะเวลาศึกษาสิ้นสุดลงก่อนที่จะมีการถอนกำลังทหารสหรัฐฯทั้งหมด จึงยังให้ภาพที่ยังไม่สมบูรณ์ในเรื่องของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมภายหลังการถอนกำลัง

ทหาร งานวิจัยเล่มนี้ได้ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานี ในเรื่องสถิติ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีในช่วงเวลานั้นได้

ผลงานเหล่านี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศไทยในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์จากอินโดจีนและภาพรวมของสภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีและภาคอีสานตอนบนได้พอสมควร อย่างไรก็ตามผลงานดังกล่าวข้างต้นเป็นการศึกษาจากหลากหลายสาขาวิชา เช่น รัฐศาสตร์ การวิจัยเชิงปริมาณทางสังคมศาสตร์ ไทยคดีศึกษา ที่ยังขาดการเชื่อมโยงของช่วงเวลา ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในมิติของประวัติศาสตร์ ทำให้ยังไม่เห็นภาพของสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีช่วงสงครามเวียดนามที่ชัดเจน อีกทั้งยังขาดประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น เช่น ปัจจัยของการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐในจังหวัดอุดรธานี บทบาทของกลุ่มนายทุนที่มีต่อระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานี นโยบายของภาครัฐในการพัฒนาเมืองอุดรธานีให้เป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาคอีสานตอนเหนือ ความสำคัญของอาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาใหม่ในช่วงสงครามเวียดนาม ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีกับสังคมภายนอก ความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของเมืองอุดรธานีเกี่ยวกับภัยคอมมิวนิสต์ ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกัน ค่านิยมใหม่ ๆ ของชาวเมืองอุดรธานี เป็นต้น

ดังนั้นสิ่งที่ขาดหายไปจากการศึกษาข้างต้น การศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จะสามารถคลี่คลายประเด็นปัญหาต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้การศึกษาผลกระทบของการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีช่วงสงครามเวียดนามจะเป็นการเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่แล้ว ยังเป็นการเปิดมิติการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย ประเทศไทยยังมีพื้นที่ที่น่าสนใจให้ศึกษาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบชุมชนชนบทหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบเมือง เช่นเดียวกันกับเมืองอุดรธานีก็นับว่าเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจที่จะศึกษา เพราะว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งในระดับภูมิภาค และความมั่นคงของชาติ

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยในการตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาของเมืองอุดรธานีในสงครามเวียดนาม
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีจากการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกา พ.ศ.2505 – 2520
3. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีจากการถอนทหารสหรัฐอเมริกา

สมมติฐานการศึกษา

การเข้ามาตั้งฐานทัพของทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานีได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานี มีอัตราการซื้อขายแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภคที่สูงขึ้น มีการตั้งธุรกิจด้านการบริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทหารต่างชาติ เกิดการอพยพของคนต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากินในจังหวัดอุดรธานี เกิดอาชีพใหม่ๆ ขึ้นมากมาย กระทั่งเมื่อสงครามเวียดนามสิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2518 ทหารสหรัฐได้ทำการถอนทหารกลับ ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีทรุดลงอย่างรวดเร็ว ในด้านสังคมนั้น ค่านิยมต่างๆ ในแบบของตะวันตกที่ทหารต่างชาตินำเข้ามาให้นั้น ได้ทำลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายของชาวเมืองอุดรธานีไปด้วย

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตของเวลาที่จะศึกษานั้น มุ่งที่จะศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีช่วง พ.ศ. 2505 – 2520 ซึ่งเป็นช่วงที่เมืองอุดรธานีเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมจากผลของการเข้ามาตั้งฐานทัพของทหารอเมริกัน ในส่วนของขอบเขตด้านพื้นที่นั้น มุ่งที่จะศึกษาในบริเวณเมืองอุดรธานี บริเวณชุมชนตำบลโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของค่ายรามสูรและพื้นที่ใกล้เคียง

วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องนี้ใช้วิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (History approach) อาศัยการค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น (Primary source) โดยเป็นเอกสารของทางราชการเป็นส่วนใหญ่ เอกสารชั้นรอง (Secondary source) รวมทั้งการลงพื้นที่สัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัยในอาชีพต่างๆ เมื่อครั้งมีการเข้ามาตั้งฐานทัพของทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานี เพื่อนำมาตีความให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description)

แหล่งข้อมูล

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. หอสมุดแห่งชาติ
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร
4. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
5. ห้องสมุดสำนักงานสถิติแห่งชาติ
6. สำนักงานสถิติจังหวัดอุดรธานี
7. สำนักงานจังหวัดอุดรธานี
8. สัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัยในอาชีพต่างๆ ของพื้นที่ศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจถึงปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีเกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงสงครามเวียดนาม
2. เข้าใจถึงค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวอุดรธานี
3. เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีในอนาคต

บทที่ 2

พัฒนาการของเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ. 2505

ถึงแม้ว่าจังหวัดอุดรธานีจะนับว่าเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ไม่ยาวนานเท่าใดนักเมื่อเทียบกับเมืองอื่นๆ ในภาคอีสาน แต่ช่วงระยะเวลาเพียงร้อยปีเศษๆ ที่ผ่านมามีพัฒนาการทางด้านการเศรษฐกิจและสังคมที่รวดเร็วและรุดหน้าจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ เป็นอย่างมาก ด้วยปัจจัยของความเหมาะสมเรื่องชัยภูมิที่ตั้ง ทำให้จังหวัดอุดรธานีกลายเป็นเมืองศูนย์กลางการติดต่อในด้านต่างๆ กับจังหวัดอื่นๆ ในภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้านทั้งลาวและเวียดนาม รวมทั้งปัจจัยด้านทรัพยากรที่มีอย่างเพียงพอ จึงเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนจากต่างถิ่นเคลื่อนย้ายเข้ามาประกอบอาชีพยังจังหวัดอุดรธานี เพื่อความเข้าใจต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีในช่วง พ.ศ.2505 - 2520 จำเป็นที่ต้องเข้าใจถึงสภาพภูมิศาสตร์และพัฒนาการทางด้านการเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505 เพื่อเป็นการปูพื้นฐานไปสู่การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในเมืองอุดรธานีช่วงสงครามเวียดนามต่อไป

1. ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์

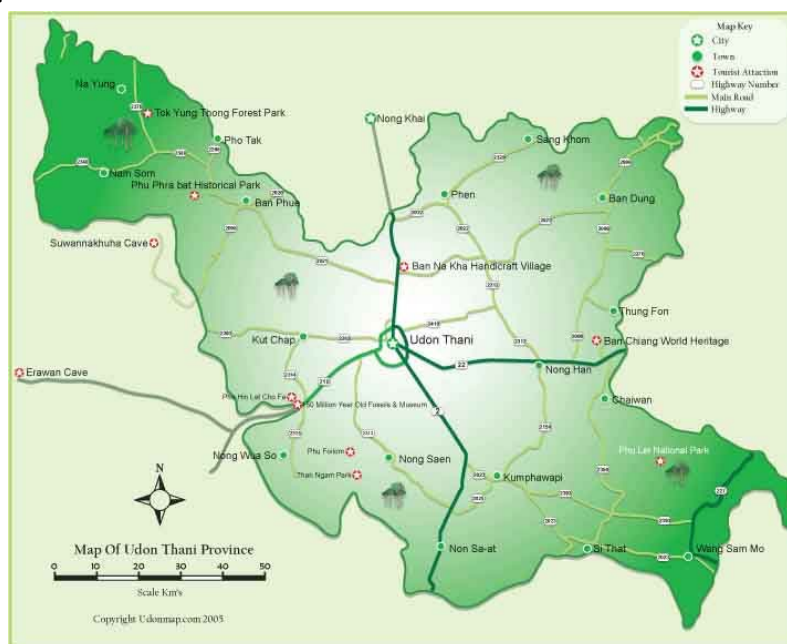
1.1 สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองอุดรธานี

จังหวัดอุดรธานีตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (อีสานเหนือ) เนื่องจากจังหวัดอุดรธานีเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมที่สามารถติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ได้สะดวก และรวมไปถึงการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศลาวและประเทศเวียดนามด้วย จังหวัดอุดรธานีมีเส้นทางคมนาคมทั้งทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด ทางเร่งรัดพัฒนาชนบท และทางรถไฟ ที่เชื่อมโยงกับจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค จากชัยภูมิที่ตั้งทำให้จังหวัดอุดรธานีเป็นศูนย์กลางควบคุมหรือเป็นประตูเปิดไปสู่อีสานเหนือและอีสานใต้¹ แม้กระทั่งในอดีตก็มีการบันทึกจากการตรวจราชการของกองข้าหลวงใหญ่ที่กล่าวถึงความเหมาะสมของสภาพที่ตั้งของจังหวัดอุดรธานีว่า “...จังหวัดนี้ก็

¹ สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), 23.

เป็นศูนย์กลางของทางที่จะติดต่อกับจังหวัดหนองคาย เลย สกลนครและนครพนม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคิดริบเร่งทำนุบำรุงถนนสายต่างๆ ให้เจริญดีพอที่จะเป็นทางคมนาคมที่สะดวกแก่การขนส่งสินค้าและการติดต่อไปมาของประชาชน...”²

จังหวัดอุดรธานีตั้งอยู่บนที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เส้นรุ้งที่ 17 องศาเหนือ เส้นแวงที่ 103 องศาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพฯ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) 564 กิโลเมตร มีพื้นที่ 11,730.302 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,331,438.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.948 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่มากเป็นอันดับ 4 ของภาค รองจากจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดขอนแก่น และเป็นอันดับ 11 ของประเทศ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดหนองคาย ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดสกลนครและกาฬสินธุ์ และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดเลยและหนองบัวลำภู

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดอุดรธานี

ที่มา : แผนที่จังหวัดอุดรธานี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

http://www.rd1677.com/wb/show.php?Category=rd_udon&No=1253

² “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสัจจา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ลักษณะภูมิประเทศต่างๆ ไปเป็นที่ราบและค่อนข้างราบในตอนกลางของจังหวัด บริเวณที่ตั้งจังหวัดอุดรธานีเป็นที่ราบกั้นกระทะเรียกว่า แอ่งสกลนคร สำหรับบริเวณอื่นๆ จะเป็น บริเวณเทือกเขาและบริเวณลูกคลื่นลอนตื้นสลับลอนชัน³ มีพื้นที่ราบผืนเล็กๆ แทรกอยู่กระจัดกระจาย ประกอบด้วยทุ่งนา ป่าไม้และภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทรายปนดินลูกรัง ชั้นล่างเป็นดินดาน ไม่อุ้มน้ำในฤดูแล้ง บางแห่งเป็นดินเค็มซึ่งประกอบการกสิกรรมไม่ได้ผลดีมากนัก⁴ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 200-700 เมตร พื้นที่ลาดเอียงลงสู่แม่น้ำโขงทางจังหวัดหนองคาย ทางด้านทิศตะวันตกมีภูเขาและป่าติดต่อกันเป็นแนวยาวตามเขตแดนของจังหวัด ตั้งแต่อำเภอโนนสะอาดมาทางทิศใต้และทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดสกลนคร พื้นที่ทางทิศตะวันตกมีภูเขาและป่าติดต่อกันเป็นแนวยาว มีเทือกเขาสำคัญคือ เทือกเขาภูพานทอดเป็นแนวยาว ตั้งแต่เขตเหนือสุดไปจนจรดทางใต้สุดเขตจังหวัดอุดรธานี มีลักษณะแบ่งจังหวัดอุดรธานีออกเป็นสองส่วน จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ แหล่งน้ำส่วนใหญ่เป็นแหล่งน้ำขนาดเล็ก เป็นลำห้วยสายสั้นๆ และหนองบึงธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้ แต่เป็นประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม ลำห้วยที่สำคัญได้แก่ ลำน้ำปาว ลำพะเนียง ห้วยหลวง ห้วยโมง ลำน้ำพวย เป็นต้น แม่น้ำที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำสงคราม⁵ พื้นที่ของจังหวัดอยู่ในเขตลุ่มน้ำใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 ลุ่มน้ำด้วยกันคือ ลุ่มน้ำชี และลุ่มน้ำโขง โดยลำห้วยต่างๆ จะไหลรวมลงสู่ลุ่มน้ำทั้งสองนี้

จากสภาพพื้นที่ของจังหวัดที่มีแนวเทือกเขาภูพานทอดจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีลักษณะเป็นเสมือนแนวกำแพงธรรมชาติที่สามารถสกัดกั้นและป้องกันอันตรายจากข้าศึกที่จะยกกำลังเข้าโจมตี ในขณะที่เดียวกันเทือกเขาภูพานนี้ในอดีตเคยเป็นที่ช่องสุ่มกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยบางส่วนสามารถจัดตั้งเป็นกองบัญชาการใหญ่ของเขตงาน กองบัญชาการใหญ่นี้มีโรงเรียนการเมือง การทหาร โรงพยาบาลและหน่วยกำลังทหารเพื่อต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลมาตั้งแต่ พ.ศ. 2508⁶ จังหวัดอุดรธานีแม้จะไม่ใช่จังหวัดชายแดน แต่ก็อยู่ห่างจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์เพียง 53

³ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุดรธานี, 1.

⁴ สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี, 13.

⁵ เรื่องเดียวกัน, 13.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 25.

กิโลเมตรเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นเขตติดต่อแดนของจังหวัดชายแดน คือจังหวัดหนองคายและจังหวัดเลย ดังนั้นจึงมีผลต่อการป้องกันการแทรกซึมทางชายแดนจากต่างประเทศ รวมทั้งการหลบหนีเข้าเมืองอย่างไม่ถูกกฎหมาย และการลักลอบส่งสินค้าไปชายแดนอีกด้วย

การเดินทางสู่จังหวัดอุดรธานีสามารถไปได้ 2 เส้นทาง คือทางบกและทางอากาศ เมื่อ พ.ศ.2500 รัฐบาลไทยได้รับการช่วยเหลือทางด้านเงินทุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาดำเนินการสร้างทางหลวงหมายเลข 2 หรือ ถนนมิตรภาพ จากจังหวัดสระบุรีสู่จังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น และสร้างต่อเนื่องมาถึงจังหวัดอุดรธานีเมื่อ พ.ศ.2505 แล้วไปสิ้นสุดที่จังหวัดหนองคาย เส้นทางสายนี้ นับว่าเป็นเส้นทางที่สำคัญทั้งทางด้านการค้า และความมั่นคงของประเทศ หากใช้เส้นทางสายนี้เดินทางสู่กรุงเทพฯ จะใช้เวลาในการเดินทางเฉลี่ยประมาณ 8 - 9 ชั่วโมง ปัจจุบันมีบริษัทเดินรถชนิดปรับอากาศชั้น 1 ให้เลือกใช้บริการหลายบริษัทและหลายเที่ยวต่อวัน นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางสายสำคัญอีก 3 สาย ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 , 22 และ 210 ทางหลวงจังหวัดทางเร่งรัดพัฒนาชนบท และทางรถไฟ

เส้นทางทางอากาศเป็นการเดินทางที่สำคัญอีกทางหนึ่ง จังหวัดอุดรธานีมีสนามบินพาณิชย์ 1 แห่ง บริษัทการบินไทย จำกัด มีเที่ยวบินระหว่างกรุงเทพฯกับจังหวัดอุดรธานีเป็นประจำทุกวัน และมีสนามบินทหารอากาศ (กองบิน 23) อีก 1 แห่ง ในระหว่างสงครามเวียดนามสนามบินกองทัพอากาศ (กองบิน 23) แห่งนี้เป็นที่ตั้งของฐานทัพอากาศที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา สามารถควบคุมระบบเรดาร์ทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ภูมิวิเศษณ์ของเมืองอุดรธานี

1.2.1 สภาพภูมิอากาศ ภูมิอากาศของจังหวัดอุดรธานีเป็นแบบเมืองร้อนเฉพาะฤดูกาล (Tropical Savannah Climate “Aw”) เนื่องจากมีเทือกเขาล้อมรอบ ได้แก่ เทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาแดงพญาเย็นอยู่ทางตะวันตก เทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาพนมดงรักอยู่ทางด้านใต้ ทำให้ฝนที่เกิดจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีจำนวนปริมาณน้อย ส่วนมากเป็นฝนที่เกิดจากพายุดีเปรสชันที่เคลื่อนผ่านเข้ามาในระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ปริมาณน้ำฝนจังหวัดอุดรธานีเฉลี่ยประมาณปีละ 1,400 - 1,600 มิลลิเมตร สภาพอากาศค่อนข้างรุนแรงโดยจะร้อนจัดในฤดูร้อนและอากาศหนาวจัดในฤดูหนาว ซึ่งในฤดูร้อนเคยมีอุณหภูมิสูงสุดถึง 43.9 องศาเซลเซียส และในช่วงฤดูหนาวเคยมีอุณหภูมิต่ำสุดถึง 2.5 องศาเซลเซียส ฤดูกาลของจังหวัดอุดรธานีแบ่งออกเป็น 3 ฤดูกาล ได้แก่ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งพัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ปลาย

เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ระยะเวลานี้จะมีอากาศหนาวเย็นจากประเทศจีนเคลื่อนตัวลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ในฤดูร้อนอากาศจะร้อนจัด โดยได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้พัดมาจากบริเวณความกดอากาศสูงในทะเลจีนใต้ซึ่งเป็นลมร้อนขึ้น⁷

1.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดอุดรธานีที่มีความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้แก่ ป่าไม้ และแร่ธาตุ จังหวัดอุดรธานีมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้น 1,847 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,154,375 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.75 ของพื้นที่จังหวัด มีป่าสงวนแห่งชาติ 21 แห่ง สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นชนิดป่าเต็งรัง ถือเป็นลักษณะป่าโปร่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่ประปราย ประกอบด้วยไม้เนื้อแข็ง ได้แก่ ไม้มะค่าโมง ตะเคียนทอง ประดู่ เต็งรัง แดง ตะแบก⁸ พยุง ชิงชัน⁹ พื้นที่ป่าที่สมบูรณ์จึงเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดอุดรธานีเป็นดินร่วน ดินเหนียวปนทราย มีความเป็นกรดแก่ มีการพังทลายของดิน ซึ่งเกิดจากการชะล้างค่อนข้างสูง ดินมีความสมบูรณ์ต่ำ ทำให้การเพาะปลูกจำเป็นต้องใช้น้ำในปริมาณมาก แต่จะแห้งแล้งมากในฤดูแล้ง ลักษณะดินดังกล่าวเหมาะแก่การทำนา ปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ปอ ข้าวโพด และถั่วเหลือง¹⁰ สำหรับแหล่งแร่ นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างมากของจังหวัด กรมทรัพยากรธรณีได้เข้าทำการสำรวจแร่ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี พบว่ามีแหล่งแร่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงหลายชนิด ได้แก่ แบริต์ ดินขาว หินอุตสาหกรรมโปแตช และทองคำ¹¹ โดยเฉพาะแร่ทองคำนั้นได้สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนชาวจังหวัดอุดรธานีมานานแล้ว ดังมีการบันทึกเอาไว้ว่า

⁷ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ครบ 50 ปี และทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา, 6.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 10.

⁹ “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสัจจา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักงานรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

¹⁰ สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ผลการดำเนินงานการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาจังหวัดอุดรธานี ประจำปีงบประมาณ 2549, 12.

¹¹ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ครบ 50 ปี และทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา, 10.

ทราบว่าในขณะนี้มีราษฎรเป็นจำนวนมากกำลังทำการร่อนแร่ทองคำในลำห้วยโขโหล ห้วยคำด้วง ห้วยน้ำราง และห้วยน้ำปอด ซึ่งเกิดจากทิวเขาฟ้า เขาหลวง ตำบลน้ำโสม แร่ทองคำที่หาได้มักพบตามริมฝั่งห้วย น้ำพัดพามาปนกับทราย ราษฎรผู้ร่อนใช้เครื่องมือหยาบๆ ร่อนได้ทองคำเนื้อดี เข้าใจว่าแร่ทองคำคงมีมากบนภูเขาตำบลนี้ น้ำหนักทองคำที่หาได้ปีหนึ่งประมาณ 1,000 บาท (หนัก) มีราษฎรต่างท้องถิ่นมาซื้อไปจำหน่ายอีกต่อหนึ่ง”¹²

ปัจจุบันแหล่งแร่เหล่านี้ต่างก็มีนายทุนกลุ่มต่างๆ เข้ามาขอสัมปทาน เพื่อทำผลประโยชน์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแร่โปแตชในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี

1.2.3 ประชากร จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติอยู่รวมกัน คนส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 95 เป็นคนไทยอีสาน ส่วนที่เหลือเป็นคนจีนและคนญวน ซึ่งอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองอุดรธานีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ชาวจีนอพยพเมื่อเข้ามาแล้วก็จะแต่งงานกับคนในท้องถิ่น รับเอาวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองผสมผสานและกลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตของชาวไทยอีสาน และทำการเปลี่ยนสัญชาติเป็นคนไทยในที่สุด คนจีนในเมืองอุดรธานีมีนิสัยขยันทำมาหากิน มุ่งมั่นประกอบอาชีพโดยไม่มีการขัดแย้งกับผู้คนในท้องถิ่นทางด้านเชื้อชาติ ส่วนคนญวนนั้นได้อพยพเข้ามาในจังหวัดอุดรธานีหลายระลอกโดยชาวนญวนรุ่นแรกอพยพเข้ามาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2468 ชาวนญวนเก่าตั้งใจประกอบอาชีพไม่สร้างปัญหาใดๆ ต่อบ้านเมือง หลังจากนั้นก็มีกรอพยพเข้ามาของชาวนญวนในช่วงหลังสงครามอินโดจีน และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือราวๆ พ.ศ.2488 ชาวนญวนบางส่วนเลื่อมใสในระบอบคอมมิวนิสต์ จึงได้มีการสนับสนุนต่อการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ปลุกฝังค่านิยม สอนภาษาญวนอย่างลับๆ ในส่วนของการประกอบอาชีพ ชาวนญวนมีความขยันขันแข็งทำมาหากินไม่แพ้ชาวจีนแต่มีนิสัยชอบเอารัดเอาเปรียบคนไทย จนพบว่าเกิดการกระทบกระทั่งกับชาวไทยในท้องถิ่นอยู่เสมอ ปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนและญวนได้กระจัดกระจายย้ายถิ่นฐานไปทำมาหากินตามอำเภอใหญ่ๆ ทั่วทั้งจังหวัด เช่น อำเภอเมือง อำเภอกุมภวาปี อำเภอหนองหาน อำเภอบ้านผือ และอำเภอเมืองจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นต้น

¹² “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสัจจา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

2. พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505

ประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุดรธานีนั้น หากกล่าวถึงการก่อตั้งเมืองในแบบแบ่งเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย จังหวัดอุดรธานีนับว่าเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาไม่ยาวนานเท่าใดนัก เพราะเมืองอุดรธานีได้ก่อตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีอายุได้เพียงร้อยปีเศษเท่านั้นเอง แต่หากมองถึงหลักฐานการเริ่มก่อตั้งชุมชนในเขตจังหวัดอุดรธานีแล้วจะพบว่า มีการตั้งชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดนานกว่าพันปีมาแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน และที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ เป็นต้น

2.1 พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานี พ.ศ. 2428 – 2437

ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นประเทศมหาอำนาจจากโลกตะวันตก ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส ต่างก็มีแนวคิดล่าอาณานิคมได้แผ่อำนาจเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะฝรั่งเศสที่ให้ความสนใจในดินแดนแถบอินโดจีน คือ สยาม ลาว พวน และกัมพูชา ได้พยายามเข้ายึดครองประเทศเหล่านี้เริ่มจากการเข้ายึดพวนได้ในปี พ.ศ.2426 ในขณะเดียวกันนั้น ได้มีกลุ่มโจรที่เป็นกบฏจากประเทศจีน เรียกว่า กบฏไ้ฝง (ภายหลังเรียกว่าฮ่อ) ได้ถูกทางการจีนปราบปรามอย่างหนักจึงได้ถอยร่นลงมาทางใต้ของประเทศ ขณะที่หนีการจับกุมและปราบปรามของทางการจีนลงมาทางใต้ของประเทศในดินแดนที่ติดต่อกับเขตพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้เที่ยวปล้นสดมภ์ชาวบ้านตามรายทาง สร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎรในเขตแคว้นสิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหก จากนั้นก็เข้ายึดเมืองลาวกาย เมืองพวน เมืองเชียงขวาง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และหนองคาย

ทางการสยามจึงได้จัดทัพใหญ่ 2 ทัพเพื่อยกขึ้นไปปราบปรามฮ่อกลุ่มนี้ ทัพแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุโขทัยกับพระยาพิชัยยกกองทัพไปช่วยเมืองหลวงพระบาง และให้พระยามหาอำมาตย์ยกทัพไปช่วยทางด้านเมืองหนองคาย แล้วรับสั่งให้เจ้าพระยาภูธราภัยยกกองทัพไปช่วยพระยามหาอำมาตย์อีกกองทัพหนึ่ง¹³ กองทัพสยามสามารถรบเอาชนะพวกฮ่อได้ อย่างไรก็ตามพวกฮ่อที่แตกพ่ายไปแล้วนั้นก็ยังทำการปล้นสดมภ์ชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งใน พ.ศ. 2428 พวกฮ่อได้ล้อมกุมกำลังมากขึ้น จนสามารถยึดเมืองซอนลา เมืองเชียงขวาง และทุ่งเชียงคำไว้ได้ พระบาทสมเด็จพระ

¹³ สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี, 38.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นแม่ทัพใหญ่ยกขึ้นไปปราบทางด้านเมืองหนองคาย เรียกว่า แม่ทัพใหญ่ฝ่ายใต้ เจ้าหมื่นไวยวรนาถ ต่อมาเป็นจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นแม่ทัพใหญ่ฝ่ายเหนือทางเมืองหลวงพระบาง¹⁴ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2428 และได้ทรงมีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่แม่ทัพใหญ่ทั้งสองดังความตอนหนึ่งว่า

ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกกองทัพขึ้นไปเพื่อจะปราบปรามพวกฮ่อในเมืองพวน เมืองหัวพันทั้งหกครั้ง ด้วยทรงพระมหากรุณาแก่อาณาประชาราษฎร์อันอยู่ในพระราชอาณาเขตซึ่งพวกฮ่อมาอย่ายิ่ตีปล้นเก็บทรัพย์สินสมบัติ เสบียงอาหาร จุดเผาบ้านเรือน คุ่มตัวไปใช้สอยเบียดเบียนหลาย ได้ความลำบากต่าง ๆ ไม่เป็นอันที่จะทำมาหากิน จึงได้คิดจะปราบปรามพวกฮ่อเสียให้ราบคาบเพื่อจะให้ราษฎรทั้งปวงได้อยู่เย็นเป็นสุขเพราะเหตุนี้ให้แม่ทัพนายกองทั้งปวงกำชับห้ามปรามไพร่พลในกองทัพอย่าให้เที่ยวข่มขู่ราษฎรทั้งปวงแย่งชิงเสบียงอาหารต่างๆ เหมือนอย่างเช่นคำเล่าลือที่คนปรกติมักจะเข้าใจว่าเป็นธรรมเนียมกองทัพแล้ว จะแย่งชิงถากกุมเหง คเนงร้ายผู้ใดแล้วไม่มีโทษ ให้การซึ่งทรงพระมหากรุณาแก่ราษฎรจะให้อยู่เย็นเป็นสุขนั้นกลับเป็นความเดือดร้อนไปได้เป็นอันขาด¹⁵

หลังจากที่กองทัพสยามสามารถปราบปรามจีนฮ่อได้สำเร็จ สยามก็ยังคงต้องมาประสบกับปัญหาเรื่องการล่าดินแดนของฝรั่งเศสอีก ซึ่งขณะนั้นก็มีกองกำลังทหารอยู่ที่ญวน ฝรั่งเศสเข้ายึดสิบสองจุไทยโดยอ้างถึงเหตุผลว่าจะคอยปราบปรามจีนฮ่อ ซึ่งอาจกลับมาก่อความเดือดร้อนได้อีก แม้ไทยจะเจรจาอย่างไรฝรั่งเศสก็ไม่ยอมถอนกำลังออกไป แคว้นสิบสองจุไทยจึงกลายเป็นของฝรั่งเศสตั้งแต่ พ.ศ.2431¹⁶ หลังจากที่ได้ญวนเป็นเมืองขึ้นแล้ว ฝรั่งเศสก็ต้องการที่จะได้ลาวเป็นเมืองขึ้นของตนเองอีก โดยอ้างว่าลาวนั้นเคยเป็นเมืองขึ้นของญวนมาก่อนก็ควรที่จะตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสใช้วิทยาการที่เหนือกว่าเพื่อแย่งดินแดนของสยามโดยส่ง เมอซีเออร์ ปาวิ เข้าทำการสำรวจพลเมืองและอาณาเขตของดินแดนสยามและลาวที่ไม่มีการกำหนดไว้แน่นอนและรัดกุมมาก่อน จึงกลายเป็นช่องโหว่ที่ฝรั่งเศสอ้างถึงความเป็นเจ้าของในดินแดนแถบนี้มากขึ้นเรื่อยๆ

สยามก่อน พ.ศ.2435 นั้นตามหัวเมืองมีการปกครองแบบ ระบบกินเมือง คือเจ้าเมืองมีอำนาจสูงสุดในการปกครองเมืองของตน ราษฎรมีหน้าที่ทำงานและส่งส่วยที่เป็นทรัพย์สิน หรือ

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 40.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 45.

ผลผลิตต่างๆ เช่น เงิน ข้าว ของป่า ฯลฯ ให้แก่เจ้าเมือง เจ้าเมืองมีกรมการเมืองคอยให้คำปรึกษา เจ้าเมืองมักจะเป็นคนในท้องถิ่นนั้นๆ เอง มีการสืบทอดอำนาจการปกครองจากรุ่นสู่รุ่น เจ้าเมืองนอกจากต้องดูแลความเป็นอยู่ของราษฎรแล้วยังมีหน้าที่เก็บส่วยจากราษฎรแล้วส่งแก่ราชสำนักกรุงเทพฯ เมื่อถึงเวลาที่กำหนด การปกครองเช่นนี้ทำให้ทางการไม่สามารถควบคุมหัวเมืองได้อย่างเด็ดขาด มีบ่อยครั้งที่ทางหัวเมืองไม่ส่งส่วยตามกำหนดที่ทางการตั้งไว้ หัวเมืองที่ห่างไกลราชสำนักเท่าไรก็ยังมีอิสระในการปกครองมากเท่านั้น เพราะอุปสรรคทางด้านการคมนาคมที่ยากลำบากในสมัยนั้นทำให้ราชสำนักไม่สามารถจัดการปกครองหัวเมืองที่ห่างไกลได้อย่างหัวเมืองราชธานี การให้อำนาจการปกครองอย่างอิสระเช่นนี้ไม่มีผลดีต่อราชสำนัก เพราะหัวเมืองอาจทำการแข็งเมืองได้หากอำนาจของราชสำนักอ่อนแอลงและอาจถูกมหาอำนาจตะวันตกเข้าแทรกแซงภายในได้ง่าย ทางทรงจึงได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมืองโดยมีเป้าหมายที่จะดึงอำนาจของเจ้าเมืองต่างๆ เข้ามาสู่ศูนย์กลางที่ราชสำนักกรุงเทพฯ เรียกการปกครองแบบนี้ว่า เทศาภิบาล โดยทางการจะส่งข้าหลวงต่างพระองค์ออกไปทำการปกครองหัวเมืองส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นบุคคลที่พระเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระทัย และแบ่งส่วนการปกครองเป็นระดับมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคัดเลือกและแต่งตั้งบุคคลผู้มีความสามารถที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ ออกไปปฏิบัติราชการประจำหัวเมือง ใน พ.ศ. 2434 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นข้าหลวงใหญ่ตั้งกองบัญชาการ ณ เมืองจำปาศักดิ์ เรียกว่า ข้าหลวงเมืองลาวกาว (แต่ประทับอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี) ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงใหญ่พร้อมด้วยข้าราชการทหาร พลเรือน ตั้งกองบัญชาการ ณ เมืองหนองคาย ให้เรียกว่า ข้าหลวงหัวเมืองลาวพวน ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ เป็นข้าหลวงใหญ่ตั้งกองบัญชาการ ณ เมืองหลวงพระบาง ให้เรียกว่า ข้าหลวงหัวเมืองลาวพุงดำ (แต่กองนี้ภายหลังเปลี่ยนมาประจำเมืองนครราชสีมา) โดยเฉพาะหัวเมืองลาวพวนที่ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงหัวเมืองลาวพวนนั้น ประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือเมืองหนองคาย เมืองเชียงขวาง เมืองบริคัณทนิคม เมืองโพนพิสัย เมืองนครพนม เมืองท่าอุเทน เมืองไชยบุรี เมืองสกลนคร เมืองมุกดาหาร เมืองขอนแก่น เมืองหล่มสัก เมืองใหญ่ 13 เมือง เมืองขึ้น 36 เมือง อยู่ในบังคับบัญชาข้าหลวงหัวเมืองลาวพวน¹⁷ ขบวนการที่ฝรั่งเศสถือเป็นสาเหตุในการเรียกร้องดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เกิดขึ้นเมื่อฝรั่งเศสได้ส่งทหารรุกเข้ามาทางด้านเมืองคำม่วน จับตัวพระยอดเมือง

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ขวางและทหารแล้วควบคุมตัวมายังแม่น้ำโขง ที่เมืองท่าอุเทน แต่ก่อนที่พระยอดเมืองขวางจะยอมถอยออกจากเมืองคำมวนนั้น พระยอดเมืองขวางได้ยื่นหนังสือเป็นการประท้วงต่อฝรั่งเศสมีข้อความดังนี้คือ

เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก 112 (พ.ศ. 2436) ข้าพเจ้าพระยอดเมืองขวางข้าหลวงซึ่งรักษาราชการเมืองคำเกิด คำมวน ทำคำมอบอาัยติเขตแดนแผ่นดินและผลประโยชน์ในเมืองคำเกิด คำมวน ไว้กับกงถื่อฝรั่งเศส ฉบับหนึ่งด้วย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เสนาบดีว่าการกรมวัง ข้าหลวงใหญ่ซึ่งจัตราราชการเมืองลาวพวน โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าขึ้นมารักษาราชการเมืองคำเกิด คำมวน ซึ่งเป็นพระราชอาณาเขตกรุงสยามติดต่อกับเขตแดนเมืองญวน ที่น้ำแบ่งด้านตาวัว ข้าพเจ้าได้รักษาราชการแลท้าวเพี้ยไพร่ทนายต่าง ๆ ให้อยู่เย็นเป็นสุขเรียบร้อยโดยยุติธรรมมาช้านานหลายปี ครั้นถึงวันที่ 23 พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก 112 ท่านกับนายทหารฝรั่งเศสอีก 4 คน คุมทหารประมาณ 200 เศษ มาปล้นข้าพเจ้า แล้วเอาทหารเข้าล้อมจับสลักไซ แทะด้วยอาวุธ จับได้กุมตัวข้าพเจ้ากับข้าหลวงขุนหมื่นทหารออกจากค่าย ข้าพเจ้าไม่ยอมให้ จะอยู่รักษาราชการผลประโยชน์ตามคำสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเจ้าของข้าพเจ้าต่อไป กงถื่อฝรั่งเศสหาให้อยู่ไม่จุลติกข้าพเจ้ากับขุนหมื่นทหาร ข้าพเจ้าขอมอบอาัยติเขตแดนแผ่นดิน ท้าวเพี้ยไพร่แลผลประโยชน์ของฝ่ายกรุงสยาม ไว้กับกงถื่อฝรั่งเศส กว่าจะมีคำสั่งมาประการใดจึงจะจัดการต่อไปและให้กงถื่อฝรั่งเศสเอาหนังสือไปแจ้งกับคอนวอนแมนฝรั่งเศสแลคอนวอนแมนฝ่ายสยาม ให้ชำระตัดสินกันให้กับฝ่ายกรุงสยามตามทำเนียบแผนที่เขตแดนแผ่นดิน ซึ่งเป็นของกรุงสยามตามเยี่ยงอย่างธรรมเนียมที่ฝ่ายกรุงสยามถือว่าเป็นของฝ่ายกรุงสยามได้รักษามาแต่เดิม (เซ็นชื่อ) พระยอดเมืองขวางปลัด¹⁸

พระยอดเมืองขวางและทหารถูกทหารฝรั่งเศสคุมตัวมาถึงแก่งเกียด แต่พระยอดเมืองขวางได้รับความช่วยเหลือจากทหารเมืองท่าอุเทน เข้าต่อสู้กับทหารฝรั่งเศสจนได้รับชัยชนะ จากเหตุการณ์ในครั้งนี้สยามได้ทำการประท้วงต่อรัฐบาลฝรั่งเศสแต่ไม่เกิดผลอะไร ตรงกันข้ามฝรั่งเศสกลับส่งกำลังทหารเข้าคุกคามอาณาเขตสยามมากยิ่งขึ้น และกลับเป็นฝ่ายกล่าวหาว่าสยามเป็นผู้รุกรานดินแดนในปกครองของฝรั่งเศสเอง ในวันที่ 13 กรกฎาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบจำนวน 2 ลำ เรือนำร่องจำนวน 1 ลำ เข้ามาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยาและเกิดการยิงต่อสู้กันบริเวณป้อมพระจุลจอมเกล้า ทำให้ทหารฝ่ายสยามตาย 15 คน ฝรั่งเศสตาย 2 คน และ

¹⁸ ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้านเคื่อหมากแข้งถึงจังหวัดอุดรธานี, 9.

บาดเจ็บ 3 คน¹⁹ ด้วยแสนยานุภาพของเรือรบฝรั่งเศสกองทัพสยามจึงไม่อาจหยุดยั้งฝรั่งเศสได้ จนกระทั่งวันที่ 21 กรกฎาคม ร.ศ. 112 ฝรั่งเศสได้ยื่นคำขาดให้สยามตอบรับข้อตกลงภายใน 24 ชั่วโมง ในสัญญานั้นสยามต้องมอบดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่เป็นดินแดนในประเทศลาวให้แก่ฝรั่งเศส เมื่อไม่ได้รับคำตอบจากสยามทูตฝรั่งเศสจึงได้ประกาศปิดอ่าวไทย จนกระทั่งวันที่ 26 กรกฎาคม ร.ศ. 112 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัยทำสัญญาข้อตกลง 2 ฉบับ กับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ยอมสละดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเพื่อไม่ให้ต้องเสียดินแดนพระราชอาณาเขตทั้งหมดให้แก่ฝรั่งเศสเหมือนกับญวนและเขมรที่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสมาแล้ว

จากข้อตกลงของสัญญาทั้ง 2 ฉบับที่สยามจำต้องทำกับฝรั่งเศสนี้ เป็นเหตุให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงใหญ่มณฑลลาวพวนจำต้องย้ายที่ทำการมณฑลลาวพวนซึ่งที่ตั้งอยู่ที่เมืองหนองคายมาตั้งที่บ้านหมากแข้ง เพราะข้อตกลงในสัญญาได้ห้ามกองทัพสยามตั้งกองบัญชาการทหารภายในพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงในระยะ 25 กิโลเมตร จากหลักฐานของกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จะถอยข้าหลวงหมากแข้งลงมาอยู่นครราชสีมา ร.ศ. 112 - 113 (พ.ศ. 2436 - 2437) ม.59/12 กล่าวถึงรายละเอียดการย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนไว้ดังต่อไปนี้

1. กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม บอกว่า ตามความที่โปรดเกล้าฯ ให้ชี้แจงตำบลบ้านเดื่อหมากแข้งซึ่งกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมจะได้ไปตั้งพักอยู่นั้น ประโยชน์ของตำบลนี้คือ
 - (1) ถ้าฝรั่งเศสคิดข้ามมาจับปากข้างนี้แล้วคงจะจับเมืองหนองคายก่อน เพราะเป็นเมืองบริบูรณ์ ถ้ามาจับหนองคายแล้วจะได้มาได้ทันเวลา
 - (2) บ้านนี้ระยะทางกึ่งกลางที่จะไปมาบังคับราชการเขตลาวพวนได้ตลอด
 - (3) โทระเลขในแขวงลาวพวนต้องมารวมในบ้านนี้ทั้งสิ้น
 - (4) เสบียงอาหารแต่ก่อนมาเข้าที่จะเลี้ยงไพร่พลนั้น ด้วยเมืองลาวหาได้เก็บเงินค่านาไม่ เก็บแต่หางเข้าตามพรตเข้าปลูกขึ้นนางไว้ ถ้ามีข้าหลวงจากกองทัพก็ต้องจ่ายเลี้ยงข้าหลวงแลกกองทัพถ้าสิ้นเข้าคงคลังแล้ว จึงต้องจ่ายเงินหลวงจัดซื้อเพิ่มเติม ถ้าข้าหลวงตั้งอยู่เมืองน้อย ๆ เข้าไม่พอก็ต้องจัดซื้อ ไม่ได้ใช้ขนเข้าเมืองอื่นมาเจือจาน ที่ตำบลบ้านนี้เป็นบ้านอยู่ในระหว่างเมืองหนองคาย เมืองหนองหาร ขอนแก่น เมืองกุมภวาปี เมืองกุมภวาปี เมืองกุมภวาปี จะได้ใช้เสบียงเมือง เหล่านี้ไม่ต้องออกเงินหลวงให้เปลืองพระราชทรัพย์

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

(5) เมืองสกลนคร แม้ว่าจะเป็นที่ภูมิทานใหญ่โตสบายก็จริง แต่ในปีนี้น้ำท่วมเสียอาหารเสียสิ้น ถ้าจะยกกองข้าหลวงไปตั้งก็ต้องเสียเงินมาก และไม่มีที่ซื้อข้าวด้วย อนึ่ง ระยะทางโทรเลขตั้งแต่กรุงเทพฯ ขึ้นไปหนองคาย อย่างเร็ว 8 วัน อย่างช้า 12 วัน ถ้าที่เมืองสกลนคร โทรเลขจะต้องอย่างเร็ว 14 วัน อย่างช้า 18 วัน

(6) ได้คิดดูในตำบลนี้ก็อยู่นอก 25 กิโลเมตร ตามแผนที่ฝรั่งเศส ซึ่ง ม.ป.ว. เป็นผู้ทำส่งพระราชทานขึ้นไป บ้านนี้อยู่ในอาคันตเหนือ 17 องศา 27 นาที อาทิตย์ออกของปารีส 100 องศา 22 นาที แต่ที่จะพูดกับอ้ายฝรั่งเศสเป็นมนุษย์คือ ๆ ด้าน ๆ ปราศจากความอายแล้วก็คงจะทำให้ขุนเคือง ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ จึงปรึกษาตกลงกันว่าควรจะไปตั้งที่บ้านน้ำฆ้อง เมืองกุมภวาปีดีกว่า คงจะได้ประโยชน์เหมือนกับบ้านเดื่อหมากแข้งทุกอย่าง...

“...2. กรมหมื่นประจักษ์โทรเลขมาว่าได้ยกออกจากเมืองหนองคาย ในวันที่ 16 มกราคม ได้เดินทางถนนรัชฎาภิเศก อีกฉบับหนึ่งว่าได้ยกมาถึงบ้านหมากแข้งวันที่ 18 มกราคม”²⁰

ภาพที่ 2 ที่ตั้งกองทหารมณฑลลาวพวน ณ บ้านเดื่อหมากแข้ง ร.ศ.112 (พ.ศ.2436)

ที่มา : คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี, ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้านเดื่อหมากแข้งถึงจังหวัดอุดรธานี (อุดรธานี : ม.ป.ท., 2536), 32.

²⁰ กรมศิลปากร, เมืองในภาคอีสาน (กรุงเทพฯ : กรม, 2516), 166 - 168.

ภาพที่ 3 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ผู้ก่อตั้งเมืองอุดรธานี

ที่มา : คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี, ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้านเดื่อหมากแข้งถึงจังหวัดอุดรธานี (อุดรธานี : ม.ป.ท., 2536), 20.

หนังสือกระทรวงมหาดไทยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงไว้พระทัยและเชื่อในพระปรีชาสามารถของกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ในการที่จะเลือกชัยภูมิที่เหมาะสมสำหรับการตั้งกองบัญชาการมณฑลลาวพวนแห่งใหม่ พระองค์จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแนบความรู้เรื่องบ้านเดื่อหมากแข้ง ดังนี้

พื้นที่บ้านเดื่อหมากแข้งเป็นแขวงเมืองหนองคาย มีเรือน (ร.ศ. 109) ไม่เกิน 200 หลังคาเรือน เป็นบ้านอยู่ในที่ราบชายเนิน, ด้านตะวันออกเป็นที่ทุ่งนาใหญ่ตลอดมาต่อทุ่งชายหนองหาร เป็นต้นทางร่วมที่มาจากเมืองโกลีเคียง แต่เป็นที่บ้านป่าซับซ้อนกันดานต้องอาศัยเรือเสียบียงอาหารจากเมืองหนองคายและเมืองสกลนคร

ทางส่งข้าว ส่งข้าวทางโทรศัพท์แต่กรุงเทพฯ ไปบ้านเดื่อหมากแข้งอย่างรวดเร็ว 8 วัน อย่างช้า 12 วัน

ระยะทางไปเมืองที่โกลีเคียง จากบ้านหมากแข้งไปเมืองนครราชสีมา ทาง 8 วัน จากบ้านหมากแข้งไปเมืองหนองคาย ทาง 3 วัน จากบ้านหมากแข้งไปเมืองหนองหาร ทาง 1 วัน จากบ้านหมากแข้งไปเมืองกุมภวาปี ทาง 2 วัน จากบ้านหมากแข้งไปเมืองกุมภวาปี

ทาง 2 วัน จากบ้านหมากแข้งไปเมืองหล่มสักดี ทาง 7 วัน จากบ้านหมากแข้งไปเมือง
สกลนคร ทาง 4 วัน²¹

จนกระทั่งวันที่ 26 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 113 (พ.ศ. 2437) พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถเลขา ที่ 1/174 ถึงกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม
ว่าพระองค์ทรงเห็นชอบด้วยกับกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ที่ได้เลือกบ้านหมากแข้งเป็นที่ตั้ง
กองบัญชาการมณฑลลาวพวน ดังความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาว่า

บัดนี้ ได้ทราบว่ ที่ถอยลงมาตั้งอยู่บ้านหมากแข้ง ว่าเป็นที่กลางป่าไผ่เจ็บชุกชุม ไม่เป็นภูมิ
สถานซึ่งจะตั้งมั่งคงสำหรับข้าหลวงต่างพระองค์ยังยืนต่อไปได้ จึงได้เรียกแผนที่มาดูก็เห็น
อยู่ว่าตำบลซึ่งเธอถอยลงมาตั้งนั้น เป็นที่สมควรแก่จะยึดหน่วงหัวเมืองริมฝั่งโขง และจะส่ง
ข่าวถึงหัวเมืองทั้งปวงได้โดยรอบคอบมีระยะทางไม่สู้ห่างไกลทุกทิศ แต่เมื่อได้สวนถึง
ประเทศที่นั่นก็ไปได้ความว่าเป็นที่ไม่บริบูรณ์ดี และมีไข้เจ็บชุกชุม มีความสงสารตัวเธอแล
ไพร่พลทั้งปวง ซึ่งขึ้นไปอยู่ด้วยจะได้ความลำบาก เจ็บป่วย จึงขอหาฤาตามความเห็น
ต่อไป²²

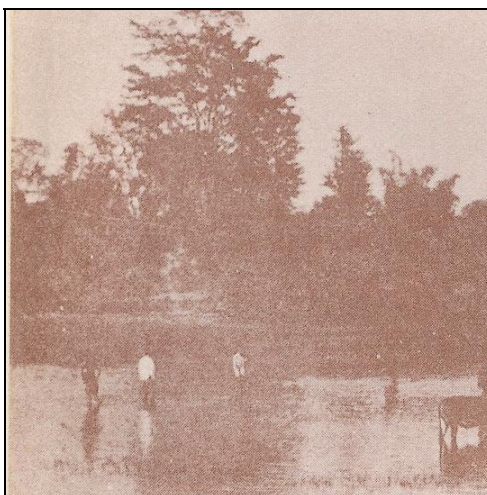
กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ได้มีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 2 มกราคม ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437) บรรยายถึงบ้านหมากแข้งว่ามี
ภูมิประเทศที่เหมาะสมและมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเมืองใกล้เคียงอื่นๆ ดังความตอนหนึ่งว่า

ข้าพระพุทธเจ้า ได้รักที่นี้ด้วยเวลาเดินทาง 2 ครั้ง ต้องพักอยู่ 2 เวลา ทั้ง 2 คราวเพราะชอบ
ภูมิที่จริง ๆ ครั้นได้มาอยู่จึงจึ่งเข้าก็ยิ่งชอบมากขึ้น แต่เป็นธรรมดาที่ ๆ ไคห่างจากบ้านเมือง
ที่ราษฎรค้าขายก็จำเป็นที่จะหาอาหารลำบาก แต่บัดนี้ ก็บริบูรณ์กว่าเมืองอื่น ๆ ที่ได้เห็นและ
พวกที่ไปมายังข้ากล่าวว่ ที่หนองคายเดี๋ยวนี้นี้ ตลาดรุ่งโรยไป สู้ที่นี้ไม่ได้ จะขอให้หรืออย่างไร
ไม่ทราบเกล้าฯ แต่ถ้าจะยกก็ละเอียดพอรับได้คือ ได้เดินตรวจดูในปี ๑๑๓ มีเรือนราษฎร
อพยพเข้ามาจากหนองคายและออกมาจากหนองหาร - กุมภวาปี ขรแก่น เป็นอันมาก
กลางคืนแลดูเหนไฟรายใบ คล้ายแพที่จอดในลำน้ำกรุงเทพ จนมิพยานได้ว่าเมื่อวันที่ 1

²¹ สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี, 50.

²² เรื่องเดียวกัน, 54.

เดือนนี้พระยาไตรเพชรต้นสงครามข้าหลวงหนองคายสั่งให้คนเข้ามาซื้อสีอะฮอมที่บ้าน
หมากแข้ง 1 บาท ได้ถามได้ความว่า ที่โน้นไม่มีใครปลูกเพราะขายไม่ได้²³

ภาพที่ 4 หนองนาเกลือ หรือ หนองประจักษ์ในปัจจุบัน แหล่งน้ำสำคัญของบ้านเดื่อหมากแข้ง
ที่มา : คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี, ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้าน
เดื่อหมากแข้งถึงจังหวัดอุดรธานี (อุดรธานี : ม.ป.ท., 2536), 26.

พร้อมกันนี้กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมได้ทรงกราบบังคมทูลฯ ถึงความรู้สึกรักภักดี
ต่อแผ่นดินของพระองค์ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความว่า "...จะคิดถึงการ
แผ่นดินแล้ว เรายังเพียงนี้ ถ้ายิ่งกว่านี้จะทำอย่างไรสู้แลกกับมันตัวต่อตัวดีกว่า เหน็ดกว่านอนให้
ผีในท้องกินตาย..."²⁴

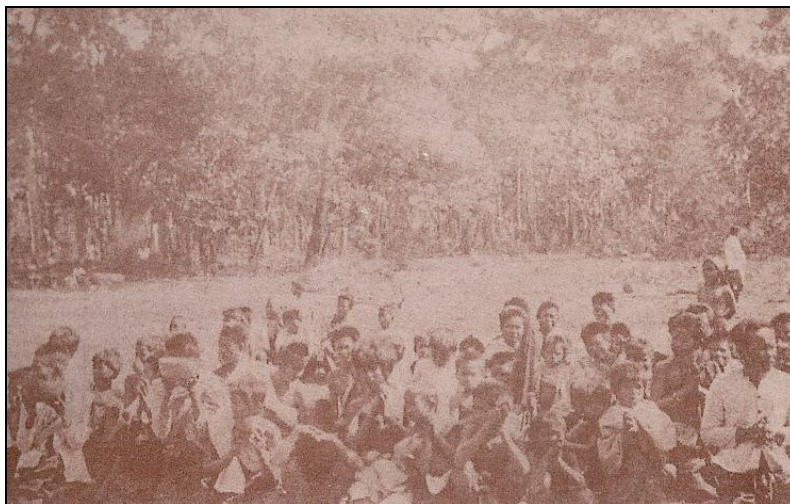
ในที่สุดบ้านหมากแข้งก็ได้เป็นสถานที่ตั้งกองบัญชาการมณฑลลาวพวน โดย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นชอบด้วยกับความเห็นของกรมหมื่นประจักษ์
ศิลปาคม ตามพระราชหัตถเลขที่ 128/2808 ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ศก 113 (พ.ศ.
2437) ถึงกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า

ถึงกรมดำรงราชานุภาพ ด้วยตามที่เธอได้ขอให้จดหมายไปถึง กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม
อันได้ส่งสำเนามาให้ดูแต่ก่อนแล้ว บัดนี้ ได้รับคำตอบยืนยันว่าบ้านหมากแข้งเป็นที่สมควร

²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 55.

แลสมักใจที่จะอยู่ในที่นั้น มีปันซ์ แลยูดี อโรเจือปนต่าง ๆ ได้ส่งสำเนามาให้ดูด้วย เมื่อตรวจสอบแผนที่ถามความเห็นที่จะอธิบายโต้แย้งอีกประการใด ขอให้บอกมาให้ทราบจะได้ตอบกรรมหมื่นประจักษ์²⁵

ภาพที่ 5 ชาวบ้านเดือหมากแข้งขณะรอรับเสด็จฯ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

ที่มา : คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี, ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้านเดือหมากแข้งถึงจังหวัดอุดรธานี (อุดรธานี : ม.ป.ท., 2536), 5.

และได้ทรงมีพระราชหัตถเลขที่ 2 / 3450 ถึง กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ความว่า "...ด้วย ได้รับหนังสือ ลงวันที่ 2 มกราคมนี้ ซึ่งตอบเข้าไป เพราะเหตุใดเธอคงจะทราบอยู่แล้วการซึ่งเธอเห็นว่า บ้านหมากแข้งเป็นที่สมควรจะตั้งอยู่ โดยอธิบายหลายประการนั้น ก็ให้ตั้งอยู่ที่นั่นจัดการเต็มตามความคิดที่เห็นว่าจะเป็นคุณแก่ราชการ..."²⁶

2.2 พัฒนาการการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานี พ.ศ.2437 – 2475

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงปฏิรูปการปกครองใน พ.ศ. 2435 นั้น การปกครองของประเทศไทยในส่วนภูมิภาคเป็น "ระบบกินเมือง" การบริหารราชการส่วนภูมิภาคเช่นนี้เป็นการบริหารงานที่ไม่รัดกุม เสี่ยงต่อการที่เจ้าเมืองต่างๆ อาจแข็งข้อคบคิดทำการกบฏต่อแผ่นดินได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่ประเทศสยามกำลังถูกประเทศที่มีแนวคิดล่า

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 55 - 56.

ลักษณะการปกครองที่รวมเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และจัดแบ่งการบริหารออกเป็น 5 บริเวณ ซึ่งบริเวณเหล่านี้มีฐานะเทียบเท่ากับจังหวัด ส่วนเมืองที่อยู่ในสังกัดบริเวณมีฐานะเทียบเท่ากับอำเภอ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจัดการปกครองในมณฑลอุดรให้มีความรัดกุมยิ่งขึ้น โดยส่งข้าหลวงจากกรุงเทพฯ ออกไปเป็นข้าหลวงบริเวณควบคุมเจ้าเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีข้าหลวงตรวจการประจำเมืองควบคุมอีกชั้นหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าอำนาจจากส่วนกลางได้ขยายออกไปควบคุมอำนาจของเจ้าเมืองท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจะทำให้การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางได้ผลดียิ่งขึ้น สามารถควบคุมเจ้าเมืองและตรวจตราทุกข์สุขของราษฎรได้อย่างทั่วถึง²⁹

ในปี พ.ศ.2464 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้รวมมณฑลอุดร มณฑลอุบลราชธานี และมณฑลร้อยเอ็ดเป็นภาค เรียกว่า ภาคอีสาน ตั้งที่บัญชาการมณฑลภาคที่เมืองอุดรธานี โดยมีเจ้าพระยามุนษิมนตรี (อวบ เปาวโรหิต) ดำรงตำแหน่งอุปราชภาคอีสาน และเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย³⁰

ต่อมาในปี พ.ศ.2468 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกและมีผลกระทบถึงสภาพเศรษฐกิจของสยามด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศยกเลิกภาคอีสาน เพื่อเป็นการลดอัตราค่าจ้างหน้าที่ที่ไม่มีความสำคัญมากนัก เพื่อรักษาเงินในคลังของชาติให้ได้มากที่สุด และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามุนษิมนตรี ย้ายไปดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ³¹ พ.ศ.2470 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยเดชสมยามเมศวรรักษ์ดี (อภัย นาคธรรมพ) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร พ.ศ.2473 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาตรังคภูมาภิบาล (เจิม ปันยารชุน) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรคนสุดท้าย³²

2.3 พัฒนาการเมืองการปกครองเมืองอุดรธานี พ.ศ.2475 – 2505

ประเทศสยามเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ทำให้มีการปรับปรุงระเบียบการปกครองหัวเมือง ตามพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2476 ในส่วนที่

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 58 - 59.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 67.

³¹ เรื่องเดียวกัน, 68.

³² เรื่องเดียวกัน.

เกี่ยวกับราชการบริหารส่วนภูมิภาค ได้ยกเลิกมณฑลให้มีแต่จังหวัดและอำเภอ ดังนั้นมณฑลอุดรจึงถูกยกเลิก คงฐานะเป็นเพียงจังหวัดอุดรธานีเท่านั้น

ในระหว่าง พ.ศ. 2476 - 2477 ได้เกิดการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในท้องที่จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีฐานกำลังกระจายอยู่ตามป่าเขาในเขตอำเภอต่างๆ เช่น ภูซาง เขตติดต่อกับอำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภูกับจังหวัดเลย ภูหินลาดทับฟ้า อำเภอเมืองหนองบัวลำภู ภูซากลาก อำเภอวังสามหมอ อำเภอศรีธาตุเขตติดต่อกับอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสกลนคร³³ เป็นต้น ตัวอย่างลักษณะเหตุการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในเมืองอุดรธานี เช่น ตอนกลางคืนได้มีผู้เอาธงแดงคอมมิวนิสต์ไปปักบนต้นก้ามปูบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดหลายครั้งและมีทีท่าจะก่อความวุ่นวาย ดังปรากฏในประวัติพระยาอุดรธานีศรีโขมสาคกรเขต (จิตร จิตตะยโสธร) อดีตข้าหลวงประจำจังหวัดอุดรธานี ในหนังสือเมืองในภาคอีสานว่า “...ได้ทำการจับกุมผู้ต้องหาเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่จังหวัดอุดรธานี ได้มีการเนรเทศบ้าง ฟ้องศาลลงโทษบ้าง เป็นจำนวนมากราว 50 คน...”³⁴

ต่อมา ใน พ.ศ. 2484 มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 10 กันยายน 2484 จัดการรวมจังหวัดต่าง ๆ ยกขึ้นเป็นภาค จำนวน 5 ภาค จังหวัดอุดรธานีนั้นขึ้นกับภาค 3 ซึ่งมีที่ทำการภาคอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา

ใน พ.ศ. 2494 ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 9 เมษายน 2494 ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเขตภาคขึ้นใหม่เป็น 9 ภาค จังหวัดอุดรธานีขึ้นกับภาค 4 และเป็นที่ตั้งของที่ทำการภาคด้วย ได้มีส่วนราชการต่าง ๆ ตั้งที่ทำการขึ้นเป็นจำนวนมาก พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน 2495 ได้กำหนดให้การบริหารราชการส่วนภูมิภาคในจังหวัดอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัดแต่เพียงผู้เดียว กระทั่งปี พ.ศ. 2499 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้ยกเลิกภาค คงเหลือจังหวัดและอำเภอ ดังนั้นจังหวัดอุดรธานีจึงมีฐานะจังหวัดเพียงอย่างเดียว ตั้งแต่ พ.ศ. 2499 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน³⁵

³³ เรื่องเดียวกัน, 222.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 69.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

3. สภาพเศรษฐกิจเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505

สภาพเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505 มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว หลังจากยกฐานะจากบ้านเดื่อหมากแข้งเป็นกองบัญชาการมณฑลลาวพวน เป็นมณฑลฝ่ายเหนือ มณฑลอุดร และจังหวัดอุดรธานีตามลำดับเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองต่างๆ ในภูมิภาคเดียวกัน แม้ระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานียังเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ด้วยปัจจัยด้านต่างๆ ทำให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองที่มีพ่อค้าทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวญวนเดินทางจะเข้ามาติดต่อค้าขายกับเมืองนี้มากที่สุดเมืองหนึ่งของภาคอีสาน ปัจจัยที่ผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจเมืองอุดรธานีเจริญรุ่งเรือง ได้แก่

3.1 ความสำคัญองเส้นทางการค้าระหว่างเมืองอุดรธานีกับเมืองต่างๆ

จากชัยภูมิที่ตั้งของเมืองอุดรธานีที่เป็นจุดศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน อุดรธานีจึงเป็นเมืองที่เหมาะสมสำหรับการติดต่อค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศลาวและเวียดนาม อย่างไรก็ตามเส้นทางการค้าระหว่างเมืองอุดรธานีกับเมืองต่างๆ ก่อน พ.ศ. 2467 ค่อนข้างลำบากเพราะเส้นทางทางบกที่เชื่อมกับเมืองต่างๆ เป็นเพียงแค่วางเท้าและทางเกวียนเท่านั้น พาหนะที่ใช้สำหรับการเดินทางคือ เกวียน ช้าง ม้า และการเดินเท้า หลักฐานการตรวจราชการจังหวัดอุดรธานีของกองข้าหลวงใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2479 ได้เสนอรายงานต่อนายกรัฐมนตรีถึงเรื่องเกี่ยวกับเส้นทางคมนาคมของเมืองอุดรธานีไว้ว่า

ทางสายสำคัญของจังหวัดอุดรธานีมีอยู่ 4 สาย คือสายที่ 1 อุดร - ขอนแก่น สายที่ 2 อุดร - หนองคาย สายที่ 3 อุดร - สกลนคร และสาย 4 อุดรธานี - เลย ทางสายที่ 1 - 2 - 3 ได้เริ่มกรุยทางและระเบิดป่ามาแต่ พ.ศ. 2467 บางตอนได้ถมดินและลงหินบ้างแล้วแต่เป็นส่วนน้อย แต่สายที่ 2 นั้นได้ลงหินไว้เกือบตลอดแล้ว ส่วนทางสายที่ 4 เพิ่งได้กรุยทางเมื่อ พ.ศ. 2474 เวลานี้การงานที่ทำไปบ้างแล้วก็คือการระเบิดป่าและถมดิน ทำสะพานแต่ยังไม่แล้วเสร็จ ข้าพเจ้าไปตรวจราชการคราวนี้ได้เดินทางตลอดสายที่ 1 - 2 และ 3 ทางสายที่ค่อนข้างเป็นทางรถได้สะดวกนั้น คือทางสายที่ 2 เท่านั้น เพราะส่วนมากพื้นที่เดิมเป็นหินแข็งโดยธรรมชาติ จึงสะดวกแก่การถมหินและบำรุงรักษา ส่วนทางสายที่ 1 และ 3 นั้นกล่าวได้ว่าเกือบเป็นทางที่ไม่สมควรใช้เดินทางโดยรถยนต์ เพราะพื้นถนนเป็นพื้นทราย รถต้องลุยไปในทรายและขรุขระเต็มที ทางตอนใดถูกน้ำท่วมในฤดูน้ำ

เจ้าหน้าที่ที่ตัดไม้เล็กๆ ข้างทางนั้นมาทำเป็นแกระรองพื้น รถที่ต้องเดินทางโดยถนนสายเหล่านี้ต้องถูกเพิ่มความสั่นสะเทือนโดยแกระนี้เป็นระยะทางยาวๆ...³⁶

อย่างไรก็ตามเส้นทางสายที่ 1 คือเส้นทางสายอุดร - ขอนแก่น ก็เป็นเส้นทางที่สำคัญต่อการสัญจรไปมาของผู้คนในท้องถิ่นและเป็นเส้นทางติดต่อค้าขายของเหล่าพ่อค้า โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนทั้งในท้องถิ่นและพ่อค้าต่างถิ่นในรูปแบบของการวานสินค้ามายาวนาน เส้นทางสายนี้เชื่อมไปถึงเมืองชนบท เมืองบัวใหญ่ และเมืองนครราชสีมา จากหลักฐานการเสด็จตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ. 2449 ทรงกล่าวถึงสภาพของเส้นทางและความสำคัญของสายนี้ในบางช่วงของเส้นทางว่า

ที่หนองเอนนี้เป็นทางที่พ่อค้าและราษฎรมักไปมา เป็นที่เปลี่ยวเพราะทางห่างจากหมู่บ้านประมาณ 300 เส้น เดิมมีผู้ร้ายชุกชุม ครั้นเมื่อ สก 124 พวกพ่อค้ามณฑลอุดรเรียกรักรันสร้างโรงพักตำรวจภูธรถวายหลังหนึ่ง จึงเป็นที่ตั้งโรงพักตำรวจภูธรมาจนบัดนี้ และที่หนองน้านั้นราษฎรมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดร ก็เรียกรักรันขุดให้กว้างใหญ่ออกไป เพื่อจะได้มีน้ำใช้สำหรับคนเดินทางตลอดปีด้วย³⁷

ถึงแม้ว่าการเดินทางระหว่างจังหวัดอุดรธานีกับเมืองต่างๆ ก่อนที่ทางรถไฟจะมาถึงนั้นจะค่อนข้างยากลำบาก สามารถสัญจรไปมาสะดวกเพียงในหน้าแล้งเท่านั้น พอถึงหน้าฝนถนนก็จะกลายเป็นเลนดินทางไปมาลำบาก แต่การติดต่อค้าขายระหว่างพ่อค้าเมืองอุดรธานีกับเมืองอื่นๆ ก็ยังดำเนินอยู่เรื่อยมา ไม่ว่าจะเป็นการค้าในแบบการวานสินค้ากับเมืองขอนแก่นและนครราชสีมา หรือค้าขายสินค้านำเข้าด้านเกษตรกรรมกับเมืองหนองคายและเลย รวมทั้งยังพบว่าเส้นทางสายนี้มีการอพยพเข้ามาของประชากรตามเมืองอื่นๆ อีกด้วย

พ.ศ. 2480 เป็นช่วงเวลาที่จังหวัดอุดรธานีเริ่มมีความคึกคักทางด้านการค้าขายเนื่องจากทางรถไฟได้ตัดมาถึงจังหวัดขอนแก่น คนจีนส่วนมากที่อพยพมาจังหวัดอุดรธานี จะเดินทางด้วยทางรถไฟโดยจะลงรถที่ขอนแก่นแล้วโดยสารรถบรรทุกต่อมายังจังหวัดอุดรธานี ซึ่ง

³⁶ “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสัจจา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

³⁷ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เสด็จไปตรวจมณฑลนครราชสีมา และมณฑลอุดรอีสาน ร.ศ. 215 พ.ศ. 2449, 71.

เป็นรถยนต์ที่ใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง ใช้เวลาในการเดินทางจากขอนแก่นถึงอุดรธานี 3 วัน³⁸ และภายหลังจากนั้นเพียง 3 ปี เส้นทางรถไฟก็มาถึงจังหวัดอุดรธานี จึงเกิดการอพยพของประชากรโดยเฉพาะชาวจีนเป็นจำนวนมาก การเข้ามาของชาวจีนในช่วงที่เส้นทางรถไฟเชื่อมมาถึงอุดรธานีนั้นนับว่าเป็นช่วงเวลารุ่งเรืองของกิจการการค้าหลายๆ อย่าง เส้นทางรถไฟสายนี้นับว่าเป็นการเปิดประตูความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองอุดรธานีกับเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเมืองขอนแก่นและเมืองนครราชสีมา และกระจายสินค้าสู่เมืองต่างๆ ในภูมิภาคอีสานตอนบน เช่น เมืองเลย เมืองหนองคาย เมืองสกลนคร เมืองหนองบัวลำภู แม้กระทั่งเมืองศูนย์กลางการปกครองอย่างกรุงเทพฯ อีกด้วย เส้นทางรถไฟสายนี้ยังเปิดให้บริการโดยสารมาจนถึงปัจจุบัน

3.2 การจัดเก็บภาษีอากรของเมืองอุดรธานี

รายได้ที่สำคัญของรัฐที่ได้จากจังหวัดอุดรธานีก็คือภาษีอากรประเภท เงิน รัชูปการ ในปี พ.ศ.2478 ทางกรมสามารถจัดเก็บเงินรัชูปการได้ 38,302 คน เป็นเงิน 114,906 บาท เท่ากับร้อยละ 85 เทียบกับ พ.ศ.2477 แล้วเก็บได้มากกว่า 6,316 คน คิดเป็นเงิน 18,948 บาท ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่กรมการเมืองได้เอาใจใส่ต่อการเก็บค่ารัชูปการเป็นอย่างดี³⁹ นอกจากค่ารัชูปการที่สร้างรายได้แก่รัฐแล้ว ราษฎรในจังหวัดอุดรธานียังต้องเสียภาษีสุรา โดยเก็บภาษีจากโรงต้มกลั่น โรงต้มกลั่นในเมืองอุดรธานีมี 1 โรง ตั้งอยู่ที่ตำบลศาลากลาง จังหวัด การเลือกตัวผู้ต้มกลั่นสุรานั้นเลือกโดยวิธีประมูล ผู้ที่ประมูลได้จะต้องจ่ายเงินช่วยราชการ ในปี 2478 เงินช่วยราชการกองตรวจสุราจังหวัดอุดรธานีเก็บได้เป็นเงินทั้งสิ้น 1,039.76 บาท ผู้ที่ประมูลโรงต้มกลั่นสุราได้นั้นจะต้องเป็นผู้มีหลักฐานมั่นคง นอกจากเงินช่วยราชการดังกล่าวแล้ว ผู้รับทำโรงต้มกลั่นสุราจะต้องเสียเงินอีก 3 รายการ คือ 1. เงินค่าใบอนุญาตตั้งเตาต้มกลั่น ตามพระราชบัญญัติภาษีขึ้นใน จ.ศ.1248 มาตรา 36 ปีละ 80 บาท 2. เงินค่าใบอนุญาตขายสุราประเภทที่ 1 ตามความในพระราชบัญญัติภาษีขึ้นในแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2476 มาตรา 5 ปีละ 150 บาท 3. เงินช่วยค่าธรรมเนียมหนังสือใบอนุญาตร้านปลีก⁴⁰ แต่การค้าสุราในท้องที่จังหวัด

³⁸ เพ็ญแข กษเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540”, 4.

³⁹ “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสังฆา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักงานรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

อุดรธานีนั้นมีอุปสรรคอยู่ไม่น้อยเพราะว่าอาณาเขตของจังหวัดอุดรธานีติดต่อกับจังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตสัญญา 25 กิโลเมตรที่ได้ทำไว้กับฝรั่งเศส ในจังหวัดหนองคายนั้นสุราทางฝั่งซ้ายในเขตปกครองของฝรั่งเศสถูกนำเข้ามำจำหน่ายโดยไม่ต้องเสียภาษีสุราทางฝั่งซ้ายนั้นมีราคาถูกมากและดีกรีแรงกว่า ราษฎรของจังหวัดอุดรธานีจึงมักไปซื้อมาบริโภค และด้วยเหตุที่จังหวัดหนองคายและอุดรธานีอยู่ติดต่อกัน ทำให้สุราทางฝั่งซ้ายและสุราเหมาเตาหรือรายครัวเรือนที่ดักกลั่นในเขตสัญญา 25 กิโลเมตร หลั่งไหลเข้ามาในจังหวัดอุดรธานีเป็นเหตุให้การค้าสุราในจังหวัดอุดรตกต่ำ⁴¹

นอกจากภาษีสุราแล้วยังมีภาษีฝิ่น ที่ทางการได้จัดให้มีการจำหน่ายและจัดร้านสำหรับจำหน่ายในจังหวัด เมื่อปี พ.ศ.2477 มีร้านจำหน่ายฝิ่น 4 ร้าน ทางจังหวัดได้จัดเพิ่มขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2478 อีก 2 ร้าน รวมเป็น 6 ร้าน ร้านเหล่านี้ตั้งอยู่ในอำเภอหมากแข้ง ตำบลหมากแข้ง 1 ร้าน อำเภอกุมภวาปี ตำบลพันดอน 2 ร้าน ตำบลปะโค 1 ร้าน อำเภอหนองบัวลำภู ตำบลหนองบัว 1 ร้าน ตำบลโนนสัง 1 ร้าน ส่วนอำเภอเพ็ญ หนองหาน และบ้านผือ นั้น มีผู้สูบฝิ่นน้อยทางการจึงไม่ได้จัดร้านจำหน่ายฝิ่น การจัดร้านขายฝิ่นในจังหวัดอุดรธานีจัดเป็นวิธีให้มีผู้รับอนุญาตไปโดยใช้วิธีการประมูลเช่นเดียวกับการประมูลโรงกลั่นสุรา โดยประมูลการให้เงินค่าแป๊ะเจี๊ยะ (ค่าธรรมเนียมพิเศษ) แก่ทางจังหวัด⁴²

3.3 การประกอบอาชีพของราษฎรเมืองอุดรธานี

การประกอบอาชีพของราษฎรจังหวัดอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505 นั้นส่วนใหญ่ทำนาและเลี้ยงสัตว์ การทำนายังเป็นแบบล้าหลังเพราะต้องอาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยหลัก หากฝนแล้งหรือมากเกินไปแล้วก็จะทำให้ข้าวในนาเสียหาย กรมชลประทานก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปดูแลได้อย่างทั่วถึง เพราะงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ส่วนการเลี้ยงสัตว์ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2480 ราคาสัตว์เลี้ยงก็ตกต่ำมาก ราษฎรจึงเลี้ยงไว้เพื่อใช้สอยในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้เลี้ยงไว้สำหรับเป็นสินค้าแต่อย่างใด ส่วนการเพาะปลูกพืชอย่างอื่นนอกจากการทำนา ได้แก่ ฝ้าย อ้อย ข้าวโพด ยาสูบ พืชเหล่านี้ก็ปลูกกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น⁴³

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² เรื่องเดียวกัน.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

อาชีพด้านการเกษตรกรรมของราษฎรในจังหวัดต้องประสบกับปัญหาเรื่องคุณภาพของดิน เนื่องด้วยดินในจังหวัดอุดรธานีส่วนใหญ่เป็นดินปนทรายและกรดเหมือนกับจังหวัดขอนแก่น จึงไม่เหมาะสำหรับการเพาะปลูกพืชทำได้นัก การปลูกผลไม้ต่างๆ ราษฎรก็เพียงแค่ปลูกพอซื้อขายในจังหวัดนี้เท่านั้น ไม่พอที่จะเป็นสินค้าเพื่อแลกเปลี่ยนกับจังหวัดอื่นๆแต่อย่างใด⁴⁴ ยกตัวอย่างเช่น “...การปลูกฝ้าย ในจังหวัดนี้การทอผ้ามิได้ทำกันให้เป็นล้าเป็นสันอย่างใด ทำกันพอใช้ในครอบครัวเท่านั้น สินค้าผ้าทอในจังหวัดนี้หาได้น้อย เพราะการปลูกฝ้ายก็ทำกันเล็กๆ น้อยๆ...”⁴⁵ นอกจากนี้แล้วอาชีพที่สำคัญอีกหนึ่งอาชีพคือการทำประมง จังหวัดอุดรธานีมีหนองน้ำที่สำคัญชื่อ หนองหาน ในเขตอำเภอกุมภวาปี หนองน้ำแห่งนี้มีประกาศจากภาครัฐว่าเป็นเขตหวงห้ามจับปลา แต่การสงวนนี้ไม่ได้หวงห้ามตลอดทั้งหนองหาน เพียงแต่แบ่งเขตให้ราษฎรได้ทำการจับปลาเป็นส่วนๆ เพื่อพอที่จะให้เป็นอาชีพของราษฎรได้บ้าง หนองหานอยู่ในบริเวณต้นลำน้ำชี ซึ่งไหลผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม และอุบลราชธานี แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง ราษฎรในท้องที่หลายจังหวัดจะได้อาศัยจับปลาในลำน้ำนี้เป็นการเลี้ยงชีพ⁴⁶

การประกอบอาชีพอีกอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดอุดรธานีในช่วงก่อนการเข้ามาของทางรถไฟคือ การร่อนแร่ทองคำ ราษฎรทำการร่อนแร่ทองคำในลำห้วยโขโหล ห้วยคำด้วง ห้วยน้ำราง และห้วยน้ำปลด ซึ่งมีต้นกำเนิดจากทิวเขาฟ้า เขาหลวง ในอำเภอน้ำโสม แร่ทองคำที่หาได้มักพบตามริมฝั่งห้วย แร่ทองคำจะถูกน้ำพัดพาปนมากับทราย ราษฎรจะใช้เพียงเครื่องมือหยาบๆ สำหรับการร่อนแร่ทองคำ น้ำหนักทองคำที่ราษฎรหาได้ในแต่ละปีประมาณ 1,000 บาท (หนัก) พ่อค้าจากต่างถิ่นเป็นผู้เข้ามาซื้อเพื่อไปจำหน่ายอีกต่อหนึ่ง แต่ราษฎรในจังหวัดกลับทำกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น⁴⁷

จังหวัดอุดรธานีมีการติดต่อสื่อสารกับเมืองต่างๆ ในภูมิภาคเดียวกันในเรื่องด้านการค้าขาย ทำให้กิจการที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารอย่างกิจการไปรษณีย์โทรเลขเจริญรุ่งเรืองขึ้นด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องจากจังหวัดนี้เป็นเส้นทางของจังหวัดหนองคาย เลย และสกลนคร เมื่อเส้นทางรถไฟจากเมืองขอนแก่นเชื่อมมาถึงเมืองอุดรธานี การไปรษณีย์โทรเลขยิ่งได้สร้างรายได้แก่รัฐมากขึ้น

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าราษฎรในท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนคนจีนในเมืองอุดรธานีจะประกอบอาชีพค้าขาย ชาวจีนในเมืองอุดรธานีส่วนใหญ่เป็นจีนแต้จิ๋ว⁴⁸ ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพค้าขายพร้อมๆ กับการตั้งเมืองอุดรธานี ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้บรรยายไว้เมื่อครั้งเสด็จตรวจราชการมณฑลอุดร พ.ศ.2449 ดังความตอนหนึ่งว่า “เวลานี้ที่ว่าการมณฑล ที่ว่าการอำเภอ ศาล เรือนจำ โรงทหาร โรงพัก ตำรวจภูธร ออฟฟิศไปรษณีย์โทรเลข และบ้านเรือนข้าราชการอยู่ติดต่อกันเป็นระยะๆ ลำดับกันไป มีตลาดขายของสด และตึกอย่างโคราชของพ่อค้านายห้าง...”⁴⁹ แสดงให้เห็นว่ามีการเข้ามาตั้งรกรากของชาวจีนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้วประกอบอาชีพค้าขายอย่างที่ตนเองถนัด เพราะโดยธรรมชาติของคนจีนมักสร้างที่อยู่อาศัยเป็นแบบตึกแถวและเปิดกิจการร้านค้าต่างจากคนไทยที่ไม่ชอบอยู่ตามห้างร้านและประกอบอาชีพกสิกรรมแทบทั้งหมด

เมืองอุดรธานีเป็นเมืองที่มีชาวจีนและผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพต่างๆ โดยเฉพาะอาชีพด้านพาณิชย์ เป็นเพราะที่ตั้งของจังหวัดอุดรธานีนั้นเหมาะสมมาก เพราะตั้งอยู่ตอนกลางของภูมิภาคสามารถติดต่อค้าขายกับเมืองต่างๆ ในภาคอีสานได้สะดวก ดังเอกสารตรวจราชการของข้าหลวงใหญ่ บางตอนได้กล่าวถึงที่ตั้งเมืองอุดรธานีว่า

จังหวัดนี้เป็นศูนย์กลางของทางที่จะติดต่อกับจังหวัดหนองคาย เลย สกลนครและนครพนม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะคิดริเริ่มเร่งทำนุบำรุงถนนสายต่างๆ ให้เจริญดีพอที่จะเป็นทางคมนาคมที่สะดวกแก่การขนส่งสินค้าและการติดต่อไปมาของประชาชน และเป็นการบำรุงส่งเสริมอาชีพของราษฎรและนำความเจริญไปสู่จังหวัดที่ยังไม่เจริญพอให้มีฐานะเท่าเทียมกับจังหวัดอื่นๆ ได้⁵⁰

⁴⁸ เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540”, 3.

⁴⁹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาคที่ 4 ว่าด้วยที่ยวมณฑล นครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด, 20.

⁵⁰ “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสัจจา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

4. สภาพสังคมเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ. 2505

สภาพสังคมเมืองอุดรธานีก่อน พ.ศ.2505 อาจดูไม่แตกต่างจากหัวเมืองอื่นๆ ในภาคอีสานเท่าใดนัก เพราะบรรยากาศของบ้านเมืองในสมัยนั้นยังคงล้าหลัง ราษฎรทำมาหากินแบบเรียบง่าย ผลผลิตต้องพึ่งพิงอยู่กับดินฟ้าอากาศ บ้านเมืองตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครอง อย่างไรก็ตามเมืองอุดรธานีได้มีพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้นเรื่อยๆ ไม่เพียงเพราะปัจจัยที่เหมาะสมทางเศรษฐกิจเพียงเท่านั้น ยังต้องรวมถึงปัจจัยทางสังคมที่มีความเหมาะสมดังต่อไปนี้อีกด้วย

4.1 สภาพชุมชนเมืองอุดรธานี

เมืองอุดรธานีแต่เดิมเป็นเพียงหมู่บ้านเล็กๆ ชื่อว่า บ้านหมากแข้ง ขึ้นตรงกับเมืองหนองคาย ซึ่งก่อนที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมจะมาตั้งกองบัญชาการมณฑลลาวพวน ในปี พ.ศ.2437 นั้น บ้านหมากแข้งเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ที่มีผู้คนอาศัยอยู่ราว 200ครัวเรือนขึ้นกับเมืองหนองคาย ภายหลังจากที่บ้านหมากแข้งเปลี่ยนฐานะเป็นที่ตั้งของมณฑลลาวพวน มณฑลฝ่ายเหนือ มณฑลอูร และจังหวัดอุดรธานีตามลำดับแล้วนั้น ได้เริ่มมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนในท้องถิ่นใกล้เคียงมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งคนไทยอีสานจากเมืองขอนแก่น เมืองสกลนคร เมืองกุมภวาปี เมืองหนองหาน เมืองหนองบัวลำภู เป็นต้น และชาวจีนจากต่างถิ่นทำให้เกิดชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ใกล้กับบริเวณที่ตั้งที่ทำการมณฑล ซึ่งบริเวณนั้นประกอบไปด้วยที่ว่าการอำเภอ ศาล เรือนจำ โรงทหาร โรงพักตำรวจภูธร ที่ทำการไปรษณีย์ (ออฟฟิศไปรษณีย์โทรเลข) และบ้านเรือนของกรรมการเมืองอยู่ติดต่อกันเป็นระยะๆ โดยเฉพาะคนจีนนั้นได้ปลูกตึกอย่างเมืองโคราชประกอบอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่⁵¹

ในช่วงทางรถไฟยังมาไม่ถึงเมืองอุดรธานีนั้น การค้าขายภายในเมืองอุดรธานีไม่เพียงแต่ค้าขายกันเพียงในเมืองเท่านั้น หากแต่ยังมีการค้าขายแบบคาราวานสินค้าโดยเส้นทางเกวียนไปยังเมืองขอนแก่นและเมืองนครราชสีมา การค้าขายลักษณะเช่นนี้ได้ทำให้ชุมชนเกิดการเติบโตและขยายพื้นที่ชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการบอกเล่าทำให้ทราบว่าในอดีตเมืองอุดรธานีบริเวณสี่แยกหอนาฬิกา เคยเป็นที่จอดเกวียนชุมทางการค้าเป็นที่รับสินค้ามาจากโคราช จนคน

⁵¹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาคที่ 4 ว่าด้วยเที่ยวมณฑลนครราชสีมา มณฑลอูร และมณฑลร้อยเอ็ด, 20.

ท้องถิ่นเรียกบริเวณนั้นว่า ลีแยกคอกวัว ซึ่งแต่เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวโคราชที่รับส่งสินค้ามาค้าขายกับพ่อค้าชาวจีนในเมืองอุดรธานี ชุมชนแห่งนี้นับว่าเป็นการเติบโตของชุมชนเมืองต่อจากชุมชนเก่าของเมืองอุดรธานีบริเวณศาลากลางจังหวัด

ในสมัยพระศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ์ เนติโพธิ์) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ชุมชนเมืองอุดรธานีเกิดการพัฒนาขึ้นเป็นอันมาก มีการตัดถนนหนทางใหม่หลายสาย มีการวางผังเมืองอุดรธานีขึ้นใหม่ รวมทั้งมีการสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งซึ่งเวลานั้นเป็นเพียงสำนักสงฆ์ยังไม่มีชื่อ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณทรงประทานชื่อว่า วัดโพธิ์สมภรณ์ เป็นวัดธรรมยุติกวัดแรกในเมืองอุดรธานี ซึ่งราษฎรเมืองอุดรธานีเรียกกันสืบมาว่า วัดโพธิ์ เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ์ เนติโพธิ์)

4.2 บทบาทของชนชั้นนำของเมืองอุดรธานี

เมืองอุดรธานีเป็นเมืองที่ก่อตั้งขึ้นมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ได้มอบความไว้วางพระทัยให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมมาเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ นำทัพพร้อมทั้งราษฎรเคลื่อนย้ายที่ตั้งมณฑลลาวพวนจากเมืองหนองคายมาตั้งบ้านเมืองใหม่ยังบ้านเดื่อหมากแข้ง การถือกำเนิดขึ้นของเมืองอุดรธานีจึงมีความแตกต่างจากเมืองต่างๆ ในภาคอีสาน เนื่องจากเมืองต่างๆ เช่น เมืองหนองบัวลำภู เมืองขอนแก่น เมืองสกลนคร เมืองกาฬสินธุ์ เมืองมหาสารคาม เมืองร้อยเอ็ด เมืองอุบลราชธานี ล้วนเกิดจากการที่มีเจ้าเมืองหรือผู้นำกลุ่มทำการชักชวนราษฎร รวบรวมสมัครพรรคพวกเดินทางรอนแรมหาชัยภูมิที่ตั้งบ้านเมืองด้วยสาเหตุที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการถูกขับไล่จากภาวะสงคราม การออกไปตั้งเมืองใหม่ในฐานะที่เป็นอุปราช (อุปฮาด) หรือย้ายบ้านเมืองเพราะเกิดภาวะโรคระบาดและบ้านเมืองแห้งแล้ง แต่จังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองที่เกิดจากการก่อตั้งของผู้นำซึ่งเป็นคนในพระราชสำนักมิใช่เจ้าเมืองหรือผู้นำกลุ่มเช่นเมืองอื่นๆ

เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมจัดการบ้านเมืองมณฑลลาวพวนจนเกิดความสงบเรียบร้อยแล้ว จึงได้เสด็จกลับพระนครเพื่อไปรับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมใน พ.ศ.2442 ส่วนกลางก็ได้แต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์มาเป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการต่อจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมในเวลาเดียวกันนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเป็นแบบเทศาภิบาล สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรต่างก็เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลางทั้งสิ้น และจนกระทั่งราชการในจังหวัดอุดรธานีอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดแล้ว ทางกรม

ยังคงแต่งตั้งบุคคลที่เหมาะสมเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานีเช่นเดิม ด้วยเหตุผลประการนี้จึงไม่ปรากฏการสืบทอดอำนาจด้านการเมืองการปกครองของชนชั้นผู้นำในเมืองอุดรธานีแต่อย่างใด

ในด้านการเมืองการปกครองของเมืองอุดรธานีนั้นไม่พบว่ามี การถ่ายทอดอำนาจจากรุ่นสู่รุ่นที่ชัดเจน แต่บทบาทด้านเศรษฐกิจการค้าของเมืองอุดรธานีนั้นพบว่ามี การสะสมทุน ทำ การผูกขาดประกอบธุรกิจสำคัญภายในเมืองอุดรธานีของกลุ่มนายทุนชาวจีนมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่การตั้งเมืองอุดรธานีเป็นต้นมาได้มีชาวจีนอพยพเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายซึ่งเป็นอาชีพ ที่ตนเองถนัด ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ มีความเฉลียวฉลาดและมีความสามารถในการ แสวงหากำไร ตรงกันข้ามกับผู้คนในท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเก็บ ของป่า จากการขยายเส้นทางรถไฟมาถึงภาคอีสานช่วง พ.ศ.2462 - 2480 ทำให้ชาวจีนได้อพยพ เข้ามายังภาคอีสานและเมืองอุดรธานีเป็นจำนวนมาก

กลุ่มชาวจีนซึ่งส่วนมากเป็นจีนแต้จิ๋วได้อพยพเข้ามาแล้วประกอบอาชีพค้าขายจน สะสมทุนได้มากจนกลายเป็นกลุ่มนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในเมืองอุดรธานีในด้านขายปลีก ขายส่ง การธนาคาร และอุตสาหกรรม กลุ่มชาวจีนที่สำคัญในเมืองอุดรธานีซึ่งสืบทอดบทบาท ด้านการค้าสืบต่อกันมาจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ได้แก่ ตระกูลธรรมนิธิกุล ตระกูลคุณปิติ ลักษณ์⁵² และตระกูลคณะประ โดยเฉพาะตระกูลคณะประ ที่มีนายลงสะ แซ่คู เป็นต้นสกุล นับว่า เป็นผู้วางรากฐานทางเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีอย่างแท้จริง เมื่อนายลงสะอพยพเข้ามาทำมา ค้าขายที่เมืองอุดรธานีได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อเป็น นายเจริญ นายลงสะ ประกอบอาชีพค้าขายเบ็ดเตล็ด เป็นผู้ที่ดีต่อค้าขายกับกองคาราวานจากเมืองนครราชสีมาหรือ การค้าแบบกองเกวียน⁵³ จึงทำให้นายลงสะมีสินค้าที่ไม่เหมือนใครในเมืองจนประสบความสำเร็จ มีเงินทองมากมาย เป็นที่รู้จักของชาวเมืองอุดรธานีและเรียกนายลงสะว่า กหบดี

หลังจากมีทุนทรัพย์ที่มากพอนายลงสะได้เปิดกิจการโรงสี เพื่อรองรับข้าวจากเมือง ต่างๆ อีกทั้งการเป็นเจ้าของกิจการโรงสีนับว่าเป็นที่นับหน้าถือตาเป็นอย่างมากในสังคม ตระกูล คณะประยังคงเจริญก้าวหน้าทางด้านการประกอบธุรกิจอย่างต่อเนื่องแม้จะผ่านยุคสมัยของนายลง สะ เพราะลูกหลานของตระกูลคณะประได้สืบทอดการทำธุรกิจด้านต่างๆ ที่นายลงสะได้สร้างฐาน ที่มั่นคงเอาไว้ได้เป็นอย่างดี นายถาวร คณะประ ผู้เป็นบุตรชายได้เปิดกิจการโรงแรมชื่อว่า เจริญ ไฮเต็ล ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกของเมืองอุดรธานี กิจการโรงแรมของนายถาวรได้รับการบริหาร

⁵² เพ็ญแข คงเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขต เทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540”, 50.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 53.

สืบทอดจากบุตรหลานและประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง นอกจากจะบริหารงานโรงแรมแล้ว ลูกหลานนายถาวรหลายคนได้เข้าไปเป็นผู้มีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานี เช่น นายกฤษฎา คุณะปุระ เป็นประธานหอการค้าจังหวัดอุดรธานี กลุ่มตระกูลคุณะปุระสามารถยื่นข้อคิดการเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีมาตลอดหลายทศวรรษจนกระทั่งปัจจุบัน

ในปัจจุบันกลุ่มตระกูลคุณะปุระและคนไทยเชื้อสายจีนประกอบธุรกิจจนประสบความสำเร็จ มีความสามารถทางด้านการค้าและเข้าไปมีบทบาทต่อการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจเมืองอุดรธานีให้เจริญก้าวหน้า มีการรวมกลุ่มสมาคมต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม เช่น มูลนิธิสว่างเมฆาธรรม มูลนิธิส่งเสริมธรรม สมาคมหอการค้า สมาคมสกุลแซ่คู สมาคมฮากกา เป็นต้น⁵⁴

4.3 การศึกษาของเมืองอุดรธานี

การศึกษาของชาวเมืองอุดรธานี ในช่วงที่พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ์ เนติโพธิ์) เป็นสมุหเทศาภิบาลนั้น พ.ศ.2449 – 2455 ทางกรมได้ส่งเสริมให้ราษฎรในมณฑลอุดรส่งบุตรหลานเข้าเรียนที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล ซึ่งในขณะนั้นเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดโดยอาศัยบริเวณของวัดมัทธมิมาวาสสำหรับประกอบการเรียนการสอน ต่อมาได้ขยายมาอยู่บริเวณที่เป็นวิทยาลัยเทคนิคอุดรธานีในปัจจุบัน สำหรับการจัดการศึกษาให้แก่สตรี พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ์ เนติโพธิ์) และประชาชนได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์ตามกำลังศรัทธาแล้วนำมารวมกับรายได้ของมณฑลเพื่อสร้างโรงเรียนสำหรับสตรี โรงเรียนแห่งใหม่นี้ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า สตรีราชินูทิศ เพื่อเป็นการระลึกถึงและบำเพ็ญพระกุศลถวายสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵⁵

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการศึกษาของเมืองอุดรธานีจะได้รับการส่งเสริมจากรัฐเป็นอย่างดีแล้วก็ตาม แต่ยังคงพบว่าครูอาจารย์ยังไม่เข้าใจบางเนื้อหาของการเรียนการสอนอยู่ ดังที่พระยาสังฆาภิรมย์ได้กล่าวไว้เมื่อครั้งออกตรวจราชการ ณ โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล ดังนี้

อนึ่ง ขอเสนอให้ทราบว่าเมื่อข้าพเจ้าได้ขึ้นไปตรวจชมโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล ได้เห็นแผนที่โลกแผ่นหนึ่ง เป็นแผนที่ขนาดใหญ่ ติดอยู่กับฝาโรงเรียน แผนที่แผ่นนี้มีเส้นแบ่งเขตต์ไว้เป็นประเทศๆ ทำขึ้นเพื่อประกอบการสอนนักเรียนด้วย สิ่งทีกระทบตาก็คือ ในแผนที่นี้ทำกระดาษเป็นรูปพาน 2 ชั้น เหนือพานมีรูปสมุดซึ่งมีความหมายว่าเป็น

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, 4.

⁵⁵ สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, ประวัติศาสตร์มณฑลไทยส่วนภูมิภาค, 67.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามปิดไว้ในที่หลายแห่ง ขึ้นต้นเห็นปิดไว้ในเขตต์ประเทศสยามคูก็เหมาะสม ซึ่งนักเรียนของเราจะได้ทราบว่าประเทศสยามอยู่ในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญใหม่นี้แล้ว แต่ครั้นดูต่อๆ ไปได้เห็นปิดไว้ในประเทศญี่ปุ่นบ้าง อังกฤษบ้าง ก็ยังคงงมอยู่ ครั้นไปปิดที่ฝรั่งเศสก็ดี เยอรมันก็ดี รัสเซียก็ดี ทำให้รู้สึกวาท่านครุทำเช่นนั้นมีความหมายอย่างไร ครูที่อธิบายไม่ได้ ชัดไปว่าหม่อมหลวงมานิต ครั้งมารับราชการที่จังหวัดอุดรธานี ข้าพเจ้าได้ให้ความเห็นเด่นชัดว่า ประเทศที่มีการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญอย่างเรา หรือคล้ายเรา เช่น ญี่ปุ่น และอังกฤษ การปกครองประเทศเป็นอย่างกษัตริย์อยู่ได้กฎหมาย มีที่ประชุมหรือสภาที่เรียกว่า ปริมาตญาสิทธิราชย์ (Limited Monarchy) แต่การปกครองของฝรั่งเศสนั้น เป็น มหาชนรัฐ (Republic) เยอรมันแต่ก่อนเป็นอย่างที่ประชุมระหว่างรัฐ (Confederation) คือหลายประเทศรวมกันมอบให้ประเทศหนึ่งเป็นใหญ่ แต่เดี๋ยวนี้เป็นลัทธิเผด็จการ (Dictatorship) มีคนเดียวเป็นผู้บังคับ ส่วนรัสเซียนั้นจัดเป็นอย่างที่เรียกว่า โซเชี่ยลลิสต์ หรือคอมมิวนิสต์ อันเป็นลัทธิคนละอย่างตรงกันข้ามกับรัฐธรรมนูญของเราทีเดียว แต่ไหนท่านครุเอาเครื่องหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามไปเที่ยวปิดไว้เช่นนั้น แม้จะมีความมุ่งหมายอย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าเห็นควรกระทรวงธรรมการจะต้องพิจารณาเสียโดยด่วนว่าผิดหรือถูก จะได้อำนวยความสะดวก อย่าให้นักเรียนเกิดการเข้าใจผิดๆ ขึ้น⁵⁶

4.4 การสาธารณสุขของเมืองอุดรธานี

วิถีชีวิตของชาวเมืองอุดรธานีช่วงก่อน พ.ศ.2505 นั้น ต้องพึ่งพาอยู่กับธรรมชาติ หากเกิดโรคภัยไข้เจ็บต้องอาศัยยาสมุนไพรที่หาได้เองตามละแวกบ้านมาปรุงรักษา หากจะไปอาศัยความช่วยเหลือจากทางราชการก็คงต้องใช้เวลามากในการรอลำดับเพื่อเข้าตรวจรักษาโรค เพราะจำนวนแพทย์และพยาบาลนั้น มีไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรในเมืองอุดรธานี พระยาธำมรงค์ บวรยาเมื่อออกตรวจราชการเมืองอุดรธานีไว้ดังนี้

เจ้าพนักงานในแผนกสาธารณสุขจังหวัดนี้ มี สาธารณสุขจังหวัด 1 นายแพทย์ผู้ช่วย 1 สารวัตรสุขาภิบาล 1 ผู้ช่วยแพทย์ 1 เสมียน 1 และคนใช้ 1 รวม 8 นาย คนใช้ตั้งแต่ต้นปีจนถึงสิ้นเดือนพฤศจิกายน มี 1,961 คนเพิ่มจาก พ.ศ.2477 ในระยะเวลาเดียวกันถึง 812 คนคิดเฉลี่ยแล้วในวันหนึ่งๆ แพทย์จะต้องทำการรักษาพยาบาลคนไข้ถึง 8 คน ซึ่ง

⁵⁶ “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาธำมรงค์) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ออกจะเป็นการเต็มมือเจ้าหน้าที่อยู่แล้ว หากมีจำนวนคนไข้เพิ่มขึ้นแล้วก็ควรที่กรมสาธารณสุขจะเหลียวแลถึงจำนวนแพทย์ให้พอเหมาะกับจำนวนคนไข้ จึงจะมีหวังในส่วนของความเจริญได้เพียงพอ⁵⁷

ไม่เพียงแต่การขาดแคลนแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น โรงพยาบาลที่จะมารองรับจำนวนผู้ป่วยก็มีเพียงเรือนไม้เพียงหลังเดียว ไม่พอเพียงกับจำนวนประชากรในเมืองที่มีกว่า 200,000 คน จากรายงานการตรวจราชการของข้าหลวงใหญ่ พระยาสังฆาภิรมย์ ได้บรรยายถึงการให้บริการด้านสาธารณสุขของเมืองอุดรธานีไว้ว่า

ที่จังหวัดอุดรธานีไม่มีสุรศาลาหรือโรงพยาบาลโดยเฉพาะ สุรศาลาที่มีอยู่ก็ไปตั้งที่ทำการอาศัยอยู่กับสถานีประชนามัยพิทักษ์ของสภากาชาดสยาม ถึงแม้ว่าสถานที่จะเป็นตัวตึก 2 ชั้นกว้างขวางก็ตาม แต่เมื่อเค็มแรกสร้างเตรียมไว้เป็นที่ทำการเพียงสถานีประชนามัยพิทักษ์เท่านั้น ครั้งที่ทำการสุรศาลาไปอาศัยรวมด้วยจึงทำให้คับแคบมาก และเรือนคนไข้ก็มีเพียงเรือนไม้ย่อมๆ อยู่ 1 หลัง รับคนไข้ได้เพียง 10 คนเท่านั้น เมื่อคิดถึงจำนวนพลเมืองที่มีประมาณ 200,000 คนเช่นนี้แล้ว เป็นการสมควรที่กรมสาธารณสุขจะดำริสร้างโรงพยาบาลหรือสุรศาลามีสถานที่พอรับคนไข้ได้ตามสมควรให้เป็นสัดส่วนแล้วจะเหมาะสม⁵⁸

ในแต่ละปีมีราษฎรในจังหวัดอุดรธานีเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอันตรายเป็นชีวิตปีละหลายๆ คน โรคที่มักเป็นกันมากที่สุดก็ คือ ไข้จับสั่น โรคบิด โรคอุจจาระร่วง ลำไส้อักเสบ และโรคคุดทะราด⁵⁹ อย่างไรก็ตามทางภาครัฐก็พยายามดูแลราษฎรในเรื่องการสาธารณสุขอย่างเต็มความสามารถเท่าที่กำลังเจ้าหน้าที่จะทำได้ เช่น การปลูกฝีในเดือนธันวาคม พ.ศ.2479 ปลูกได้ 9,235 คน ถ้านำไปเทียบกับจำนวนพลเมือง 200,000 คน แล้วจะเห็นว่าสามารถปลูกฝีได้เพียง 4.50 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น⁶⁰

⁵⁷ “หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ 31/2479, 15 พฤษภาคม 2479, ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสังฆา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม,” เอกสารสำนักงานรัฐมนตรี, (3) สร.0201.67.1/13, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

⁵⁸ เรืองเดียวกัน.

⁵⁹ เรืองเดียวกัน.

⁶⁰ เรืองเดียวกัน.

จังหวัดอุดรธาณินับว่าเป็นเมืองที่เกิดขึ้นมาไม่นานนักเมื่อเทียบกับเมืองอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุดรธาณิเกิดขึ้นจากกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ.2436 ทำให้กองทัพสยามต้องถอนกำลังออกมาจากเมืองหนองคาย ขั้ดตกลงกับฝรั่งเศสทำให้สยามต้องตั้งที่ทำการมณฑลลาวพวนห่างจากแม่น้ำโขง 25 กิโลเมตร พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ได้นำไพร่พลทยอยลงมาทางทิศใต้จนกระทั่งถึงบ้านเดื่อหมากแข้ง ทรงเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสม น้ำท่าสมบูรณ์ดี จึงได้เลือกบ้านเดื่อหมากแข้งเป็นที่ตั้งของที่ทำการมณฑลลาวพวนแห่งใหม่ และตั้งเป็นเมืองอุดรธาณิในปีต่อมา เมืองอุดรธาณิบริหารราชการบ้านเมืองโดยมีข้าหลวงต่างพระองค์จากราชสำนักมาตั้งแต่ก่อตั้งเมือง ซึ่งแตกต่างจากเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคอีสาน จึงไม่มีปัญหาเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างข้าหลวงต่างพระองค์กับอดีตเจ้าเมืองเช่นเมืองอื่นๆ

สภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธาณิตั้งแต่ก่อตั้งเมืองในปี 2437 จนถึงก่อนทศวรรษที่ 2500 เป็นสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพ ราษฎรทำนาเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้นก็ทำไร่ และเก็บของป่า เพื่อนำผลผลิตและของป่าไปขายให้กับพ่อค้าชาวจีนในเมือง ในอดีตจังหวัดอุดรธาณิเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขายแบบคาราวานสินค้าระหว่างเมืองต่างๆ ในภูมิภาคและประเทศลาว สภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธาณิดำเนินมาอย่างเรียบง่ายมาตั้งแต่ก่อตั้งเมือง จนกระทั่งรัฐบาลไทยอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาใช้จังหวัดอุดรธาณิเป็นหนึ่งในที่ตั้งฐานทัพสหรัฐฯ การเข้ามาประจำการของทหารอเมริกัน ได้ทำให้จังหวัดอุดรธาณิเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างกะทันหัน

บทที่ 3

ฐานทัพอเมริกากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานี

นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ทั้งโลกต่างหวังว่าจะเกิดความสงบสุขขึ้นใน ทุกๆ ภูมิภาคของโลก รวมทั้งดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมรภูมิรบครั้งยิ่งใหญ่ ที่สุดครั้งหนึ่งของโลกด้วย แต่สถานการณ์ที่ผู้คนทั้งโลกวาดหวังเอาไว้กลับกลายเป็นความตึงเครียด เมื่อเกิดความแตกต่างทางด้านความคิดเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ๆ คือ ฝ่ายโลกเสรี ซึ่งนำโดย ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษและฝรั่งเศส กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยประเทศสหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน สำหรับประเทศสยามในเวลานั้นภายใต้การนำรัฐบาลของจอมพลป. พิบูลสงคราม เชื่อว่าโลกเสรีประชาธิปไตยเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ระบอบประชาธิปไตยจะ นำพาชาติบ้านเมืองให้เกิดการแข่งขัน เกิดความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นที่ยอมรับ ต่อสายตาชาวโลก โดยเฉพาะต่อสหรัฐอเมริกาหาอำนาจประเทศล่าสุดในขณะนั้น จนกระทั่ง ประเทศสยามตกลงทำสัญญาต่างๆ มากมายกับสหรัฐอเมริกาเพื่อร่วมกันต่อต้านการขยายตัวของ ทฤษฎีโดมิโนคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน¹ ทั้งความช่วยเหลือทางด้านเงินทุนพัฒนาประเทศ ด้านสาธารณสุข โภค การสาธารณสุข ทางด้านวิชาการ และทางทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตกลงให้ สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพอากาศทั่วประเทศเพื่อทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านที่ฝักใฝ่ในระบอบ คอมมิวนิสต์ทั้งลาว กัมพูชา และเวียดนาม

จังหวัดอุดรธานีเป็น 1 ใน 7 ของที่ตั้งฐานทัพอเมริกา รัฐบาลสหรัฐฯ ได้ทำ การส่งกำลังทหารเข้ามาประจำการทั้งแบบภาคพื้นและอากาศ การดำเนินชีวิตของทหารอเมริกัน หลายพันนายในลักษณะของชาวตะวันตก และการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาของคนต่างถิ่น ทำให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อเมืองอุดรธานีช่วง พ.ศ.2505 - 2520 เป็นอย่าง มาก และหลงเหลือร่องรอยภาพบรรยากาศในอดีตให้เราได้เห็นมาจนกระทั่งปัจจุบัน

¹ หมายถึงประเทศที่เคยเป็นประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศส ได้แก่ ลาว กัมพูชา และ เวียดนาม ประเทศเหล่านี้ได้รับเอกราชหลังจากฝรั่งเศสแพ้สงครามต่อขบวนการปลดปล่อยเวียดนามที่ เมืองเดียนเบียนฟู และมีการทำสนธิสัญญาที่เจนีวา ในปี พ.ศ.2497.

1. ภูมิหลังการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี

การร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลสหรัฐอเมริกากับรัฐบาลไทยต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มต้นขึ้นภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือนับตั้งแต่จอมพล ป.พิบูลสงครามก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำประเทศ จนกระทั่งถึงรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยเหตุผลว่าประเทศไทยกำลังเผชิญกับภัยคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ต้องยื่นมือกับฝ่ายโลกเสรีต่อต้านคอมมิวนิสต์จากนอกประเทศ² ซึ่งตรงกับจุดมุ่งหมายหลักของสหรัฐอเมริกาในการเข้ามาแทรกแซงภูมิภาคอินโดจีน รัฐบาลไทยจึงตกลงให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพทหารตั้งแต่ พ.ศ.2507 และส่งทหารเข้าสู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยในฐานทัพ 7 แห่ง และที่ไม่ได้เปิดเผยอีกกว่า 30 แห่ง ซึ่งอุดรธานีเป็นหนึ่งในฐานทัพที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในยุทธการทางทหารด้วย

1.1 ที่มาของฐานทัพสหรัฐอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี

ช่วงต้นทศวรรษที่ 2480 กองกำลังเวียดมินห์ซึ่งฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ และมีโฮจิมินห์เป็นผู้นำคนสำคัญ ได้แรงบันดาลใจในการต่อต้านจักรวรรดินิยมจากขบวนการกู้ชาติของ ดร.ซุนยัตเซ็น ได้เคลื่อนไหวยุติในต่างประเทศ เช่น ฝรั่งเศส โซเวียตและฮ่องกง เพื่อรวบรวมสมาชิกทำการต่อต้านฝรั่งเศสที่ต้องการยึดครองเวียดนาม ในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2489 เวียดมินห์สามารถยึดครองเวียดนามเหนือได้สำเร็จ และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นที่เมืองฮานอย ส่วนเวียดนามใต้นั้นฝรั่งเศสได้สถาปนาจักรพรรดิเบ๋ได้ขึ้นเป็นประมุขของประเทศ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงกองทัพญี่ปุ่นได้ถอนกำลังออกไปจากภูมิภาคอินโดจีน พร้อมกับที่ฝรั่งเศสเข้ามาแทรกแซงดินแดนแถบนี้อีกครั้งหลังถูกญี่ปุ่นเข้ายึดครองช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ในปี พ.ศ.2493 สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคอินโดจีนร่วมกับฝรั่งเศสโดยอ้างวัตถุประสงค์ของการเข้าแทรกแซงผู้ภูมิภาคแถบนี้ว่า เพื่อต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ หากแต่ในความเป็นจริงแล้วสหรัฐฯ มีวัตถุประสงค์มากกว่านั้น ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของไทยและประเทศในอินโดจีน รวมไปถึงเส้นทางการค้าที่สำคัญสู่มหาสมุทรแปซิฟิก สหรัฐอเมริกาเห็นว่าหากเวียดมินห์สามารถยึดเวียดนามได้ทั้งหมดจะนำไปสู่การสูญเสียพื้นที่อื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามทฤษฎีโดมิโน (the

² พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวักรพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย” (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549), 36.

Domino Theory)³ ประกอบกับในขณะนั้นกองกำลังของขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งในลาวและกัมพูชาที่พยายามเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสอย่างหนัก

ประเทศไทยในขณะนั้นหลังจากที่ จอมพลป.พิบูลสงคราม ทำรัฐประหารรัฐบาลพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์ ในปี พ.ศ.2490 ได้ตัดสินใจนำพาประเทศไทยร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยเห็นว่าระบอบคอมมิวนิสต์เป็นระบอบการปกครองที่ไม่เหมาะสมกับประเทศไทย ระบอบคอมมิวนิสต์จะทำลายชาติบ้านเมืองให้เป็นชาติที่ไร้มนุษยธรรมและศีลธรรม จอมพลป.พิบูลสงครามเริ่มต้นการสนับสนุนโลกเสรีประชาธิปไตยด้วยการประกาศรับรองรัฐบาลของจักรพรรดิเบไตซ์ของเวียดนามในปี พ.ศ.2493⁴ โดยเป็นรัฐบาลที่ฝรั่งเศสให้การสนับสนุน รวมทั้งได้ส่งทหารเข้าร่วมสงครามเกาหลีกับทหารฝ่ายโลกเสรี

ในที่สุด ปี พ.ศ.2497 กองกำลังเวียดนามก็สามารรถรบเอาชนะฝรั่งเศสได้สำเร็จในสมรภูมิเดียนเบียนฟู หลังจากนั้นได้มีการทำข้อตกลงระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศส ณ เมืองเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จึงเรียกสัญญาที่ว่า สนธิสัญญาเจนีวา หลังจากการทำสนธิสัญญาทำให้เวียดนามถูกแบ่งเป็น 2 ส่วนบนเส้นขนานที่ 17 คือเวียดนามเหนือ หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (DRV) ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ และเวียดนามใต้ที่มีสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุน ประเทศลาวและกัมพูชาได้รับเอกราชในสนธิสัญญาฉบับเดียวกันนี้ด้วย นับเป็นการสิ้นสุดลัทธิจักรวรรดินิยมอันยาวนานของฝรั่งเศสในภูมิภาคอินโดจีน

การถอนตัวของฝรั่งเศสจากอินโดจีนทำให้สหรัฐอเมริกาแสวงหาหนทางขยายอิทธิพลเข้าสู่ภูมิภาคนี้ เริ่มต้นด้วยการผลักดันให้มีการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือซีโต้ (Southeast Asian Treaty Organization) โดยมีวัตถุประสงค์จะร่วมมือกันต่อต้านการขยายตัว

³ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาช่วงสงครามเย็นได้กล่าวว่าทฤษฎีโดมิโน หมายถึง ตัวโดมิโนตัวหนึ่งหากล้มลงไป ตัวถัดไปจะต้องล้มตาม ระบอบคอมมิวนิสต์โดมิโนได้เริ่มจากสหภาพโซเวียต จีน เวียดนามเหนือ เวียดนามใต้ กัมพูชา และลาว ซึ่งตัวโดมิโนคอมมิวนิสต์อาจล้มมาถึงประเทศไทย ในวันที่ 7 เมษายน 2497 ประธานาธิบดี Eisenhower กล่าวว่า Finally, you have broader considerations that might follow what you would call the "falling domino" principle. You have a row of dominoes set up, you knock over the first one, and what will happen to the last one is the certainty that it will go over very quickly. So you could have a beginning of a disintegration that would have the most profound influences.

⁴ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”,

ของลัทธิคอมมิวนิสต์ ในรูปแบบของการร่วมมือกันทางกองกำลังทหารและเงินทุน ซึ่งประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา ไทย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อังกฤษ ฝรั่งเศส ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ ผลจากการลงนามในสนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้ประเทศไทยเริ่มแสดงบทบาทการเป็นพันธมิตรที่ดีของสหรัฐอเมริกาด้วยการส่งทหารร่วมปฏิบัติการในลาว

สถานการณ์ในเวียดนามตึงเครียดมากขึ้นเมื่อมีการประกาศตั้งแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ (the Nation Liberation Front) หรือ เวียดกง ในเวียดนามใต้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามที่มีฐานบัญชาการที่เมืองฮานอย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนามสามารถรุกคืบได้อย่างรวดเร็ว รัฐสภาสหรัฐอเมริกาจึงมีมติว่าตั้งเกี่ยวอนุญาตให้กองทัพสหรัฐอเมริกาโจมตีทางอากาศต่อเวียดนามเหนือได้ มตินี้เป็นการเปิดทางให้รัฐบาลอเมริกันขยายการทำสงครามเวียดนามอย่างเต็มที่ โดยมีแผนการทำสงครามกับคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน 2 ระยะด้วยกันคือ ระยะแรก เพิ่มการโจมตีทางอากาศในลาวและปฏิบัติการโจมตีลับในเวียดนามเหนือ ระยะที่สอง ขยายการโจมตีทางอากาศเข้าไปในเขตเวียดนามเหนือ ปฏิบัติการดังกล่าวรู้จักกันในนาม “ยุทธการสายฟ้าคำราม” (Operation Rolling Thunder)⁷ ซึ่งใช้ฐานทัพอากาศในประเทศไทยเป็นศูนย์ปฏิบัติการครั้งนี้

ในเดือนเมษายน พ.ศ.2504 สหรัฐอเมริกาได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยให้เครื่องบินรบลำแรกลงจอดที่สนามบินดอนเมือง⁸ จากนั้นท่าอากาศยานของไทย 7 แห่งทั่วประเทศ ได้ถูกใช้เป็นฐานทัพอากาศสำหรับปฏิบัติการทหาร ได้แก่ สนามบินโคราช นครพนม ตาคลี (นครสวรรค์) อุดรธานี อุบลราชธานี อุ้มะเถา (ชลบุรี) และน้ำพอง⁹ (ขอนแก่น) ประเทศไทยยังเป็นศูนย์ฝึกทหารฝ่ายขวาของลาว เวียดนาม และกัมพูชา ภายใต้การกำกับของหน่วยสืบราชการลับอเมริกา

⁵ เรื่องเดียวกัน, 10.

⁶ มติที่ให้อำนาจประธานาธิบดีจอห์นสันระดมกลไกทั้งหลาย รวมทั้งกำลังทหารเพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁷ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิกรณ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”, 12.

⁸ คณะกรรมการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และพิรุณ นัทรวานิชกุล, อเมริกันอันตราย, (กรุงเทพฯ : ชมรมรัฐศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), 193.

⁹ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิกรณ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”, 9.

หรือ C I A ประเทศไทยยังได้รับมอบหมายให้เป็นศูนย์ปฏิบัติการสงครามจิตวิทยา¹⁰ต่อต้านคอมมิวนิสต์ และยินยอมให้ทหารอเมริกันจำนวนมากเข้ามาประจำการในประเทศไทยตามฐานทัพอากาศทั้งภาคพื้นและอากาศทั่วประเทศ สนามบินจังหวัดอุดรธานีได้เป็นหนึ่งในที่มั่นที่ถูกเลือกให้เป็นฐานทัพกองกำลังทหารสหรัฐอเมริกา ไม่เพียงเท่านั้นค่ายรามสูรซึ่งตั้งอยู่ห่างจากฐานทัพอากาศอุดรธานีไปตามทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ประมาณ 10 กิโลเมตร ยังถูกใช้ให้เป็นที่ตั้งของกองกำลังทหารอเมริกันและเป็นศูนย์สื่อสารและจารกรรมข่าวที่ทันสมัยมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย

1.2 ความสำคัญและขนาดของฐานทัพอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี

เครื่องบินรบสหรัฐอเมริกาลำแรกได้ลงจอดที่สนามบินดอนเมืองในปี พ.ศ.2504 และหลังจากนั้นรัฐบาลไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้อนุญาตให้สหรัฐอเมริกาเข้าตั้งฐานทัพและส่งทหารจำนวน 47,000 คน¹¹ เข้ามาประจำการในประเทศไทย 7 แห่งทั่วประเทศ คือ โคราช นครพนม ตาคลี (นครสวรรค์) อุดรธานี อุบลราชธานี อุตะเภ (ชลบุรี) และน้ำพอง (ขอนแก่น) เพื่อเป็นฐานบินไปทิ้งระเบิดในลาว กัมพูชา และเวียดนาม นอกจากนี้ยังมีฐานทัพอากาศที่ไม่เปิดเผยเป็นทางการอีกกว่า 30 แห่งทั่วประเทศไทย กองทหารภาคพื้นดิน 11 แห่ง สถานีเรดาร์ 2 สถานี¹² เพื่อปฏิบัติการกิจทางทหารต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน การทำสงครามเวียดนามครั้งนี้เครื่องบินสหรัฐอเมริกาจากฐานทัพอากาศในประเทศไทยนำระเบิดไปทิ้งในอินโดจีนจำนวนมากถึง 1,500,000 ตัน (เกือบเท่าจำนวนระเบิดทั้งหมดที่ทิ้งกันในยุโรปเอเชีย และแอฟริการวมกันในสงครามโลกครั้งที่ 2)¹³ ในช่วงเวลาดังแต่ปี พ.ศ.2508 ถึงวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2511 คาดว่าเครื่องบินรบจากฐานทัพที่โคราชและที่ตาคลีบินไปทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือถึง 90,000 ตัน และระหว่างปี พ.ศ.2507 - 2511 ฐานทัพที่อุบลราชธานีส่งเครื่องบินออกไปปฏิบัติการมากกว่า 50,000 เที่ยวบิน¹⁴

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ พงศ์ศักดิ์ ดิษยทัต, “ทหารอเมริกันในเมืองไทย,” รัฐศาสตร์นิเทศ 6, 2 (มกราคม – มีนาคม 2514) : 7.

¹² คณะกรรมการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และพิรุณ นัตรวานิชกุล, อเมริกันอันตราย, 199.

¹³ เล่มเดียวกัน.

¹⁴ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวกรพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย, 3.

ภาพที่ 6 ฐานบินสหรัฐฯ ทั้ง 7 แห่งในประเทศไทย

ที่มา : ภาพที่ตั้งฐานทัพอากาศสหรัฐฯ ทั้ง 7 แห่งทั่วประเทศ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม 2550.

เข้าถึงได้จาก www.viet-remf.net/chapter-tree.htm

ประเทศไทยมีพรมแดนอยู่ติดกับภูมิภาคอินโดจีนซึ่งขณะนั้นได้ถูกภัยคอมมิวนิสต์คุกคาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอยู่ไม่ไกลจากประเทศเวียดนาม และไม่มีพรมแดนติดกับประเทศจีนโดยตรง จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เหมาะสมให้รัฐบาลสหรัฐฯ ตัดสินใจเข้ามาขออนุญาตตั้งฐานทัพอากาศอเมริกามีฐานบินในประเทศไทยทำให้สะดวกต่อการปฏิบัติการส่งทหารไปร่วมรบและปฏิบัติการทิ้งระเบิดด้วยเครื่องบิน B - 52 และการตั้งฐานทัพอากาศอเมริกาในประเทศไทยไม่เพียงแต่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์การทหารเท่านั้น หากแต่ยังเป็นหลักประกันเส้นทางลำเลียงวัตถุดิบที่จำเป็นทางด้านอุตสาหกรรมไปสู่มหาสมุทรอินเดียของกองทัพเรืออเมริกาอีกด้วย¹⁵

ในบรรดาฐานทัพอากาศสหรัฐฯ ทั้ง 7 แห่งทั่วประเทศไทย ฐานบินอุดรธานี หรือ Udon Royal Thai Air Force Base เป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศที่สำคัญที่สุด ในทางภูมิศาสตร์แล้วจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน ตั้งอยู่ใกล้กับประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนาม แต่ไม่มีพรมแดนติดกับประเทศจีน ทำให้สะดวกกับการบินไปโจมตีเวียดนามเหนือและลาว เมื่อพิจารณาในทางเศรษฐกิจสหรัฐฯ สามารถประหยัดงบประมาณการทำสงครามได้มากกว่าการบินออก

¹⁵ คณะกรรมการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และพิรุณ จิตรวานิชกุล, อเมริกันอันตราย,

จากฐานทัพที่เกาะกวมเป็นอย่างมาก¹⁶ ประมาณว่าหากส่งเครื่องบินทิ้งระเบิด B-52 ออกจากฐานทัพในประเทศไทยในแต่ละรอบใช้ระยะทางน้อยลง 4,000 ไมล์ และประหยัดค่าใช้จ่ายลงถึง 8,000 ดอลลาร์ต่อเที่ยว สหรัฐอเมริกาจึงมองว่าประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับเป็นที่ตั้งของฐานทัพสหรัฐฯ เมื่อเป็นเช่นนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา ทหารอเมริกันได้เดินทางเข้ามาประจำการฐานทัพในประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ซึ่งในปีนี้มีเจ้าหน้าที่กองทัพอากาศอเมริกัน 3,000 นาย เครื่องบินรบ 75 ลำ ในปี พ.ศ. 2510 จำนวนทหารสหรัฐฯ ในประเทศไทยมีมากถึง 45,000 คน¹⁷ และในปี พ.ศ.2511 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 48,000 คน¹⁸

ภาพที่ 7 บริเวณทางเข้าฐานบินอุดรธานี

ที่มา : ภาพทางเข้าฐานบินอุดร. [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

<http://www.letgeorgedoit.com/udornafb.htm>

จังหวัดอุดรธานีนอกจากจะเป็นที่ตั้งฐานทัพสหรัฐฯ แล้ว ยังเป็นที่ตั้งศูนย์ฝึกทหารรับจ้าง¹⁹ เรียกว่า “ทหารเสือพราวน” ซึ่งหลังจากได้รับการฝึกแล้วจะถูกส่งเข้าไปรบในประเทศลาวร่วมกับทหารชาวเขา ซึ่งได้รับการฝึกจากซีไอเอ ภายใต้การบัญชาการของนายพลวังเปา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณ “The Plain of Jars” หรือ หุบไหหิน ซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการฆ่าคนลาว

¹⁶ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”, 14.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 14 - 15.

¹⁸ คณะกรรมการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และพิรุณ จิตรวานิชกุล, อเมริกันอันตราย, 197.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 175.

มากที่สุดของทหารรับจ้างไทย²⁰ ในปีเดียวกันนี้ฐานทัพอากาศสหรัฐอเมริกานในอุดรธานีได้ถือกำเนิดขึ้น ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางควบคุมสงครามอากาศในประเทศไทย และเป็นที่ตั้งของหน่วยลาดตระเวน ทางอากาศด้วยการถ่ายภาพเป้าหมายการโจมตีและการบันทึกผลการโจมตี เป็นฐานฝึกปฏิบัติการ รบทางอากาศให้กับทหารลาวฝ่ายขวา รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการบิน²¹ สถานทูตอเมริกาที่เวียงจันทน์สามารถส่งเฮลิคอปเตอร์ที่ฐานทัพอุดรธานีให้ออกปฏิบัติการได้ ตลอดเวลา ฐานบินอุดรธานี หรือ กองบิน 23 ตั้งอยู่ที่ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัด อุดรธานี อยู่ห่างจากจากพรมแดนประเทศไทย - ลาว ประมาณ 60 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 3,501 ไร่ พื้นที่ทิศเหนือจรดเทศบาลนครอุดรธานี ทิศใต้จรดมณฑลทหารบกที่ 24 ทิศตะวันออกจรดถนน ทหาร ทิศตะวันตกจรดโรงเรียนอุดรพิชัยรักษ์และถนนอุดรธานี - เลย์²² นับตั้งแต่ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2483 ได้มีอากาศยาน ประจำการที่ฐานบินอุดรธานีทั้งหมด 10 แบบ คือ HAWK 75, CORSAIR, NAGOYA, SPITFIRE, FIREFLY, BEARCAT, TEXAN, TROJAN, F-5 และ ALPHAJET

นอกจากฐานบินอุดรธานีแล้วจังหวัดอุดรธานียังมีค่ายทหารอเมริกันอีก 1 แห่งคือ ค่ายรามสูร ค่ายทหารแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ 504 หมู่ 11 ตำบลโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองบนถนนมิตรภาพก่อนถึงเมืองอุดรธานี 16 กิโลเมตร ค่ายรามสูรเป็น แหล่งหาข่าวลับด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (ไม่ใช่สถานีเรดาร์) ที่ค่ายทหารแห่งนี้มีเครื่องมือ สื่อสารที่ใหญ่และซับซ้อนที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเป็นที่สองของโลก รองจากสถานี อเมริกาในเมืองออกส์เบิร์ก (Augsburg) ประเทศเยอรมนี โดยมีหน้าที่ติดตามและควบคุมการ เคลื่อนไหวการทดลองขีปนาวุธนิวเคลียร์ การยิง - โจรของดาวเทียมของจีนและสหภาพโซเวียต คักฟังการเคลื่อนไหวของกองกำลังคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ประเทศจีน และบางส่วนของสหภาพ โซเวียต ทำหน้าที่ป้องกันภัยทางอากาศและติดตามเครื่องบินข้าศึกทางอากาศ²³ ค่ายรามสูรจึงเป็น ศูนย์สื่อสารทางวิทยุที่คอยแจ้งข่าวเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง และแผนการรบของเครื่องบินมิกซ์ของฝ่าย ตรงข้ามให้กับเครื่องบินสหรัฐอเมริกาที่อยู่ระหว่างปฏิบัติการโจมตีเวียดนามเหนือ²⁴ ค่ายรามสูร เป็นค่ายทหารที่สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสถานีค้นหาความลับชั้นสุด

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 198.

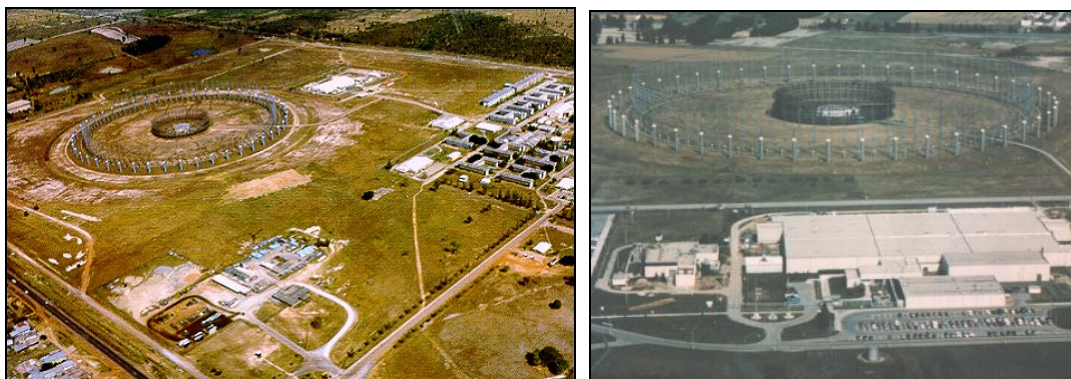
²¹ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”, 15.

²² www.wing23.net/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26

²³ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”, 17.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 18.

ยอดของสหรัฐฯ ที่จะไม่ยอมให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่รัฐบาลไทยรับรู้ภารกิจโดยเด็ดขาด ค่าयरามสุรจึงเป็นฐานทัพสหรัฐฯ²⁵ แห่งเดียวในประเทศไทยที่มีการทำข้อตกลงเกี่ยวกับการใช้ค่ายทหารอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรกับรัฐบาลไทย

ภาพที่ 8 บริเวณค่ายรามสุรและสถานีเรดาร์ ในตำบลโนนสูง จังหวัดอุดรธานี

ที่มา : ภาพค่ายรามสุร [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

<http://www.members.optusnet.com.au/airlana/ramasun.htm>

ข้อตกลงเกี่ยวกับค่ายรามสุรระหว่างสหรัฐและรัฐบาลไทยทำขึ้นในเดือนมกราคม 2508 ระหว่างนายแกรแฮม มาร์ติน เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ กับพลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ เสนาธิการทหาร²⁶ มีสาระสำคัญว่า รัฐบาลไทยอนุญาตให้สหรัฐฯ คั่นคว่ำและพัฒนาการสื่อสารทางวิทยุ (รวมทั้งได้รับเอกสิทธิ์และการคุ้มกันทางการทูต) โดยรัฐบาลไทยตกลงให้สหรัฐฯ ใช้ที่ดินโดยไม่จำกัดขอบเขตเพื่อการนี้ ไม่เกินที่ดิน 500 เอเคอร์ใกล้จังหวัดอุดรธานี เป็นที่เข้าใจ ณ ที่นี้ว่าที่ดินดังกล่าวยังเป็นสมบัติของรัฐบาลไทย แต่รัฐบาลสหรัฐฯ จะใช้ที่ดินได้อย่างไม่จำกัดขอบเขตนานตลอดไปเท่าที่สหรัฐฯ ต้องการ²⁷ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้สหรัฐอเมริกาสสามารถเข้ามาใช้

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ ผู้มีบทบาทในการตัดสินใจด้านความร่วมมือทางทหารกับสหรัฐอเมริกานั้นคือจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จอมพลประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และพลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ เสนาธิการทหาร

²⁷ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวกรพันธุ์, สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”,

ประโยชน์ในค่ายรามสูรได้โดยไม่จำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ จึงเป็นค่ายทหารในประเทศไทยแห่งเดียวที่ไม่เคยอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ของไทยแม้แต่ในนาม อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของไทยก็ไม่เคยได้รับอนุญาตให้เข้าไปภายในค่ายรามสูรแห่งนี้ หน่วยงานที่ดูแลการทำงานของสถานีดักฟัง (การสื่อสารทางวิทยุ) แห่งนี้คือ สำนักงานความมั่นคงกองทัพบกสหรัฐอเมริกา (the U.S. Army Security Agency) และสำนักงานความมั่นคงแห่งชาติ (the National Security Agency)²⁸ รัฐบาลสหรัฐได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมากสำหรับโครงการก่อสร้างต่างๆ ในจังหวัดอุดรธานีและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสามารถแจกแจงรายละเอียดได้ดังนี้

ตารางที่ 1 การใช้จ่ายทางทหารของสหรัฐอเมริกา (Gross U.S. military Spending) สำหรับโครงการก่อสร้างต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มูลค่า : ล้านดอลลาร์)

ฐานบิน	2506 - 2508	2509	2510	2511	2512	รวม
นครราชสีมา	3.1	6.0	13.1	-	-	22.2
อุบลราชธานี	3.1	8.1	6.3	-	.1	17.6
อุดรธานี	3.2	12.4	8.7	2.6	.3	27.2
นครพนม	-	7.0	8.4	-	-	15.4

ที่มา : บุญคง หันจางสิทธิ์, “ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย,” ธรรมศาสตร์, 5, 1 (มิถุนายน – กันยายน 2518) : 117.

การตกลงเป็นพันธมิตรกันระหว่างรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาเพื่อปฏิบัติการต่อต้านทฤษฎีโดมิโนคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนในช่วงสงครามเวียดนาม แม้ว่าในสายตาของค่ายคอมมิวนิสต์จะมองว่าอเมริกาคือจักรวรรดินิยมและไทยคือหุ่นเชิดของจักรวรรดินิยมที่รุกรานดินแดนของประเทศอื่น²⁹ จากปัจจัยที่เหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์การทหาร ทำให้จังหวัดอุดรธานีถูกเลือกให้เป็น 1 ใน 7 ของที่ตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นทหารอเมริกันกว่า

²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 40.

หมื่นนายได้เข้ามาประจำการในฐานทัพสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานี ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีช่วง พ.ศ.2505 – 2520 เป็นอย่างมาก

2. ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจเมืองอุดรธานี

ในปี พ.ศ.2507 รัฐบาลสหรัฐฯ หลังจากได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทย ทหารอเมริกันจำนวนประมาณ 8,000 นาย³⁰ เข้ามาประจำการในฐานบินอุดรธานี หรือ Udon Royal Thai Air force Base และค่ายรามสูร หรือ ค่ายเป็ปเปอร์ไกรน์เดอร์ ตำบลโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เพื่อปฏิบัติการกิจต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน เมื่อจากถึงกำหนดพักหลังจากการกิจในสนามรบเฉลี่ยคนละ 5 วัน ทหารอเมริกันจะเที่ยวหาความสำราญอย่างเต็มที่ การใช้จ่ายของทหารอเมริกันในเมืองอุดรธานีจากการสำรวจของ บุญคง หันจางสิทธิ์ พบว่า ทหารอเมริกันใช้จ่ายในการหาความสำราญประมาณ 49 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือนที่จ่าย (Pay Check) และอีก 51 เปอร์เซ็นต์เป็นเงินออม สำหรับจำนวนเงินที่ทหารอเมริกันใช้จ่ายในประเทศไทยโดยเฉลี่ยออกได้ดังนี้ ประมาณ 52.7 เปอร์เซ็นต์ใช้สำหรับการเที่ยวหาความสำราญในท้องถิ่น (Local Entertainment) เช่น ค่าอาหาร เครื่องดื่ม 10.8 เปอร์เซ็นต์ใช้จ่ายเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม 6.4 เปอร์เซ็นต์สำหรับการเดินทางท่องเที่ยวในท้องถิ่น (Local Travel) 7.7 เปอร์เซ็นต์ใช้ซื้อของขวัญและของมีค่า และ 16.1 เปอร์เซ็นต์เป็นค่าเช่าบ้าน³¹วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของทหารอเมริกันที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ได้ทำให้เกิดการปรับตัวของประชากรในจังหวัดอุดรธานีเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของทหารอเมริกัน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในเมืองอุดรธานีเป็นอย่างมาก

2.1 การดำเนินกิจการ และการขยายกิจการในอุดรธานี

ระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีก่อนที่จะมีทหารสหรัฐฯ เข้ามาประจำการนั้น เป็นกิจการขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับผลิตผลการเกษตร ได้แก่ ข้าว ปอ อ้อย มัน

³⁰ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, 17 มิถุนายน 2518, การเตรียมการภายหลังสหรัฐอเมริกาถอนทหารจากจังหวัดอุดรธานี,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท 3.1.5.18/2 [85], หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

³¹ บุญคง หันจางสิทธิ์, “ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย,” ธรรมศาสตร์ 5, 1 (มิถุนายน – กันยายน 2518): 112.

ลำปะหลัง ซึ่งได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 2 กิจกรรมด้านเกษตรกรรมในจังหวัดอุดรธาณินับว่าเจริญรุ่งเรืองดีในระดับที่น่าพอใจ เพราะอุดรธาณินมีปัจจัยที่เหมาะสมทางด้านภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของอุดรธาณินั้นเหมาะสมสำหรับการทำปศุสัตว์ ปลูกพืชไร่ และทำนา ประกอบกับมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ได้ทั้งอีสานเหนือ อีสานกลาง และเชื่อมถึงนครราชสีมาและกรุงเทพฯ จนกระทั่งสหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพอุดรธาณิน ระบบเศรษฐกิจของอุดรธาณินยิ่งทวีความเจริญมากยิ่งขึ้น เพราะได้เกิดกิจการและอาชีพใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในเมืองอุดรธาณิน การดำเนินธุรกิจและประกอบอาชีพต่างๆ ได้ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของเมืองอุดรธาณินเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว การประกอบธุรกิจในเมืองอุดรธาณินมีรายละเอียดต่างๆ มากมาย สามารถจำแนกประเภทของธุรกิจต่างๆ ได้ดังนี้

2.1.1 กิจการโรงแรม ภายหลังที่ทหารสหรัฐฯ เข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธาณิน กิจการโรงแรมในเมืองอุดรธาณินได้เปิดกิจการเพื่อต้อนรับการเข้ามาพักผ่อนของเหล่าทหารอเมริกันมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทศวรรษที่ 2480 กิจการโรงแรมของจังหวัดอุดรธาณินได้เปิดกิจการขึ้นครั้งแรก ด้วยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่มีความคิดก้าวหน้า ได้เล็งเห็นว่าจังหวัดอุดรธาณินเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและการค้า มีผู้คนเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายอยู่เสมอ นายเล่งฮวด แซ่ตั้ง หนึ่งในคนไทยเชื้อสายจีนที่เปิดดำเนินกิจการโรงแรม ภายใต้ชื่อ โรงแรมเทียนเยี่ยง³² กิจการของนายเล่งฮวดดำเนินกิจการโรงแรมเรือนไม้ 2 ชั้นของตนมาอย่างเรียบง่าย ควบคู่ไปกับการค้าขายเบ็ดเตล็ดที่ด้านหน้าของโรงแรม จนกระทั่งถึงช่วงทศวรรษที่ 2490 จังหวัดอุดรธาณินจึงได้มีโรงแรมชั้นดี 2 แห่งเกิดขึ้นด้วยกันคือ โรงแรมประชาภักดี ของนายพัฒน์ ปุณศิริ และโรงแรมกรุงทอง ของนายวงศ์ มาลาศรี³³

ช่วงเวลาที่ทหารอเมริกันเริ่มทยอยเข้ามาประจำการอยู่ในจังหวัดอุดรธาณิน กิจการโรงแรมของจังหวัดอุดรธาณินได้เจริญเติบโตและมีการจดทะเบียนขึ้นใหม่หลายกิจการ ภายในปี พ.ศ.2502 – 2505 มีกิจการโรงแรมเปิดขึ้นใหม่ ได้แก่ โรงแรมกรุงทอง โรงแรมตั้งพรธิรักษ์ โรงแรมประชาภักดี

³² เพ็ญแข กษเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธาณิน พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 95.

³³ เรื่องเดียวกัน, 96.

และโรงแรมศิริอุตร โรงแรมเหล่านี้ถือว่าเป็นโรงแรมที่ดีที่สุดในโลกเดียวกันในช่วงเวลานั้น³⁴ กิจการโรงแรมต่างๆ ได้เปิดต้อนรับการพักผ่อนของทหารอเมริกันอย่างถึกถัก นำรายได้หมุนเวียนสู่ระบบเศรษฐกิจเมืองอุดรธานีอย่างมากมาย ในปี พ.ศ.2511 นายถาวร คุณะปุระ คนไทยเชื้อสายจีน เห็นว่าจังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่กำลังเจริญเติบโตอย่างมากในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลจากการเข้ามาของทหารอเมริกันและการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าของภาคอีสานตอนบน แต่กลับยังไม่มีโรงแรมที่ได้มาตรฐานเทียบเท่ากับโรงแรมในกรุงเทพฯ และเพื่อเป็นการต้อนรับการหาความสุขสำราญแก่ทหารอเมริกันซึ่งเป็นประชาชนของประเทศที่มีความเจริญแล้ว จึงได้ทำการเปิดกิจการโรงแรมระดับมาตรฐาน (5 ดาว) เป็นแห่งแรกของเมืองอุดรธานี โรงแรมเป็นตึก 7 ชั้นมีชื่อว่า โรงแรมเจริญโฮเต็ล มีห้องพัก 120 ห้อง ภายในโรงแรมมีแหล่งบันเทิงครบครัน อัตราค่าบริการห้องละ 120 บาท³⁵

หลังจากโรงแรมเจริญโฮเต็ลสร้างเสร็จแล้ว ได้มีโรงแรมระดับมาตรฐานเกิดขึ้นตามมาอีกหลายโรงแรม เช่น โรงแรมอุดรโฮเต็ล ของกลุ่มสกุลวงศ์โกวิทย์ โรงแรมคิงส์ ของกลุ่มสกุลธรณนิธิกุล และโรงแรมเจริญศรีพาเลซ ของกลุ่มสกุลทิฆมนานนท์ โรงแรมพาราไดส์ ของร้าน จ.เจริญเภสัช เป็นต้น³⁶ โรงแรมเหล่านี้ส่วนใหญ่คอยให้การต้อนรับทหารอเมริกันระดับชั้นสัญญาบัตร หรือ VIP ซึ่งมียศตั้งแต่ระดับร้อยตรีขึ้นไป อันเนื่องมาจากผู้คอนเทนเนอร์สำหรับให้ทหารพักอาศัยในค่ายทหารสหรัฐฯ นั้นมีจำนวนไม่เพียงพอ ทางโรงแรมมีรถให้บริการรับ - ส่ง ระหว่างโรงแรมกับค่ายทหารด้วย ในอดีตอัตราค่าเช่าห้องพักของโรงแรมเริ่มต้นที่ไม่กี่สิบบาท ซึ่งในปัจจุบันราคาเริ่มต้นที่ 400 - 500 บาท³⁷ โรงแรมเหล่านี้หลายแห่งยังคงเปิดให้บริการห้องพักมาจนถึงปัจจุบัน

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 101.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 102.

³⁷ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, อดีตช่างหน่วยเสริมกำลังภาคพื้นดิน ในค่ายทหารสหรัฐฯ, 14 เมษายน 2549.

ภาพที่ 9 โรงแรมพาราไดส์ เปิดกิจการขึ้นเพื่อต้อนรับทหารสหรัฐฯ

ที่มา : ภาพโรงแรมพาราไดส์ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 3 มีนาคม 2551. เข้าถึงได้จาก

www.letgeorgedoit.com/udornefb.htm

ตารางที่ 2 จำนวนโรงแรม จำนวนห้องพัก และจำนวนผู้เข้าพักในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509

อำเภอ	จำนวนโรงแรม	จำนวนห้องพัก			จำนวนผู้เข้าพัก
		รวมยอด	ห้องเตียงเดี่ยว	ห้องเตียงคู่	
ยอดรวม	37	844	672	172	47,216
เมือง	32	792	631	161	46,068

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2509), 14.

จากตารางสถิติจำนวนโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีตั้งแต่ พ.ศ.2509 ทำให้ทราบว่า จังหวัดอุดรธานีมีกิจการโรงแรมเป็นจำนวนมาก แม้กระทั่งปัจจุบันหลายจังหวัดในภาคอีสานยังมีจำนวนโรงแรมไม่มากเท่ากับจังหวัดอุดรธานีในช่วงสงครามเวียดนาม โรงแรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใน

เขตอำเภอเมือง เพื่อให้บริการแก่ทหารอเมริกันที่เข้ามาพักผ่อนหลังการรบและการทำงานในค่ายทหารนั่นเอง

ตารางที่ 3 รายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2480 - 2502

ชื่อโรงแรม	ลักษณะอาคาร	ที่ตั้ง	ราคาห้องพัก (บาท)
แจ่มจรัส	เรือนไม้ 2 ชั้น	ถนนโพศรี	10
วงศ์สุวรรณ	เรือนไม้ 2 ชั้น	ถนนโพศรี	10
เค่งเฮง	เรือนไม้ 2 ชั้น	ถนนโพศรี	10
เทียนเยี่ยง	เรือนไม้ 2 ชั้น	ถนนโพศรี	10
ประชาภักดี	ตึก 3 ชั้น	ถนนประจักษ์	25 - 40
กรุงทอง	ตึก 4 ชั้น	ถนนโพศรี	25 - 40

ที่มา: เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 97.

ตารางที่ 4 รายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2502 - 2507

ชื่อโรงแรม	ที่ตั้ง	ราคาห้องพัก
ชัยพร	ถนนหมากแข้ง	15 - 30
แจ่มจรัส 1	ถนนโพศรี	20 - 40
แจ่มจรัส 2	ถนนตำรวจ	20 - 40
สุขสมใจ	ถนนโพศรี	20 - 40
ศรีสง่า	ถนนอดุลเดช	25 - 50
โพศรี	ถนนโพศรี	20 - 40
วงศ์สุวรรณ	ถนนโพศรี	20 - 40
ศรีสวัสดิ์	ถนนประจักษ์	20 - 35

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อโรงแรม	ที่ตั้ง	ราคาห้องพัก
ภูมิคุษฎี	ถนนอุดรคุษฎี	15 - 30
สว่าง	ถนนโพศรี	20 - 40
สากล	ถนนทหาร	15 - 30
ภาคอีสาน	ถนนอุดรคุษฎี	15 - 30
พูลสมบัติ 1	ถนนโพศรี	15 - 30
พูลสมบัติ 2	ถนนประจักษ์	15 - 30
มลิวัลย์	ถนนโพศรี	20
มิตรสหาย	ถนนประจักษ์	15 - 30
ห้าแยก	ถนนอดุลเดช	15 - 30
กรุงทอง	ถนนโพศรี	30 - 60
ประชาภักดี	ถนนประจักษ์	30 - 60
ตั้งพรธิรักษ์	ถนนหมากแข้ง	30 - 60
มาภักดี	ถนนประจักษ์	25 - 50
บัวขาว	ถนนทหาร	25 - 50

ที่มา : เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 100.

ตารางที่ 5 รายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2503 - 2518

ชื่อโรงแรม	ที่ตั้ง	ราคาห้องพัก
เจริญโฮเต็ล	ถนนโพศรี	750 - 6,000
อุดรโฮเต็ล	ถนนหมากแข้ง	800 - 6,000
เจริญศรีพาเลซ	ถนนโพศรี	400 - 900
คิงส์	ถนนโพศรี	210 - 550
ควีน	ถนนอุดรคุษฎี	100 - 800

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ชื่อโรงแรม	ที่ตั้ง	ราคาห้องพัก
ศิริอุดร	ถนนอำเภอ	180 - 550
ชัยพร	ถนนหมากแข้ง	230 - 400
ประชาภักดี	ถนนประจักษ์	190 - 350
ตั้งพรธิรักษ์	ถนนหมากแข้ง	120 - 180
กรุงทอง	ถนนโพศรี	160 - 330
ง่วนจ้วน	ถนนนเรศวร	200 - 350
ศรีตระการ	ถนนสายอุทิศ	140 - 280
ศรีสง่า	ถนนอดุลเดช	180 - 210
มาลาศรีแสงเด่น	ถนนประจักษ์	160 - 350
ศรีสวัสดิ์	ถนนประจักษ์	160 - 300
ศรีนคร	ถนนประจักษ์	160 - 300
แสนเจริญ	ถนนประจักษ์	120 - 180
โตเกียว	ถนนประจักษ์	-
ภูมิคุณฉวี	ถนนอุดรคุณฉวี	-
ศรีชัยโฮเต็ล	ถนนโพศรี	-
บัวขาว	ถนนทหาร	-
สว่าง	ถนนโพศรี	-
ภาคอีสาน	ถนนอุดรคุณฉวี	-
ห้าแยก	ถนนอดุลเดช	-
อุดรสากล	ถนนทหาร	-

ที่มา : เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 102.

2.1.2 กิจกรรมสถานบันเทิง ธุรกิจสถานบันเทิงนับว่าเป็นธุรกิจที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดธุรกิจหนึ่งของเมืองอุดรธานีในช่วงสงครามเวียดนาม เพราะทหารอเมริกันหลายพันนายในฐานทัพสหรัฐฯ จะเที่ยวหาความสำราญกันเต็มที่ หลังจากกลับมาจากการไปรบในอินโดจีนหรือเสร็จจากการทำงานหนักในค่ายทหารวันละ 8 ชั่วโมง เหล่าทหารอเมริกันมีความคิดที่คล้ายกันว่าตัวเองเมื่อออกไปรบไม่รู้ว่าจะมีชีวิตรอดกลับมาหรือไม่ ทหารส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มที่ต้องการความสนุกตื่นเต้น ไม่ว่าจะเป็นการดื่มสุราอย่างหนัก การเที่ยวผู้หญิงบริการ และเสพยาเสพติดประเภทกัญชา³⁸ ภายในฐานบินอุดรธานี หรือ Air force นั้นมีบาร์ชื่อ Red World Inn, UD5 “Asian Door” Airman Club ภายในบาร์มีแสดงของวงดนตรี มีการเต้นรำ จำหน่ายสุรา เบียร์ ซึ่งมีบริษัทของคนไทยรับประมูลทำกิจการบาร์แห่งนี้ ส่วนหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่งมีสถานบันเทิงประเภทไนท์คลับ ออบอบนวด บาร์แบบฝรั่งและบาร์ร้าว ร้านอาหาร บริเวณหน้าฐานบินอุดรธานีมีสถานบันเทิง 20 - 30 แห่ง ส่วนหน้าค่ายรามสูรมีสถานบันเทิงมากกว่าถึง 2 เท่า ตั้งเรียงรายตั้งแต่บริเวณหน้าค่ายไปจนถึงในเมือง ส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียว ค่อนข้างเล็ก ภายในบาร์มีหญิงพาร์ตเนอร์คอยให้การต้อนรับอย่างดี บาร์ที่มีชื่อเสียงในเมืองอุดรธานี ได้แก่ ยุงทอง ชินรูเอต³⁹ Number one⁴⁰ ฯลฯ

ทหารอเมริกันทั้งผิวขาวและผิวดำจะเดินกันขำก๊ากหัวเมื่อถึงกำหนดได้พักผ่อน ขณะเดินเที่ยวหาความสุขจะชอบหัวเราะเล่นเทปสเตอริโอ เปิดฟังและเดินไปตามจังหวะ Bump วัฒนธรรมการเที่ยวของทหารอเมริกันนั้นไม่เหมือนกับการเที่ยวกลางคืนของคนไทย ทหารอเมริกันมักถือเหล้าของตนเองไปกินในบาร์ ไม่ชอบนั่งดื่มกินเป็นโต๊ะใหญ่ แต่จะกินแบบนั่งเกาต์เตอร์ ไม่เกี่ยวกับใคร กินดื่มเสร็จก็ง่ายในส่วนของตนเอง หรือเรียกบรรดาพาร์ตเนอร์มานั่งกอดจูบเพียงเท่านั้น ไม่เอิกเกริกเหมือนการเที่ยวของคนไทยซึ่งชอบการดื่มกินแบบตั้งโต๊ะขนาดใหญ่ ทหารอเมริกันเมื่อออกไปเที่ยวจะไม่มีกรถือยศจาบันดาศักดิ์แต่อย่างใด บริเวณหน้าค่ายนั้นจะมีหญิงบริการหรือพวกเมียเช่าและกระเทยยืนคอยเสนอตัวเพื่อขายบริการทางเพศเป็นจำนวนมาก

³⁸ สัมภาษณ์คำสิงห์ ศรีนอก, รายการย้อนรอย ตอน ได้เงาอินทรีออกอากาศเมื่อ 20 เมษายน 2544 ทางสถานีโทรทัศน์ ทีไอทีวี.

³⁹ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, ศึกษาพิเศษจังหวัดอุดรธานี นักจัดรายการวิทยุค่ายเป๊ปเปอร์ไกร์นเดอร์ อดีตนักศึกษาที่ร่วมขับไล่ทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานี, 10 กันยายน 2550.

⁴⁰ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, 14 เมษายน 2549.

ภายในค่ายทหารสหรัฐฯ Air Force นอกจากบาร์ Red World Inn และ UD5 “Asian Door” Airman Club ที่เปิดบริการตลอดทั้งวันแล้ว ยังมีสถานบันเทิงและสถานการให้บริการแก่ทหารอเมริกันอีกหลายประเภท ซึ่งมีบริษัทของคนไทยรับประมูลทำกิจการสถานบันเทิงเหล่านี้ดังนี้

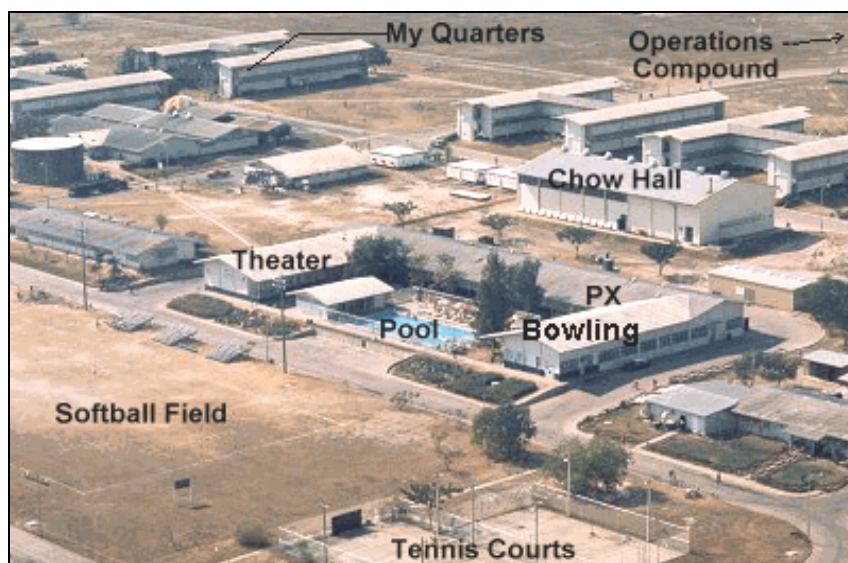
1) โรงภาพยนตร์แบบอาคาร และโรงภาพยนตร์แบบกลางแจ้ง เป็นโรงภาพยนตร์ที่ทหารอเมริกันสามารถขับรถไปจอดและนั่งชมบนรถได้เลย ระบายภาพยนตร์ต่างประเทศที่กำลังโด่งดังในสหรัฐอเมริกาในขณะนั้นให้เหล่าทหารได้ชมฟรี

2) Swimming Pool (สระว่ายน้ำ) บริเวณนี้เป็นที่ชื่นชอบของทหารอเมริกันเป็นอย่างมาก เนื่องจากจังหวัดอุดรธานีมีอากาศร้อนมากเมื่อเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกา ทหารอเมริกันจึงชอบมาเล่นน้ำ อาบแดด ดื่มเบียร์และสูรากันบริเวณริมสระว่ายน้ำเพื่อคลายความร้อน ที่สระว่ายน้ำมีธรรมเนียมการรวบรวมเงินกันเพื่อจ่ายค่าสูราด้วย หรือที่เราเรียกว่า อเมริกันแชร์

3) สโมสรนายทหารอเมริกัน ที่สโมสรทหารสหรัฐฯ เป็นที่ดื่มกินและเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้า PX (Post Exchange) ที่สโมสรนอกจากการดื่มกินแล้ว ทหารอเมริกันและทหารเสือพรานมีการตั้งวงเล่นเกมสพนันชนิดต่างๆ ส่วนใหญ่ชอบเสี่ยงดวงด้วยการโยน Slot machine หากใครโชคดีถูก Jackpot คนนั้นจะต้องตั้งเบียร์หรือเหล้ามาแจกจ่ายแก่เพื่อนๆ แต่ส่วนมากแล้วมักจะเสียพนันกันแทบทั้งนั้น⁴¹

4) สนามกีฬา ภายในฐานบินอุดรธานีและค่ายรามสูรมีสถานกีฬาหลายชนิด สำหรับให้ทหารอเมริกันได้ออกกำลังกายหลังจากการปฏิบัติงานหนักตลอดทั้งวัน หรือเพื่อผ่อนคลายจากอาการเครียดจากการปฏิบัติภารกิจในอินโดจีน สนามกีฬาส่วนใหญ่เป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมในประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น สนามซอฟท์บอล สนามเบสบอล สนามบาสเกตบอล สนามโบว์ลิ่ง สนามเทนนิส สนามกอล์ฟ โรงยิมเนเซียม แต่ไม่มีสนามฟุตบอล นอกจากนั้นยังมีการจัดการแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ภายในค่ายทหารอีกด้วย

⁴¹ ชาลี กชนทร์, สงครามลาว ยุทธภูมิห้องแข็ง, 2550, 57.

ภาพที่ 10 ภาพสถานบันเทิงและแหล่งสันทนาการของทหารอเมริกันในค่ายรามสูร
ที่มา : สถานบันเทิงและแหล่งสันทนาการของทหารอเมริกันในค่ายรามสูร[ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ
19 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก. Available from www.viet-remf.net/chapter-tree.htm.

ในค่ายรามสูรก็เช่นเดียวกันกับฐานบินอุดรธานี ภายในค่ายทหารมีสถานบันเทิงและสันทนาการเปิดให้บริการทหารอเมริกันตลอดทั้งวัน ทหารอเมริกันนอกจากได้รับความสุขจากสถานบันเทิงภายในค่ายทหารแล้ว ในแต่ละปีรัฐบาลสหรัฐฯ ยังได้จัดให้มีการพบปะและแสดงดนตรีจากดาราที่มีชื่อเสียงของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจแก่เหล่าทหารที่มาปฏิบัติภารกิจรบนอกบ้านเกิดเมืองนอนของตน นักร้องนักแสดงชื่อดังเหล่านั้นจะออกตระเวนเยี่ยมเยียนเหล่าทหารอเมริกันที่ประจำการอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของโลก เช่น ฟิลิปปีนส์ เกะโอกินาวาในประเทศญี่ปุ่น เกะกวม รวมทั้งประเทศไทย⁴²

สถานที่ท่องเที่ยวยามราตรีหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่งในจังหวัดอุดรธานีไม่เพียงต้อนรับทหารอเมริกันเท่านั้น แต่ยังต้อนรับทหารเสือพราวนซึ่งมารับการฝึกที่น้ำพองและอุดรธานี ก่อนที่จะถูกส่งไปรบในประเทศลาวด้วย เม็ดเงินจำนวนมากกระจายอยู่ในธุรกิจสถานบันเทิง โดยเฉพาะธุรกิจสถานบันเทิงยามค่ำคืน นายทุนท้องถิ่นโดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนได้เปิดกิจการบาร์ ไนท์คลับ อาบอบนวด เพื่อสนองความต้องการความสุขแก่ทหารทั้งไทยและอเมริกัน ระยะเวลากว่า 10 ปี ที่กิจการสถานบันเทิงหน้าค่ายทหารเติบโตและสร้างรายได้อย่างมหาศาลให้แก่นายทุนทั้งหลาย จนกระทั่งสงครามเวียดนามสิ้นสุดลงพร้อมกับการถอนกำลังทหารสหรัฐฯ

⁴² สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, 14 เมษายน 2549.

กลับประเทศ กิจกรรมสถานบันเทิงยามราตรีได้ปิดตัวลงอย่างรวดเร็ว เพราะสถานบันเทิงส่วนใหญ่เป็นสถานบันเทิงแบบตะวันตก คนไทยไม่นิยมเที่ยวอย่างฝรั่งอเมริกัน แต่ยังคงหลงเหลือให้เห็นบ้างเล็กน้อยในปัจจุบัน

2.1.3 กิจกรรมบ้านเช่า และบังกะโล ธุรกิจหนึ่งที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษอเมริกันเข้ามาประจำการในเมืองอุดรธานี คือ ธุรกิจบ้านเช่าและบังกะโล บ้านเช่าและบังกะโลก่อสร้างขึ้นอย่างมากมายบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ ซึ่งมีจะอยู่ด้านหลังของแหล่งสถานบันเทิง บ้านเช่าและบังกะโลเป็นที่ต้องการของทหารอเมริกันที่ต้องการเช่าเพื่อใช้พักผ่อนหลังกลับจากการไปปฏิบัติภารกิจในสงคราม โดยเฉพาะนายทหารชั้นสัญญาบัตรจะมีบ้านเช่ากันเกือบทุกคน ทหารอเมริกันชอบที่จะเช่าบ้านอยู่กินกับเมียเช่าหรือหญิงบริการที่ตนซื้อบริการมา เพราะบ้านเช่าและบังกะโลมีความเป็นส่วนตัว เหมาะสำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้หายจากความเหน็ดเหนื่อยจากการออกปฏิบัติภารกิจหรือทำงานอย่างหนักในค่ายทหาร

ภาพที่ 11 ลักษณะบ้านเช่า บังกะโลหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ

ที่มา : บังกะโล [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2550, เข้าถึงได้จาก

<http://tucsonxj.com/pix/displayimage.php?album=17&pos=23>

บ้านเช่าและบังกะโลมีราคาเช่าที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพและขนาด ราคาเริ่มต้นที่ประมาณ 1,000 บาท ไปจนถึงหลายพันบาท⁴³ ลักษณะของบ้านเช่าและบังกะโลนั้นส่วนมากสร้างขนาดกะทัดรัด แต่มีความเป็นส่วนตัว ซึ่งเหมาะกับนิสัยของทหารอเมริกันที่มักจัดงานฉลองเล็กๆ กับเมียเช่าและเพื่อนทหารในวันหยุดพักผ่อน รูปทรงของบ้านเช่าและบังกะโลมีความทันสมัยแตกต่างจากที่อยู่อาศัยของชาวบ้านทั่วไป ค่าเช่าของบ้านเช่าและบังกะโลสร้างรายได้แก่ผู้เป็นเจ้าของกิจการเป็นอย่างมาก ก่อนหน้าที่ทหารอเมริกันจะมาประจำการนั้น บริเวณหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่ง โดยเฉพาะหน้าฐานบินอุดรธานี (Air Force) เป็นที่รกร้างว่างเปล่ามีผู้คนอาศัยอยู่อย่างเบาบาง เพราะที่ดินบริเวณนั้นอยู่แถบนอกเมืองห่างไกลจากการติดต่อค้าขาย แต่ภายหลังทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพ กิจการบ้านเช่าและบังกะโลก็ได้เติบโตขึ้นมากพร้อมกับกิจการสถานบันเทิง ไม่เพียงหน้าค่ายทหารเท่านั้นที่มีกิจการบ้านเช่ามากมาย ภายในตัวเมืองก็มีการเปิดกิจการบ้านเช่าและบังกะโลตามมุมต่างๆ ของเมืองอุดรธานี เช่น บริเวณชุมชนสะพานเหลือง ชุมชนสะพานดำ เป็นต้น

2.1.4 กิจการสินค้า PX (Post Exchange) คือสินค้าสำหรับการอุปโภคบริโภคประเภทปลอดภาษีจากประเทศสหรัฐอเมริกา มีสินค้าเกือบทุกชนิด จัดจำหน่ายให้แก่ทหารอเมริกันและทหารเสือพรานในโกดังขนาดใหญ่คล้ายห้างสรรพสินค้า เปิดให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งมีบริษัทแอร์ อเมริกา (Air America) เป็นผู้นำเข้าสินค้ามาจากประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีเจ้าของเป็นชาวอเมริกัน สินค้าที่ติดตรา PX จะมีราคาต่ำกว่าท้องตลาดหลายเท่าตัว โดยเฉพาะสินค้าประเภทสุราต่างประเทศชนิดอย่างดี ราคาขวดละไม่เกิน 200 บาทเท่านั้น เบียร์กระป๋องและบุหรี่ยี่ห้อต่างประเทศ ราคาเพียงชนิดละ 2 บาท ดังนั้นจึงได้เห็นทหารอเมริกันและทหารเสือพรานมัวเมาอยู่กับยาเสพติดเป็นจำนวนมาก แม้ว่าบางคนจะไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดมาก่อนเลยก็ตาม ทหารอเมริกันและทหารเสือพรานมักจะมาพักผ่อนและสังสรรค์กันที่สโมสรนายทหารอเมริกัน ซึ่งเป็นแหล่งที่มีการจำหน่ายสินค้า PX

สินค้า PX นำเข้ามาในค่ายทหารเพื่อจำหน่ายให้เฉพาะทหารอเมริกันและทหารเสือพรานเท่านั้น คนไทยทั่วไปหรือคนงานในค่ายไม่มีสิทธิ์ซื้อสินค้าไปบริโภค แต่ก็พบว่ามีการลักลอบซื้อขายกันอยู่เสมอ เพราะในส่วนจัดจำหน่ายนั้น พนักงานขายเป็นคนไทยที่เข้าไปทำงาน

⁴³ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, 14 เมษายน 2549.

ในค่ายทหาร จึงได้แอบขายสินค้า PX ให้แก่คนไทยที่ทำงานในค่ายทหารด้วยกัน⁴⁴ ทหารเสือพรานแม้จะเป็นคนไทยแต่ก็ได้รับสิทธิในการซื้อสินค้า PX มาบริโภค สินค้าที่ทำยอดขายสูงมากคือสุราและบุหรี่ต่างประเทศ

บริษัทแอร์ อเมริกา นอกจากจะเป็นนายหน้าจัดหาสินค้าปลอดภาษีแล้ว ยังเป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ด้านการบิน ทำหน้าที่ขนส่งทางอากาศด้านกิจการทหาร ลำเลียงทหาร และขนส่งอาวุธไปยังสนามรบ ทั้งสัมภาระให้ทหารหน่วยต่างๆ ขนส่งทหารที่บาดเจ็บและศพทหารกลับประเทศไทย รวมทั้งรับส่งเจ้าหน้าที่ไทย ลาว อเมริกัน ไปปฏิบัติหน้าที่ตามจุดต่างๆ ด้วย บริษัทแอร์อเมริกา เป็นบริษัทที่มีคนไทยและคนอเมริกันทำงานร่วมกันเป็นจำนวนมากและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักบินซึ่งมีความสามารถในการบินสูง⁴⁵

อย่างไรก็ตามแม้กิจการสินค้า PX จะเป็นที่โด่งดังและสร้างรายได้มหาศาลแก่ผู้จัดจำหน่าย แต่ผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นส่วนใหญ่ตกอยู่กับบริษัทต่างชาติที่เข้ามาดำเนินกิจการ สิ่งที่คนไทยต้องได้รับจากสินค้า PX คือปรากฏการณ์บริโภคนิยมในสังคมเมืองอุดรธานี ผู้คนต้องการที่ได้สัมผัสสินค้าชั้นดีจากต่างประเทศ เกิดค่านิยมบริโภคที่ฟุ้งเฟ้ออย่างคนตะวันตก จนกระทั่งเกิดการทุจริตลักลอบจำหน่ายสินค้า PX ในค่ายทหารอยู่เป็นประจำ

2.1.5 กิจการจำหน่ายรถยนต์ รถจักรยานยนต์ กิจการจำหน่ายรถยนต์และรถจักรยานยนต์ เป็นอีกหนึ่งกิจการที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องในเมืองอุดรธานีหลังจากการเข้ามาประจำการของทหารสหรัฐฯ กิจการจำหน่ายรถยนต์และจักรยานยนต์เกิดขึ้นในจังหวัดอุดรธานีครั้งแรกราวปลายทศวรรษที่ 2490⁴⁶ เพราะช่วงนั้นรัฐบาลไทยได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐฯ เพื่อการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาระบบคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ่อค้าชาวจีนเป็นกลุ่มผู้นำในการประกอบกิจการด้านนี้ เช่น นายสง จิว แซ่ลี่ เป็นผู้นำรถยนต์ยุโรปยี่ห้อ ดิโซโก้ ฟาร์โก้ และเชvrolet นายพนิช ตรียะชาติ เป็นเจ้าของกิจการรถจักรยานยนต์รายแรกของจังหวัดอุดรธานี⁴⁷ นายหิ่เมียง แซ่จิง เปิดกิจการรถยนต์ทุกชนิดในนามบริษัท เฮียบหงวนมิลเลอร์ ปัจจุบันเป็นตัวแทนจำหน่ายรถยนต์ยี่ห้อ อีซูซุ เพียง

⁴⁴ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวาริ, 10 กันยายน 2550.

⁴⁵ ชาลี กชนนท์, สงครามลาว ยุทธภูมิล่องแจ้ง, 2550, 22.

⁴⁶ เพ็ญแข คงเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540”, 112.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 113.

อย่างเดียว และนายเจริญ ภิรมานนท์ เจ้าของบริษัทอุครเจริญศรี (1968) เป็นตัวแทนจำหน่ายรถยนต์ญี่ปุ่นยี่ห้อ มาสด้า ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ทางการค้ารถยนต์สูงสุดในจังหวัดอุดรธานี นายเจริญ ภิรมานนท์ สามารถขยายกิจการบริษัทอุครเจริญศรี (1968) สู่หลายจังหวัดในภาคอีสานตอนบน⁴⁸

ปัจจัยที่ส่งผลต่อยอดการจำหน่ายรถยนต์และจักรยานยนต์นั้นมีความแตกต่างกัน กิจการจำหน่ายรถยนต์โดยเฉพาะรถยนต์ประเภทโดยสารและรถยนต์บรรทุกนั้นมียอดจำหน่ายที่เพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปีนับตั้งแต่ทหารอเมริกันเข้ามาอยู่อุดรธานี เนื่องจากชาวอุดรธานีได้ซื้อรถยนต์ประเภทบรรทุกเพื่อมาประกอบอาชีพขับรถรับจ้างขนส่งสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับกิจการต่างๆ หน้าค้ายุทธหา และซื้อรถยนต์โดยสารเพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพขับรถประจำทางระหว่างค่ายรามสูรกับฐานบินอุดรธานี ซึ่งผู้ใช้บริการนั้นมีทั้งทหารอเมริกันและประชาชนทั่วไปที่ทำงานในค่ายและบริเวณหน้าค่ายทหารอเมริกัน

สำหรับยอดจำหน่ายรถจักรยานยนต์ในจังหวัดอุดรธานีที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงสงครามเวียดนามนั้น เกิดจากค่านิยมบริโภคนิยมตามแบบทหารอเมริกัน เนื่องจากในช่วงที่ทหารอเมริกันมาอยู่อุดรธานีนั้น หากเป็นวันหยุดของตนเองนอกเหนือจากการหาความสำราญตามสถานบันเทิงยามค่ำคืนแล้วนั้น ทหารอเมริกันหลายนายชอบที่จะขับรถมอเตอร์ไซด์คันโตหรือรถซอปเปอร์เที่ยวชมรอบๆ เมืองกับเมียเช่าของตนเอง คนในท้องถิ่นเมื่อเห็นก็อยากจะมีโอกาสได้ขับขี่รถยนต์หรือจักรยานยนต์เหมือนอย่างทหารอเมริกันบ้าง เมื่อสามารถเก็บเงินทองได้พอสมควรก็นิยมที่จะซื้อมอเตอร์ไซด์มาขับขี่เหมือนอย่างทหารฝรั่ง ส่งผลให้ยอดจำหน่ายรถจักรยานยนต์ของจังหวัดอุดรธานีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 114.

ตารางที่ 6 รายชื่อผู้ประกอบการจำหน่ายรถยนต์ในจังหวัดอุดรธานีตั้งแต่ปี พ.ศ.2500

รายชื่อผู้ประกอบการ	ชื่อร้าน/บริษัท	ปีที่เปิดกิจการ	ยี่ห้อที่เปิดจำหน่าย
1. นายเจริญ ทิฆมณานนท์	อุดรเจริญศรี	2505	มาสด้า (ตัวแทนจำหน่าย)
		2507	มาสด้า (ตัวแทนจำหน่าย)
		2517	วอลโว่
		2520	มิตซูบิชิ และฮิโน่
		2530	เรโนลต์
		2533	สแกนเนีย
2. นายกิตติ อมรวิญญู	เสียบหงวนมิลเลอร์	2500	รถยนต์ทุกชนิด
		2510	อีซูซุ (อย่างเดียว)
3. นางอำพรพรณ อรุณยะเดช	โตโยต้า	2507	โตโยต้า
4. นายปราโมทย์ ยงพงศา	ไทยอุดมผลยন্ত্রการ	2537	นิสสัน
5. นายวิญญู ภูวนันท์	เบนซ์ไค้ยู่ฮะ	2515 – 2517	เบนซ์
6. นายสถิตชัย สิริพงษ์สกุล	แสงสถิตออโตเซลล์	2535	ฮุนได/โอเปิ้ล
	และแสงสถิตยন্ত্রการ		ไค้ยู่ฮะ

ที่มา : เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 114.

ตารางที่ 7 จำนวนยานยนต์ที่จดทะเบียนในจังหวัดอุดรธานี จำแนกตามประเภท พ.ศ.2504 - 2509

ปี	จำนวนยานยนต์					
	รถยนต์ นั่ง	รถยนต์ โดยสาร	รถยนต์ บรรทุก	รถยนต์ อื่นๆ	รถจักรยานยนต์	รถสามล้อ เครื่อง
2504	136	411	454	54	221	-
2505	150	496	635	87	412	-
2507	195	547	1,050	111	1,344	-
2508	464	538	1,162	118	1,674	-
2509	692	428	1,453	215	2,316	-

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2509), 21.

จากตารางการจดทะเบียนรถยนต์แทบทุกชนิดรวมทั้งรถจักรยานยนต์มีสถิติเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของรถยนต์และรถจักรยานยนต์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวเมืองอุดรธานี กำลังการซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ที่มากขึ้นของชาวอุดรธานียังแสดงให้เห็นถึงการเติบโตของสภาพเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีด้วย

2.1.6 กิจการรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในจังหวัดอุดรธานีเกิดขึ้นครั้งแรกราว พ.ศ.2500 และเป็นกิจการที่ค่อนข้างล่าช้าอยู่มาก ในอุดรธานีหาผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้ได้น้อยมาก ผู้ที่มีความชำนาญในกิจการรับเหมาก่อสร้างในช่วงนั้นคือ ภู วัน ฝ่อช่างชาวนวนที่อพยพมาจากจังหวัดหนองคาย ซึ่งเข้ามารับเหมาก่อสร้างอาคารของสถานที่ราชการ (อาคารศาลากลางจังหวัดหลังเก่า) ตลอดจนอาคารร้านค้า และโรงแรมของคนไทยเชื้อสายจีน⁴⁹ ต่อมาชาวเมืองอุดรธานีโดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนได้พยายามฝึกฝน และเรียนรู้วิธีการประกอบธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ดังนั้นสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในเมืองอุดรธานีในภายหลังจึงเปลี่ยนมาเป็นผลงานการก่อสร้างของแรงงานในท้องถิ่น ซึ่งคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่เป็นผู้ก่อตั้งกิจการ ส่วนคนไทยท้องถิ่นจะเป็นกรรมกรหรือผู้ใช้แรงงานเสียเป็นส่วนใหญ่

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 135.

การประกอบการรับเหมาก่อสร้างในอุดรธานีขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ.2504⁵⁰ เพราะทหารอเมริกันได้เริ่มเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีบ้างแล้ว คนไทยเชื้อสายจีนจึงได้เปิดกิจการดำเนินการรับเหมาก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ในฐานทัพอุดรธานี ซึ่งได้มีการสร้างตัวตึก อาคารของหน่วยงานต่างๆ กว่า 500 แห่ง จำนวนอาคารสถานที่ของหน่วยงานในฐานบินอุดรธานีและค่ายรามสูรที่ถูกสร้างขึ้น สามารถสร้างรายได้มหาศาลให้แก่เจ้าของกิจการรับเหมาก่อสร้าง โดยพิจารณาได้จากการให้สัมภาษณ์ของผู้บังคับการฐานบินอุดรธานี ดังต่อไปนี้

ฝูงบินที่ 432 ของสหรัฐฯ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องบินขับไล่แบบ F 4 E จำนวน 5 ฝูง และกำลังทหารประมาณ 7,000 คน ได้ถอนออกไปจากฐานบิน และมีการปิดฐานบินและส่งมอบฐานบินให้กับทางราชการไทยเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2519 เหลือเพียงเจ้าหน้าที่ส่วนหลังของกำลังที่ถอนออกไป มีหน้าที่บรรจุหีบห่อขนถ่ายอุปกรณ์ของสหรัฐฯ เพื่อส่งกลับ จำนวน 200 คน เมื่อทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ถอนกลับออกไปหมดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2519 สหรัฐฯ ได้ทิ้งสิ่งก่อสร้างเป็นอาคารถาวร สร้างด้วยไม้และคอนกรีตไว้ 500 หลัง รวมทั้งทางวิ่งของเครื่องบินที่สร้างไว้อย่างดีเยี่ยม⁵¹

นอกจากการสร้างอาคารหน่วยงานในฐานทัพสหรัฐฯ แล้ว ยังมีการสร้างสถานบันเทิงประเภท โรงแรม ร้านอาหาร บาร์ ไนท์คลับ ในพ.ศ.2500 สำนักงานทะเบียนการค้า จังหวัดอุดรธานี ได้เริ่มให้มีการจดทะเบียนการค้า แต่พบว่ามีไม่มากนัก จนกระทั่ง พ.ศ.2504 มีสถิติการจดทะเบียนการค้าประเภทกิจการรับเหมาก่อสร้างมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปีที่ทหารอเมริกันเริ่มทยอยเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานี ผู้ประกอบการกิจการรับเหมาก่อสร้างนั้นเป็นคนไทยเชื้อสายจีนเป็นส่วนใหญ่ ผู้ประกอบกิจการที่มีชื่อเสียงที่สุดในจังหวัดอุดรธานีคือ หจก. ไทยวัฒนอุดรธานี ซึ่งภายหลังได้พัฒนาขึ้นเป็น บริษัท ไทยวัฒนวิสาหการทาง จำกัด ดำเนินการโดยกลุ่มตระกูลธนศรีวนิชชัย⁵² นอกจากบริษัท ไทยวัฒนวิสาหการทาง จำกัด แล้ว บริษัทที่ได้รับสัมปทานดำเนินการรับเหมาก่อสร้างเกี่ยวกับกิจการของทหารอเมริกันซึ่งเป็นที่รู้จักมากที่สุดในช่วงนั้นคือบริษัทแอมแพ็ค ในปัจจุบันจังหวัดอุดรธานีมีบริษัทรับเหมาก่อสร้างเปิดดำเนินการกิจการมากมาย ได้แก่ อุดรวิสาหกิจ อุดรสามัคคีก่อสร้าง (2528) อุดรสยามวิสาหการ อุดร

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 135.

⁵¹ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 17 มีนาคม 2519.

⁵² เรื่องเดียวกัน, 136.

เพชรน้ำเอก อุดรร่วมพัฒนา อุดรรุ่งเจริญการก่อสร้าง ตังปึกดีเวลลอปเม้นท์ ที เค อุดรเอ็นจิเนียริง⁵³ เป็นต้น

2.1.7 กิจการธนาคาร และกิจการธนาคาร กิจการธนาคารเป็นอีกหนึ่งกิจการที่เติบโตขึ้นมากในช่วงสงครามเวียดนาม จากตารางจำนวนเงินฝากของสาขานาการพาณิชย์ในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2505 – 2509 พบว่าธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดอุดรธานีแม้จะมีสาขาเท่าเดิม แต่มีจำนวนเงินฝากมากขึ้นทุกๆ ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งปี พ.ศ.2509 เงินฝากมากกว่า พ.ศ.2508 ถึง 2 เท่า แสดงให้เห็นว่าสภาพเศรษฐกิจมีการเติบโตขึ้น ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจเมืองอุดรธานีเกิดสภาพคล่อง เช่นเดียวกันกับกิจการธนาคารที่มีการออกและจ่ายเงินเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2507 – 2508

ตารางที่ 8 จำนวนเงินฝากและเงินถอนของสาขานาการพาณิชย์ในจังหวัดอุดรธานี จำแนกตามประเภท พ.ศ.2505 – 2514

ปี	จำนวนสาขา	เงินฝาก ประเภทเพื่อเรียก	เงินฝาก ประเภทประจำ
2505	6	15,588,000	10,381,000
2506	6	26,182,000	16,675,000
2507	6	26,432,000	22,581,000
2508	6	44,890,000	29,274,000
2509	6	73,262,000	44,905,000
2510	6	74,171,000	59,057,000
2511	7	79,432,000	72,242,000
2512	7	93,085,000	106,444,000

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ปี	จำนวนสาขา	เงินฝาก ประเภทเพื่อเรียก	เงินฝาก ประเภทประจำ
2513	7	101,584,000	189,309,000
2514	8	151,189,000	219,677,000

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดรายงานสถิติจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2509), 28; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดรายงานสถิติจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2514 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2514), 32.

ตารางที่ 9 กิจการธนาคารในประเทศ ในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2507 – 2508

อำเภอ	ธนาคารที่ออก		ธนาคารที่จ่ายเงิน	
	2507	2508	2507	2508
	จำนวนเงิน	จำนวนเงิน	จำนวนเงิน	จำนวนเงิน
รวมยอด	11,974,589	17,043,344	6,113,428	9,648,613
เมือง	9,136,275	13,762,680	5,480,919	8,382,685

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดรายงานสถิติจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2509), 25.

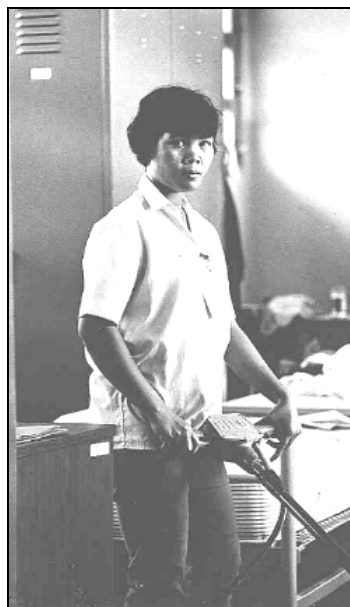
2.2 อาชีพที่อำนวยความสะดวกแก่ทหารสหรัฐฯ ในเมืองอุดรธานี

2.2.1 อาชีพในค่ายทหาร

2.2.1.1 แม่บ้าน ค่ายทหารสหรัฐฯ มีอาคารของหน่วยงาน

ต่างๆ มากมายหลายสิบหน่วยงาน จึงได้มีอาชีพแม่บ้านในค่ายทหารสหรัฐฯ อาชีพแม่บ้านเป็นอาชีพที่สุจริต ใช้ความขยันและอดทนเพียงเท่านั้นก็สามารถประกอบอาชีพนี้ได้แล้ว วุฒิการศึกษาแทบจะไม่มีมีความจำเป็นสำหรับมาสมัครทำงานในอาชีพนี้ แต่สร้างรายได้ที่มากพอสำหรับการเลี้ยงครอบครัวได้อย่างสบาย แม่บ้านทำงานแบบไปเช้าเย็นกลับ โดยทำงานเป็นกะ คิดคำนวณค่าแรงเป็นชั่วโมง โดยได้ค่าแรงชั่วโมงละ 5 บาท ทำงาน Overtime ได้รับค่าตอบแทนเท่าครึ่ง

หรือ 7.50 บาท เสาร์ - อาทิตย์ ได้ค่าแรงเพิ่มเป็นสองเท่าหรือ 10 บาท หรือ 8-10 ดอลลาร์ต่อเดือน⁵⁴ แม่บ้านได้รับสวัสดิการตรวจสุขภาพประจำปี และมีโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษให้ฟรี ซึ่งจะเป็นการสอนเรื่องการสนทนาเป็นสำคัญ ในส่วนของสวัสดิการที่ได้รับนี้ คนไทยที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ในค่ายทหารสหรัฐฯ จะได้รับสวัสดิการลักษณะนี้เช่นเดียวกัน⁵⁵

ภาพที่ 12 แม่บ้านในค่ายทหารอเมริกัน

ที่มา : แม่บ้านในค่ายทหารอเมริกัน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://nucleartypewriter.com/FieldGuide/Pete/thailand.htm>

2.2.1.2 เสมียน อาชีพเสมียนเป็นอาชีพที่ต้องการคุณสมบัติ

มากกว่างานอาชีพอื่นๆ ในค่ายทหาร คุณสมบัติสำคัญนอกจากวุฒิการศึกษาแล้ว ผู้ที่จะเข้าทำงานเสมียนนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาอังกฤษ เพราะเมื่อถูกรับเข้าร่วมทำงานแล้วจะถูกส่งไปเป็นเสมียนให้กับบริษัท แอร์อเมริกา ทำหน้าที่ในส่วนของงานด้านสโตร์ (ร้านค้า) ในค่ายทหาร คนกลุ่มนี้เป็นที่ต้องการของค่ายทหารมาก เพราะสามารถติดต่อสื่อสารกับทหารต่างชาติและเจ้านายฝรั่งได้ ผู้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นเสมียนในค่ายทหารสหรัฐฯ จะได้รับค่าตอบแทนสูงมาก โดยได้รับค่าจ้างชั่วโมงละ 5 - 10 บาท และปรับมากขึ้นอีกเท่าตัวในการทำงานล่วงเวลา

⁵⁴ www.udornguy.com

⁵⁵ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, 14 เมษายน 2549.

ภาพที่ 13 บัตรประจำตัวพนักงานในฐานทัพสหรัฐฯ

: เอกสารส่วนบุคคลนายสันติชัย ทองยัง

2.2.1.3 ยามรักษาการณ์ หรือ ไทยการ์ด ยามรักษาการณ์

ในค่ายทหารสหรัฐฯ มีหน้าที่รักษาความปลอดภัยภายในค่ายทหาร คู่อเล็กษาคลับเก็บสรรพาวุธ ยามรักษาการณ์จะได้รับค่าจ้างทุกๆ ครึ่งเดือนหรือเรียกว่า Week จากธนาคาร Chess Manhattan Bank อาชีพยามรักษาการณ์มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 1,200 - 3,200 บาท ซึ่งนับว่าสูงมากเพราะราคาทองในช่วงนั้นบาทละ 400 บาท และสูงกว่าเงินเดือนของข้าราชการครูซึ่งได้รับเงินเดือนเพียง 600 - 800 บาทเท่านั้น มีล่ามคนไทยเป็นหัวหน้า ยามรุ่นแรกที่สมัครเข้าทำงานในค่ายฐานบินสหรัฐฯ ในอุดรธานีมีทั้งหมด 24 คน ทุกคนล้วนเป็นคนจังหวัดอุดรธานี แต่ยามรุ่นต่อจากนั้นเป็นแรงงานจากทั่วประเทศ ยามรักษาความปลอดภัยในค่ายทหารได้รับสวัสดิการหลายอย่างจนแทบไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายใดๆ เลย สามารถเก็บเงินได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย⁵⁶

2.2.1.4 ทหารรับจ้าง หรือ ทหารเสือพราน ทหารเสือ

พราน คือ ทหารรับจ้างชาวไทยที่รัฐบาลสหรัฐฯ จัดจ้างเพื่อให้ไปฝึกยุทธการทหารจากซีไอเอ เพื่อส่งออกไปปฏิบัติการรบในอินโดจีน มีค่ายฝึกอยู่ที่จังหวัดกาญจนบุรี และค่ายฝึกที่อำเภอหนอง จังหวัดขอนแก่น และค่ายฝึกที่อุดรธานี จากนั้นจะถูกเคลื่อนกำลังมาอยู่ที่กองบัญชาการผสม 333

⁵⁶ สัมภาษณ์นายทองสุข สุขสมร, อดีตยามรักษาการค่ายรามสูตร (เปปเปอร์ไกรน์เดอร์)

ที่ค่ายประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ติดกับฐานบินอุดรธานีซึ่งเป็นค่ายทหารอเมริกัน แล้วส่งไปรวมรบกับทหารอเมริกันในอินโดจีน

การรับสมัครทหารรับจ้างนั้นไม่จำกัดวุฒิการศึกษา ไม่จำกัดจำนวน⁵⁷ หลักฐานการรับสมัครต้องการเพียงใบปลดปล่อย บัตรประจำตัวประชาชน และรูปถ่ายเพียงเท่านั้น ถ้าผู้ใดมีใบรับรองจากคุก จะเป็นทีพอใจต่อเจ้าหน้าที่ผู้รับสมัครเป็นพิเศษ⁵⁸ เมื่อเข้ามาเป็นทหารเสือพรานแล้วจะได้รับการฝึกจากทหารหน่วย กรีนแบเร่ห์ สิ่งที่ทหารรับจ้างต้องรู้จักคือ ส่วนประกอบของปืนเอ็ม 16 กับระเบิดชนิดต่างๆ การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ยาชนิดต่างๆ และการผ่าตัดเบื้องต้น⁵⁹

การแต่งกายของทหารเสือพรานจะเหมือนกันหมดทุกระดับชั้น ชุดเครื่องแบบเป็นชุดพรางสีเขียว (Camouflage) ไม่แสดงชื่อและยศกำกับ กองบังคับบัญชาไม่ได้กำหนดระเบียบเรื่องการแต่งกายที่ชัดเจนไว้ จึงเปิดโอกาสให้พลอาสาสมัครส่วนใหญ่ไว้หนวดเครา ผมเผ้ายาวรุงรัง บางนายแขวนพระพวงใหญ่เต็มคอ สวมหมวกปีก สะพายกระเป๋าเป้ ในยามออกศึกติดอาวุธประจำกาย และแขวนลูกระเบิดรอบเอว ทำทางนำเกรงขามอย่างมาก หลังจากที่ถูกพันทหารพรานสำเร็จการฝึกแล้ว จะได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาให้กลับไปเยี่ยมบ้านของตนเพื่อล่ำลาครอบครัว ก่อนที่จะเข้าสู่สงครามในอินโดจีน⁶⁰

ทหารเสือพรานระดับพลทหารได้รับค่าจ้างเดือนละ 1,500 บาท เบี้ยเลี้ยงวันละ 15 บาท (ถูกกองพันหักค่าอาหาร 3 มื้อวันละ 10 บาท) สิบตรี สิบโท และสิบเอก ได้รับเดือนละ 1,600 1,700 และ 1,800 บาท ตามลำดับ จำสิบตรี จำสิบโท และจำสิบเอกได้รับคนละ 2,000 บาทเท่ากัน นายทหารยศตั้งแต่ร้อยตรีถึงร้อยเอกได้รับเดือนละ 2,500 บาท ผบ.พัน ได้รับเงินเดือนสูงสุดคือ 3,000 บาท หากเสียชีวิตในสนามรบจะได้รับเงินชดเชย 100,000 บาท ในขณะที่ฝึกลูกอยู่ในเมืองไทย ทางกองพันจะจ่ายเงินเดือนให้เพียงครึ่งเดียวเท่านั้น และไปรับอีกครั้งหนึ่งเมื่อไปถึงสนามรบในลาว เพื่อป้องกันทหารรับจ้างหลบหนีขณะล่ำเลียงพลข้ามฝั่งไปประเทศลาวนั่นเอง⁶¹ เมื่อเทียบกับรายได้ของทหารเสือพรานกับข้าราชการในยุคนั้นนับว่าต่างกันมาก เพราะข้าราชการได้รับเงินเดือนเริ่มต้นเพียง 900 บาทเท่านั้น รายได้จากการเป็นทหาร

⁵⁷ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, 10 กันยายน 2550.

⁵⁸ กลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนพัฒนา, อีสานความจริงที่ขมขื่น (กรุงเทพฯ : กลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนพัฒนา, 2517), 122.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 123.

⁶⁰ ชาลี คชนทร์, สงครามลาว ยุทธภูมิต้องแจ้ง, 58.

⁶¹ กลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนพัฒนา, อีสานความจริงที่ขมขื่น, 124.

รับจ้างในระยะเวลาสั้นๆ นี้ สามารถสร้างรายได้ให้แก่หารรับจ้างได้พอที่จะหาซื้อที่นาขนาดใหญ่ หรือแต่งเมียได้เลย

ทหารเสือพรานต่างมีจุดหมายปลายทางเดียวกัน คือการสร้างฐานะครอบครัวให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และสร้างเกียรติประวัติให้แก่ตนเอง ทำให้เกิดความสามัคคีระหว่างเหล่าทหารพรานทั้งๆ ที่แต่ละนายมาจากภูมิสำเนา อาชีพ และมีอดีตที่แตกต่างกัน⁶² รายงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของวุฒิสภาสหรัฐฯ ได้กล่าวว่า ในเดือนกันยายน 2515 มีทหารรับจ้างของไทยออกปฏิบัติการรบในลาวสูงสุดถึง 21,413 คน⁶³

2.2.1.5 อาชีพอื่นๆ ในหน่วยงานต่างๆ ภายในค่ายทหาร

สหรัฐฯ นอกเหนือจากอาชีพต่างๆ ที่สามารถจำแนกได้ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว คนไทยในท้องถิ่นยังสามารถสมัครเข้าทำงานในค่ายทหารสหรัฐฯ ได้อีกมากมายหลายสาขาอาชีพ เนื่องจากภายในค่ายทหารยังมีหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติภารกิจในสงครามอินโดจีนในครั้งนี้อีกหลายหน่วยงาน จึงต้องการแรงงานคนไทยในท้องถิ่นอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานใน บริษัทแอร์ อเมริกา ซึ่งเป็นบริษัทนายหน้าจัดส่ง นำเข้าและจำหน่ายสินค้า PX มีการรับสมัครเข้าทำงานในหน่วยงานต่างๆ ภายในค่ายทหารเกือบทุกวัน การสอบเข้าทำงานมีเพียงการสอบสัมภาษณ์เท่านั้น เรียกคนไทยที่ทำงานในค่ายทหารว่า Civilian เช่น พนักงานในโรงอาหาร พนักงานในโรงพยาบาล (โรงพยาบาลทหาร) พนักงานธนาคาร (Chess Manhattan Bank)⁶⁴ พนักงานจัดส่งหนังสือพิมพ์ Daily bulletin⁶⁵ พนักงานจัดส่งหนังสือพิมพ์ Star strike ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดส่งมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา พนักงานขับรถรับ-ส่งหนังสือพิมพ์ พนักงานในหน่วยเอกสาร (P B O) ช่างซ่อมรถ ช่างซ่อมเครื่องไฟฟ้า ช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ ช่างสี คนงานล้างเครื่องบิน ช่างประปา ช่างไฟฟ้า พนักงานขับรถรับ-ส่งทหารระหว่างค่ายรามสูร (บ้านโนนสูง) กับฐานบิน

⁶² ซาลี คเชนทร์, สงครามลาว ยุทธภูมิต้องแจ้ง, 57.

⁶³ ยูพาพิน ภาระศรี, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของอีสาน พ.ศ. 2505 – 2515” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), 99.

⁶⁴ ธนาคารนี้ทำหน้าที่จ่ายเงินเดือนแก่คนงานไทยในค่ายทหารสหรัฐฯ โดยจ่ายค่าแรงเป็น Week

⁶⁵ เป็นหนังสือพิมพ์ที่ให้ข้อมูลข่าวสารในแต่ละวัน ที่เกิดขึ้นภายในค่ายทหารสหรัฐฯ ทั้งหมด จัดพิมพ์โดยศูนย์บริหารค่ายทหารสหรัฐฯ

อุดรธานี ซึ่งแรงงานที่ทำงานในค่ายทหารสหรัฐฯ คาดว่ามีจำนวนทั้งหมดมากกว่า 10,000 คน คนงานไทยในค่ายทหารสหรัฐฯ จะทำงานกันตลอด 24 ชั่วโมง โดยแบ่งการทำงานเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงแรก 08.00 - 16.00 น. ช่วงที่สอง 16.00 - 24.00 น. และช่วงที่สามคือ 00.00 น. - 08.00 น. การเดินทางไปทำงานในค่ายทหารนั้นจะมีรถรับส่งคอยให้บริการ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

ภาพที่ 14 ช่างซ่อมรถชนวัดถูระเบิดในฐานบินอุดรธานี

: ภาพถ่ายส่วนบุคคลนายชนะ สรรพโส อดีตช่างหน่วยเสริมกำลังภาคพื้นดิน

การเข้าไปประกอบอาชีพในค่ายทหารสหรัฐฯ แม้ว่าคนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นเพียงแรงงานของนายฝรั่งเท่านั้น แต่รายได้ที่ได้รับจากการเป็นแรงงานนั้นนับว่าไม่น้อยเลย เมื่อเทียบกับรายได้ของข้าราชการไทยในช่วงเวลานั้น หากครอบครัวหนึ่งๆ เข้าไปทำงานในค่ายทหารทั้งสามีภรรยา รายได้ต่อเดือนบวกกับการทำงาน Overtime อาจมีรายได้สูงถึงเดือนละ 10,000 - 20,000 บาท โดยรับค่าตอบแทนเป็น Week (2 สัปดาห์) Week ละ 200 - 300 บาท ซึ่งนับว่าเป็นรายได้ที่สูงมากทีเดียวในยุคสมัยนั้น

2.2.2 อาชีพนอกค่ายทหารสหรัฐฯ

2.2.2.1 เมียเช่า โสเภณี พาร์ตเนอร์ และผู้หญิงนั่งชัวโมง

ทหารอเมริกันเมื่อได้กำหนดพักผ่อนเรียกกันว่า R & R⁶⁶ ทหารเหล่านี้ต่างก็มีความคิดคล้ายกันว่าเมื่อกลับไปสนามรบแล้วไม่แน่ใจว่าจะได้กลับมาอีกหรือไม่ เมื่อถึงกำหนดพักผ่อนก็จะเที่ยวหาความสำราญอย่างเต็มที่ สุราและนารีเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับทหารอเมริกัน บริเวณหน้าค่ายทหารจะเห็นภาพทหารอเมริกันเดินควงหญิงไทยอย่างชินตา ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพมอบความสุขแก่ทหารอเมริกันนี้ ได้แก่ เมียเช่า โสเภณี พาร์ตเนอร์ และผู้หญิงนั่งชัวโมง

อาชีพเมียเช่า โสเภณี และพาร์ตเนอร์ คือ บรรดาผู้หญิงขายบริการทางเพศแก่ทหารอเมริกันบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ ในช่วงกลางคืนของแต่ละวันบรรดาเมียเช่าและโสเภณีจะแต่งตัวสวยแล้วออกมาขึ้นเสนอตัวเพื่อขายบริการทางเพศบริเวณสถานบันเทิงหน้าค่ายทหาร ผู้หญิงที่เข้ามาทำงานเป็นเมียเช่าและโสเภณีหน้าค่ายทหารมีสองลักษณะด้วยกัน เมียเช่าลักษณะแรกจะเข้ามาเป็นเมียเช่าเลขทันที และลักษณะที่สองคือการเข้ามาประกอบอาชีพอย่างอื่นก่อน เช่น แม่บ้าน ขายเป็นค้า ใก่อย่าง ทำงานในร้านเสริมความงาม เป็นต้น เพื่อจะได้มีโอกาสได้รู้จักกับทหารอเมริกัน เมื่อรู้จักและชอบพอแล้วก็จะเสนอตัวขายบริการแก่ทหารอเมริกันในภายหลัง การเช่าบริการมักเป็นการเช่าแบบชั่วคราว ตามวันเวลาที่ทหารอเมริกันได้พัก เมื่อตกลงราคากันได้แล้วจะไปพักหาความสำราญกันที่บ้านเช่า บังกะโล เพราะเข้าไปในค่ายทหารไม่ได้ เมียเช่าจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านไปในตัว ในเมืองอุดรธานีในช่วงนั้นจะเห็นภาพทหารอเมริกันขับรถขอปเปอร์คันโตแล้วมีเมียเช่าคนไทยนั่งกอดอยู่ด้านหลังอย่างชินตา⁶⁷

ส่วนพาร์ตเนอร์ และหญิงนั่งชัวโมง คือ หญิงสาวที่ทำหน้าที่บริการอาหาร เครื่องดื่ม และพูดคุยกับแขกในบาร์ ไนต์คลับ พาร์ตเนอร์ที่มานั่งด้วยคิดค่าเสียเวลานั่งชัวโมงละ 40 – 100 บาท ราคาลดหล่นกันสุดแต่ความสาว ความสวย ความใหม่ ความเป็นหญิงไทยหรือหญิงต่างประเทศ ถ้านั่งนานกว่านั้นก็คิดราคาเพิ่มขึ้นเป็นรายชัวโมง นอกจากนั้นถ้าระหว่างที่พาร์ตเนอร์นั่งอยู่โต๊ะใด ถ้าเธอสั่งอะไรมาดื่มหรือรับประทาน แยกผู้นั่งโต๊ะนั้นต้องเป็นผู้ชำระค่าอาหาร หลังจากร้านปิดบริการแล้วจะชวนพาร์ตเนอร์ไปร่วมหลับนอนก็ได้ถ้าเธอสมัครใจ ซึ่งส่วนมากก็สมัคร เพราะเป็นการหารายได้เพิ่มจากการทำงานในไนต์คลับ⁶⁸

⁶⁶ นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล, “กามารมณ์กับสงคราม,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11, 6 (มิถุนายน 2516) : 101.

⁶⁷ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวาริ, 10 กันยายน 2550.

⁶⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2509/กท.1.5 ปีที่ 4.

ภาพที่ 15 เมียเช่าบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐ

ที่มา : เมียเช่าบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

<http://nucleartypewriter.com/FieldGuide/Pete/thailand.htm>

ผู้หญิงที่มีประกอบอาชีพเป็นเมียเช่า โสเภณี พาร์ตเนอร์ และหญิงนั่งชัวโมงเป็นคนที่อพยพมาจากท้องถิ่นต่างๆ ในภาคอีสาน ในจังหวัดอุดรธานีมีหญิงบริการเหล่านี้มากกว่า 5,000 คน ประมาณ 23.9 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้หญิงในจังหวัดอุดรธานี 33.7 เปอร์เซ็นต์มาจากจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 13.0 เปอร์เซ็นต์มาจากกรุงเทพฯ 14.1 เปอร์เซ็นต์มาจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง 15.2 เปอร์เซ็นต์มาจากภาคเหนือ⁶⁹ ผู้หญิงที่ขายบริการทางเพศเหล่านี้ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 15–31 ปี การเข้ามาทำมาหากินกับอาชีพประเภทนี้ เด็กสาวเมื่อเข้ามาใหม่ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นโสเภณีก่อน หลังจากนั้นเมื่ออายุประมาณ 20 ปีขึ้นไปจะผันตัวเองไปเป็นเมียเช่า พาร์ตเนอร์ และผู้หญิงนั่งชัวโมง⁷⁰ ตามบาร์ ไนท์คลับ สถานอาบอบนวด บรรดาหญิงขายบริการเหล่านี้ส่วนมากมีการศึกษาเพียงชั้น ป.4 ต่างก็มาจากครอบครัวที่มีปัญหาแตกต่างกันออกไป เช่น รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในครอบครัว ครอบครัวเกิดการหย่าร้างโดยฝ่ายหญิงต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตร ต้องผันตัวเองมาค้าประเวณี จึงพบว่าหญิงส่วนใหญ่ที่ยึดอาชีพเหล่านี้มาทำงานด้วยความ

⁶⁹ บุญคง หันจางสิทธิ์, “ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย,” ธรรมศาสตร์, 113.

⁷⁰ กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, รายงานวิจัยเรื่อง สภาพชีวิตและปัญหาของหญิงค้าประเวณี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี, 2516, 74.

สมัครใจ รายได้ของบรรดาเมียเช่าจังหวัดอุดรธานีเฉลี่ยแต่ละเดือนได้รับประมาณ 1,800 – 2,000 บาท⁷¹ ซึ่งมากกว่ารายได้จากอาชีพเดิมของตนถึงเท่าตัว

บรรดาหญิงสาวแสวงหารายได้และรวบรวมเพื่อส่งกลับไปให้ครอบครัวของตน ซึ่งนับเป็นรายได้ที่สูงมากเมื่อเทียบกับรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นๆ ชาวบ้านที่เห็นเมียเช่าและพาร์ตเนอร์เหล่านี้มีรายได้ดีก็เกิดอยากมีเงินใช้จ่ายเหมือนผู้หญิงเหล่านี้บ้าง ก็ส่งลูกหลานเข้ามาทำงานอยู่หน้าค่ายทหารสหรัฐฯ เพื่อเป็นเมียเช่าทหารอเมริกันหรือพาร์ตเนอร์ในบาร์ ในทศวรรษเนื่องจากบรรดาเมียเช่าและพาร์ตเนอร์ส่วนใหญ่มีการศึกษาค่ำ ทางเลือกในการทำมาหากินจึงมีให้เลือกไม่มากนัก แรงงานหญิงคนใดคุณสมบัติไม่เพียงพอต่อการเข้าไปเป็นลูกจ้างในค่ายทหารสหรัฐฯ ไม่ต้องการทำงานหนักและไม่อายต่อการถูกนินทาว่าเป็นโสเภณี ก็จะผันตัวเองมาเป็นเมียเช่าของทหารอเมริกันหรือเป็นพาร์ตเนอร์ในสถานบันเทิง วิบูลย์ แซ่มชื่น ได้พรรณนาไว้เป็นกลอนชื่อว่า ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน ดังต่อไปนี้

วิศวกร ชำนาญ ทำงานอยู่ในแคม
ว่า “ผู้ชายและหม่อมที่ ไอโอวา นั้นน่ารัก
แต่ “เจ้าโลก” ที่อุดร ฉันไม่อยากจะรู้จัก
แต่ต้องทัก เพราะท้องถิ่นหิวข้าว⁷²

เมียเช่าหรือพาร์ตเนอร์คนใดที่รู้จักเก็บออมเงินทองก็สามารถส่งเงินกลับภูมิลำเนาตัวเองเป็นจำนวนไม่น้อย สามารถนำเงินสร้างบ้านหลังใหม่ที่มั่นคงแข็งแรง สามารถนำเงินไปชำระหนี้หรือซื้อที่ดินผืนใหญ่ได้เลย⁷³ อย่างไรก็ตามแม้ว่าอาชีพเมียเช่าหรือพาร์ตเนอร์จะสร้างรายได้อันน่าพอใจแก่ผู้หญิงในท้องถิ่นบางกลุ่ม แต่อาชีพเมียเช่าหรือพาร์ตเนอร์ก็ได้ทำให้จารีตประเพณีของท้องถิ่นต้องเสื่อมโทรมลงอย่างมากเช่นกัน และยังก่อให้เกิดการแพร่เชื้อมโรคอีกด้วย ได้แก่ โรคหนองในแท้ หนองในเทียม ซิฟิลิส แผลริมอ่อน แผลกามโรคเรื้อรังที่ขาหนีบและฝีมะม่วง เป็นต้น⁷⁴

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 49.

⁷² วิบูลย์ แซ่มชื่น, “ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10, 7 (กรกฎาคม 2515) : 115.

⁷³ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, 10 กันยายน 2550.

⁷⁴ กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, รายงานวิจัยเรื่อง สภาพชีวิตและปัญหาของหญิงค้าประเวณี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี, 16.

2.2.2.2 นักดนตรี การพักผ่อนและเที่ยวหาความสำราญของเหล่าทหารสหรัฐฯ เมื่อถึงกำหนดพักผ่อนของแต่ละนายนั้นมีความต้องการแตกต่างกันออกไป บ้างชอบการพักผ่อนอยู่กับเมียเช่าในบังกะโล บ้างชอบนั่งรถสามล้อชมบรรยากาศภายในเมือง แต่การท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเห็นจะเป็นการออกท่องเที่ยวยามค่ำคืน ตามบาร์ ในทักลับ และอาบอบนวด ซึ่งสถานที่เหล่านี้จะมีนักร้องขับร้องบทเพลง และเล่นดนตรีขับกล่อม ช่วยคลายความเครียดจากภาวะสงครามในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี กิจกรรมสถานบันเทิงในเมืองอุดรธานีที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงนั้น ได้ส่งผลให้อาชีพนักดนตรีพลอยได้รับผลดีไปด้วย นักดนตรีจากทั่วสารทิศได้อพยพเข้ามาอุดรธานีเพื่อเข้าทำงานในสถานบันเทิงต่างๆ บริเวณหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่งในจังหวัดอุดรธานี รายได้ของนักดนตรีนั้นนับว่ามากทีเดียว ในแต่ละเดือนนักดนตรีสามารถมีรายได้จากเงินเดือนและค่าทิปจากลูกค้าอเมริกันรวมแล้วเป็นเงินหลายพันบาท ซึ่งนับว่าสูงมากเช่นเดียวกับอาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการแก่ทหารอเมริกัน

แนวเพลงที่นักดนตรีใช้ขับร้องเพื่อมอบความสำราญให้แก่ทหารอเมริกันในช่วงสงครามเวียดนามนั้นเป็นดนตรีแนว Hard rock Underground หรือ Heavy – Hard Rock, Country (Folk Song) ซึ่งทหารอเมริกันเป็นผู้นำเอาเพลงที่มีแนวดนตรีสนุกๆ แนวนี้เข้ามาเผยแพร่ในเมืองอุดรธานี ดนตรีประเภท Hard rock Underground นี้ได้รับความนิยมอย่างมากช่วงทศวรรษที่ 2510 ไม่เพียงแต่ทหารอเมริกันเท่านั้นที่ชื่นชอบในดนตรีแบบนี้ แต่ยังได้รับความนิยมจากผู้คนในเมืองอุดรธานีด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มวัยรุ่นที่ชอบเลียนแบบการดำรงชีวิตแบบอเมริกัน แนวดนตรี Hard rock Underground นั้น มีท่วงทำนองที่แปลกสำหรับเมืองไทย เนื้อหาและท่วงทำนองของเพลงเป็นที่ถูกใจของกลุ่มวัยรุ่น นอกจากนั้นยังมีเพลงสากลแนวอื่นๆ อีก ที่สถานีวิทยุเปิดให้ทหารในค่ายและในชาวเมืองอุดรธานีได้ฟังกัน เช่น เพลง Oh ! Oh ! bernardine ของ Pat Boone Hit the road...Jack you don't come back Come on , Come on , Come on, Come on ของ Ray Charles นอกจากนั้นมักเปิดเพลงของวง The Rolling Stone, Monkee, The Shocking Blue, C.C.R. นักร้องที่ได้ชื่อว่าเป็นที่ชื่นชอบของทหารอเมริกันและผู้คนในเมืองอุดรธานีมากที่สุดคือ Elvis Presley และนักร้องวง The Beatles หรือ วงสี่เต่าทอง ซึ่งเป็นขวัญใจของกลุ่มวัยรุ่นในยุคนั้น เพราะมีการเล่นดนตรีด้วยรูปแบบที่แปลกใหม่ เนื้อหาถูกใจวัยรุ่นในเรื่องของกามารมณ์ ยาเสพติด และปัญหาครอบครัว สำหรับวงดนตรีของชาวไทยที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้นคือ วงวิไอพี เฮฟวีเมาเท่น (VIP Heavy Mountain)⁷⁵ นักดนตรีที่มีฝีมือเก่งมากในยุคนั้นคือ กิดดิ กิดาร์ปิ่น และแหลม

⁷⁵ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, 10 กันยายน 2550.

มอริสัน⁷⁶ ซึ่งปัจจุบันยังคงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักดนตรี (กีตาร์) ที่มีฝีมือดีที่สุดในประเทศไทย แนวดนตรีแบบอเมริกันไม่เพียงแต่เข้ามาเป็นที่นิยมต่อวัยรุ่นเมืองอุดรธานีเท่านั้น แต่วัยรุ่นเมืองอุดรธานียังรับเอาแฟชั่นการแต่งกายทั้งเสื้อผ้าและทรงผมของนักดนตรีชาวอเมริกันอีกด้วย⁷⁷

2.2.2.3 อาชีพอื่นๆ นอกค้าขายทหารสหรัฐฯ นอกจากอาชีพที่

ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น บริเวณหน้าค้าขายทหารสหรัฐฯ ยังมีอาชีพอื่นๆ อีกหลายอย่างให้ชาวเมืองอุดรธานีและผู้คนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาได้เลือกประกอบการ เช่น

ค้าขายเบ็ดเตล็ด เป็นอาชีพที่มีผู้เข้ามาประกอบการมากอาชีพหนึ่ง ลักษณะของการค้าขายเบ็ดเตล็ดมีตั้งแต่การเปิดร้านโชวห่วย รถเข็นขายส้มตำ ไก่ย่าง ก๋วยเตี๋ยว ซึ่งการค้าขายเบ็ดเตล็ดนี้ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพอยู่บริเวณหน้าค้าขายทหารนั้นเอง ไม่ใช่ทหารอเมริกันแต่อย่างใด เพราะเครื่องอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่เหมาะสมกับคนไทยเท่านั้น โดยเฉพาะเรื่องของอาหาร อีกทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของทหารอเมริกันนั้น ทหารอเมริกันสามารถจ่ายสินค้า PX ในค้าขายซึ่งสะดวกและราคาถูกกว่าท้องตลาดมาก

รับจ้างชั่วคราวรับจ้าง ผู้ประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กจนถึงวัยรุ่น รับจ้างชั่วคราวทหารอเมริกัน ซึ่งนิยมสวมรองเท้าหนังทะมัดทะแมงเข้ากับชุดทหารหรือเสื้อผ้าจำพวกยีนส์ อัตราค่าบริการคู่ละ 3 - 5 บาท เด็กเหล่านี้รับจ้างชั่วคราวเพื่อหารายได้ไปช่วยเหลือครอบครัวหรือเพื่อหาเงินไปซื้อยาเสพติด ซึ่งปัญหาเสพติดที่ระบาดหนักในอุดรธานีช่วงสงครามเวียดนามนั้น เด็กจ้างรับจ้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กเร่ร่อนกับคนติดยาเสพติดรับจ้าง เป็นกลุ่มผู้ส่งยาเสพติดประเภทกัญชาที่ทางการต้องเข้มงวดตรวจตราคนสองกลุ่มนี้เป็นพิเศษ

กรรมกรก่อสร้าง อาชีพกรรมกรนับว่าเป็นอาชีพที่คนท้องถิ่นจังหวัดอุดรธานีและต่างจังหวัดทำมาหาเลี้ยงชีพมากที่สุดอาชีพหนึ่ง เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการก่อสร้างอาคารต่างๆ มากมาย เช่น อาคารต่างๆ ในค้าขายทหารสหรัฐฯ สถานบันเทิงจำพวกบาร์ ไนท์คลับ อพาร์ตเมนต์ โรงแรม บ้านเช่า บังกะโล เป็นต้น อาชีพกรรมกรก่อสร้างเติบโตขึ้นมากพร้อมกับกิจการรับเหมา

⁷⁶ รายการข้อย้อน ตอน ใต้เงาจันทร์ ออกอากาศเมื่อ 20 เมษายน 2544 ทางสถานีโทรทัศน์ ทีไอทีวี.

⁷⁷ ฐานบินอุดรยุค 60's [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

ก่อสร้าง ซึ่งเจ้าของกิจการส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนในท้องถิ่น ส่วนผู้เป็นแรงงานนั้นเป็นผู้คนในท้องถิ่นเอง รวมทั้งแรงงานจากจังหวัดใกล้เคียงด้วย

แม่บ้าน อาชีพแม่บ้านไม่เพียงแต่ทำกันในค่ายทหารสหรัฐฯ เท่านั้น แต่อาชีพแม่บ้านยังมีอัตราให้ผู้หญิงในท้องถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพและสร้างรายได้ที่น่าพอใจได้อย่างไม่ยากเย็นนัก บริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ มีกิจการต่างๆ มากมาย เช่น สถานบันเทิง บ้านเช่า บังเกอร์ โรงแรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีแม่บ้านคอยดูแลเรื่องความสะดวกสบายเรียบร้อยของสถานประกอบการ แม่บ้านจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่ผู้หญิงในท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้หญิงในต่างอำเภอ ย้ายเข้ามาประกอบอาชีพนี้กันมากที่สุด เพื่อต้องการรายได้กลับไปเลี้ยงดูครอบครัวของตน และเพื่อหาโอกาสได้รู้จักกับทหารอเมริกันด้วย

ถีบสามล้อ เป็นอาชีพที่มีชื่อเสียงมากในเมืองอุดรธานี ลูกค้าส่วนใหญ่บริเวณหน้าค่ายทหารเป็นทหารอเมริกัน เพราะทหารอเมริกันชอบนั่งรถสามล้อเพื่อเที่ยวชมเมืองอุดรธานีเป็นอย่างมาก ผู้เข้ามาประกอบอาชีพนี้เป็นแรงงานในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคน เมื่อหลังเสร็จจากการทำนา หรือหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลจะเข้ามาหารายได้ด้วยการถีบสามล้อรับจ้าง สามล้อที่ใช้ถีบส่วนใหญ่ไม่ใช่สามล้อของผู้ถีบเอง แต่เป็นสามล้อของเจ้าของกิจการสามล้อให้เช่า เช่น ศิริพร ทราเวล⁷⁸ เป็นต้น

ภาพที่ 16 สามล้อรับจ้างในจังหวัดอุดรธานี

ที่มา : สามล้อรับจ้าง [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

<http://nucleartypewriter.com/FieldGuide/Pete/thailand.htm>

⁷⁸ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, 14 เมษายน 2549.

ร้านเสริมความงาม ผู้เข้ามาใช้บริการร้านเสริมความงามนั้นส่วนใหญ่เป็นบรรดาเมียเช่าหรือพาร์ตเนอร์ ที่ต้องแต่งตัวให้สวยอยู่ตลอดเวลา เพื่อดึงดูดสายตาของเหล่าทหารอเมริกันที่มาเที่ยวบริเวณหน้าค่ายทหาร และนักร้องนักดนตรีในสถานบันเทิง ในสถานเสริมความงามที่กระจายอยู่บริเวณหน้าค่ายทหารจะพบบรรดาเมียเช่าแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่มีราคา สบุน้ำหรือต่างประเทศ และใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายกับเครื่องหอมประพินผิวอย่างชินตา

2.3 บทบาทของกลุ่มนายทุนชาวจีน

กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนนับว่าเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่การค้าขายยังเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยน การค้าแบบคาราวานสินค้ากับเมืองขอนแก่นและเมืองโคราช จนกระทั่งทางรถไฟได้เชื่อมมาถึงจังหวัดอุดรธานี คนจีนก็ยังมีบทบาทในทางเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานี เช่นเดียวกันเมื่อทหารสหรัฐฯ เข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีใน พ.ศ.2507 - 2518 ได้ทำให้จังหวัดอุดรธานีเกิดการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองอย่างมากทางเศรษฐกิจ คนไทยเชื้อสายจีนซึ่งมีหัวคิดก้าวหน้าทางการค้าเป็นทุนอยู่แล้ว ได้ใช้โอกาสนี้ประกอบธุรกิจต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการความสะดวกสบายของทหารอเมริกัน ธุรกิจการค้าการให้บริการเปิดดำเนินการขึ้นใหม่ เช่น โรงแรมระดับมาตรฐาน สถานบันเทิงยามราตรี จำพวก บาร์ ในที่ลับ อบอบนวด ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจจำหน่ายรถยนต์ ธุรกิจจำหน่ายสุรา เบียร์ ธุรกิจเหล่านี้ล้วนดำเนินการโดยคนไทยเชื้อสายจีนทั้งสิ้น กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินในช่วงสงครามเวียดนามนี้เจริญเติบโตขึ้นทุกๆ ปี โดยสามารถดูได้จากยอดขายสินค้าต่างๆ หรือยอดของผู้เข้าพักในโรงแรม ทำให้กิจการของนักธุรกิจคนไทยเชื้อสายจีนพัฒนาสถานภาพจากที่เป็น ห้างหุ้นส่วนจำกัด เปลี่ยนเป็น บริษัท หลายกิจการด้วยกัน

กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีในช่วงสงครามเวียดนาม ได้แก่ กลุ่มตระกูลคณะปุระ เจ้าของกิจการโรงแรมเจริญไฮเต็ล กลุ่มตระกูลทิฆนทานนท์ เจ้าของกิจการโรงแรมและจำหน่ายรถยนต์ ในเครืออุดรเจริญศรี กลุ่มตระกูลธนศรีวิรัชชัย เจ้าของกิจการรับเหมาก่อสร้าง บริษัท ไทยวัฒน์วิศวกรรมทาง จำกัด เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ายังคงเป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มเดิมที่มีบทบาทในทางเศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ.2500

3. ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับผลกระทบต่อสภาพสังคมเมืองอุดรธานี

การเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีของทหารอเมริกันทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในเมืองอุดรธานีอย่างรวดเร็ว เงินดอลลาร์สหรัฐฯ สะพัดในเมืองอุดรธานี อาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายทั้งในค่ายทหารและนอกค่ายทหาร นักธุรกิจเปิดกิจการใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของทหารอเมริกัน ประชากรในเมืองอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียงมีอาชีพการงานที่หลากหลาย สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก อย่างไรก็ตามการเข้ามาของทหารสหรัฐฯ ไม่เพียงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้น แต่ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมของเมืองอุดรธานีอีกด้วย

3.1 การขยายตัวของชุมชน

ข่าวการเข้ามาประจำการในฐานบินอุดรธานีของทหารสหรัฐฯ ได้กระจายไปทั่วทุกสารทิศ ผู้คนต่างรู้ว่าเงินดอลลาร์ที่สะพัดอยู่ในเมืองอุดรธานีในขณะนั้นได้ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของกิจการด้านต่างๆ อาชีพทั้งเก่าและใหม่ได้สร้างรายได้แก่ผู้คนในเมืองอุดรธานีอย่างมาก ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมืองอุดรธานีของคนต่างถิ่นครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่ง แรงงานที่อพยพเข้ามาประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน ซึ่งเป็นวัยที่กระฉับกระเฉง กล้าเสี่ยง⁷⁹ รวมทั้งแรงงานเด็ก และวัยรุ่นในเมืองอุดรธานีด้วยจำนวนหนึ่ง แรงงานแต่ละคนมีความรู้มากน้อยแตกต่างกันออกไป เป้าหมายของแรงงานต่างถิ่นคือเข้ามาประกอบอาชีพที่อำนวยความสะดวกแก่ทหารอเมริกันดังได้กล่าวรายละเอียดไว้ข้างต้น เพื่อแลกกับเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ในค่ายทหารและบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ

แรงงานต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่นั้นเป็นประชาชนจากต่างอำเภอของจังหวัดอุดรธานีเอง โดยเฉพาะผู้คนจากอำเภอใหญ่ๆ ของจังหวัด เช่น อำเภอกุมภวาปี อำเภอหนองหาน อำเภอหนองบัวลำภู และอำเภอบ้านผือ⁸⁰ เพราะเป็นอำเภอที่อยู่ติดกับอำเภอเมือง ระยะทางห่างจากค่ายทหารไม่ไกลมากนัก เฉลี่ยมีระยะทางเพียง 30 - 40 กิโลเมตร โดยเฉพาะอำเภอหนองหานมีประชากรอพยพเข้ามาทำงานในค่ายรามสูรมากเป็นพิเศษ สำหรับแรงงานจากต่างจังหวัดนั้นพบว่าส่วนใหญ่มาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดหนองคาย เลย ขอนแก่น สกลนคร กาฬสินธุ์

⁷⁹ นักศึกษาหลักสูตร“นักวิจัยทางสังคมศาสตร์”รุ่นที่ 9, ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไทยที่มีความสัมพันธ์ต่างระดับกับทหารสหรัฐฯ, 2516, 22.

⁸⁰ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวาริ, 10 กันยายน 2550.

เป็นต้น ส่วนผู้คนในจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสานยังสามารถไปทำงานในค่ายทหารในจังหวัด นครราชสีมา และจังหวัดอุบลราชธานีได้ด้วย นอกจากนี้ยังมีแรงงานในเมืองอุดรธานีที่มาจากทั่วทุกภาคของประเทศ โดยเฉพาะการเข้ามาเป็นทหารรับจ้าง “ทหารเสือพราน” ซึ่งเข้ามาฝึกปฏิบัติการรบที่อำเภอโนนพอง จังหวัดขอนแก่น ก่อนจะเคลื่อนกำลังมาที่อุดรธานีเพื่อถูกส่งออกไปปฏิบัติการรบในอินโดจีนต่อไป

การอพยพเข้ามาของของแรงงานต่างถิ่นจำนวนมากหลายหมื่นคน ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองอุดรธานี บริเวณหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณหน้าฐานบินอุดรธานี หรือ บริเวณหน้ากองบินที่ 23 นั้น มีการเปิดกิจการร้านค้าขายสินค้าเบ็ดเตล็ด สถานบันเทิง บ้านเช่า บังกะโล ฯลฯ ภายในซอยตรงข้ามกับค่ายทหารตั้งแต่บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีไปจนถึงกองบินที่ 23 เป็นแหล่งอาศัยของแรงงานที่เข้ามาเช่าบ้านอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งก่อนที่จะมีการตั้งค่ายทหารสหรัฐฯ นั้น เมื่อก่อนบริเวณนี้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าเท่านั้น⁸¹ เมื่อทหารอเมริกันเข้ามาบริเวณนี้ได้กลายเป็นที่ตั้งของแหล่งสถานบันเทิง จำพวกบาร์ ไนท์คลับ ซึ่งในตอนกลางวันค่อนข้างเงียบเหงา แต่พอตกกลางคืนจะสว่างไสวด้วยแสงไฟจากร้านอาหารไนท์คลับ บาร์ อาบอบนวด⁸²

สำหรับหน้าค่ายรามสูร บ้านโนนสูง นั้น นับตั้งแต่หน่วยนาวิกโยธินสหรัฐฯ (คอหนัง) เข้ามาประจำการ 3,000 นาย⁸³ เข้ามาประจำการแล้วได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหน้าค่ายรามสูรอย่างรวดเร็ว ชุมชนบ้านโนนสูงเกิดความแตกต่างเป็น 2 ชุมชน ชุมชนแบบแรก เกิดกิจการร้านค้า ร้านอาหาร บาร์ ไนท์คลับ อาบอบนวด และบ้านเช่าแบบทันสมัย เป็นจำนวนมาก เมื่อเทียบกับก่อนที่ทหารอเมริกันจะเข้ามาประจำการในชุมชน และชุมชนประเภทที่ 2 เป็นชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิม แต่ชุมชนทั้งสองลักษณะสามารถพึ่งพากันและกันได้เป็นอย่างดี โดยใช้วัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และการประกอบกิจกรรมของผู้คนในชุมชนทั้งสองลักษณะ นอกจากนั้นหน่วยทหารสหรัฐฯ ที่ประจำการอยู่ที่นั่น ยังได้จัดหน่วยบริการประชาชนด้านสาธารณสุขไปรษณีย์ขึ้นพื้นฐานแก่ชุมชนด้วย ประชาชนจากต่างถิ่นได้หลั่งไหลเข้ามาประกอบอาชีพบริเวณค่ายรามสูรเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับค่ายทหารในเมืองอุดรธานี

⁸¹ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อธิญาริ, 10 กันยายน 2550.

⁸² สัมภาษณ์แหลม มอริสัน ในรายการย้อนรอย ตอน ได้ปีกอินทรี ออกอากาศเมื่อ 22 เมษายน 2544 ทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวี.

⁸³ นักศึกษาหลักสูตร “นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ รุ่นที่ 9”, ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไทยที่มีความสัมพันธ์ต่างระดับกับทหารสหรัฐฯ, 6.

การอพยพเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นนั้นมีอัตราการอพยพเข้ามามากในช่วงปีที่ 5⁸⁴ ของการเข้ามาตั้งฐานทัพของทหารอเมริกันในอุดรธานี เพราะในช่วงปีแรกๆ ของการเข้ามาประจำการของทหารอเมริกัน ยังไม่มีการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเท่าใดนัก เพราะอุดรธานีเป็นจังหวัดใหญ่ และเจริญรุ่งเรือง เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าและการคมนาคมมานานแล้ว

3.2 ค่านิยมบริโภคนิยม

เมื่อทหารอเมริกันนำเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เข้ามาในเมืองอุดรธานี ทำให้เศรษฐกิจเมืองอุดรธานีเติบโตอย่างรวดเร็ว เงินดอลลาร์สหรัฐฯ ที่สะสมอยู่ในเมืองอุดรธานีในช่วงเวลานั้น คนอุดรธานีไม่ถือว่าเป็นเงินที่แปลกอะไรเลย เงินดอลลาร์สหรัฐฯ เป็นเงินที่ใช้เป็นตัวกลางการแลกเปลี่ยนในชีวิตประจำวัน แม้ค้าขายสัมผัสนำไปอย่างสามารถถอนเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ได้อย่างถูกต้อง แต่เงินดอลลาร์ที่เข้ามากระจายอยู่ในระบบเศรษฐกิจเมืองอุดรธานีนั้นต้องแลกกับการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น วิบูลย์ แซ่มชื่น ได้แต่งกลอนบรรยายสภาพเมืองอุดรธานี ซึ่งมีค่านิยมพุ่งเพ้อไปกับวัฒนธรรมตะวันตกในช่วงเวลานั้น ในชื่อว่า ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน ดังนี้

ไอ้ออกไอ้ ชิตดี เมืองอุดร
เมือง เจ้าของที่ดิน สันปากอน จัตุวารี มีรถเบนซ์
เมือง ฝรั่งเศส ไทย มาทุกเข้าเย็น
เมืองสกปรก เข่นยามเพราะไฟบาร์⁸⁵

ทหารอเมริกันจับจ่ายใช้สอยอย่างสนุก เนื่องจากมีความคิดที่ว่าเมื่อออกไปรบในสมรภูมิแล้ว ไม่รู้ว่าตนเองจะมีชีวิตรอดกลับมาอีกหรือไม่ เมื่อถึงเวลาได้พักผ่อนก็จะเที่ยวหาความสุขสำราญอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการเที่ยวกินดื่มในสถานบันเทิง การพาเมียเช่าของตนเองพักในโรงแรมอย่างดีหรือบ้านเช่าหลังงาม การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทันสมัย สีสดไส่ สุนัขหมี และดื่มเหล้ายี่ห้อดังราคาแพงจากต่างประเทศ และมีเงินทองที่มากพอสำหรับการจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่ตนเองต้องการในเมืองอุดรธานี

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, 50.

⁸⁵ วิบูลย์ แซ่มชื่น, “ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10, 7 (กรกฎาคม 2515) : 115.

ความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันของเหล่าทหารอเมริกันนั้น ชาวอเมริกันที่ใกล้ชิดหรือมีโอกาสพบเจอได้เกิดความต้องการที่จะเป็นอย่างทหารอเมริกันบ้าง ชาวอเมริกันตอนนั้นมองฝรั่งเศสเป็นเทพเจ้า หากใครได้ทำงานในค่ายทหารสหรัฐฯจะดู Hiclass หลายคนอยากสูบบุหรี่ต่างประเทศที่บรรจุในกล่องแข็ง เช่น Palmall Salem อยากดื่มสุราต่างประเทศราคาขวดละหลายร้อยบาท เช่น Red lebel, Black lebel ยากสวมแว่นตา Ray ban ใช้ไฟแช็กชิปโป้ สวมรองเท้า Converse นุ่งกางเกงยีนส์ สวมเสื้อ T – shirt สกรีนภาพหรืออักษรสีสันดูขนาดสะท้อนแสง เช่น คำว่า Smoke the best หรือรูปมอเตอร์ไซด์คันโต อยากจะมีวิทยุสเตอริโอฟัง อยากสวมนาฬิกา Rolex⁸⁶ เป็นต้น

ผู้ที่เข้าไปทำงานหน้าค่ายทหาร สามารถหารายได้จากอาชีพต่างๆ ได้มากมาย คนใคร่รู้จักเก็บออมก็สามารถนำเงินมาจับจ่ายใช้สอยในครอบครัวและมีเงินเก็บได้อย่างสบาย แต่หลายคนก็หลงมัวเมาอยู่กับอบายมุขนานาชนิด ทั้งสุรา ยาเสพติด หญิงบริการ และการพนัน คนเหล่านี้ไม่รู้คุณค่าของเงินทอง เพราะเชื่อว่าใช้จ่ายออกไปแล้วพรุ่งนี้ก็จะหาใหม่ได้ไม่ยาก เหล่าบรรดาเมียเช่าจะทำตัวฟุ้งเฟ้อจับจ่ายใช้สอยอย่างสุรุ่ยสุร่ายกับการแต่งตัว เข้าร้านเสริมสวย และเสพยาเสพติด ชาวอเมริกันจำนวนไม่น้อยรับค่านิยมตะวันตกจากทหารอเมริกันโดยไม่มีการยับยั้งชั่งใจก่อน ไม่รู้ถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมประเพณีระหว่างสังคมชาติตะวันตกกับสังคมอีสาน การใช้จ่ายเงินทองตามอย่างทหารอเมริกัน ได้ทำให้หลายคนไม่มีทรัพย์สินติดตัวเลยหลังจากที่ทหารอเมริกันถอนทัพกลับประเทศไปแล้ว ซ้ำร้ายอาจมีหนี้สินติดตัวมาอีกจากการเล่นการพนันที่มีอยู่มากมายหน้าค่ายทหาร

ตารางที่ 10 สถิติการรับจ่านำในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2504 – 2509

ปี	จำนวนโรงรับ จ่านำ	รับจ่านำ		ไถ่จ่านำ	
		จำนวนราย	จำนวนเงิน	จำนวนราย	จำนวนเงิน
2504	1	11,175	1,984,332	9,570	1,828,696
2505	1	28,095	5,296,354	24,588	4,908,624
2506	1	29,751	6,108,658	26,393	5,723,258
2507	1	27,954	5,961,422	25,192	5,620,506

⁸⁶ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, 10 กันยายน 2550.

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ปี	จำนวนโรงรับ จำนำ	รับจำนำ		ไถ่จำนำ	
		จำนวนราย	จำนวนเงิน	จำนวนราย	จำนวนเงิน
2508	1	34,167	7,337,438	31,008	6,958,647
2509	1	39,144	8,436,014	30,220	6,435,800

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2509 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2509) 31.

จากตารางสถิติการรับจำนำในจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2504 – 2509 จะเห็นจำนวนรายและจำนวนเงินที่รับจำนำได้เพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี แสดงให้เห็นว่าในบางครอบครัวของชาวจังหวัดอุดรธานีเกิดภาวะรายได้ไม่เหมาะสมกับรายจ่าย และมีจำนวนมากขึ้นทุกปีหลังจากที่ทหารสหรัฐฯ เข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานี

3.3 ปัญหาที่เกิดจากการดำรงชีวิตของทหารอเมริกาในเมืองอุดรธานี

3.3.1 การแพร่ระบาดของยาเสพติด ในช่วงที่ทหารสหรัฐฯ ประจำการในเมืองอุดรธานีได้เกิดการแพร่ระบาดของยาเสพติด โดยเฉพาะกัญชาได้ระบาดกันมากในหมู่ทหาร เด็กวัยรุ่นหน้าค่ายทหารและคนถีบสามล้อรับจ้างเป็นคนส่งสินค้าที่สำคัญ เมื่อทหารอเมริกันออกมาเที่ยวกันยามค่ำคืน เด็กส่งกัญชาหรือคนถีบสามล้อจะเข้ามาติดต่อขายกัญชาแก่ทหารอเมริกันแบบประชิดตัว โดยใช้คำถามว่า Smoke the best ?⁸⁷ สำหรับวิธีการเสพกัญชานั้นผู้ขายจะนำกัญชามาหั่นให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ยัดใส่มวนบุหรี่แทนใบยาที่เอาออกจากมวน ขายกันในราคามวนละ 3 - 5 บาท สามารถทำรายได้อย่างงามให้แก่เด็กวัยรุ่นและคนถีบสามล้อ อย่างไรก็ตามแม้ว่าลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นทหารอเมริกัน แต่มีคนเสพกัญชาจำนวนไม่น้อยที่เป็นเด็กวัยรุ่นบริเวณหน้าค่ายและผู้คนในอาชีพต่างๆ ด้วย นับเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมเมืองอุดรธานีให้เสื่อมโทรมลงไปอย่างชัดเจน นอกจากการแพร่ระบาดของกัญชาแล้ว สิ่งเสพติดอื่นๆ

⁸⁷ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, 10 กันยายน 2550.

เช่น สุรา เบียร์ บุหรี่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แทบจะเรียกได้ว่าได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองอุดรธานีในช่วงเวลานั้น เพราะการมีสถานบันเทิงที่มากมาย และสินค้า PX ประเภทยาเสพติดที่มีราคาถูกกว่าท้องตลาดมากหลายเท่า จึงเป็นการนำไปสู่การแพร่ระบาดของยาเสพติด

3.3.2 ปัญหาเด็กหัวแดง ปัญหานี้ นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมากปัญหาหนึ่ง ซึ่งเป็นผลพวงจากการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ อเมริกาในเมืองอุดรธานีอย่างชัดเจนมาก เนื่องจากการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ได้ทำให้เกิดอาชญากรรมอย่างหนึ่งขึ้นมาในสังคมเมืองอุดรธานีคือ อาชญากรรมฆ่า และ พาร์ตเนอร์ การคุมกำเนิดที่ไม่ดีพอหรืออาจไม่คุมกำเนิดเลยของเมียเช่า ได้ทำให้เมียเช่านับร้อยคนให้กำเนิดลูกครึ่งไทย – อเมริกันขึ้นมา เรียกเด็กเหล่านี้ว่า ข้าวนอกนา หรือ เด็กหัวแดง

เด็กหัวแดงหรือข้าวนอกนาแม้ว่าจะได้รับสัญชาติไทยแต่อาจจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมอีสานเช่นเด็กคนอื่น ๆ ภายในโรงเรียนเด็กเหล่านี้มักถูกเพื่อนๆ ล้อเลียนต่างๆ นานา เช่น ฟรังคอง อีลูกครึ่ง ทำให้เกิดปมด้อยแก่เด็ก เด็กไม่กล้าไปโรงเรียนเพราะกลัวถูกเพื่อนๆ ล้อ ยิ่งถ้าหากเป็นเด็กลูกครึ่งอเมริกันผิวดำแล้วยังจะถูกล้อเลียนมากเป็นสองเท่า เด็กหัวแดงหรือข้าวนอกนาในเมืองอุดรธานีเกิดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก หลายรายเกิดมาโดยไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นลูกของทหารนายใด หลายรายไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นลูกของตนเอง หรือกรณีการถอนทหารกลับประเทศสหรัฐฯ ล้วนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาเด็กกำพร้าในเมืองอุดรธานี

อย่างไรก็ตามรัฐบาลสหรัฐฯ ได้ยื่นมือเข้ามาช่วยด้วยการรับความอนุเคราะห์เด็กกำพร้าหัวแดงเหล่านี้ ทำให้เกิดมูลนิธิเพิร์ล เอส. บัค (Pearl S. bug) ขึ้น มูลนิธินี้ตั้งอยู่ที่บริเวณแยกชลประทาน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มูลนิธินี้จะทำการจัดหาผู้ให้การอุปการะในต่างประเทศแก่เด็กลูกครึ่ง เงื่อนไขการเข้ารับความอนุเคราะห์จากมูลนิธินั้น จะพิจารณาจากสภาพความเป็นอยู่ของเด็กว่าลำบากจริงๆ เจ้าหน้าที่มูลนิธิจะไปเยี่ยมเด็กทุกๆ 4 เดือน พร้อมจัดทำรายงานความก้าวหน้าด้านต่างๆ เช่น การเจริญเติบโต การศึกษา เพื่อแจ้งไปยังผู้ให้การอุปการะ การให้ความอนุเคราะห์เช่นนี้ไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความเห็นใจของผู้อุปการะหรือแล้วแต่ศรัทธา จะเลิกเมื่อไหร่ก็ได้แล้วแต่จะตกลง นอกจากการจัดหาผู้รับอุปการะแล้ว ทางมูลนิธิยังได้ให้การช่วยเหลือแก่ทางครอบครัวเด็กลูกครึ่งด้วย เช่น การแนะนำอาชีพ การรักษาสุขภาพและอนามัย เป็นต้น⁸⁸

⁸⁸ อนันต์ วิริยะพินิจ, “เด็กผมแดง : ลูกกระเบิดที่อเมริกันทิ้งในไทย,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10, 8 (สิงหาคม) : 61.

แม้ว่าในช่วงเยาว์วัยนั้นเด็กหัวแดงจะถูกล้อเลียนจากเพื่อนๆ และไม่ได้รับการยอมรับในสังคมเท่าใดนัก แต่เมื่อโตขึ้นมาเป็นหนุ่มสาวแล้ว ด้วยความเป็นลูกครึ่งชาวตะวันตกทำให้หนุ่มสาวเหล่านี้รูปร่างดีหน้าตาสะสวย เมื่อโตขึ้นมาเด็กเหล่านี้ได้กลายเป็นศิลปินดารานักร้องกันหลายคน เช่น โจอี้ วังบาร์ซู ก๊อด จักรพันธ์ อาบครบุรี เดวิด อินที ราตรี วิทวัส เป็นต้น

3.3.3 วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเสื่อมโทรม การเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีของทหารอเมริกันนั้น ได้ทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่ในทางกลับกันทหารอเมริกันได้ทำให้ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต้องเสื่อมโทรมลงอย่างมาก เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมการแสดงความรักต่อกัน ทหารต่างชาติจะแสดงความรักต่อเมียเช่าและพาร์ตเนอร์ของตนอย่างเปิดเผย ได้แก่การกอดจูบลูบคลำในถนนหลวง ริมบาทวิถี ในรถแท็กซี่ขณะกำลังวิ่งหรือจอดติดสัญญาณตามสี่แยก ซึ่งคนไทยมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ไม่เหมาะสมที่เยาวชนอาจจะทำเลียนแบบได้ วัฒนธรรมการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายของคนท้องถิ่น ถูกทำลายด้วยวัฒนธรรมการจับจ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่เห็นคุณค่าของเงินทอง อยากมีอยากได้เหมือนทหารอเมริกันโดยไม่พิจารณาถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันของต่างชาติและท้องถิ่นของตน ดังที่วิบูลย์ แซ่มชื่น ได้แต่งกลอนเรื่องชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน ซึ่งบรรยายถึงความเสื่อมโทรมของวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดังงานไป

ยายสีบ้านหนองแสงขึ้นบ้านใหม่หน้าไสขาว
เพราะลูกสาวขายอาหารร้านบาร์บี (ที่อุดร)
“โอ้ย อีแม่ บักคำซ้อย ช่างใจดี
ให้บุหรีซ้อยสูบวันสองซอง
ซ้อยสนองเป็นเมียเสียให้มัน”⁸⁹

3.3.4 เกิดคดีอาชญากรรม ปัญหาอาชญากรรม เป็นปัญหาที่ต่อเนื่องมาจากการบริโภครถอย่างทหารอเมริกันของชาวเมืองอุดรธานี ปัญหาอาชญากรรมส่วนมากเกิดขึ้นบริเวณหน้าค่ายทหารสหรัฐฯ เป็นบริเวณที่ผู้คนในท้องถิ่นได้เห็นทหารอเมริกันใช้สินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ เช่น เสื้อผ้าสวยๆ สวมกางเกงยีนส์ ใส่รองเท้าผ้าใบ Converse สวมแว่นกันแดด Ray ban ก็นึกอยากสวมใส่สิ่งของเหล่านั้น ผู้ก่อคดีด้านอาชญากรรมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่

⁸⁹ วิบูลย์ แซ่มชื่น, “ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10, 7 (กรกฎาคม 2515) : 115.

ต้องการสิ่งฟุ่มเฟือยเหล่านี้มาสวมใส่เพื่อโอ้อวดกัน แต่เด็กวัยรุ่นบริเวณหน้าค่ายทหารส่วนใหญ่ยังมีรายได้ไม่มากนัก ยังไม่สามารถหารายได้เพียงพอต่อการซื้อข้าวของยี่ห้อต่างประเทศได้ จึงเกิดการลักขโมย ฉกชิงวิ่งราว ปล้นจี้ และหลอกลวงทั้งต่อทหารอเมริกันและคนไทยด้วยกันเอง คดีอาชญากรรมที่เกิดขึ้นให้ได้ยินอีกคดีหนึ่งคือการปล้นรถแท็กซี่เพื่อนำรถไปขายฝั่งลาว พ.ศ.2516 จังหวัดอุดรธานีมีข่าวการปล้นรถแท็กซี่เกือบทุกวัน จนทำให้คนขับรถแท็กซี่ส่วนมากจะไม่รับคนไทยในตอนกลางคืนจะรับเพียงทหารอเมริกันเท่านั้น เพราะกลัวว่าจะถูกปล้น⁹⁰

3.3.5 ภัยจากปฏิบัติการของเครื่องบินรบสหรัฐฯ มีคำ “สอย” ที่อธิบายให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของจังหวัดอุดรธานีในยุคแคมป์ทหารอเมริกันไว้ว่า “สอย สอย เหลียวขึ้นไปเห็นเออบิน เหลียวลงมาเห็นรถแล่น นี่จึงแม่นอุดรธานี” เนื่องจากฐานบินอุดรธานีอยู่ติดกับตัวเมือง ในทุกๆ วัน ชาวอุดรธานีจะต้องเห็นเครื่องบินรบสหรัฐฯ บินผ่านหลังคาเรือนของตนเองวันละหลายๆ เที่ยวบิน เสียงของเครื่องบินขนาดใหญ่ส่งเสียงดังในรัศมีหลายกิโลเมตร ชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับฐานบินสหรัฐฯ ต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวกับการขึ้นลงของเครื่องบินรบและอดทนกับเสียงดังสนั่นของเครื่องบินไอพ่น

การปฏิบัติการของเครื่องบินรบไม่เพียงสร้างความรำคาญแก่ชาวบ้านใกล้เคียงฐานบินเท่านั้น แต่ยังได้เกิดเหตุการณ์ความเสียหายจากภารกิจของเครื่องบินรบสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานีด้วย เช่น เกิดอุบัติเหตุจรวดจากเครื่องบินกองทัพอากาศสหรัฐฯ ลูกหนึ่งหลุดจากเครื่องบิน ขณะจอดที่สนามบินจังหวัดอุดรธานี เครื่องบินได้พุ่งไประเบิดใกล้บ้านราษฎร ทำให้ราษฎรเสียชีวิต 1 คน บาดเจ็บ 5 คน⁹¹ การปฏิบัติการรบของเครื่องบินรบสหรัฐฯ ยังได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ใกล้เคียงของจังหวัดอุดรธานีอีกด้วย เช่น ที่จังหวัดเลยมีราษฎรหมู่บ้านผาน้อย ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง ชื่อว่า นายแอ ลีเปาะ ได้มาร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองว่า ในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2508 เวลาประมาณ 14.00 น. ได้มีเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ 1 เครื่อง บินมาลงที่ไร่เงาของตน ลมจากใบพัดของเครื่องบิน ได้พัดฟ่อนางซึ่งตากอยู่ในไร่กระจัดกระจาย เสียหายคิดเป็นน้ำหนักประมาณ 300 กิโลกรัม ๔ ละ ๔ บาท รวมเป็นเงิน 200 บาท⁹² หรือกรณีเครื่องบิน

⁹⁰ บุญคง หันจางสิทธิ์, “ฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่นครราชสีมาและสังคมไทย,” ธรรมศาสตร์, 114.

⁹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2509/กห.1.5 ปีที่ 4, 118.

⁹² “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, เครื่องบินสหรัฐฯ ตกที่ จ.เลย,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท.3.1.5.18/4, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

สหรัฐฯ ตกในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนมจนมีผู้เสียชีวิต 12 คน บาดเจ็บ 3 คน ซึ่งในการครั้งนี้ทางรัฐบาลสหรัฐฯ ได้แสดงความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยการ สร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราวให้แก่ครอบครัวที่ถูกไฟไหม้ 9 ครอบครัวๆ ละ 1,000 บาท ครอบครัวที่บ้านชำรุดรับเงินครอบครัวละ 1,000 บาท 5 ครอบครัว จ่ายเงินเป็นค่าเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ประสบภัยที่ไม่เสียชีวิต 30 คนๆ ละ 500 บาท ผู้แทนรัฐบาลสหรัฐฯ และจังหวัดร่วมเป็นเจ้าภาพทำการ ฌาปนกิจศพรวม 12 คน โดยรัฐบาลสหรัฐฯ จ่ายค่าทำศพๆ ละ 500 บาท และจ่ายค่ากินอยู่แก่ผู้ได้รับบาดเจ็บซึ่งรักษาอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัดนครพนม รวม 2,000 บาท⁹³ เป็นต้น

นอกจากเครื่องบินรบสหรัฐฯ เกิดอุบัติเหตุตกในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีและใกล้เคียงแล้ว ในแต่ละวันเครื่องบินรบของสหรัฐฯ จะบรรทุกระเบิดที่มีน้ำหนักตั้งแต่ 500 – 1,500 ปอนด์ ไปบินทิ้งในประเทศลาวและเวียดนาม หากเครื่องบินลำใดปฏิบัติการทิ้งระเบิดที่บรรทุกไปไม่ได้ จะต้องบินนำเอาลูกระเบิดไปปลดออกเสียก่อนที่จะบินกลับฐานบิน บริเวณที่เป็นที่ปลดระเบิดของเครื่องบินทิ้งระเบิดคือบริเวณเทือกเขาภูพาน ในเขตอำเภออำเภอนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีในปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นเครื่องบินสหรัฐฯ จะบินไปปลดระเบิดที่สันภูหลวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี ระเบิดเหล่านี้หากทิ้งในสนามรบไม่ได้จะต้องเอาไปทำลาย เช่นเดียวกับเครื่องบินรบลำใดบินไปปฏิบัติการแล้วถูกยิง หากรู้ว่าถูกยิงนักบินจะหันหัวบินกลับฐานทัพทันที แต่ก่อนที่จะลงจอดที่ฐานบินนั้น ต้องรีบเอาระเบิดที่ยังไม่ได้ทิ้งในสนามรบไปปลดแถบเทือกเขาภูพานเสียก่อน โดยใช้เวลาในการบินไปภูพานเพียงแค่ 1 นาทีเท่านั้น หรือหากบินกลับมาไม่ถึงภูพานก็จะไปปลดที่แม่น้ำโขง สำหรับการบินไปทิ้งระเบิดที่ลาวและเวียดนามใช้เวลาเพียงประมาณ 5 - 10 นาทีเท่านั้น

การปลดระเบิดของเครื่องบินสหรัฐฯ นี้ ได้สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทำลายทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดอุดรธานีด้วย เพราะการบินไปปลดระเบิดตามพื้นที่ป่าเขานั้น เป็นเวลาเดียวกันกับที่ชาวบ้านกำลังเข้าป่าเพื่อเก็บของป่าและล่าสัตว์ ชาวบ้านในหมู่บ้านโนนทราย บ้านกุดหมากไฟ บ้านโคกล่าม บ้านหนองแขวงชุมพล อยู่ในท้องที่อำเภอนองวัวซอ และ บ้านทับกุง บ้านคำหว้าทอง บ้านทับไฮ บ้านโนนทอง บ้านคำปาก่อ ในเขตอำเภอกุมภวาปี⁹⁴ ต้องเสียชีวิตกับการออกไปทำมาหากินในป่าใกล้บ้าน ไม่เพียงเท่านั้นทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า ต่างก็

⁹³ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, เครื่องบินสหรัฐอเมริกาคดที่ จ.นครพนม,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท.3.1.5.18/4, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

⁹⁴ อุดร ทองน้อย, “อริปไตยของชาติเหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง ชีวิตคนไทยภายใต้การปลดระเบิดของสหรัฐฯ,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 12, 8 (สิงหาคม 2517) : 49.

ได้รับความเสียหายจากการทำลายของระเบิดสงคราม บริเวณเขตการปลดระเบิดดังกล่าว ทางจังหวัดได้เอาป้ายไปปักไว้ว่าเป็นเขตอันตราย เมื่อเกิดเหตุชาวบ้านได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากการปลดระเบิดของเครื่องบินสหรัฐฯ หลายรายได้แจ้งถึงความเดือดร้อนต่อกรมการบ้านเมือง แต่ก็มึหลายครั้งที่ชาวบ้านไม่กล้าแจ้งต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เพราะเกรงกลัวต่อการถูกป้ายความผิดว่าเป็นพวกฝึกฝคคอมมิวนิสต์⁹⁵ เนื่องจากในช่วงนั้นบริเวณเทือกเขาภูพานในเขตอำเภอหนองวัวซอ หนองบัวลำภู เป็นเขตพื้นที่สีแดง หรืออาจจะต้องถูกทางการลงโทษในข้อหาบุกรุก เพราะเป็นเขตอันตรายห้ามเข้านั่นเอง

ตารางที่ 11 รายชื่อผู้เสียชีวิตจากการปลดระเบิดของเครื่องบินสหรัฐฯ ในพื้นที่อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

รายชื่อ	ที่อยู่	ปีที่เสียชีวิต
1.นายหนูจันทร์ บุตรศรีน้อย	ห้วยไร่	2514
2.นาย मुख์ คอนพลทันต์	ห้วยไร่	2515
3.นายสุก คอนพลทันต์	ห้วยไร่	2515
4.นายชู คอนวิชา	ห้วยไร่	2515
5.นายประเสริฐ (ไม่ทราบนามสกุล)	โคกล่าม	2516
6.นายกิเลนทอง(ไม่ทราบนามสกุล)	โคกล่าม	2517
7.นายบุญเอี้ยง (ไม่ทราบนามสกุล)	จูแมง	2515
8.นางเพ็ง หอมออน	โนนสว่าง	2515
9.นายสง (ไม่ทราบนามสกุล)	โนนสว่าง	2515
10.นายสา (ไม่ทราบนามสกุล)	โนนสว่าง	2515
11.นายสุด (ไม่ทราบนามสกุล)	โนนสว่าง	2515
12.นายศรี (ไม่ทราบนามสกุล)	ทับกุง	2508
13.นายนวนย (ไม่ทราบนามสกุล)	ทับกุง	2509
14.นายแสง สุวรรณทัตย์	ทับกุง	2514

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, 50.

ตารางที่ 11 (ต่อ)

รายชื่อ	ที่อยู่	ปีที่เสียชีวิต
15.นายสุบรรณ บำรุงศักดิ์	ทับกุง	2515
16.นายพา (ไม่ทราบนามสกุล)	ทับกุง	2512
17.นายแก้ว (ไม่ทราบนามสกุล)	ทับกุง	2512

ที่มา : อุดร ทองน้อย, “อริปไตยของชาติเหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง ชีวิตคนไทยภายใต้การปลดระเบิดของสหรัฐฯ,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 12, 8 (สิงหาคม 2517) : 60.

ชาวบ้านในใกล้พื้นที่ปลดระเบิด แม้จะได้รับความเดือดร้อนจากปฏิบัติการของเครื่องบินสหรัฐฯ แต่ก็มีชาวบ้านใจกล้าในละแวกนั้นหลายรายเสี่ยงชีวิตเข้าไปเก็บเศษระเบิดที่แตกแล้ว หรือที่ยังไม่ระเบิดก็ตาม เพื่อนำไปขายกับพ่อค้าขายของเก่าในอำเภอ ชื่อว่า นายสำเร็จ วันทอง โดยให้ราคา กิโลกรัมละ 1 บาท แต่นำไปขายต่อกิโลกรัมละ 3 บาท⁹⁶ ระเบิดลูกใดที่ไม่เกิดระเบิดหากไม่นำไปขายให้กับพ่อค้า ชาวบ้านจะนำมาตัดเป็น 2 ท่อน จากนั้นจะนำระเบิดที่ตัดแบ่งครึ่งแล้วมาทำเป็นระฆังวัด⁹⁷ และแจกกัน บางรายจะขึ้นไปนอนรอบบนภูเขาเลยทีเดียวนะ เมื่อเครื่องบินมาที่วิ่งหลบเข้าไปซอกหินหรือถ้ำ พอลูกระเบิดกระทบพื้นก็จะวิ่งออกมาแย่งเก็บระเบิดกัน

ทหารอเมริกันที่เข้ามาประจำการในเมืองอุดรธานีได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก กิจกรรมบริการที่สนองต่อความสะดวกสบายของทหารสหรัฐฯ เปิดตัวขึ้นมากมาย เช่น โรงแรม รับเหมาก่อสร้าง รถยนต์จักรยานยนต์ เกิดอาชีพต่างๆ ในภาคบริการทั้งในค่ายทหารและนอกค่ายทหาร ประชากรในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียงมีรายได้เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจเติบโตขึ้นอย่างมกนั้น ในทางกลับกันการใช้ชีวิตของทหารอเมริกันได้ทำลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนของชาวเมืองอุดรธานีไป วัฒนธรรมแบบตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมเมืองอุดรธานี ทั้งเรื่องการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย ค่านิยมแบบคนตะวันตก พร้อมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาเด็กหัวแดง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาภัยจากเครื่องบินรบ เมืองอุดรธานีช่วงสงครามเวียดนามเจริญเติบโตขึ้นอย่างมาก แต่ก็ต้องแลกมาด้วยวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมลงเช่นกัน

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 61.

⁹⁷ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, 10 กันยายน 2550.

บทที่ 4

ผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานี

การตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานี ทำให้รัฐบาลสหรัฐฯ ส่งทหารอเมริกันเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีกว่า 8,000 นาย การดำเนินชีวิตของทหารอเมริกันได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันในจังหวัดอุดรธานี สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการด้านการบริการ และกิจการรับเหมาก่อสร้าง ประชาชนทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดหลั่งไหลเข้ามาทำมาหากินทั้งในค่ายและหน้าค่ายทหาร เกิดการจ้างงานจำนวนมาก อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเข้ามาของทหารอเมริกันจะทำให้เศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีเติบโตขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้ทำให้สภาพสังคมในจังหวัดอุดรธานีเสื่อมโทรมลงอย่างหนัก ทั้งค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาเด็กถูกล่วงละเมิด เป็นต้น สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีเฟื่องฟูอย่างต่อเนื่องราว 1 ทศวรรษ สันติภาพได้เกิดขึ้นในอินโดจีน เมื่อสหรัฐฯ และเวียดนามเหนือประกาศหยุดยิงและสหรัฐฯ ประกาศถอนทหารออกจากอินโดจีนและประเทศไทย การถอนทหารออกจากจังหวัดอุดรธานีได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีอย่างกะทันหันอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งได้ทำการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. การถอนทหารสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทย

การทำสงครามระหว่างฝ่ายโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งนำโดยเวียดนามเหนือได้ดำเนินมาเกือบ 2 ทศวรรษ สร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงทางด้านกำลังพล ประชากร อาวุธ และทรัพย์สินจำนวนมากของทั้งสองฝ่าย การทำสงครามโดยสหรัฐอเมริกาซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่มีขีดความสามารถในการทำสงครามมากที่สุดในโลกกับประเทศด้อยพัฒนาประเทศหนึ่งนั้น เชื่อกันว่ากำลังทหารทหารอเมริกันหลายหมื่นนายคงสามารถหยุดยั้งการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในแถบอินโดจีนได้อย่างไม่ยากเย็น ความเชื่อลักษณะนี้ในหมู่ผู้นำประเทศโลกเสรีได้ถูกปฏิเสธจากกองกำลังทหารเวียดนามเหนือที่มีความชำนาญในการรบแบบกองโจร แสหายานุภาพของทหารอเมริกันที่ชื่อเสียงขจรไกลไปทั่วทุกมุมโลกไม่สามารถหยุดการขยายตัวของเหล่าทหารผู้จงรักภักดีของโฮจิมินห์ได้ นอกเหนือจากชัยชนะในสมรภูมิตีเว่ ดานัง นาตรัง และเปกูในเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้แล้ว ทหารเวียดนามเหนือยังได้รุกเข้ายึดกัมพูชา และประเทศลาวในปี 2518 ได้อีกด้วย

ชาวอเมริกันไม่พอใจที่รัฐบาลสหรัฐฯ การทำสงครามยึดเชื้อในอินโดจีน เพราะทำให้ชาวอเมริกันต้องเสียเลือดเนื้อเป็นจำนวนมาก หลายครอบครัวต้องเสียผู้นำครอบครัวไปในสงคราม ที่รู้สึกว่าจะไม่มีความจำเป็นกับคนอเมริกันแต่อย่างใด แต่เป็นสงครามเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาล จอห์นสันเท่านั้น สหรัฐฯ ได้เปลี่ยนท่าทีทางการเมืองระหว่างประเทศครั้งสำคัญเมื่อ ริชาร์ด นิกสัน ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ในเดือนพฤศจิกายน 2511 พร้อมทั้งได้ประกาศ “หลักการนิกสัน” (The Nixon Doctrine) หลักการนี้มีใจความสำคัญคือต้องการให้สหรัฐฯ ลดการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับความขัดแย้งในเอเชีย และนำไปสู่นโยบายการทำให้สงครามเวียดนามเป็นสงครามของคนเวียดนามเอง (The Vietnamization)¹ โดยการสร้างและฝึกกองทัพเวียดนามได้และให้การสนับสนุนด้านอาวุธ เพื่อให้สามารถทำการรบกับทหารเวียดนามเหนือได้เองเมื่อทหารอเมริกันได้ถอนออกไป

ในที่สุดประธานาธิบดีนิกสันก็สร้างความยินดีให้แก่ชาวอเมริกันหลายหมื่นครอบครัว เมื่อได้ประกาศจะทำการถอนกำลังทหารอเมริกันชุดแรก 25,000 นาย ภายในเวลา 2 เดือน และในที่สุดสหรัฐอเมริกาได้ทำการถอนทหารออกจากเวียดนามอย่างสมบูรณ์ เมื่อสหรัฐฯ เวียดนามเหนือ เวียดนามใต้ และรัฐบาลเฉพาะกาล (เวียดกง) ได้ลงนามสนธิสัญญาสันติภาพ ณ กรุงปารีส ในวันที่ 28 มกราคม 2516² นับตั้งแต่เกิดสงครามเวียดนามในเดือนมกราคม พ.ศ.2504 จนกระทั่งถึงวันทำสัญญาหยุดยิงระหว่างสองค่าย มีทหารอเมริกันเสียชีวิตประมาณ 46,000 – 56,000 นาย ทหารเวียดนามใต้เสียชีวิตประมาณ 193,000 นาย ทหารเวียดนามเหนือเสียชีวิตประมาณ 910,000 นาย และทหารพันธมิตรอื่นๆ ประมาณ 4,875 นาย รวมทั้งสิ้นประมาณ 1,153,875 นาย³

สงครามเวียดนามนำมาซึ่งความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงในภูมิภาคอินโดจีนซึ่งประเทศไทยได้มีส่วนร่วมมาตั้งแต่ต้น ประชาชนชาวไทยก็จึงมีความรู้สึกไม่แตกต่างจากชาวอเมริกันเท่าใดนัก โดยไม่ต้องเห็นการทำสงคราม การรบราฆ่าฟันกัน การเสียเลือดเนื้อของพี่น้องในประเทศเพื่อนบ้าน ในช่วงที่สงครามเวียดนามกำลังคุกรุ่นอยู่ ในประเทศไทยเกิดการต่อต้านการทำสงครามเวียดนามและการอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย ซึ่งถูกมองว่าเป็นการสูญเสียเอกราชให้แก่จักรวรรดินิยมตะวันตก การต่อต้านการทำสงครามและการเข้ามาตั้งฐานทัพ

¹ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวกรพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของประเทศไทย, 110.

² เรื่องเดียวกัน, 112.

³ ดีเด่น ณ ป้อมเพ็ชร, ศึกเวียดนาม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2517), 407.

สหรัฐฯ ในประเทศไทยนั้นมีขบวนการนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย หรือ สนท. เป็นแกนหลักในการเรียกร้องอิสรภาพที่แท้จริงจากสหรัฐฯ ในรูปแบบของการเดินขบวนเรียกร้องอิสรภาพ การออกปราศรัย และการเผยแพร่วรรณกรรมทางวิชาการ ในที่สุดสหรัฐฯ ได้ยินยอมถอนกำลังทหารออกจากประเทศไทยให้หมดภายในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2519 ในรัฐบาล มรว.ถิรฤทธิปราโมทย์

1.1 ข้อตกลงเรื่องการถอนทหารทหารอเมริกันในประเทศไทย

ความคืบหน้าด้านชัยภูมิของทหารเวียดนามเหนือ และความชำนาญการรบแบบกองโจร ทำให้กองทัพเวียดนามเหนือสามารถต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ของชาติกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้อย่างเข้มแข็ง รวมทั้งการประท้วงของหนุ่มสาวอเมริกันและคนทั่วโลก ทำให้ช่วงแรกๆ ของรัฐบาลสหรัฐฯ ใหม่ซึ่งมี นายริชาร์ด นิกสัน เป็นประธานาธิบดีได้เปลี่ยนท่าทีในการทำสงครามกับเวียดนามเหนือ โดยการประกาศหลักการนิกสัน ในเดือนพฤศจิกายน 2511 ได้ทำสงครามเวียดนามให้เป็นสงครามของชาวเวียดนามและชาวอินโดจีนเอง สหรัฐฯ ได้ฝึกการรบให้ทหารเวียดนามได้ และเริ่มถอนทหารอเมริกันออกจากประเทศเวียดนามได้ นับตั้งแต่สหรัฐฯ ได้เปลี่ยนท่าทีในอินโดจีน สถานการณ์ที่นำไปสู่การเจรจาสันติภาพก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีการประกาศหยุดยิงของทั้งสองฝ่ายในวันที่ 28 มกราคม 2516 ตามสนธิสัญญาสันติภาพ ณ กรุงปารีส

เมื่อมีการทำสนธิสัญญาที่กรุงปารีสแล้ว รัฐบาลสหรัฐฯ ก็ดำเนินการถอนทหารอเมริกันออกจากฐานทัพในประเทศไทยเช่นเดียวกัน ทหารอเมริกันนั้นได้ค่อยๆ ทอยเดินทางกลับประเทศ โดยเริ่มถอนกำลังทหารชุดแรกในเดือนสิงหาคม – ธันวาคม 2516 การถอนกำลังทหารชุดแรกนี้ได้ถอนเครื่องบินชนิดต่างๆ 157 ลำ กำลังทหาร 7,360 นาย ปี 2517 ถอนเครื่องบิน 201 เครื่อง ทหาร 10,255 นาย ปี 2518 – 2519 ถอนเครื่องบิน 374 เครื่อง ทหาร 10,000 นาย และดำเนินการปิดฐานบินในประเทศไทยตามลำดับดังนี้ 26 มิถุนายน 2518 ปิดฐานบินอุบลราชธานี 27 ตุลาคม 2518 ปิดฐานบินนครพนม 31 มกราคม 2519 ปิดฐานบินอุดรธานี 29 กุมภาพันธ์ 2519 ปิดฐานบินโคราช 1 มีนาคม 2520 ปิดฐานส่งกำลังบำรุงค่ายแสมสาร พร้อมกันนี้รัฐบาลสหรัฐฯ ได้มอบฐานบินน้ำพอง และฐานบินตากลิให้รัฐบาลไทยดำเนินการต่อไปพร้อมอุปกรณ์บางอย่าง⁴ คงเหลือเพียงเจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคของสหรัฐฯ (Non –

⁴ “การถอนทหารสหรัฐออกจากฐานทัพในประเทศไทย,” สยามจดหมายเหตุ 1,12 (มีนาคม 2519) : 278.

Combatant Forces) อีก 4,500 นาย ที่ดูแลการทำงานของศูนย์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานี ค่ายเกาะคา จังหวัดลำปาง และสถานีห้างฉัตร จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ต่องานการจารกรรมความลับของค่ายคอมมิวนิสต์ และบางส่วนประจำอยู่ที่ฐานทัพอุตะเกา เพื่อดูแลการจอดแวะ ขึ้น – ลงของเครื่องบินสหรัฐฯ ที่บินระหว่างฐานทัพซุบิกในฟิลิปปินส์ กับดีเอโก กาเซีย ในมหาสมุทรอินเดีย⁵

สถานีเรดาร์ทั้ง 3 แห่งและเจ้าหน้าที่ 4,500 นาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานีนี้ได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญ เมื่อมวลชนฝ่ายขวาเห็นว่าการให้ค่ายรามสูรเอาไว้จะเป็นประโยชน์ในทางทหารของไทย เพราะค่ายรามสูรสามารถดักฟังการเคลื่อนไหว และจรวดนำวิถีของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนได้ แต่ถูกขบวนการนักศึกษาฯต่อต้านการคงกำลังเจ้าหน้าที่และค่ายรามสูรเอาไว้ เพราะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ นั้นไม่ขึ้นกับกฎหมายไทย เปรียบเสมือนประเทศไทยได้เสียอธิปไตยแก่สหรัฐฯ จนเกิดการเดินขบวนประท้วงและต่อต้านสหรัฐฯ ในรูปแบบต่างๆ ก่อนการเลือกตั้งวันที่ 4 เมษายน 2519 มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ นายกรัฐมนตรี ได้ยื่นข้อเสนอ 7 ข้อ ต่อสหรัฐอเมริกาในเรื่องการถอนกำลังทหารและอุปกรณ์ทางทหารต่างๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศและหลีกเลี่ยงการต่อต้านของขบวนการนักศึกษาฯ

1. เจ้าหน้าที่อเมริกันและอุปกรณ์การสื่อสารต่างๆ จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายไทย
2. สหรัฐฯ จะต้องไม่ใช่เจ้าหน้าที่และอุปกรณ์ต่างๆ ของตนเพื่อคุกคามหรือแทรกแซงอธิปไตยของประเทศอื่น
3. สหรัฐฯ จะต้องรายงานกิจกรรมและข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ได้จากสถานีทั้งสามต่อรัฐบาลไทยโดยตรง
4. สหรัฐฯ จะต้องฝึกสอนเจ้าหน้าที่ไทยเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายว่าในอนาคตเจ้าหน้าที่ไทยจะเข้าไปทำงานแทนที่เจ้าหน้าที่อเมริกัน
5. เจ้าหน้าที่อเมริกันที่ดูแลการทำงานของสถานีต่างๆ จะต้องไม่เกินจำนวนที่ได้ตกลงไว้กับรัฐบาลไทย
6. เจ้าหน้าที่อเมริกันเหล่านี้ได้รับสิทธิพิเศษเท่าเทียมกับเจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคของประเทศอื่นๆ

⁵ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของประเทศไทย, 130.

7. ข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือนี้มีอายุไม่เกิน 2 ปี แต่สามารถต่ออายุหรือยกเลิกโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้⁶

ผลของการเจรจาปรากฏว่าสหรัฐฯ ไม่สามารถยอมรับข้อเสนอข้อที่ 1 ได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ รัฐบาลคิกฤตจึงกำหนดให้สหรัฐฯ ถอนกำลังทหารและอุปกรณ์ต่างๆ ออกจากประเทศไทยภายในเวลา 4 เดือน นับจากวันที่ 20 มีนาคม 2519 หรือวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 ตามแถลงการณ์ของรัฐบาล เรื่อง การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 มีเนื้อความที่สำคัญตอนท้ายว่า

รัฐบาลไทยบอกยกเลิกความตกลงว่าด้วยโครงการรามสูร พ.ศ.2507 และพ.ศ.2508 และสหรัฐฯ จะต้องถอนหน่วยงานพิเศษต่างๆ ที่สหรัฐฯ เสนอจะคงไว้พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่เทคนิค ซึ่งบัดนี้เหลืออยู่ประมาณ 4,500 คน ออกไปจากประเทศไทยภายในระยะเวลา 4 เดือน หลังวันที่ 20 มีนาคม 2519 ส่วนเจ้าหน้าที่ทหารของสหรัฐฯ ที่มีเหลืออยู่ได้หลังจากนั้นให้มีแต่เพียงที่ปรึกษาทางทหาร ภายใต้การตกลงว่าด้วยความช่วยเหลือทางทหารระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐฯ ฉบับปี พ.ศ.2493 เท่านั้น⁷

ถึงแม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวจะคาบเกี่ยวกับการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ก็ตาม รัฐบาลใหม่ที่นำโดย มรว.เสนีย์ ปราโมทย์ ก็ได้ดำเนินนโยบายการถอนทหารสหรัฐฯ ต่อจากรัฐบาลเดิมต่อไป คณะรัฐมนตรีมีมติเป็นเอกฉันท์ให้กระทรวงการต่างประเทศรับหน้าที่ดูแลเรื่องฐานทัพสหรัฐฯ จนเสร็จสมบูรณ์ โดยยึดหลักแห่งความมีอิสรภาพ อธิปไตย และไม่นำประเทศไทยไปผูกพันกับประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ

1.2 ความขัดแย้งภายในประเทศไทยจากกรณีการถอนทหารสหรัฐอเมริกา

ความแตกต่างทางความคิดของระบอบการปกครองเป็นประเด็นปัญหาระดับชาติ ผู้นำของไทยได้เลือกหนทางอยู่ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยซึ่งเข้าใจว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องแล้ว แต่ปัญหายังมีมากกว่านั้นเมื่อเกิดความแตกต่างทางความคิดภายในประเทศเกี่ยวกับความเคลือบแคลงใจต่อ

⁶ เรื่องเดียวกัน, 131.

⁷ “การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากฐานทัพในประเทศไทย,” สยามจดหมายเหตุ 1,12 (มีนาคม 2519) : 283.

อธิปไตยของชาติ ขบวนการนักศึกษาและกลุ่มผู้สนับสนุนฝ่ายซ้าย เช่น กรรมกร ชาวนา นักวิชาการ มองว่าการมีทหารอเมริกันประจำการอยู่ในประเทศไทยนั้นเป็นการแทรกแซงอธิปไตยของชาติไทย การอนุญาตให้สหรัฐฯ ตั้งฐานทัพในประเทศไทยได้เปรียบเสมือนประเทศไทยต้องกลายเป็นลูกสมุนของสหรัฐอเมริกา ไม่เชื่อว่าความตั้งใจจริงของสหรัฐฯ นั้นจะเข้ามาเพื่อปกป้องประเทศไทยให้พ้นจากการคุกคามจากคอมมิวนิสต์ แต่เข้ามาเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ทางด้านต่างๆ ในประเทศไทยและอินโดจีน หวังที่จะครอบครองโลกทั้งโลก การเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ นับว่าเป็นการชักศึกเข้าบ้าน การเคลื่อนไหวต่อต้านการทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย จากกลุ่มฝ่ายซ้ายนั้นมีมาตั้งแต่ช่วงระยะแรกเริ่มของสงครามเวียดนามแล้ว ในลักษณะของการเดินขบวนประท้วง การกล่าวปราศรัยที่ท้องสนามหลวง และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การจัดนิทรรศการแสดงผลเสียต่อประเทศไทยที่มีทหารอเมริกันอยู่ในประเทศ เผยแพร่สิ่งพิมพ์และงานวิชาการ ในปี 2509 ได้เกิดวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ซึ่งมีสัญลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ มีเนื้อหาโจมตีการทำสงครามเวียดนามและผลเสียต่อประเทศไทยจากการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย นับเป็นจุดเริ่มต้นบทบาทที่ชัดเจนของกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษาตอนโยบายของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

ความเห็นดังกล่าวข้างต้นแตกต่างจากฝ่ายรัฐบาลและกลุ่มผู้สนับสนุนฝ่ายขวาที่ต้องการให้มีฐานทัพสหรัฐฯ อยู่ในประเทศไทยต่อไป ได้แก่ ขบวนการปฏิรูปแห่งชาติ ศูนย์อาชีพแห่งประเทศไทย ศูนย์อาชีพเสรี นวพล กระทั่งแดง กลุ่มพิทักษ์ชาติไทย สหพันธ์นักศึกษาครู แนวร่วมต่อต้านเผด็จการจักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์ กลุ่มประชาชนผู้รักชาติ วิหคสายฟ้า กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนเสรีและหญิงไทย กลุ่มกรรมกรแท็กซี่ กลุ่มอาสาแนวร่วมบางซ่อน กลุ่มวัดสะพานพระโขนง กลุ่มประสานงานความมั่นคงแห่งประเทศไทย กลุ่มกรรมกรสามล้อ และกลุ่มประชาธิปไตย⁸ กลุ่มสนับสนุนฝ่ายขวานี้มีกระบอกเสียงต่อต้านขบวนการนักศึกษาฯ ฝ่ายซ้ายที่สำคัญคือหนังสือพิมพ์ดาวสยาม หนังสือพิมพ์บ้านเมือง หนังสือพิมพ์เดลิโทม์ และหนังสือพิมพ์สยามรัฐ

ทั้งสองฝ่ายต่างใช้วิธีการในการต่อสู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะในอุดมการณ์ของตน ต่างฝ่ายต่างใช้ประเด็นชาตินิยมมาเป็นอาวุธทำลายความชอบธรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายขวาดตอบโต้การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาฯ โดยการรณรงค์ให้สาธารณชนได้รับรู้ว่าการเคลื่อนไหวของเหล่านักศึกษานั้นต้องการสร้างความวุ่นวายและความรุนแรงขึ้นใน

⁸ “การถอนทหารสหรัฐออกจากฐานทัพในประเทศไทย,” สยามจดหมายเหตุ 1,12 (มีนาคม 2519) : 285.

บ้านเมือง และกล่าวหาว่าการที่นักศึกษาขับไล่ฐานทัพสหรัฐฯ เป็นแผนการก่อการร้ายให้กองกำลังคอมมิวนิสต์เวียดนามบุกเข้ายึดประเทศไทยอย่างประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน ซึ่งหมายถึง ขบวนการนักศึกษาฯ คือคอมมิวนิสต์นั่นเอง นอกจากนี้ฝ่ายขวายังได้ปล่อยข่าวว่าขบวนการนักศึกษาฯ ฝักใฝ่กับพวกญวนอพยพ ซึ่งพวกญวนเหล่านี้ทำมาหากินอยู่ในประเทศไทยได้เรียไรทรัพย์สินเงินทองส่งกลับไปยังประเทศเวียดนาม เพื่อรอวันที่เหมาะสมแล้วจะเข้าบุกประเทศไทยในไม่ช้า การรณรงค์ขับไล่ทหารอเมริกันและฐานทัพสหรัฐฯ อย่างเข้มข้นมาต่อเนื่องของขบวนการนักศึกษาฯ ได้กลายมาเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ถูกโจมตีจากกลุ่มสนับสนุนฝ่ายขวา โดยกล่าวหาว่าการเคลื่อนไหวต่อต้านสหรัฐฯ ของขบวนการนักศึกษาฯ นั้นเพื่อเป็นการปูทางให้กองกำลังคอมมิวนิสต์จากต่างประเทศเข้าบุกประเทศไทย ทั้งที่สหรัฐฯ และรัฐบาลไทยได้ตกลงและดำเนินการถอนกำลังทหารอเมริกันออกไปเป็นส่วนใหญ่แล้ว

กลุ่มฝ่ายขวาได้พิมพ์โปสเตอร์ประณามการเคลื่อนไหวต่อต้านสหรัฐฯ ของขบวนการนักศึกษา เช่น “จักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์หนุนหลังสุนัขรับใช้คอมมิวนิสต์ คบคิดจับฐานทัพอเมริกัน ทั้งๆ ที่รู้ว่าต้องออกไป” “อธิปไตยของชาติไม่ได้อยู่ที่ฐานทัพ ทำไมลาวมีญวน 5 หมื่นคน รัสเซีย 3,000 คน คิวบา 1,500 คน แล้วทำไมจะให้ไทยอยู่อย่างโดดเดี่ยว”⁹ ในตอนเย็นของวันที่ 23 มีนาคม 2519 กลุ่มมวลชนฝ่ายขวาได้ชุมนุมอภิปรายโจมตีขบวนการนักศึกษา และนำไปสเตอร์แผ่นหนึ่งออกมาแสดงให้ผู้ร่วมชุมนุมได้เห็น โดยประกาศว่ายึดมาได้จากที่ทำการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ด้านหนึ่งของโปสเตอร์เป็นธงชาติไทย มีเนื้อเพลงชาติไทยอยู่ด้านล่าง อีกด้านหนึ่งเป็นรูปธงสีแดงมีดาวสีเหลืองอยู่ตรงกลาง ข้างบนมีตัวอักษรเขียนว่า “ธงชาติไทยที่จีนแดงกำหนดให้” และด้านล่างเขียนว่า “เนื้อเพลงชาติไทยที่จีนคอมมิวนิสต์แต่ง” เนื้อเพลงว่าดังนี้ “ลูกไทยใจห้าวหาญ ผู้เผด็จการทารุณไม่หวั่นไหว เผด็จการประหารชีวิต ศรัทธายังมั่นจนสิ้นใจ เลือดไทยสาแดงลงอาบระแหงซึ่มแผ่นดินไทย จูเปลาวเพลิงที่ไหม้ดวงใจ ดิ้นเถิดลูกไทยเหมือนไฟที่ราดน้ำมัน”¹⁰

ในขณะเดียวกันฝ่ายนักศึกษาก็ชูป้ายขับไล่สหรัฐฯ ด้วยถ้อยคำต่างๆ ในขณะกล่าวปราศรัยและเดินขบวนเช่นกัน เช่น “จักรวรรดินิยมอเมริกาไล่หัวออกไป” ผู้สนับสนุนฝ่ายซ้ายได้นำเอาผลงานด้านวรรณกรรมของอดีตนักคิดนักเขียนมาแต่งเป็นเพลงเพื่อชีวิต ที่มีเนื้อหาต้องการ

⁹ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวกรพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของประเทศไทย, 133.

¹⁰ “การถอนทหารสหรัฐออกจากฐานทัพในประเทศไทย,” สยามจดหมายเหตุ 1,12 (มีนาคม 2519) : 286.

ขับไล่จักรวรรดินิยมอเมริกัน นักคิดนักเขียนในอดีต ได้แก่ จิตร ภูมิศักดิ์ อสนี๊ พลจันทร์ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น เกิดกลุ่มนักร้องเพลงเพื่อชีวิตฝ่ายซ้าย ได้แก่ วงคาราวาน วงกรรมาชีพ พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ กลุ่มผู้สนับสนุนฝ่ายซ้ายเหล่านี้ใช้งานด้านวัฒนธรรมเป็นอาวุธโจมตีจักรวรรดินิยมอเมริกันในรูปของงานวรรณกรรม บทเพลง ภาพเขียน บทกวี ดังเช่นบทกวีของจิระนันท์ พิตรปรีชา ที่ประพันธ์ “ลำนํ้าปลุกผี” ไว้ดังนี้

มวลมนุษย์ร่วมแผ่นดิน	กำลังกินกากอาหาร
ดินไทยไทยทำการ	ผลาหารใครยึดครอง ?
จักรวรรดิ – จักรพรรดินิยม	ชุ่มเข้เป็นเจ้าของ
ประโยชน์ได้เป็นกำยกอง	เหนือเลือดนองกระดุกโพลน
รอน่อยเถะวันดี	กระดุกผีจักผาดโผน
ต่อสู้หมู่ชาติโจร	ฝูงเหือบสิ้นแผ่นดินไทย ¹¹

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 บทเพลงเพื่อชีวิตได้ถูกประพันธ์ขึ้นมากมาย เนื้อหาของบทเพลงจำนวนมากต่อต้านการเข้ามาดังฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย บทเพลงที่โด่งดังมากในหลังยุค 14 ตุลา เป็นผลงานของวงดนตรีคาราวานในชื่อเพลงว่า อเมริกันอันตราย มีเนื้อร้องขับไล่จักรวรรดินิยมสหรัฐฯ ว่า

มาพวกเราร่วมเดินพื้นผิ	ก้าวไปกับประชาด้วยศรัทธาที่ยิ่งใหญ่
เมืองไทยเป็นของเรา	ทำไมให้เขาเข้ามา
จักรวรรดิอเมริกา	อเมริกามันมาย่ำยี
เลือดไทยต้องไหลริน	แผ่นดินถูกเขาคบครอง
ทำลายบ้านพี่เมืองน้อง	ล้มตายกำยกองเลือดนองแผ่นดิน
เมืองไทยเป็นของไทย	ออกไปไม่ใช่ของมัน
จักรวรรดิอเมริกัน	มันเหี้ยวรุกรานไม่ว่าบ้านเมืองใคร
แบ่งแยกแล้วทำลาย	นาทรายนาหินกอง
อยู่กินกันอย่างพี่น้อง	ไอ้ผู้ปกครองมันมาจุไฟ
รวมกันเถิดผองเรา	เผ่าพันธุ์เพื่อนผองไทย
อเมริกันมันต้องออกไป	อธิปไตยจึงจะสมบูรณ์ ¹²

¹¹ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของประเทศไทย, 100.

¹² เรื่องเดียวกัน.

กรณีการคงไว้ของสถานีเรดาร์ค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานี ได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญ เมื่อมวลชนฝ่ายขวาเห็นว่าการให้คงค่ายรามสูรเอาไว้จะเป็นประโยชน์ในทางทหารของไทย เพราะค่ายรามสูรสามารถดักฟังการเคลื่อนไหว และจรวคนำวิถีของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนได้ในทางตรงกันข้ามขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายมองว่าการมีฐานเรดาร์และเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ 4,500 นายประจำการอยู่ ก็ไม่ต่างอะไรกับเมื่อครั้งมีทหารอเมริกันอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง เปรียบเสมือนประเทศไทยไม่มีศักดิ์ศรีและอธิปไตยที่แท้จริง เพราะภายในสถานีเรดาร์รามสูรนั้น เจ้าหน้าที่ไทยไม่สามารถเข้าไปในเขตนั้นได้ อีกทั้งเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ในค่ายรามสูรยังอยู่ภายใต้กฎหมายของสหรัฐฯ ด้วย

นักศึกษาฝ่ายซ้ายเคลื่อนไหวต่อต้านด้วยการเดินขบวนครั้งใหญ่ เริ่มจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุดมุ่งหมายคือสถานทูตสหรัฐอเมริกา บนถนนวิฑู การเดินขบวนครั้งนี้มีผู้ร่วมอุดมการณ์ทยอยเข้าสู่ขบวนเป็นจำนวนเรือนหมื่นคน ขณะที่ขบวนประท้วงเคลื่อนไปถึงบริเวณวัดพุทธวนาราม ได้มีผู้กระโดดเข้ามายังกลุ่มผู้เดินประท้วง ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิต 4 ราย และบาดเจ็บอีก 73 คน¹³ ซึ่งเชื่อว่าเป็นการกระทำของกลุ่มผู้สนับสนุนฝ่ายขวา สหรัฐฯ ตกลงทำการถอนเจ้าหน้าที่เทคนิคชุดสุดท้ายในอีก 4 เดือนต่อมา และหลังจากนั้น 6 เดือน ขบวนการนักศึกษาถูกล้อมปราบในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์

1.3 การจัดการฐานทัพอเมริกาหลังจากการถอนทหารอเมริกาของรัฐบาลไทย

หลังจากที่สหรัฐอเมริกาได้ทำการถอนทหารออกจากฐานทัพในประเทศไทยแล้ว ได้ทิ้งข้าวของเครื่องใช้ในกิจกรรมทางทหารไว้มากมาย เช่น เครื่องยิงอาวุธ กระสุน พาหนะ อาคาร สำนักงาน สถานีเรดาร์ เป็นต้น ส่วนหนึ่งถูกนำกลับประเทศสหรัฐอเมริกาและมีอีกหลายส่วนถูกเคลื่อนย้ายไปยังฐานทัพอเมริกา ที่ประจำอยู่ในส่วนต่างๆ ของโลก ฐานทัพอเมริกา ในประเทศไทย 7 แห่ง มีอุปกรณ์ทางทหารที่สหรัฐฯ ทิ้งเอาไว้ นั้น ได้ก่อประโยชน์มากมายแตกต่างกันออกไป ซึ่ง น.ท.เกรียงไกร ลินธวานนท์ ผู้บังคับการฐานบินอุดรธานี ได้ชี้แจงว่าเกี่ยวกับการถอนทหารอเมริกันจากฐานบินอุดรธานีว่า

ฝูงบินที่ 432 ของสหรัฐฯ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องบินขับไล่แบบ F 4 E จำนวน 5 ฝูง และกำลังทหารประมาณ 7,000 คน ได้ถอนออกไปจากฐานบิน และมีการปิดฐานบินและส่งมอบฐานบินให้กับทางราชการไทยเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2519 เหลือเพียงเจ้าหน้าที่

¹³“การถอนทหารสหรัฐออกจากฐานทัพในประเทศไทย,” สยามจดหมายเหตุ 1,12 (มีนาคม 2519) : 285.

ส่วนหลังของกำลังที่ถอนออกไป มีหน้าที่บรรจุหีบห่อขนถ่ายอุปกรณ์ของสหรัฐฯ เพื่อส่งกลับ จำนวน 200 คน เมื่อทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ถอนกลับออกไปหมดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2519 สหรัฐฯ ได้ทิ้งสิ่งก่อสร้างเป็นอาคารถาวร สร้างด้วยไม้และคอนกรีตไว้ 500 หลัง รวมทั้งทางวิ่งของเครื่องบินที่สร้างไว้อย่างดีเยี่ยม นอกจากนี้ยังได้มอบรถยนต์และพาหนะไว้ให้อีก 200 คัน ซึ่งอยู่ในสภาพดีใช้งานได้ประมาณ 70 คัน และยังมอบเครื่องมือและเครื่องอำนวยความสะดวกไว้ให้อีกพอสมควร ส่วนเครื่องมือสื่อสารและอิเล็กทรอนิกส์ สหรัฐฯ นำกลับไปหมด¹⁴

รัฐบาลมีภาระสำคัญในการดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องอุปกรณ์เครื่องใช้ในฐานทัพสหรัฐฯ ตามความเหมาะสมของประโยชน์การใช้งานอย่างสูงสุด รวมทั้งปัญหาจากการถอนกำลังทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ได้แก่ ความเสียหายต่อทรัพย์สินภายในบริเวณฐานบิน เพราะยังไม่ได้มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ รวมทั้งจัดตั้งงบประมาณเพื่อบำรุงรักษาทรัพย์สินเหล่านี้ รัฐบาลต้องรับผิดชอบในการหางานให้แก่ลูกจ้างตกงานประมาณ 30,000 คน รัฐบาลจะต้องสงเคราะห์บุคคลบางประเภทที่เคยรับรายได้จากการบริการแก่ทหารสหรัฐฯ ในรูปต่างๆ รัฐบาลต้องฟื้นฟูเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่มีฐานบิน ซึ่งรายได้จะหดตัวลง หลังจากการถอนออกไปของทหารสหรัฐฯ ในเบื้องต้นรัฐบาลเตรียมตัวหาทางออกกับปัญหานี้ด้วยการดำเนินโครงการ 3 โครงการ ได้แก่ โครงการแก้ปัญหาการว่างงานของกรมแรงงาน กำหนดระยะเวลาปฏิบัติการ 10 เดือน ใช้งบประมาณ 1,137,400 บาท เพื่อแก้ไขปัญหาในจังหวัดอุดรธานี ระยอง ชลบุรี อุบลราชธานี นครราชสีมา และนครพนม โครงการสงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีของกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือสตรีที่เคยประกอบอาชีพบริการแก่ทหารอเมริกันให้มีวิชาชีพเลี้ยงตนเองอย่างมั่นคงในทางที่ควร ใช้งบประมาณ 28,830,000 บาท (ใช้เวลาฝึกเพียง 4 เดือน) โครงการพัฒนาเมืองหลักและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท เป็นโครงการของการนิคมอุตสาหกรรม¹⁵

จังหวัดอุดรธานีมีค่ายทหารอเมริกันอยู่ 2 แห่งด้วยกัน คือ หน่วยเป๊ปเปอร์ไกรนด์เดอร์ หน่วยวิจัยการสื่อสารค่ายรามสูรย์ ที่ตำบลโนนสูง และฐานบินสหรัฐฯ ที่ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองอุดรธานี สำหรับหน่วยเป๊ปเปอร์ไกรนด์เดอร์ และหน่วยวิจัยการสื่อสารค่ายรามสูรย์ใช้เนื้อที่บริเวณตั้งสำนักงาน ประมาณ 1,915 ไร่ ส่วนบริเวณของฐานทัพอากาศสหรัฐอเมริกา และ

¹⁴ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 17 มีนาคม 2519.

¹⁵ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, การประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯ ที่ใช้อยู่ในประเทศไทย,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท.3.1.5.18/2, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

บริเวณของบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนซ์ จำกัด (รับช่วงต่อจากบริษัทแอร์อเมริกา) ใช้เนื้อที่ 3,483 ไร่ จำนวนเจ้าหน้าที่อเมริกาทั้งพลเรือนและทหารในจังหวัดอุดรธานี เท่าที่เปิดเผยมีประมาณ 8,000 คน มีสำนักงานอันประกอบด้วย ตัวตึก อาคารและโรงเก็บอาวุธ เครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่างๆ มากมาย เมื่อทหารอเมริกันถอนออกไปแล้วตัวตึก อาคาร และสถานที่ต่างๆ ทางสหรัฐฯ จะได้มอบให้รัฐบาลไทยใช้ประโยชน์เพื่อทางราชการไทยต่อไป

รัฐบาลได้ประชุมพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานี เมื่อ 13 ตุลาคม พ.ศ.2518 ในเบื้องต้นมีความคิดที่จะดำเนินโครงการพัฒนาเมืองหลักและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ซึ่งมุ่งที่จะสร้างความมั่นคงในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสำคัญ ที่จะเป็นตัวกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่นโดยรอบ สำหรับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีฐานบินตั้งอยู่ และจัดอยู่ในโครงการพัฒนาเมืองหลักนอกจากจังหวัดอุดรธานีแล้วยังมีจังหวัดอุบลราชธานีอีกหนึ่งจังหวัด ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่าจะสามารถใช้ประโยชน์จากวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในฐานทัพ เพื่อดำเนินการตามโครงการไว้เป็นอย่างดี เช่น การจัดตั้งบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชน การขยายสถานศึกษา ขยายบริการด้านสาธารณสุขไปรษณีย์ต่างๆ¹⁶ จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในพื้นที่ซึ่งสหรัฐฯ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 248 ไร่ จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นบริเวณบริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนซ์ จำกัด พื้นที่ประมาณ 75 ไร่ แต่การดำเนินงานของบริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนซ์ จำกัด คงจะต้องยุติลงเนื่องจากไม่มีลูกค้าแล้ว นิคมอุตสาหกรรมทั้งสองแห่งรวมกันจะเป็นเพียงนิคมอุตสาหกรรมขนาดเล็กเท่านั้น เนื่องจากจังหวัดอุดรธานีมีวัตถุดิบซึ่งมีคุณค่าทางด้านอุตสาหกรรมไม่มากนัก ฐานบินอุดรธานีควรใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งทางการทหาร การบินพาณิชย์ การนิคมอุตสาหกรรม และใช้ประโยชน์อื่นตามความต้องการของส่วนบริหารจังหวัด นอกจากนี้นิคมอุตสาหกรรมที่จะจัดขึ้นในจังหวัดอุดรธานี นครพนมและอุบลราชธานี จะใช้เป็นฐานสนับสนุนฝึกอาชีพของกรมประชาสงเคราะห์ด้วย ส่วนบริเวณค่ายรามสูร ตำบลโนนสูง จังหวัดอุดรธานี เสนอให้ใช้เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยเพราะมีตัวตึกอาคารสำนักงานเป็นจำนวนมาก มีบริเวณกว้างขวาง สงบเงียบ และไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก

ในการส่งเสริมการลงทุน รัฐพิจารณาให้มีสิ่งล่อใจ เพื่อเร่งรัดให้มีการลงทุน ซึ่งหมายถึงแหล่งงานสำหรับผู้ที่ย้ายมาอาศัยจากการถอนทหารสหรัฐฯ สิ่งล่อใจซึ่งควรให้มีขึ้นสำหรับผู้ลงทุนในนิคมอุตสาหกรรมเหล่านี้ในระยะ 2519-2521 ประกอบด้วย การยกเว้นภาษีเครื่องมือ

¹⁶ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, 13 ตุลาคม 2518, โครงการที่ควรดำเนินการ,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย (1) มท 3.1.5.18/2, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เครื่องจักร การยกเว้นภาษีรายได้สำหรับโรงงานตามระยะเวลาที่กำหนด การอำนวยความสะดวกในการตั้งโรงงาน ซึ่งในปัจจุบันผู้ลงทุนต้องขออนุญาตจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องหลายหน่วย ทำให้เสียเวลามาก สมควรมอบอำนาจในการพิจารณาอนุญาตการจดทะเบียน การจัดตั้งทั้งหมดนี้ให้แก่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย การให้สิ่งล่อใจอื่นๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งแหล่งเงินกู้อัตราดอกเบี้ยต่ำ ความต้องการงบประมาณ จากการสำรวจขั้นแรก คาดว่าการนิคมอุตสาหกรรมจะมีความต้องการงบประมาณ (สำหรับปี 2519–2521 รวม 3 ปี) 15.8 ล้านบาท แบ่งเป็นงบประมาณการดัดแปลง 13 ล้านบาท งบประมาณดำเนินการนิคมอุตสาหกรรม 2.8 ล้านบาท¹⁷

การเตรียมแผนงานไว้ของรัฐบาลไทยและทางจังหวัดต่างวาดหวังไว้ว่า หลังการถอนทหารอเมริกันแล้ว สหรัฐฯ เจ้าของทรัพย์สินสมบัติทางทหารอันมหาศาลในจังหวัดอุดรธานีจะไม่สิ้นคุณค่าโดยเปล่าประโยชน์ มรดกที่หลงเหลืออยู่จะสามารถแปรเปลี่ยนให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในจังหวัดอุดรธานีและใกล้เคียงมากที่สุด ทั้งการตั้งนิคมอุตสาหกรรม การตั้งมหาวิทยาลัย ฯลฯ ซึ่งจะสามารถดูแลแรงงานในจังหวัดหลังการถอนทหารอเมริกันได้เป็นอย่างดี แต่จากการที่รัฐบาลไทยและสหรัฐฯ ไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องละเอียดด้านกฎหมาย รัฐบาลไทยจึงได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้สหรัฐฯ ถอนกำลังทหารอเมริกันและอุปกรณ์ต่างๆ ในฐานบินอุดรธานี และเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญในค่ายรามสูรออกจากประเทศไทยทั้งหมดภายในวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 เป็นอันว่าการเตรียมแผนการรับมือผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันของทางภาครัฐนั้น มีอันต้องล้มลงอย่างไม่เป็นท่าทั้งสิ้น โครงการใหญ่ที่ได้เตรียมไว้ข้างต้น ปัจจุบันมิได้มีการดำเนินการตามแผนการแต่อย่างใด ชิ้นส่วนสำคัญของอุปกรณ์สื่อสารขนาดใหญ่ในค่ายรามสูร รัฐบาลสหรัฐฯ ได้นำกลับไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ยังหลงเหลืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานีเรดาร์ห้อยบู๊ แต่หลังจากที่ทหารอเมริกันถอนกำลังไปแล้ว ได้ถูกกลุ่มมิชชันนารีในท้องถิ่นหรือแม้กระทั่งทหารในค่ายเองเข้ามาขโมยข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น สายไฟ ลวดหนาม โต๊ะเก้าอี้ ฯลฯ ไปขายกับร้านรับซื้อของเก่า เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมีจำนวนไม่เพียงพอที่จะดูแลความปลอดภัยในค่ายรามสูรที่มีพื้นที่กว่า 800 ไร่ได้ นอกจากนี้ยังมีตัวตึก อาคารสำนักงาน อาคารที่พัก ซึ่งค่ายสุนทรธรรมธาดา (ค่ายรามสูรในอดีต) ได้ประยุกต์อาคารต่างๆ ใช้ในกิจการทหารต่อมากระทั่งปัจจุบัน

¹⁷ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, สรุปข้อเสนอของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย” เอกสารกระทรวงมหาดไทย (1) มท 3.1.5.18/2, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจหลังการถอนทหารสหรัฐฯ

ในช่วงเวลากว่า 2 ทศวรรษที่รัฐบาลสหรัฐฯ ได้ส่งทหารเข้ามาประจำการในประเทศไทย เพื่อทำหน้าที่ด้านการแผ่อิทธิพลขบวนการคอมมิวนิสต์ลุ่มล้าเข้าสู่ราชอาณาจักรไทย และช่วยเหลือในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ล่อแหลม เสี่ยงต่อการถูกแทรกซึม จังหวัดอุดรธานีเป็นที่ตั้งฐานทัพสหรัฐฯ 2 แห่งด้วยกัน การตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานีทำให้มีทหารอเมริกันเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันของสภาพเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดอุดรธานี สงครามในอินโดจีนดำเนินมาจนกระทั่งได้มีข้อตกลงสันติภาพระหว่างสหรัฐฯ กับเวียดนามเหนือ ณ กรุงปารีส ในปี พ.ศ. 2516 หลังจากนั้นสหรัฐฯ จึงได้เริ่มถอนกำลังทหารออกจากอินโดจีนรวมทั้งประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เวลานานกว่า 3 ปี

การถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานีได้ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานีอย่างกะทันหันเช่นกัน แต่การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานีในครั้งนี้เป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม เนื่องจากการถอนทหารออกจากจังหวัดอุดรธานีนั้นหมายถึงเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ที่หมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีต้องหายไประชาชนและเจ้าของกิจการในสาขาอาชีพต่างๆ ต้องประสบกับปัญหาการตกงานและเลิกกิจการ เพราะเมื่อไม่มีทหารอเมริกันแล้ว ลำพังกำลังการซื้อของผู้คนในท้องถิ่นเอง ไม่สามารถที่จะพยุงกิจการต่างๆ ให้ดำเนินต่อไปได้ นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมทั้งในด้านดีและร้ายอื่นๆ อีกมากมาย อย่างไรก็ตามแม้ว่าจังหวัดอุดรธานีจะได้รับผลกระทบจากการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากจังหวัดอุดรธานีหลังสงครามเวียดนามอย่างชัดเจนก็ตาม แต่จังหวัดอุดรธานีก็ใช้เวลาไม่นานในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของจังหวัดให้กลับมามีชีวิตชีวาได้อย่างเดิมมาจนถึงปัจจุบัน อันเนื่องมาจากจังหวัดอุดรธานีเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย การคมนาคม การบริหารงานราชการ ในภูมิภาคอีสานตอนบน จึงทำให้มีผู้คนเข้ามาติดต่อค้าขายอย่างต่อเนื่องเช่นเดิมนั่นเอง

2.1 ผลกระทบต่อการดำเนินกิจการ

การถอนทหารอเมริกันออกจากฐานทัพในจังหวัดอุดรธานี ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจการต่างๆ มากมาย กิจการบ้านเช่า บังกะโล เป็นกิจการหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันในครั้งนี้ เพราะในช่วงของวิกฤตสงครามนั้นทหารอเมริกันจะมาเช่าบ้านอยู่กินกับเมียเช่าของตน เพราะมีความเป็นส่วนตัวและภายในค่ายทหารมีจำนวนที่พักไม่เพียงพอ ไม่เพียงทหารอเมริกันเท่านั้นที่นิยมเช่าบ้าน และบังกะโล แต่ยังมีผู้คนต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานหน้าค่ายทหารอีกด้วย กิจการบ้านเช่า บังกะโลสร้างรายได้มากมายแก่เจ้าของกิจการ แต่หลังจากทหาร

อเมริกันถอนออกจากจังหวัดอุดรธานีแล้ว กิจการบ้านเช่าตกต่ำลงอย่างมาก¹⁸ เพราะผู้มาเช่าส่วนใหญ่ นั่นคือทหารอเมริกัน อัตราค่าเช่าต่อหนึ่งหลังราคาเดือนละ 1,000 บาทขึ้นไป แสดงว่าเจ้าของกิจการจะต้องขาดรายได้ไปเดือนละกว่า 10,000 บาทเลยทีเดียว¹⁹ บ้านเช่า บังกะโล ที่ตั้งเรียงรายอยู่บริเวณหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่ง ค่อยๆ ปิดกิจการลงอย่างต่อเนื่องจนเกือบหมด บ้านเช่า บังกะโล ถูกเปลี่ยนสภาพไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น บ้างก็เปิดให้เช่าต่อไปโดยมีกลุ่มข้าราชการเป็นผู้นิยมมาเช่าอาศัย เจ้าของกิจการเองก็เข้าใจถึงภาวะเศรษฐกิจที่กำลังเป็นอยู่ในจังหวัดอุดรธานี จึงได้ลดราคาค่าเช่าลงให้เหมาะสมกับรายได้ของผู้มาเช่าด้วย กิจการบ้านเช่า บังกะโลหลงเหลืออยู่มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้น้อยมาก บริเวณหน้าค่ายรามสูรยังเหลือห้องเช่าตั้งแต่ยุคฐานทัพสหรัฐฯ เพียงแค่แห่งเดียว ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับค่ายพระยาสุนทรธรรมธาดา (ค่ายรามสูรเดิม) เจ้าของกิจการได้ทำการปรับปรุงมาอย่างต่อเนื่อง และเปิดให้คนทั่วไปและนักเรียนนักศึกษาเช่ารายเดือนมากระทั่งปัจจุบัน

กิจการด้านสถานบันเทิงจำพวก บาร์²⁰ ไนต์คลับ อาบอบนวด โบว์ลิง โรงภาพยนตร์ ฯลฯ ต่างก็ได้รับผลกระทบต่อกิจการอย่างหนักเช่นเดียวกัน เพราะแขกที่เข้ามาใช้บริการแสวงหาความสุขสำราญในสถานบันเทิงเหล่านี้ เกือบจะเป็นทหารต่างชาติแทบทั้งสิ้น เมื่อทหารอเมริกันไม่อยู่แล้วสถานบันเทิงบริเวณหน้าค่ายทหารอเมริกันได้ปิดกิจการลงเกือบทุกราย เจ้าของกิจการสถานบันเทิงที่เป็นคนในท้องถิ่นก็ต้องหันไปประกอบธุรกิจอย่างอื่น ส่วนเจ้าของกิจการสถานบันเทิงที่เป็นคนต่างถิ่นซึ่งมีจำนวนมากก็ต้องปิดกิจการลงเช่นกัน พร้อมกับย้ายถิ่นหากินไปยังที่อื่น หรือกลับไปประกอบกิจการอื่นๆ ยังภูมิลำเนาของตนเอง กิจการสถานบันเทิงที่ยังพอดำเนินกิจการต่อไปได้ในช่วงเวลานั้นมีอยู่เพียงเล็กน้อย สถานบันเทิงเหล่านั้นสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ก็เพราะสถานบันเทิงเหล่านั้นตั้งอยู่ในตัวเมืองอุดรธานี ยังมีคนในท้องถิ่นเข้าไปเที่ยวหาความสุขอยู่เช่นเดิม ซึ่งเป็นค่านิยมที่คนท้องถิ่นรับมาจากทหารอเมริกันนั่นเอง

เมื่อทหารอเมริกันถอนออกจากจังหวัดอุดรธานีทำให้บรรยากาศที่เคยครึกครื้นตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนบริเวณหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่งเงียบเหงาลงอย่างรวดเร็ว เพียงเวลาไม่

¹⁸ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวาริวัรี, ศึกษานิเทศก์จังหวัดอุดรธานี นักจัดรายการวิทยุค่ายเป๊ปเปอร์ไกร์นเดอร์ อดีตนักศึกษาที่ร่วมขับไล่ทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานี, 10 กันยายน 2550.

¹⁹ สัมภาษณ์นายสันติชัย ทองยันต์, อดีตเสมียนในค่ายรามสูร, 10 กันยายน 2550.

²⁰ สัมภาษณ์จำสืบเอกผล หวนอารมณ์, ผู้บังคับหมู่ค่ายพระยาสุนทรธรรมธาดา ร.13 พัน1, 14 มกราคม 2551.

นานบริเวณหน้าค่ายทหารก็เหลือเพียงร่องรอยของกิจการสถานบันทิ้งเท่านั้น สถานบันทิ้งหน้าค่ายทหารส่วนใหญ่ซึ่งเป็นบ้านไม้หรือห้องแถวขนาดเล็ก หลังจากการปิดกิจการแล้วก็กลายเป็นเพียงที่อยู่อาศัยของผู้คน แต่ไม่ถึงกับต้องรื้อถอนตัวอาคารแต่อย่างใด

กิจการโรงแรม เป็นอีกกิจการหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในครั้งนี้ เพราะทหารอเมริกันคือลูกค้าชั้นหนึ่งที่ทางโรงแรมคอยให้การต้อนรับอยู่ทุกๆ วัน การขาดไปของรายได้จากทหารอเมริกันส่งผลให้กิจการโรงแรมซบเซาลงอย่างมาก ยอดจองห้องพักลดลงอย่างรวดเร็ว เกิดภาวะขาดทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงแรมระดับห้าดาวที่เจ้าของกิจการตั้งใจสร้างขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของทหารอเมริกัน ยอดการเช่าห้องพักได้หดหายไปเพราะอัตราค่าเช่าห้องของโรงแรมอย่างคิโน้น มีเพียงทหารอเมริกันและนายทุนในเมืองเท่านั้นที่จะมีทรัพย์สินเพียงพอสำหรับการเช่าห้องพักของโรงแรม ทำให้โรงแรมหลายแห่งต้องปิดกิจการลง ในปี พ.ศ.2518 จังหวัดอุดรธานีมีกิจการโรงแรมทั้งหมด 25 แห่ง หลังการถอนทหารอเมริกันกิจการโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีปิดกิจการลง 9 แห่ง ได้แก่ โรงแรมบัวขาว โรงแรมสว่าง โรงแรมภาคอีสาน โรงแรมห้าแยก โรงแรมอุดรสากล โรงแรมภูมิคุ้มกัน โรงแรมแสนเจริญ โรงแรมศรีนคร โรงแรมศรีสง่า²¹ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากิจการโรงแรมจะได้รับผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันเช่นเดียวกับกิจการด้านอื่นๆ แต่เนื่องจากจังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคอีสานเหนือ เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม การติดต่อค้าขายของจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดขอนแก่น หนองคาย เลย สกลนคร นครพนม และหนองบัวลำภู ทำให้มีผู้คนเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายอยู่อย่างต่อเนื่อง ทำให้กิจการโรงแรมในเมืองอุดรธานียังสามารถดำเนินธุรกิจในช่วงวิกฤตนั้นได้ แม้จะมีการปิดกิจการลงจำนวนหนึ่งบ้างก็ตาม แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจกลับฟื้นตัวแล้ว พ.ศ.2525 กิจการโรงแรมก็ได้เริ่มขยายตัวและเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2525 หลังการถอนทหารอเมริกันเพียง 6 ปี เมืองอุดรธานีมีกิจการโรงแรมทั้งสิ้น 39 แห่ง²²

²¹ เปรียบเทียบระหว่างตารางรายชื่อโรงแรมในจังหวัดอุดรธานีช่วง พ.ศ.2503 – 2518 ของ เพ็ญแข คงเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), 102. กับ ตารางโรงแรม โมเต็ล บังกะโล หอพัก เทศบาลเมืองอุดรธานี พ.ศ.2525 ของ กองวิจัย สำนักผังเมือง, รายงานวิจัยเมืองอุดรธานี, 2525, 149 -150.

²² กองวิจัย สำนักผังเมือง, รายงานวิจัยเมืองอุดรธานี, 2525, 148.

ไม่เพียงกิจการบ้านเช่า บังกะโล สถานบันเทิงและโรงแรมเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานี ยังมีอีกหลายกิจการที่ได้รับผลเสียหายมากน้อยแตกต่างกันออกไป เช่น กิจการรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งก่อนหน้านี้เพื่องฟูเป็นอย่างมากกับการก่อสร้างสถานที่ต่างๆ ในค่ายทหาร สถานบันเทิง และที่พักอาศัย แต่หลังจากทหารอเมริกันถอนกลับแล้ว โครงการก่อสร้างต่างๆ ก็ได้เลิกล้มไป กิจการรับเหมาก่อสร้างต้องเปลี่ยนไปเป็นการรับรื้ออาคารต่างๆ แทน หรือเลิกกิจการไปเลยทีเดียว กิจการธนาคารก็ไม่ต่างจากกิจการอย่างอื่นมากนัก จำนวนเงินฝากเพื่อเรียกของธนาคารไทยพาณิชย์ได้ลดลงกว่าครึ่งหนึ่งหลังจากทหารอเมริกันถอนออกจากจังหวัดอุดรธานี ดังตัวเลขจากตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 ที่มาและการใช้เงินของธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2514 - 2519 (จำนวนเงินเป็นพันบาท)

ที่มาและการใช้เงิน	2514	2515	2516	2517	2518	2519
จำนวนสาขา	8	9	9	9	9	9
รวม	118,294	192,135	199,668	222,501	317,013	444,672
เบิกเงินเกินบัญชี	83,788	109,964	129,149	169,236	233,102	284,937
เงินให้กู้ยืม	11,656	14,917	18,766	28,147	40,200	63,029
ตัวแลกเงิน	22,850	67,254	51,753	25,115	43,711	96,706
รวม	370,866	528,291	585,406	717,323	791,992	906,290
เงินฝากเพื่อเรียก	151,189	224,729	200,912	201,152	90,635	88,315
เงินฝากประจำ	219,677	303,562	384,494	516,171	701,357	817,975

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2516 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2525), 53.

กิจการหลายประเภทได้รับผลกระทบจากการถอนกำลังทหารอเมริกัน แต่กิจการจำหน่ายรถยนต์ จักรยานยนต์ กลับยังคงดำเนินกิจการมาได้อย่างต่อเนื่องกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าจะได้รับผลกระทบต่อยอดการจำหน่ายอยู่บ้างเช่นกัน กิจการจำหน่ายรถยนต์ จักรยานยนต์สามารถประคับประคองกิจการช่วงวิกฤตนั้นมาได้ เพราะหลังจากที่แรงงานในค่ายทหารทั้งสองแห่งถูกเลิกจ้าง ทางรัฐบาลสหรัฐฯ ได้มอบเงินบำนาญให้กับพนักงานทุกคน เป็นเงินคนละหลายหมื่น

บาท แรงงานชาวอิสานเมื่อได้เงินเงินก้อนโตแล้ว ก็ได้นำเงินส่วนหนึ่งไปสร้างบ้านหลังใหญ่ๆ ซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์อวดเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นค่านิยมของชาวอิสานตั้งแต่ช่วงที่มีทหารอเมริกันอยู่ในจังหวัดอุดรธานีมาจนถึงปัจจุบัน ยอดจำหน่ายรถยนต์ จักรยานยนต์จึงมียอดมากขึ้นเกือบทุกๆ ปี แม้จะอยู่ในช่วงถอนทหารอเมริกันก็ตาม ซึ่งสามารถดูได้จำนวนรถยนต์ที่จดทะเบียนเป็นรายประเภทจากตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 13 จำนวนรถยนต์ที่จดทะเบียนเป็นรายประเภท ประจำปีงบประมาณ 2515 – 2525

ปี	ยอดรวม	รถยนต์นั่ง		รถยนต์บรรทุก		รถยนต์โดยสาร	รถจักรยานยนต์	รถแทรกเตอร์
		ส่วนบุคคล	รับจ้าง	ส่วนบุคคล	รับจ้าง			
2515	9,825	1,702	532	2,895	951	253	3,424	27
2516	11,034	1,836	571	3,890	1,233	272	3,118	61
2517	11,857	2,069	487	4,814	1,347	413	2,610	38
2518	12,027	1,955	329	5,270	1,246	345	2,695	96
2519	13,061	2,391	273	5,711	1,116	252	3,066	137
2520	17,097	2,754	171	7,449	1,319	565	4,586	145
2521	18,744	2,888	142	7,849	1,209	623	5,689	240
2522	21,220	2,846	101	8,260	1,265	743	7,773	169
2523	18,039	2,372	57	3,696	-	-	11,608	210
2524	22,497	2,405	38	6,659	-	-	13,101	260
2525	23,971	2,531	34	6,972	-	-	14,187	218

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2525), 58.

2.2 ผลกระทบต่อการจ้างงาน

แรงงานที่ทำงานในค่ายทหารอเมริกัน เช่น ช่างแผนกต่างๆ แม่บ้าน พนักงานขับรถ ขามรักษาความปลอดภัย กรรมกรก่อสร้าง ฯลฯ แรงงานเหล่านี้ต่างได้รับค่าแรงจากเจ้าหน้าที่อเมริกันในเดือนหนึ่งๆ เป็นเงินหลายพันบาท แม้จะเป็นเพียงแรงงานที่มีความรู้ไม่มากนัก แต่ก็

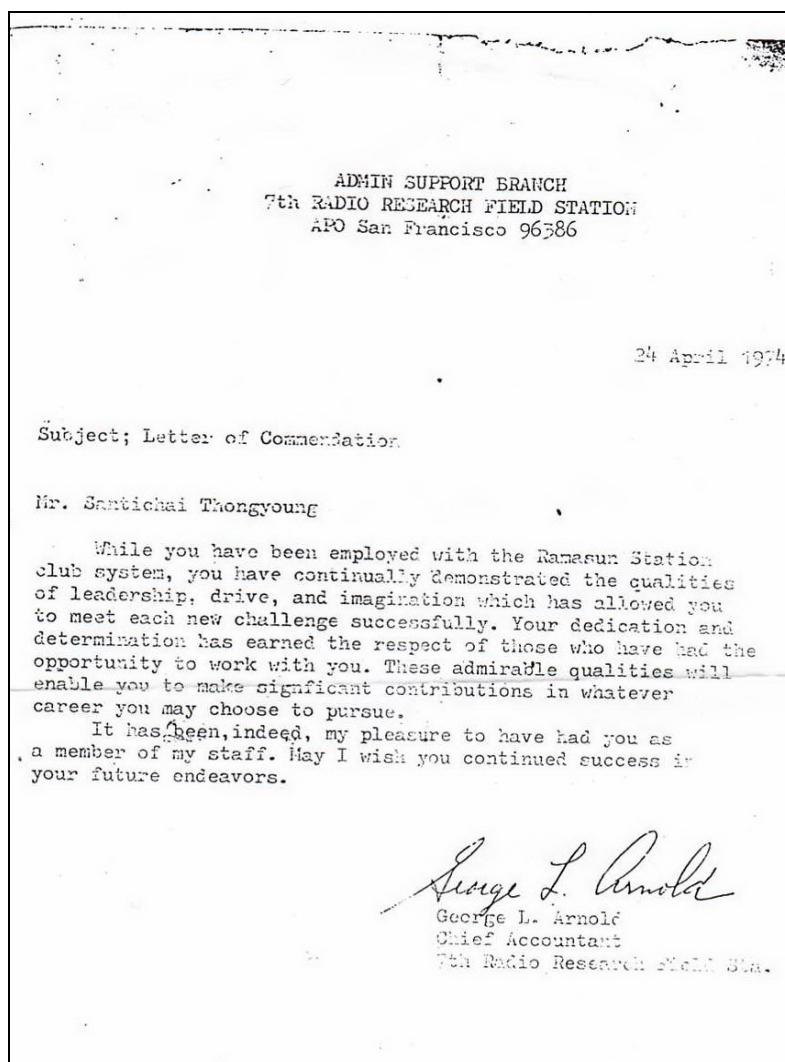
สามารถทำงานหารายได้มากกว่าเงินเดือนของข้าราชการไทยชั้นตรีเลยทีเดียว หากครอบครัวใดเข้ามาทำมาหากินในค่ายทหารอเมริกันทั้งสามีและภรรยา จะทำให้มีรายได้ต่อเดือนเกือบ 10,000 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินมากพอที่จะส่งเสียลูกหลานให้ได้รับการศึกษาที่ดี และเก็บออมในส่วนที่เหลือได้อีกหลายพันบาท หรือส่งกลับไปยังภูมิลำเนาของตนเองก็มีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในค่ายทหารอเมริกันยังมีทหารเสือพรานหรือทหารรับจ้าง ที่หมุนเวียนเข้าออก ณ ฐานบินอุดรธานี เพื่อทำการฝึกและส่งตัวไปปฏิบัติการกิจในสนามรบ เป็นกลุ่มแรงงานท้องถิ่นที่ได้รับค่าจ้างที่ดีจากรัฐบาลสหรัฐฯ ส่วนแรงงานที่ทำงานนอกค่ายทหารอเมริกัน ได้แก่ อาชีพรับจ้าง แม่บ้าน นักดนตรี ช่างเสริมสวย ค้าขายเบ็ดเตล็ด กรรมกรก่อสร้าง ฯลฯ แม้ว่าจำนวนรายได้ต่อเดือนจะไม่เป็นที่แน่เหมือนกับแรงงานในค่ายทหาร แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองบริเวณหน้าค่ายทหาร ได้ทำให้แรงงานหน้าค่ายทหารสามารถประกอบอาชีพต่างๆ สร้างรายได้ที่ดีไม่แพ้แรงงานในค่ายทหารอเมริกันเลย

หลังจากทหารอเมริกันได้ออนกำลังออกจากจังหวัดอุดรธานีแล้ว ได้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของแรงงานในจังหวัดอุดรธานีและแรงงานต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาทำมาหากินในจังหวัดอุดรธานีเป็นอย่างมาก รายได้ที่เต็มเม็ดเต็มหน่วยบวกกับค่าแรงล่วงเวลาที่สูงกว่าค่าแรงปกติอีกเท่าตัวต้องหายไป แรงงานจำนวนนับหมื่นคนได้รับผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันหลังสงครามเวียดนาม การถอนทหารอเมริกันครั้งนี้ได้สร้างความเสียใจและไม่พอใจแก่แรงงานในฐานทัพสหรัฐฯ เป็นอย่างมาก เพราะเมื่อทางบริษัทที่รับสัมปทานกิจการต่างๆ ในค่ายทหารได้ประกาศเลิกจ้างแรงงาน ได้เกิดการประท้วงการเลิกจ้างในครั้งนี้ด้วย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2518 พ.ต.อ.บุญทรง ศรีวรวิทย์ ผกก.ภวจ.เมืองอุดรธานี ได้รับรายงานจาก ผบ.กอง สภ.อ. เมืองอุดรธานีว่าวันที่ 18 เมษายน 2518 ได้รับใบปลิวแถลงการณ์ของพนักงานไทย เอ็น ซี โอ ฐานบินอุดรธานี กลุ่ม ปช. ปช. มีใจความกล่าวโจมตี พ.อ. เซฟเฟอร์ ผู้บัญชาการฐานบินสหรัฐอุดรธานีว่าปลดคนไทยออกจากงานแล้ว 27 คน โดยไม่ยุติธรรม ร้องเรียนทางสถานทูตสหรัฐฯ และกรมแรงงานแล้ว ได้รับการหว่านเหี้ยวให้ล่าช้า เมื่อส่งตัวแทนไปติดต่ออีกก็ถูกตอบปฏิเสธและกล่าวโจมตีสหรัฐฯ ไม่ให้อยู่ในประเทศไทยอีกต่อไป และจะชุมนุมเรียกร้องขอความเห็นใจในวันแรงงานแห่งชาติที่ทุ่งศรีเมือง อุดรธานี²³

²³ “หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ อด.17/2958, 1 พฤษภาคม 2518, โทรพิมพ์ในราชการกรมตำรวจ ถึง ปลัดมท. อ.ตร. รอง อ.ตร. ผบช.ภ เขต 4, (1) มท 3.1.5.18/2, เอกสารกระทรวงมหาดไทย, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.

นอกจากการเลิกจ้างของบริษัทที่รับสัมปทานในค่ายทหารอเมริกันแล้ว หน่วยงานในค่ายทหารอเมริกันของรัฐบาลสหรัฐฯ ที่ว่าจ้างแรงงานไทยก็ได้ดำเนินการเลิกจ้างแรงงานในส่วนงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องภายหลังวิกฤตการณ์ในอินโดจีนสิ้นสุดลง การเลิกจ้างแรงงานของหน่วยงานสหรัฐฯ นั้น ทางทหารสหรัฐฯ ได้มีประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรให้ทราบล่วงหน้าเป็นเวลา 1 เดือน และได้มอบค่าตอบแทนชดเชยตามกฎหมายแรงงานไทย โดยได้มอบเงินทุนหรือเงินบำเหน็จแก่แรงงานเพื่อไว้สำหรับใช้จ่ายในช่วงของการหาอาชีพการงานใหม่ เป็นเงินคนละหลายหมื่นบาทตามอายุการทำงานของแต่ละคน²⁴ รวมทั้งมอบใบผ่านงานและคำกล่าวแสดงความขอบคุณแก่แรงงานไทย ซึ่งใบผ่านงานที่ทางทหารสหรัฐฯ มอบให้นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีค่ามากอย่างหนึ่งของแรงงานไทย เพราะแรงงานท้องถิ่นสามารถนำใบผ่านงานนี้ใช้เป็นใบเบิกทางในการสมัครเข้าทำงานในหน่วยงาน บริษัทห้างร้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เจ้าพนักงานของรัฐ และเจ้าของกิจการต่างๆ ต่างก็ถือว่าคนที่มีใบผ่านงานของรัฐบาลสหรัฐฯ นั้นเป็นบุคคลที่มีฝีมือ มีความรู้ และมีคุณภาพ

²⁴ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, อดีตช่างหน่วยเสริมกำลังภาคพื้นดิน ในฐานบินอุดรธานี, 18 มกราคม 2551.

ภาพที่ 17 ใบผ่านงานที่ทางรัฐบาลสหรัฐฯ ออกให้พนักงานหลังจากการเลิกจ้าง

: เอกสารส่วนบุคคลนายสันติชัย ทองยัง

อย่างไรก็ตามการถอนทหารทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานีภายหลังสงครามเวียดนามสิ้นสุดลงนั้น ได้ส่งผลให้เกิดการว่างงานของแรงงานท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก เงินดอลลาร์สหรัฐฯ ที่เคยสะสมอยู่ในจังหวัดอุดรธานีต้องขาดหายไป กำลังซื้อของผู้คนในท้องถิ่นลดลงอย่างรวดเร็ว แรงงานจำนวนมากอพยพย้ายถิ่นฐานทำกินเข้าสู่กรุงเทพมหานครและจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรม หลายคนย้ายกลับสู่ภูมิลำเนาเดิมของตนเอง หลายคนตัดสินใจเดินทางไปทำงานยังประเทศในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศซาอุดีอาระเบีย เพื่อรายได้ที่เทียบเท่ากับเมื่อครั้งทำมาหากินกับค่ายทหารอเมริกัน

3. ผลกระทบทางสังคมหลังการถอนทหารสหรัฐฯ

3.1 การว่างงานของแรงงานท้องถิ่น

กำลังทหารสหรัฐฯ ที่ถอนออกไปจากฐานบินอุดรธานี และสถานีสื่อสารค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานี ไม่เพียงทำให้กิจการร้านรวงบริเวณหน้าค่ายทหารต้องล้มเลิกกิจการลงเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของแรงงานท้องถิ่นและแรงงานต่างถิ่นนับหมื่นคน แรงงานที่ได้รับผลกระทบอย่างมากโดยตรงคือแรงงานในค่ายทหารอเมริกัน เพราะแรงงานเหล่านี้ ได้ถูกหน่วยงานของสหรัฐฯ บอกเลิกจ้าง แม้ว่าจะมีการทราบข่าวของการถอนกำลังทหารออกจาก ประเทศไทยล่วงหน้าแล้วก็ตาม แต่ก็ได้สร้างความตกใจ และเสียใจอย่างมากต่อการว่างงานในอนาคต²⁵ นายวิจิต แสงทอง รองอธิบดีกรมแรงงาน ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ ในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2519 ว่าจะมีผู้ทำมาหากินเกี่ยวข้องกับทหารอเมริกันทั่วประเทศต้องว่างงาน 40,000 - 50,000 คน²⁶ แรงงานบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทนแนนท์ จำกัด (สาขาอุดรธานี) เป็นหนึ่งของกลุ่มแรงงานที่ต้องว่างงานและสูญเสียรายได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 จำนวนพนักงานจนถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2518 รวมทั้งหมด 590 คน
แบ่งออกเป็นประเภทดังนี้

ฝ่ายบริหาร 6%

ฝ่ายช่างเทคนิค

ก. ช่างซ่อมอากาศยาน 40%

ข. ช่างอุปกรณ์ภาคพื้นดิน 21%

ฝ่ายวัสดุและจัดหา 17%

ฝ่ายสนับสนุนทั่วไป 16%

1.2 รายได้เฉลี่ยโดยประมาณ

ฝ่ายบริหาร 3,000 บาท/คน/เดือน

ฝ่ายช่างเทคนิค 3,000 บาท/คน/เดือน

ฝ่ายวัสดุและจัดหา 2,100 บาท/คน/เดือน

²⁵ สัมภาษณ์นายสวน ประสงค์คำ, อดีตพนักงานขับรถฝ่ายสนับสนุนส่งของ บริษัท แอมแพ็ค แมนเทนแนนท์ จำกัด ค่ายรามสูร อายุ 80 ปี, 16 มกราคม 2551.

²⁶ หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์, 3 มีนาคม 2519.

ฝ่ายสนับสนุน 2,500 บาท/คน/เดือน²⁷

ภายหลังการทราบข่าวการถอนทหารอเมริกันของแรงงานในค่าย ตัวแทนของกลุ่มแรงงานในค่ายได้เร่งหาทางออกให้แก่ตัวเองและเพื่อนแรงงานด้วยการส่งจดหมายร้องเรียนถึงรัฐบาลไทย ถึงแนวทางในการช่วยเหลือแรงงานหลายพันคนที่กำลังจะตกงาน ดังกรณีของพนักงานบริษัทไทยแอม สาขาอุดรธานี ได้ทำจดหมายร้องเรียนถึงรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยว่า

พวกข้าพเจ้าซึ่งเป็นตัวแทนของพนักงานบริษัทไทยแอม สาขาอุดรธานี ปัจจุบันมีพนักงานอยู่ 580 คน ขณะนี้บริษัทกำลังจะเลิกกิจการในวันที่ 30 มิถุนายน 2518 ตามหนังสือที่แนบมานี้

เพราะฉะนั้นพวกข้าพเจ้าจึงอยากจะเรียนถามท่าน รมช. ว่ามีวิธีใดบ้าง เพื่อช่วยเหลือพนักงานที่จะต้องว่างงานลงหลังวันที่ 30 มิถุนายน 2518 นี้

พวกข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ถ้าหากพนักงานเหล่านี้จำเป็นต้องว่างงานไปเป็นเวลานานๆ ตัวพนักงานเองและครอบครัวของเขาก็จะประสบกับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก และจะมีผลพลอยกระทบกระเทือนไปถึงเศรษฐกิจและการบริหารประเทศด้วย ถ้ารัฐบาลจะสามารถเปลี่ยนสภาพบริษัทไทยแอม สาขาอุดรธานีให้สามารถทำงานใดๆ ที่เกี่ยวกับการอุตสาหกรรมในการพัฒนาประเทศ ก็จะช่วยบรรเทาภาระการว่างงานของพนักงานลงได้เป็นอันมาก

ฉะนั้นพวกข้าพเจ้าจึงขอเรียนมาให้ท่านได้พิจารณา และหาทางช่วยเหลือโดยด่วนด้วย

ขอแสดงความนับถือ

มูรธา ศิวังศ์ คณะตัวแทนลูกจ้าง²⁸

²⁷ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, รายละเอียดพนักงาน บริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท 3.1.5.18/2 [93], หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

²⁸ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, 23 พฤษภาคม 2518, คำร้องเรียนของพนักงานบริษัท ไทยแอม สาขาอุดรธานี ถึงรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย, เอกสารกระทรวงมหาดไทย (1) มท 3.1.5.18/2 [89], หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่เกิดผลอย่างใดเลย รัฐบาลสหรัฐฯ ยังคงบอกเลิกจ้างกับพนักงานในค่ายอย่างต่อเนื่องทั้งหมด รัฐบาลสหรัฐฯ ได้ช่วยเหลือแรงงานในค่ายด้วยการมอบเงินบำเหน็จและใบผ่านงานแก่แรงงานในค่าย ซึ่งเงินขวัญถุงที่แรงงานได้รับนั้นมีจำนวนเล็กน้อยแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับอายุการทำงานของแต่ละคน เฉลี่ยอยู่ที่ 10,000 – 50,000 บาท จำนวนเงินชดเชยที่ได้รับมานั้นเพียงพอสำหรับการหาซื้อที่ดินเพื่อทำไร่ ทำนา สร้างบ้านหลังโต และซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์ตัวด้วยกัน ซึ่งเป็นค่านิยมของคนอีสานในช่วงเวลานั้น

แรงงานทั้งหมดหลังจากกลายเป็นคนว่างงานแล้วต่างหาทางออกให้กับตนเองและความเป็นอยู่ของครอบครัวแตกต่างกันออกไป พันเอกประกอบ ประยูรโกศราช รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ให้การสัมภาษณ์ไว้ว่า สำหรับผู้ที่มีความรู้ในด้านการซ่อมเครื่องบินเป็นกลุ่มที่หางานได้ไม่ยาก แต่กลุ่มมีปัญหาส่วนใหญ่จะทำงานทางด้านรักษาความปลอดภัยของฐานทัพ เพราะพวกนี้ไม่มีวุฒิการศึกษาเท่าใดนัก²⁹ แรงงานที่พอมีความรู้ก็สอบเข้ารับราชการในสาขาอาชีพต่างๆ เช่น ครู ทหาร ตำรวจ เพราะขณะที่ทำงานในค่ายทหารอเมริกัน แรงงานหลายคนได้สมัครเข้าเรียนภาคค่ำที่วิทยาลัยครูอุดรธานีไปด้วย³⁰ คนที่ทำงานอย่างเดียวก็นับว่าสมัครงานเข้าเป็นลูกจ้างในบริษัทห้างร้านทั่วไป แรงงานต่างถิ่นเลือกที่จะเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเอง แรงงานจำนวนหนึ่งตัดสินใจเดินทางไกลไปทำงานยังต่างประเทศ เช่น ประเทศซาอุดีอาระเบีย ประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งขณะนั้นกำลังต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากเพื่อเพิ่มผลผลิตในประเทศด้านน้ำมันเชื้อเพลิง และการก่อสร้างสนามบิน³¹ แรงงานที่จะเดินทางไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบียนั้นได้รับการเชื้อเชิญจากนายทหารอเมริกันหลายคนสามารถเดินทางไปทำงานที่ประเทศซาอุดีอาระเบียโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น แรงงานในฐานทัพสหรัฐฯ คนใดทำงานเป็นที่ถูกใจแก่นายจ้างอเมริกัน หลังการถอนทหารแล้ว แรงงานคนนั้นไม่ว่าจะกลับไปอาศัยอยู่ที่บ้านหรือไปทำงานที่อื่น จะถูกเจ้าหน้าที่อเมริกันตามไป

²⁹ หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์, 17 มีนาคม พ.ศ.2519.

³⁰ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, อดีตพนักงานช่างซ่อมบำรุงในฐานบินอุดรธานี, 4 กันยายน 2550.

³¹ สัมภาษณ์นายสวน ประสงค์คำ, อดีตพนักงานขับรถฝ่ายสนับสนุนส่งของ บริษัท แอมแพ็ค แมนเทแนนท์ จำกัด ในค่ายรามสูร อายุ 80 ปี, 16 มกราคม 2551.

ชักชวนให้ไปทำงานยังต่างประเทศถึงที่บ้านเลขที่เดียว หลายคนที่ไม่ไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยมีนายหน้าช่วยจัดการเรื่องเอกสารการเดินทางให้ จะต้องจ่ายค่านายหน้าเป็นเงิน 1,000 บาท³²

การช่วยเหลือที่ชัดเจนที่สุดของภาครัฐต่อการว่างงานของแรงงานในค่ายทหารอเมริกัน คือการรับโอนพนักงานบางส่วนเข้ารับราชการในสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) พนักงานในค่ายรามสูร อุปกรณ์ทางทหาร และรถบรรทุกหลายขนาดถูกโอนเข้าสังกัดสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัดขอนแก่น แม้ว่าอัตราค่าตอบแทนที่ได้รับจะแตกต่างกันมากเหลือเกิน แต่แรงงานที่ตกงานในครั้งนี้ก็ยินดีกับการยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือของทางภาครัฐ แรงงานที่รับรายได้จากรัฐบาลสหรัฐฯ ต่อหนึ่งเดือนไม่น้อยกว่า 3,000 บาท แต่หลังจากโอนมาทำงานในสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทแล้วได้รับเงินเดือนเริ่มต้นที่ 850 บาทเท่านั้น³³

ในส่วน of แรงงานนอกค่ายทหารอเมริกันต่างก็มีชะตากรรมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก บริษัทห้างร้าน กิจการสถานบันเทิง เจ้าของกิจการบ้านเช่า บังกะโล ต่างก็ได้เลิกจ้างแรงงานของตนเป็นจำนวนมากเช่นกัน แรงงานเหล่านี้อาจจะมีความรู้ความสามารถน้อยกว่าแรงงานในค่ายทหารอเมริกัน หนทางในการทำมาหากินจึงค่อนข้างยากลำบากกว่าแรงงานในค่ายซึ่งมีใบผ่านงานจากรัฐบาลสหรัฐฯ แรงงานส่วนใหญ่หันกลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนาตามฤดูกาล ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ รับจ้างทั่วไป หรือเป็นลูกจ้างตามห้างร้านในเมืองอุดรธานี บรรดานักดนตรีก็ต้องย้ายไปทำงานยังเมืองอื่นๆ เช่น กรุงเทพฯ พัทยา เหล่าเมียเช่าทั้งหลายหากคนใดโชคดีก็ได้เดินทางไปอยู่กินกับสามีอเมริกันยังต่างประเทศ ตรงกันข้ามเมียเช่าหลายรายต้องเสียสามีไปพร้อมกับเพิ่มภาระการเลี้ยงดูบุตรเข้ามาด้วย บรรดาเมียเช่าหรือพาร์ตเนอร์หน้าค่ายทหารอเมริกันได้ย้ายถิ่นฐานทำมาหากินไปยังแหล่งที่มีชาวต่างชาติอาศัยอยู่ แทบทั้งหมดเดินทางมุ่งหน้าสู่เมืองพัทยา เพื่อแสวงหารายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ รายได้ที่ได้รับไม่ใช่ดอลลาร์สหรัฐฯ เหมือนอย่างอดีตเท่านั้น แต่เป็นเงินสกุลจากทั่วทุกมุมโลกและรายได้ที่ทำได้มีความใกล้เคียงกับที่เคยได้รับเมื่อครั้งทำมาหากินที่เมืองอุดรธานี

กองศึกษาภาวะเศรษฐกิจฝ่ายเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจ และกองวางแผนประชากร และกำลังคน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แสดงตัวเลขประมาณการจ้าง

³² สัมภาษณ์นายสวน ประสงค์คำ, อดีตพนักงานขับรถฝ่ายสนับสนุนส่งของ บริษัท แอมแพ็ค แมนเทแนนท์ จำกัด ในค่ายรามสูร อายุ 80 ปี, 16 มกราคม 2551.

³³ สัมภาษณ์นายสวน ประสงค์คำ, อดีตพนักงานขับรถฝ่ายสนับสนุนส่งของ บริษัท แอมแพ็ค แมนเทแนนท์ จำกัด ในค่ายรามสูร อายุ 80 ปี, 16 มกราคม 2551.

แรงงานทางอ้อมบริเวณฐานทัพสหรัฐฯ ทั่วประเทศ ขณะที่สหรัฐฯ ได้เริ่มมีการถอนทหารแล้วใน พ.ศ.2518 พบว่าจังหวัดอุดรธานีมีแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกันมากที่สุด ในประเทศดังตัวเลขประมาณการต่อไปนี้

ตารางที่ 14 แสดงตัวเลขประมาณการจ้างงานทางอ้อมรายฐานบิน เมษายน พ.ศ.2518 (ไม่รวม รายการจ้างงานในฐานบิน)

รายการ	นครพนม	อุดรธานี	อุบลราชธานี	นครราชสีมา	อุตะเถา
บาร์	2,500	3,500	750	3,700	5,000
ไนต์คลับ	320	320	320	320	320
อาบอบนวด	150	150	150	150	150
โรงแรม	60	60	60	60	60
บังกะโล	375	375	375	375	375
สามล้อ	2,350	7,050	500	3,915	-
แท็กซี่	150	150	75	150	200
รถสองแถว	125	125	-	125	200
รถบัส	60	60	60	60	60
ภรรยาเช่า	1,500	3,000	150	2,500	2,850
หญิงโสเภณี	500	500	50	500	500
ร้านเสริมสวยและ ร้านตัดเสื้อสตรี	110	250	50	250	250
ร้านตัดเสื้อชาย	80	200	50	200	150
ร้านขายของที่ ระลึก	45	60	60	60	60
รวม	8,325	15,800	2,650	12,365	10,175

ที่มา : ญัฎฐิรา กาญจนศิลป์, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมา พ.ศ.2500 - 2540” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 41.

3.2 การเคลื่อนย้ายแรงงาน

แรงงานท้องถิ่นทั้งในค่ายและนอกค่ายทหารอเมริกันหลังจากถูกเลิกจ้างแล้ว ต่างหาหนทางในการทำมาหากินใหม่ ผู้ที่พอมีความรู้และมีวุฒิการศึกษาก็สอบเข้ารับราชการ ประสพการณ์ที่ได้รับในการทำงานในค่ายทหารนับ 10 ปี เป็นใบเบิกทางของแรงงานให้สามารถหางานใหม่ในระบบเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีได้ บริษัทห้างร้านในตัวเมืองเปิดรับแรงงานที่ว่างงานจำนวนมาก แต่ก็ไม่ว่างเพียงพอกับจำนวนแรงงานที่ว่างงานในเวลาเดียวกันนับหมื่นคนเช่นนี้ได้ จังหวัดอุดรธานีเมืองเดียวไม่มีตำแหน่งงานว่างมากพออย่างแน่นอน

แรงงานจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะเดินทางกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตนในอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อกลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างแต่ก่อน แรงงานจำนวนหนึ่งได้รับการชักชวนให้ไปทำงานยังต่างประเทศแถบตะวันออกกลาง ส่วนหนึ่งได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐให้โอนเข้ารับราชการในสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนย้ายแหล่งหากินไปยังกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ๆ อีกด้วย สภาวะที่เกิดขึ้นได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของแรงงานครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งของจังหวัดอุดรธานี ก่อนนี้บริเวณหน้าค่ายทหารซึ่งเคยครึกครื้น ผู้คนทั้งไทยและเทศเดินกันขวักไขว่ทั้งกลางวันและกลางคืน แต่หลังจากทหารอเมริกันถอนไปแล้ว ประชากรในชุมชนหน้าค่ายทหารลดลงอย่างมาก ชุมชนที่มีทหารอเมริกันอาศัยอยู่อย่างพลุกพล่าน คงเหลือแต่ชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิมเท่านั้น การถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานีต้นปี พ.ศ.2519 ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานออกสู่ภูมิภาคที่สุดตั้งแต่ พ.ศ.2513 เป็นต้นมา คือมีผู้อพยพออกมากกว่าผู้อพยพเข้าเป็นจำนวนสุทธิ 12,826 คน ส่วนปีที่มีผู้อพยพเข้าสุทธิมากที่สุดคือเมื่อ พ.ศ.2516 มีจำนวนผู้อพยพเข้ามากกว่าผู้อพยพออกเป็นจำนวนสุทธิ 6,148 คน³⁴ ซึ่งเป็นช่วงที่ทหารอเมริกันยังประจำการอยู่ในประเทศไทย ซึ่งสามารถพิจารณารายละเอียดการอพยพแรงงานได้จากตารางต่อไปนี้

³⁴ กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, แผนการใช้ที่ดินจังหวัดอุดรธานี,

ตารางที่ 15 การเคลื่อนย้ายของประชากรจังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2513 - 2522

พ.ศ.	จำนวนผู้อพยพเข้า	จำนวนผู้อพยพออก	จำนวนผู้อพยพสุทธิ
2513	20,161	14,609	+ 5,552
2514	22,656	17,790	+ 4,866
2515	24,804	26,141	- 1,337
2516	28,545	22,397	+ 6,148
2517	32,604	36,076	- 3,475
2518	28,704	33,090	- 4,386
2519	31,735	44,561	-12,826
2520	31,420	42,502	-11,082
2521	32,063	42,395	- 11,332
2522	38,108	47,442	- 9,334

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, แผนการใช้ที่ดินจังหวัดอุดรธานี (กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน, 2526), 50.

การเคลื่อนย้ายของแรงงานเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานี ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าธุรกิจบ้านเช่า บังกะโล ได้รับผลกระทบจากการย้ายกลับภูมิลำเนาของแรงงาน ยอดจำหน่ายของธุรกิจด้านเครื่องอุปโภคบริโภคลดลงจากการหายไปของแรงงานต่างถิ่น เพราะวัตถุดิบและสินค้าจำนวนมากจะต้องเคลื่อนไปตอบสนองความต้องการของชุมชนหน้าค่ายทหารทั้งสองแห่ง

3.3 ปัญหาเด็กกำพร้าและลูกครึ่ง

หลังจากมีการถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานี ได้มีเด็กลูกครึ่งไทย – อเมริกัน หรือ “ข้าวนอกนา” ที่ถูกทอดทิ้งในประเทศไทยและเมืองอุดรธานีเป็นจำนวนมาก นายประพจน์ เรชะรุจิ อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ เปิดเผยกับหนังสือพิมพ์สยามรัฐในวันที่ 28 พฤษภาคม 2519 ว่า ประเทศไทยมีเด็กที่เกิดจากทหารสหรัฐฯ ที่สำรวจได้จำนวนทั้งสิ้น 3,562 คน จำนวนเด็กลูกครึ่งดังกล่าวสำรวจเฉพาะในเขตเมือง และเขตชุมชนที่อยู่ใกล้ฐานทัพแต่ละจังหวัดเท่านั้น จังหวัดชลบุรีมีเด็กลูกครึ่งมากที่สุดคือ 1,170 คน รองลงมาคือจังหวัดระยอง 780

คน จังหวัดอุบลราชธานี 392 คน ส่วนอีก 5 จังหวัดคือ กรุงเทพฯ นครสวรรค์ อุรธานี นครราชสีมา และนครพนม มีจำนวนใกล้เคียงกันระหว่าง 150 - 300 คน

เด็กลูกครึ่งผิวขาวมากกว่าเด็กผิวดำ ส่วนใหญ่อยู่กับมารดา³⁵ หากเด็กลูกครึ่งคนใดถูกพ่อและแม่ทอดทิ้งหรือผู้เป็นแม่ไม่มีความสามารถพอในการเลี้ยงดูบุตร ทางการสหรัฐฯ ก็ได้ยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยรัฐบาลสหรัฐฯ เข้ามาช่วยด้วยการรับอนุเคราะห์เด็กกำพร้าหรือข้าวนอกนาเหล่านี้ให้อยู่ในความดูแลของมูลนิธิเพิร์ล เอส. บัค (Pearl S. buck) มูลนิธินี้ตั้งอยู่ที่บริเวณแยกชลประทาน อ.เมือง จ.อุรธานีในปัจจุบัน หากแม่ชาวไทยคนใดที่สามารถให้ความรักและเลี้ยงดูบุตรของตนเองได้ ก็จะต้องนำลูกครึ่งอเมริกันไปขึ้นทะเบียนที่สถานกงสุลสหรัฐฯ และหลังจากได้ขึ้นทะเบียนกับทางรัฐบาลสหรัฐฯ ไว้แล้ว ผู้เป็นแม่หรือผู้ให้การอุปการะเด็กลูกครึ่งจะได้รับเงินช่วยเหลือค่าเลี้ยงดูให้เป็นรายเดือนๆ ละ 330 บาท ทางมูลนิธิจะส่งเสียค่าเลี้ยงดูนี้จนกระทั่งเด็กจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย³⁶ หรือจนกว่าพ่อของเด็กจะมารับเอาไปเลี้ยงดูต่อไป

เด็กลูกครึ่งไทย - อเมริกันที่เกิดมาเป็นกำพร้ามักจะกลายเป็นคนมีปมด้อย เนื่องจากเด็กเหล่านี้เป็นเด็กที่มีรูปร่างหน้าตาแตกต่างจากเด็กท้องถิ่นทั่วไป และเป็นเด็กที่ไม่มีพ่อหรือแม่ อย่างไรก็ตามเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่จะกำพร้าพ่อเท่านั้น ยังคงมีแม่ที่เป็นคนไทยให้การเลี้ยงดูอยู่เช่นเดียวกับเด็กทั่วไป แม้ตัวเด็กเองจะมองตัวเองว่าแตกต่างจากเพื่อนๆ แต่ชาวบ้านบริเวณค่ายทหารอเมริกันต่างก็เข้าใจ และมองเด็กๆ เหล่านี้ว่าเป็นลูกหลานคนหนึ่งของตนเอง ไม่ได้มีความรังเกียจต่อเด็กแต่อย่างใด ดังเช่น มรว.กึกฤทธิ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้กล่าวในการประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องการช่วยเหลือคนว่างงานจากการถอนทหารสหรัฐฯ ว่า เด็กผิวขาวคงไม่มีปัญหามากนัก เพราะใครก็อยากจะได้ไปเลี้ยง แต่ถ้าเป็นผิวดำก็อาจจะมีปัญหาอยู่บ้าง³⁷

หลังจากสงครามในอินโดจีนสิ้นสุดลง ทหารอเมริกันได้เดินทางกลับบ้าน หลายคนได้ทิ้งลูกเมียของตนไว้ที่เมืองไทย วันเวลาผ่านไปมากบ้างน้อยบ้างหรือกระทั่งปัจจุบัน เราได้ทราบข่าวว่าอดีตทหารจิโหหลายนายได้เดินทางกลับมายังประเทศไทย เพื่อติดตามหาลูกเมียของตนที่พลัดพรากจากกันมานานนับสิบปี ลูกเมียบางคนก็ขอร้องการกลับมาของผู้เป็นพ่อและสามี ทหารอเมริกันบางคนก็มีการติดต่อกับลูกเมียของตนอย่างสม่ำเสมอหลังจากกลับสหรัฐอเมริกามา

³⁵ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 28 พฤษภาคม พ.ศ.2519.

³⁶ มูลนิธิเพิร์ล เอส. บัค [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

<http://www.sure-audio.com/joomla/index.php?option=content&task=view&id=762>

³⁷ หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์, 3 มีนาคม พ.ศ.2519.

แล้ว แม้ว่าจะอยู่คนละซีกโลกก็ตาม เด็กกำพร้าหลายรายได้พบกับพ่อของตนอีกครั้ง จากนั้นได้เดินทางไปอยู่อาศัยยังประเทศสหรัฐฯ เลยกี่มี แม้ว่าเวลาอาจล่วงเลยมากกว่า 20 ปีแล้วก็ตาม

3.4 ปัญหาการหย่าร้าง

ปัญหาการหย่าร้างในจังหวัดอุดรธานีอาจจะเป็นปัญหาที่ไม่มีความชัดเจนนัก เพราะสามีภรรยาหลายคู่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน การหย่าร้างที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุดรธานีในช่วงที่มีทหารอเมริกันเข้ามาประจำการและหลังจากที่ได้ถอนกำลังกลับไปแล้วมีหลายลักษณะด้วยกัน กรณีที่พบมากที่สุดคือการหย่าร้างระหว่างสามีภรรยาชาวไทย เพื่อฝ่ายหญิงจะได้มีโอกาสหาสามีใหม่ที่เป็นทหารอเมริกัน เป็นค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมหน้าค่ายทหารอเมริกันและในชนบท เพราะเห็นเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ที่มีสามีเป็นทหารอเมริกันมีชีวิตการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างรวดเร็ว มีบ้านหลังโตอยู่อาศัย มีรถยนต์ รถจักรยานยนต์ขับขี่ ได้แต่งตัวสวยๆ และที่สำคัญไม่ต้องทำงานหนักในท้องไร่ท้องนาอย่างคนอื่น หนทางที่จะได้มีโอกาสได้รู้จักกับทหารอเมริกันจนกระทั่งได้ทหารอเมริกันมาเป็นสามีก็คือการเป็นเมียเช่า และการเข้าไปทำงานเป็นแม่บ้านในค่ายทหารอเมริกัน ความสนิทสนมที่เกิดขึ้นจากการคอยปรนนิบัติในแต่ละวัน เพียงเวลาไม่นานก็จะก่อให้เกิดความชอบพอกันระหว่างนายจ้างอเมริกันและแม่บ้าน เงินทองและความสะดวกสบายที่นายทหารอเมริกันสามารถมอบให้แก่แม่บ้านชาวไทยเป็นสิ่งเข้ายวนใจเป็นอย่างยิ่ง ผู้หญิงที่เข้าไปทำงานเป็นแม่บ้านในค่ายทหารหลายคนตัดสินใจหย่าร้างกับสามีชาวไทย เพื่อเปลี่ยนสถานะมาเป็นภรรยาทหารอเมริกัน และรับความความสะดวกสบายอย่างที่ตนเองต้องการ

ปัญหาการพลัดพรากอีกหนึ่งลักษณะคือการหย่าร้างระหว่างสามีชาวอเมริกันกับหญิงชาวไทย เพราะหลังจากที่มีการถอนทหารอเมริกันกลับไป ทหารอเมริกันที่มีภรรยาเป็นชาวไทยก็ได้เดินทางกลับประเทศสหรัฐฯ โดยทอดทิ้งภรรยาของตนไว้ที่ประเทศไทย ซึ่งภรรยาชาวไทยเหล่านี้ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับทหารอเมริกันแต่อย่างใด จึงไม่มีข้อผูกมัดทางกฎหมายใดๆ ทั้งสิ้น การจากไปของทหารอเมริกันจึงทำให้ผู้หญิงชาวไทยต้องเป็นหม้ายจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็พบว่ามีสามีอเมริกันหลายคนที่ยังรักและห่วงใยภรรยาชาวไทยอย่างจริงใจ เมื่อเดินทางกลับสหรัฐอเมริกาแล้ว ไม่นานนักเขาเหล่านั้นก็ได้เดินทางกลับมารับภรรยาชาวไทยของตนกลับไปใช้ชีวิตร่วมกันที่ประเทศสหรัฐอเมริกาด้วย ในขณะเดียวกันภรรยาชาวไทยหลายคนต้องเป็นหม้าย บางคนมีลูกติดให้ต้องรับภาระเลี้ยงดูต่อไป ความรู้สึกของเหล่าเมียเช่าและภรรยาชาวไทยที่ถูกทหารอเมริกันทอดทิ้งไป ได้ถูกนำไปประพันธ์เป็นบทเพลงลูกกรุงชื่อว่า จดหมายจากเมียเช่า ประพันธ์เนื้อร้องโดยอาจินต์ ปัญจพวรรณ์ ขับร้องโดยมานี มณีวรรณ เนื้อเพลงได้บรรยายความรู้สึกไว้ดังนี้

I เขียน Letter ถึงเธอ Dear John
 เขียนใน Flat ที่ You เคยนอน
 จังหวัดอุดร ประเทศไทย Thailand
 I broken heart you must understand
 Johnจ้า John Dollar ขาดแคลน
 เมีย Second hand ของ You ยังคอย
 You ทิ้งเมียเช่าหัวกระเป๋ Go home
 ทิ้งรอยจูบ ลูบโลม
 จน Shape I โทรม เพราะ You enjoy
 Forget your wife กลับไป อยู่ Illinois
 I เสียใจจนเป็น Typhoid
 เอา Tiger Oil มาทาแก้ตาย
 โศกเศร้ากว่า Sad Movie
 Oh John you make me cry
 I lonely เสียใจจนยอมไป อยากตาย Why you ทิ้ง Me
 รอยน้ำตาหยด รดบนลายเซ็น
 หาของใส่ จ่าหน้าไม่เป็น
 โชว์เวรเอ๊ยเวร Who ช่วยเขียนที
 นึกถึง Letter หันไปเจอ DDT
 Goodbye สวัสดิ์
 Go meet กับ Me ที่เมือง The End³⁸

ความต้องการความสะดวกสบาย ต้องการหลุดพ้นจากความเป็นอยู่ที่อึดอัดและพึงพิง
 อยู่แต่กับธรรมชาติที่ไม่มีความแน่นอน ทำให้ผู้หญิงในท้องถิ่นต้องแสวงหาหนทางเพื่อความ
 เป็นอยู่ที่ดีกว่า แม้จะต้องแลกมาด้วยการหย่าร้างกับสามีและการถูกนินทาจากเพื่อนบ้าน ว่าเป็น
 ผู้หญิงที่ประพฤติปฏิบัติตนผิดประเพณีที่ค้ำจุนของหญิงไทย ซึ่งได้สั่งสอนกันมาแต่ครั้งโบราณว่า
 เป็นหญิงไทยจะต้องรู้จักกนวลสงวนตัว และไม่แสดงกริยายั่วยวนเพศตรงข้ามก่อน แต่หลังจากที่

³⁸ เพลงจดหมายจากเมียเช่า [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้จาก

ทหารอเมริกันเข้ามาประจำการที่ฐานทัพอุครธานี ความเป็นอยู่ที่ฟุ้งเฟ้อของภรรยาทหารอเมริกัน ได้กลายเป็นค่านิยมที่ต้องการและยอมรับมากขึ้นของสังคมอีสาน จึงก่อให้เกิดการหย่าร้างกันมากขึ้น แล้วหาโอกาสติดต่อกับชาวต่างชาติเพื่อเสนอตัวเป็นภรรยาในโอกาสต่อไป การมีสามีเป็นชาวต่างชาติได้กลายเป็นค่านิยมที่สืบทอดกันมาในสังคมจังหวัดอุครธานีและชาวอีสานจนกระทั่งปัจจุบัน จังหวัดอุครธานีในปัจจุบันจะพบเห็นชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวและอยู่อาศัยกับภรรยาชาวไทยเป็นจำนวนมาก ถึงกับมีการทำสัญญาผูกพันกันระหว่างจังหวัดอุครธานีกับประเทศเยอรมนี ว่าด้วยการเชิญชวนให้ชาวเยอรมนีเดินทางมาแต่งงานกับผู้หญิงชาวจังหวัดอุครธานี ทางจังหวัดจะให้การต้อนรับอย่างดี มีพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับเจ้าบ่าวต่างชาติ ทำให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของเงินตราต่างประเทศ และส่งผลให้เศรษฐกิจจังหวัดอุครธานีดีขึ้นได้อีกด้วย

3.5 ปัญหาอาชญากรรม

เกิดคดีอาชญากรรมเพิ่มขึ้นมากในจังหวัดอุครธานีหลังจากการถอนทหารอเมริกัน เพราะก่อนหน้านี้ผู้คนเคยทำมาหากิน หารายได้เป็นกอบเป็นกำจากการบริการความสะดวกสบายแก่ทหารอเมริกัน คนที่รู้จักเก็บออมเงินทอง สามารถมีเงินเก็บจำนวนมากพอสำหรับเป็นทุนให้กับอนาคตของครอบครัว เพราะรายได้ต่อเดือนหลายพันบาทนั้น ในช่วงทศวรรษที่ 2520 นับว่าเป็นจำนวนเงินที่มากมาย สามารถดูแลครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขได้อย่างสบาย อย่างไรก็ตามก็พบว่ามีแรงงานหลายคนที่ไม่รู้จักเตรียมตัวกับอนาคตข้างหน้า ไม่รู้จักเก็บออมเงินทองที่หามาได้ คิดแต่เพียงว่าทรัพย์สินที่ใช้หมดไปนั้น ไม่นานก็หาใหม่จากพวกทหารอเมริกันได้อีก

หลังจากที่ทหารอเมริกันได้ถอนกำลังกลับสหรัฐฯ ไปแล้ว อดีตแรงงานทั้งในค่ายและนอกค่ายไม่สามารถหารายได้ดีๆ เหมือนอย่างเดิมได้อีก แรงงานหลายคนที่ไม่รู้จักเก็บออมต้องกลายเป็นขโมย ออกลักชิงวิ่งราว ลักเล็กขโมยน้อย จักบ้าน ฯลฯ เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายกับสิ่งฟุ่มเฟือยอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต เช่น อดีตยามรักษาความปลอดภัยในค่ายทหารสหรัฐฯ คนกลุ่มนี้หลังจากถูกเลิกจ้างแล้วได้มีอาวุธติดตัวออกมาด้วย และเมื่อครั้งเป็นยามรักษาความปลอดภัยอยู่นั้น ได้รับการฝึกการใช้อาวุธจากทหารอเมริกันอีกด้วย ยามรักษาความปลอดภัยหลายคนที่ไม่รู้จักเก็บออมเงินทอง เมื่อถูกเลิกจ้างก็ผันตัวเองไปเป็นขโมย ใช้อาวุธที่ติดตัวมาปล้นจี้ชาวบ้านและจักบ้านเรือนผู้คน ซึ่งเป็นข่าวให้ได้ยินอยู่เป็นประจำ³⁹ ไม่เพียงยามรักษาความปลอดภัยเท่านั้น ชาวบ้านบริเวณค่ายทหารอเมริกันก็กลายเป็นขโมยที่ขโมยลักขโมยข้าวของเครื่องใช้

³⁹ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส, อดีตพนักงานช่างซ่อมบำรุงในฐานบินอุครธานี, 18 มกราคม 2551.

เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะข้าวของเครื่องใช้ของทางการสหรัฐฯ เช่น การลักขโมยโปโลมซึ่งเป็นอุปกรณ์ส่วนหนึ่งของรถติดตั้งระเบิด และหัวเทียนเครื่องบิน⁴⁰ ชาวบ้านจะแอบลักลอบเข้ามาในเขตค่ายทหารอเมริกันแล้วขโมยอุปกรณ์ทางการทหารเหล่านี้ไปขายให้กับพ่อค้า ซึ่งชิ้นส่วนเหล่านี้สามารถนำไปดัดแปลงไปใช้กับรถโดยสารประจำทางได้เป็นอย่างดี โดยให้ราคาโปโลมตัวละ 35 บาท และค่าหัวเทียนเครื่องบินตัวละ 80 บาท

นอกจากนี้แล้วยังพบว่ามีกรณีลักขโมยโต๊ะ เก้าอี้ โดยเฉพาะสายไฟฟ้าในค่ายรามสูร เพราะค่ายรามสูรเป็นสถานฝึกฝืนสัญญาณวิทยุ จึงมีวัสดุเกี่ยวกับอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากเป็นพิเศษ หลังจากรัฐบาลสหรัฐฯ นำอุปกรณ์ชิ้นสำคัญกลับประเทศไปแล้ว แต่ยังคงเหลือชิ้นส่วนต่างๆ อีกมากมายเกี่ยวกับเครื่องมือฝึกฝืนสัญญาณวิทยุ อุปกรณ์ส่วนใหญ่ผลิตจากเหล็กกล้าอย่างดีเป็นที่ต้องการของตลาดค้าของเก่าเป็นอย่างมาก หลังจากการถอนทหารอเมริกันก็ไม่มีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่ดีพอ ชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่ทหารในค่ายเองก็แอบลักลอบขโมยชิ้นส่วนอุปกรณ์เหล่านี้ไปขายกับร้านรับซื้อของเก่า ซึ่งทางการไทยก็ไม่ได้มีมาตรการป้องกันที่ดีแต่อย่างใด เพราะไม่เห็นประโยชน์ของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ทางสหรัฐฯ ทิ้งไว้เลย และยังคงปล่อยให้กลายเป็นโครงเหล็กวงกลมขนาดใหญ่ ซ่อนตัวอยู่ในป่ารกในค่ายพระยาสุนทรธรรมธาดา (ค่ายรามสูร) ในปัจจุบัน⁴¹

เหตุผลที่บรรดาหัวขโมยสามารถลักลอบเข้าไปขโมยข้าวของของทางราชการได้นั้นก็เนื่องมาจากค่ายทหารสหรัฐฯ มีพื้นที่กว้างขวาง และทางการสหรัฐฯ ได้ทำการเลิกจ้างยามรักษาความปลอดภัยไปแล้ว อาศัยเพียงเจ้าหน้าที่ทหารของรัฐบาลไทยนั้น ไม่สามารถดูแลความปลอดภัยได้อย่างทั่วถึงได้ อีกทั้งหัวขโมยต่างก็รู้จักทางหนีทีไล่ในค่ายทหารเป็นอย่างดี เพราะต่างก็เคยทำงานในค่ายทหารสหรัฐฯ มาด้วยกันทั้งสิ้น

4. แนวทางการช่วยเหลือจากภาครัฐต่อแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากการถอนทหารสหรัฐฯ

ภายหลังการถอนกำลังทหารอเมริกันออกจากฐานทัพจังหวัดอุดรธานี ได้ส่งผลให้เกิดการว่างงานของแรงงานท้องถิ่นกว่าหมื่นคน แรงงานในค่ายทหารแม้ว่าจะต้องกลายเป็นคนว่างงานชั่วคราว แต่ก็ยังได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินบำเหน็จที่ทางรัฐบาลสหรัฐฯ มอบให้ ซึ่งเป็นจำนวน

⁴⁰ สัมภาษณ์นายสวน ประสงค์คำ อดีตพนักงานขับรถฝ่ายสนับสนุนส่งของ บริษัท แอมแพ็ค แมนเทแนนท์ จำกัด ในค่ายรามสูร อายุ 80 ปี, 16 มกราคม 2551.

⁴¹ สัมภาษณ์ จำสับเอกสุกิจ ยะสุนทร, ผู้บังคับหมู่ค่ายพระยาสุนทรธรรมธาดา ร.13 พัน1, 14 มกราคม 2551.

เงินที่มากพอสำหรับการตั้งต้นชีวิตใหม่ หรือใช้จ่ายในช่วงที่กำลังมองหางานใหม่ แต่แรงงานนอกค่ายทหารกลายเป็นกลุ่มแรงงานที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด เพราะได้รับสวัสดิการน้อยกว่าแรงงานในค่ายทหาร เมื่อเศรษฐกิจหน้าค่ายทหารซบเซาลง กิจกรรมส่วนใหญ่เลิกกิจการ แรงงานเหล่านี้ก็ต้องตกงาน หากไม่กลับสู่ภูมิภานาของตนเองก็ต้องเข้าไปรับจ้างในบริษัทห้างร้านในเมืองต่อไป

ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ทางภาครัฐเองก็มิได้นิ่งนอนใจ ดังนั้นทางจังหวัดจึงได้ดำเนินการเร่งให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานที่ได้รับผลกระทบ ตามความเหมาะสมของสาขาอาชีพ ประสบการณ์การทำงาน และพยายามให้คงกิจกรรมขนาดใหญ่ของบริษัทต่างๆ ในค่ายทหารอเมริกันไว้ดำเนินการต่อไป นายทำเนียบ อิศรเดช ประชาสงเคราะห์จังหวัดอุดรธานี ได้ให้สัมภาษณ์ชี้แจงแก่ผู้สื่อข่าวว่า การถอนทหารอเมริกันออกจากประเทศไทย ทำให้บรรดาร้านค้า โรงแรม และกิจการค้าต่างๆ ขาดรายได้เป็นจำนวนมากเท่าที่ได้สอบถามไปยังบุคคลที่ประกอบอาชีพประเภทต่างๆ ปรากฏว่า ผู้ประกอบอาชีพพรดสามลื้อรายได้ตกลงไปมา ซึ่งขณะนี้ทางประชาสงเคราะห์จังหวัด ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือในด้าน การให้เงินยืมไปผ่อนส่งรด ส่วนหญิงที่มีอาชีพเป็นเมียเช่า พาร์ตเนอร์ตามบาร์ขนาดเล็ก ส่วนหนึ่งก็ได้เดินทางกลับไปประกอบอาชีพตามภูมิภานาของตน หรือไปหาทำงานที่อื่น แต่ส่วนหนึ่งที่อยู่ในจังหวัดอุดรธานี และมีบุตรกับทหารอเมริกัน ซึ่งได้มายื่นขอความช่วยเหลือเรื่องเลี้ยงดูกับทางประชาสงเคราะห์แล้วประมาณ 150 คน ซึ่งทั้งหมดมีจำนวนมากกว่านี้ ส่วนใหญ่เป็นเด็กผิวขาว อายุไม่เกิน 10 ขวบ ส่วนมากร้องขอให้ช่วยเหลือด้านการเงิน และที่ทำกิน⁴² นอกจากนี้ ภาครัฐได้ดำเนินโครงการสงเคราะห์และฝึกฝนอาชีพสตรี ซึ่งได้วางแผนให้ความช่วยเหลือสตรีในจังหวัดอุดรธานีไว้ดังนี้

ตามรายงานการศึกษาภาวะเศรษฐกิจของกองวางแผน และเพิ่มกำลังคนของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อเดือนมิถุนายน 2518 ว่า จังหวัดอุดรธานีมีสตรีที่ประกอบอาชีพในบาร์ ในท์คลับ และสถานอาบอบนวดรวมทั้งภรรยาเช่าประมาณ 7,400 คน และมีหญิงโสเภณีอีก 500 คน

กรมประชาสงเคราะห์จึงพิจารณาวางแผนโครงการช่วยเหลือสตรีดังกล่าวภายหลังการถอนทหารสหรัฐแล้ว โดยประมาณว่ามีผู้สมัครเข้ารับการศึกษาที่รุ่นหนึ่งๆ จำนวน 500 คน เพื่อฝึกอาชีพประเภทต่างๆ ในศูนย์ฝึกอาชีพซึ่งจะจัดการปรับปรุงอาคารต่างๆ ของทหารในฐานทัพอากาศไทย - อเมริกัน เพื่อจัดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพ หอนอนสำหรับผู้

⁴² หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 19 มีนาคม 2519.

ประจำ และโรงงานในอาร์กซ์ สำหรับผู้ฝึกอาชีพสำเร็จแล้วเข้าทำงานเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองต่อไป ในปีหนึ่งๆ จะสามารถผลิตผู้ฝึกอาชีพสำเร็จได้ 3 รุ่น รวม 1,500 คน นอกจากจะจัดเข้าทำงานในโรงงานในอาร์กซ์แล้ว ยังจัดหางานให้ทำงานภายนอกด้วย หรือส่งกลับไปประกอบอาชีพ ณ ภูมิลำเนาเดิมตามความสมัครใจ นอกจากนี้ระหว่างฝึกอาชีพ กรมประชาสงเคราะห์จะจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่ผู้หญิงผู้มารับการฝึกอาชีพและครอบครัว ในอัตราหญิงคนหนึ่งวันละ 20 บาท จนกว่าจะสำเร็จการฝึกอาชีพในช่วงระยะเวลาประมาณ 3 - 4 เดือน

อาชีพที่จะฝึกแก่ผู้รับการสงเคราะห์หญิงในจังหวัดนี้ คือ

1. การทอผ้าประเภทต่างๆ เช่น ผ้าฝ้าย ผ้ามุ้ง ผ้าลินิน และผ้าลายสอง ฯลฯ
2. การตัดเย็บเสื้อผ้า
3. การโภชนาการ
4. การช่างประดิษฐ์
5. งานแม่บ้านและการซักกรีด

โรงงานในอาร์กซ์ที่จะจัดตั้งสำหรับจังหวัดนี้ คือ

1. โรงงานทอผ้าด้วยมือและเครื่องจักร
2. โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าชาย - หญิงผู้ใหญ่⁴³

นอกจากกลุ่มสตรีที่ได้รับความช่วยเหลือแล้ว หน่วยงานภาครัฐยังได้หาทางช่วยเหลือพนักงานในบริษัทต่างๆ ในค่ายทหารอเมริกันอีกด้วย การช่วยเหลือจากทางภาครัฐที่ชัดเจนมากที่สุดคือการโอนพนักงานของบริษัทแอมแพ็ค แมนเทแนนท์ อูธรานี หลายร้อยคนเข้าไปสังกัดกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัดขอนแก่น แม้ว่ารายได้ต่อเดือนจะแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากที่เคยได้รับเมื่อครั้งทำงานกับนายจ้างอเมริกันก็ตาม รายได้จากการทำงานในค่ายทหารอเมริกัน แรงงานสามารถหารายได้ต่อเดือนได้ไม่ต่ำกว่า 2,000 - 3,000 บาท แต่เมื่อเข้ารับราชการในกรมเร่งรัดพัฒนาชนบทแล้ว เจ้าหน้าที่จะได้รับเงินเดือนเริ่มต้นที่ 850 บาทเท่านั้น และอีกหนึ่งบริษัทที่ภาครัฐพยายามยื่นมือเข้าช่วยเหลือคือบริษัท ไทยแอร์เวย์แอร์คราฟท์ แมนเทแนนท์ จำกัด โดยมีแนวทางการช่วยเหลือดังต่อไปนี้

⁴³ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, งบประมาณตามโครงการสงเคราะห์และฝึกฝนอาชีพสตรี พ.ศ.2519 จังหวัดอุดรธานี,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท 3.1.5.18/2 [62], หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ด้วยบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนท์ จำกัด ซึ่งมีสาขาอยู่จังหวัดอุดรธานีปัจจุบันมีลูกจ้างประมาณ 590 คน เป็นกิจการซ่อมบำรุงรักษาอากาศยานและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ในวันที่ 31 มิถุนายน 2518 ทางผู้ว่าจ้างของบริษัทคือกองทัพสหรัฐอเมริกาจะเลิกสัญญาการว่าจ้าง ซึ่งจะทำให้กิจการของบริษัทของจังหวัดอุดรธานีต้องหยุดไปด้วย และบริษัทได้บอกเลิกลูกจ้างทั้งหมดแล้ว ในการนี้จะทำให้ลูกจ้างและครอบครัวได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับการดำรงอาชีพเป็นจำนวนมาก

จังหวัดได้พิจารณาแล้วเห็นว่า หากบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนท์ จำกัด สาขาอุดรธานี เลิกกิจการก็ย่อมกระทบกระเทือนถึงภาวการณ์ว่างงาน และทำให้แรงงานที่มีฝีมือเหล่านี้ ไม่สามารถที่จะใช้ความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาประเทศชาติได้อันจะเป็นผลร้ายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นส่วนรวมด้วย นอกจากนั้นยังเห็นว่า อุปกรณ์ เครื่องจักรกลต่างๆ ของบริษัททันสมัยมาก ทราบว่ามีขีดความสามารถในการซ่อมสร้างได้ในระดับสูงมาก ในภาคพื้นเอเชียมีโรงงานในระดับเดียวกันที่ได้หวั่นอีกแห่งหนึ่งเท่านั้น หากกิจการเลิกไปตามกำหนด รัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินจะขนย้ายเครื่องจักรกลกลับไปยังไม่มีปัญหา จังหวัดจึงเห็นสมควรสนับสนุนความต้องการของลูกจ้างเหล่านี้ และเพื่อให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากโรงงานของบริษัทแทนที่จะเสียเปล่า

ดังนั้นทางที่จะเป็นไปได้ก็คือ ควรเสนอให้รัฐบาลพิจารณาหาทางให้บริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนท์ จำกัด สาขาอุดรธานี ดำเนินกิจการต่อไป โดยอาจจะทำงานเกี่ยวกับการซ่อมบำรุงรักษาอากาศยาน และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องของทั้งรัฐบาลและเอกชน โดยหาทางให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกายกหรือขายเครื่องจักรและทรัพย์สินให้รัฐบาลไทย หรือหาทางให้บริษัทเอกชนดำเนินงานต่อโดยรัฐบาลสนับสนุน (นายเอนก สิทธิประศาสน์) ผู้ว่าฯ อุดรธานี⁴⁴

5. การฟื้นตัวของสภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีหลังการถอนทหารอเมริกัน

5.1 นโยบายพัฒนาเมืองหลัก

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีได้รับผลกระทบอย่างมากจากการถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานี กิจการห้างร้านต่างๆ บริเวณหน้าค่ายทหารซบเซาลงเรื่อยๆ จนต้องปิดกิจการ ประชากรนับหมื่นคนต้องกลายเป็นคนว่างงาน จึงต้องหาแหล่งทำมาหากินแห่ง

⁴⁴ “หนังสือกระทรวงมหาดไทย, 26 พฤษภาคม 2518 , การพิจารณาช่วยเหลือพนักงานบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมนเทแนนท์ จำกัด ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย,” เอกสารกระทรวงมหาดไทย, (1) มท 3.1.5.18/2 [87], หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ใหม่ แรงงานจำนวนหนึ่งเลือกที่จะเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม อีกหลายร้อยคนเลือกเดินทางไปทำงานยังต่างประเทศ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชุมชนหน้าค่ายทหารเข้าสู่ตัวเมืองอุดรธานี ต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางไปทำงานกรุงเทพมหานคร เดิมทีแรงงานท้องถิ่นอีสานเมื่อหลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวพืชผลแล้ว ต่างก็เดินทางเข้ามาทำงานกรุงเทพฯ กันเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว เพราะหน้าแล้งหลังฤดูเก็บเกี่ยว ประชากรในพื้นที่นอกชลประทานก็จะไม่งานทำที่แน่นอน เนื่องจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม การถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานี ทำให้เกิดภาวะการว่างงานอย่างรุนแรง ได้ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งเดินทางเข้ามาทำงานกรุงเทพฯ เพราะหลังจากทหารอเมริกันได้ถอนออกไปแล้ว เศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีได้ซบเซาลงอย่างกะทันหัน

อย่างไรก็ตามทางภาครัฐก็พยายามหาทางแก้ไขปัญหาคความตกต่ำของสภาพเศรษฐกิจอย่างทันทั่วทั้งที่ ในปี พ.ศ.2520 หลังจากการชบเซาของสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีได้ 2 ปี ประเทศไทยก็ได้มีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 - 2524) เพื่อนำมาเป็นทิศทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในประเทศ ในแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเฉพาะเรื่อง ภาครัฐได้เพิ่มแผนการพัฒนาเมืองหลักและการปรับปรุงกรุงเทพมหานคร เข้าไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้ด้วย โดยมีสาระสำคัญของแนวทางการพัฒนาเมืองและการปรับปรุงกรุงเทพมหานคร 2 ประการ คือ (1) กระจายความเจริญออกไปจากกรุงเทพมหานคร โดยการพัฒนาเมืองหลักขึ้นในส่วนภูมิภาค เพื่อสกัดการอพยพของประชากรเข้ามาในกรุงเทพมหานคร และชะลอการขยายตัวของกรุงเทพมหานครให้อยู่ในอัตราที่ต่ำลง (2) กำหนดขอบเขตการขยายตัวของกรุงเทพมหานครให้อยู่ในขนาดที่เหมาะสมเพื่อลดความแออัดและปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในปัจจุบันให้ดีขึ้น⁴⁵

แนวทางการพัฒนาเมืองหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 นี้ จึงเน้นหนักไปในการกระจายความเจริญออกไปจากกรุงเทพมหานคร โดยการพัฒนาเมืองหลักขึ้นในภูมิภาค เพื่อเป็นแหล่งสกัดการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ และเพื่อเป็นศูนย์กลางการกระจายความเจริญออกไปสู่ชนบท โดยกำหนดเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังต่อไปนี้ ตามลำดับความสำคัญที่จะเร่งรัดให้เป็นเมืองหลัก ได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี นครราชสีมา และอุบลราชธานี เป็นเมืองหลัก โดยแผนพัฒนาฉบับนี้มีแนวนโยบายที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดอุดรธานีในขณะด้วย นโยบายการมีงานทำนับว่าเป็นนโยบายที่

45

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สี่ พ.ศ.2520 - 2524, 252.

เหมาะสมกับจังหวัดอุดรธานีมากที่สุด โดยรัฐจะใช้นโยบายภาษี และการเงินเป็นการดึงดูดอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและการบริการไปสู่เมืองหลัก นอกจากนี้รัฐจะลงทุนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมและกำหนดเขตแปรรูปเพื่อการส่งออก⁴⁶ พร้อมกันนี้รัฐบาลจะเร่งการพัฒนาภาคและชนบทไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เป็นแหล่งป้อนวัตถุดิบและตลาดให้แก่เมืองหลักอีกด้วย

ด้วยแนวทางการพัฒนาเมืองหลักบวกกับศักยภาพทางด้านต่างๆ ของจังหวัดอุดรธานี เช่น การเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคม การบริการ การติดต่อค้าขายของภูมิภาคอีสานตอนบน และพื้นที่การผลิตที่มากพอ ทำให้ประชากรในจังหวัดอุดรธานีสามารถปรับตัวจากสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาหลังการถอนทหารอเมริกันได้ โดยใช้ระยะเวลาในการปรับตัวไม่นานเท่าใดนัก สามารถพิจารณาได้จากตารางแสดงจำนวนผู้ที่มียานพาหนะในแต่ละอาชีพในเขตเทศบาล ระหว่างปี พ.ศ.2520 (หลังจากมีการถอนทหารอเมริกัน 1 ปี) กับปี พ.ศ.2525 ซึ่งมีสถิติของการมียานพาหนะสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ดังนี้

ตารางที่ 16 จำนวนผู้ที่มียานพาหนะในแต่ละอาชีพของแรงงานในเขตเทศบาล ปี พ.ศ.2520 และปี พ.ศ.2525

อาชีพ	ปี พ.ศ.2520	ปี พ.ศ.2525	อัตราการเพิ่ม
ผู้ที่ปฏิบัติงานใช้วิชาชีพ	5,040	3,732	-25.95
ผู้ที่ปฏิบัติงานบริหาร	250	773	209.2
เสมียน	290	2,209	661.72
ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า	7,980	12,476	56.34
เกษตร – ประมง	130	350	169.32
การขนส่ง	1,150	1,430	24.34
กระบวนการผลิต	160	143	-10.62
งานบริการต่างๆ	6,480	8,330	28.54
จำแนกประเภทไม่ได้	620	90	-853.48
รวม	22,100	29,533	33.63

ที่มา : กองวิจัย สำนักผังเมือง, รายงานวิจัยเมืองอุดรธานี (กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง, 2525), 201.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 256.

5.2 การเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงาน

แรงงานทั้งในค่ายและหน้าค่ายทหารอเมริกันที่ว่างงานหลังจากการถอนกำลังทหารอเมริกัน ต่างดิ้นรนหาทางออกให้กับอนาคตตัวเองไปคนละทิศคนละทาง บ้างก็สอบเข้ารับราชการ บ้างก็กลับไปสู่ท้องไร่ท้องนา บ้างก็รับจ้างทั่วไปหรือหาทำเลที่เหมาะสมค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ช่องทางการรายได้ อย่างหนึ่งหลังการถอนทหารอเมริกันไปแล้วคือการไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศซาอุดีอาระเบีย และประเทศในแถบตะวันออกกลาง

การเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยนั้นมีมานานแล้ว แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานหรือภาพที่ชัดเจนนัก ก่อน พ.ศ.2516 มีแรงงานไทย 2 กลุ่มได้เดินทางไปทำงานในต่างประเทศแถบยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มแรกคือ แพทย์ พยาบาล วิศวกร อีกกลุ่มคือ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา⁴⁷ นักเรียนนักศึกษาเมื่อเดินทางไปศึกษาแล้วเรียนก็จะไปรับจ้างทำงานในประเภทที่คนท้องถิ่นไม่ทำหรือขาดแคลน เพื่อลดภาระการส่งเสียจากทางบ้าน หลังจากที่รัฐบาลไทยสั่งปิดฐานบินอุดรธานีและค่ายรามสูรในปี พ.ศ.2518 และ 2519 ตามลำดับนั้น การเดินทางไปทำงานยังต่างประเทศของแรงงานในภาคอีสานจึงเริ่มกลายเป็นธุรกิจที่เติบโตอย่างจริงจัง เป็นช่วงเวลาเดียวกันที่ประเทศในตะวันออกกลาง ได้แก่ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ลิเบีย อิรัก คูเวต สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ บาร์เรน กาตาร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศซาอุดีอาระเบียที่กำลังต้องการแรงงานเพื่อเป็นแรงงานในการเร่งพัฒนาประเทศ และเพิ่มยอดการผลิตน้ำมันเป็นอย่างมาก เหตุผลที่ประเทศในตะวันออกกลางต้องการแรงงานต่างชาติมาพัฒนาประเทศ เพราะประเทศในตะวันออกกลางมีแรงงานในประเทศไม่เพียงพอ พ.ศ.2518 ประเทศซาอุดีอาระเบียมีประชากรเพียง 7 ล้านคน อิรักมีประชากร 11 ล้านคน ลิเบียมีประชากร 2 ล้านคน คูเวตมีประชากรเพียง 1 ล้านคน ประชากรในประเทศตะวันออกกลางเหล่านี้มีประชากรที่อายุไม่ถึง 20 ปีมากถึงร้อยละ 55⁴⁸

ข่าวการต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากนี้ ทางบริษัทสัมปทานจากประเทศสหรัฐฯ เป็นผู้ทราบข่าวและเริ่มส่งคนไปทำงานยังประเทศซาอุดีอาระเบียก่อน เพราะแรงงานอเมริกันที่ไปทำงานยังประเทศซาอุดีอาระเบียจำนวนมากเป็นทหารที่ปลดประจำการหลังสงครามเวียดนาม

⁴⁷ ปรีชา อรัญวาริ, “บทบาทนักการศึกษาต่อธุรกิจการจัดส่งแรงงานไปต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี” (สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), 35.

⁴⁸ สุกิตติ กระจำเณย, ไปตะวันออกกลาง (กรุงเทพฯ : ส่วนวารสารเศรษฐกิจ ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจ และการตลาด ธนาคารกรุงเทพ, 2525), 18.

นั่นเอง ต่างก็โยกย้ายไปขุดทองในดินแดนตะวันออกกลางเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นไม่นาน บรรดาอดีตนายจ้างอเมริกันก็ได้ส่งข่าวชักชวนมายังแรงงานไทยที่เคยทำงานร่วมกันในค่ายทหาร ทั้งทางจดหมาย โทรเลข หรือกระทั่งไปเชื้อเชิญถึงบ้านเลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าแรงงานที่เคยทำงานในค่ายทหารอเมริกันมาแล้วนั้นมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์การทำงาน และสามารถสื่อสารเข้าใจกับนายจ้างได้เป็นอย่างดีแล้ว แรงงานที่ตกปากรับคำไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบียในช่วงแรกๆ นี้ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นค่านายหน้า ค่าเครื่องบิน และค่าที่พัก นายจ้างอเมริกันจะจัดการออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด

แรงงานในค่ายทหารจำนวนมากตัดสินใจลาภุมิลาเนาของตนไปทำงานหารายได้ก้อนใหญ่ในตะวันออกกลาง เหมือนดังที่ตนเคยหาได้ในเมืองอุดรธานีช่วงสงครามเวียดนาม แม้จะต้องห่างเหินจากความอบอุ่นของครอบครัว แต่รายได้ไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท⁴⁹ ต่อเดือน เป็นสิ่งยั่วยวนเกินที่แรงงานไทยจะปฏิเสธได้ ประกอบกับการเดินทางครั้งนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ เลย จึงเป็นเรื่องง่ายในการตัดสินใจ แต่ก็มีหลายรายที่ตอบปฏิเสธการชักชวนของนายจ้างอเมริกัน ด้วยเหตุผลที่ไม่ต้องการอยู่ห่างไกลจากครอบครัว หรือมีอาชีพการงานใหม่ที่ดีแล้ว นอกจากอดีตแรงงานฐานบินอุดรธานีที่เดินทางไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบียแล้ว ยังมีอดีตแรงงานจากฐานทัพต่างๆ ทั่วประเทศไทยไปทำงานที่นั่นด้วย⁵⁰ นับว่าเป็นการเคลื่อนย้ายแรงงานไทยไปต่างประเทศระลอกใหญ่ครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามจากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการเดินทางไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบียในช่วงแรกๆ นั้น ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น หลังจากที่ผู้นิยมเดินทางไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบียได้ไม่นาน จังหวัดอุดรธานีได้เกิดกลุ่มนายหน้าเข้ามาดำเนินธุรกิจหาผลประโยชน์กับการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ นายหน้าส่วนใหญ่เป็นอดีตนายจ้างคนไทยหรือพนักงานในค่ายระดับหัวหน้างาน หรือที่นิยมเรียกกันในค่ายทหารว่า Boss ซึ่งมีภูมิตัดต่อกับนายจ้างชาวอเมริกันในต่างประเทศและมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับชาวอเมริกันเป็นอย่างดี หนึ่งในบริษัทนายหน้าจัดส่งแรงงานไปทำงานประเทศซาอุดีอาระเบียคือ บริษัท ไทยมาสเตอร์ แมนพาว

⁴⁹ สัมภาษณ์นายสวน ประสงค์คำ อดีตพนักงานขับรถฝ่ายสนับสนุนส่งของ บริษัท แอมแพ็ค แมนเทแนนท์ จำกัด ในค่ายรามสูร อายุ 80 ปี, 16 มกราคม 2551.

⁵⁰ สัมภาษณ์นายชนะ สรรพโส อดีตพนักงานช่างซ่อมบำรุงในฐานบินอุดรธานี, 18 มกราคม 2551.

เวอร์⁵¹ (Thai Master Manpower) ซึ่งมีนายเหล็ก ทาสะโก เป็นเจ้าของกิจการ หลัง พ.ศ.2519 เป็นต้นมา ธุรกิจจัดส่งแรงงานไปทำงานยังต่างประเทศเฟื่องฟูขึ้นอย่างมาก ทำให้เจ้าของธุรกิจสร้างฐานะจนร่ำรวยอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการขออนุญาตจัดตั้งสำนักงานจัดส่งแรงงานไปทำงานต่างประเทศไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากนัก อาศัยพระราชบัญญัติจัดหางาน พ.ศ.2498 เสียค่าธรรมเนียมเพียง 24 บาท⁵² ก็สามารถประกอบการธุรกิจได้ พ.ศ. 2519 จังหวัดอุดรธานีได้มีบริษัทประกอบการจัดส่งแรงงานไปทำงานต่างประเทศที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ บริษัท สล็อต (SLOT) หรือ The Skill Labour of Thailand มีนายประจวบ ไชยสาส์น เป็นประธานกรรมการบริษัท สำนักงานตั้งอยู่หน้าบริษัทอุดรเจริญศรีอุดรธานี หลังการก่อตั้งบริษัทในปี พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2532 กิจการประสบความสำเร็จ และเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว บริษัทจัดหางานในจังหวัดอุดรธานีจัดส่งแรงงานไปทำงานยังประเทศตะวันออกกลางปีละไม่น้อยกว่า 40,000 คน⁵³ คำนิยมเดินทางไปทำงานตะวันออกกลางตั้งแต่การถอนทหารอเมริกัน แรงงานจากจังหวัดอุดรธานีเดินทางไปเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทุกปี และมากที่สุดในประเทศใน พ.ศ.2524 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 17 ภูมิภานาของแรงงานไทยในตะวันออกกลาง

จังหวัด	ร้อยละของทั่วประเทศ	
	2520	2524
กรุงเทพฯ	22.6	14.84
อุดรธานี	14.5	20.08
ชลบุรี	13.1	3.50
ลำปาง	12.4	6.60

⁵¹ สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.ปรีชา อรัญวารี, ศึกษาานิเทศก์จังหวัดอุดรธานี นักจัดรายการวิทยุค่ายเป๊ปเปอร์ไกรน์เดอร์ อดีตนักศึกษาที่ร่วมขับไล่ทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานี, 10 กันยายน 2550.

⁵² ปรีชา อรัญวารี, “บทบาทนักการศึกษาต่อธุรกิจการจัดส่งแรงงานไปต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี” (สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), 36.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 37.

ตารางที่ 17 (ต่อ)

จังหวัด	ร้อยละของทั่วประเทศ	
	2520	2524
อุบลราชธานี	5.9	-
ระยอง	5.4	1.52
นครราชสีมา	3.3	5.46
สมุทรปราการ	2.3	2.31
หนองคาย	1.6	2.56
นครพนม	1.6	2.56
สกลนคร	1.2	2.08
นครสวรรค์	1.2	2.27
จังหวัดอื่นๆ	14.60	36.95
รวม	100	100

ที่มา : สุกิตติ กระจำเณร, ไปตะวันออกกลาง (กรุงเทพฯ : ส่วนวารสารเศรษฐกิจ ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและการตลาด ธนาคารกรุงเทพ, 2525), 27.

ช่วง พ.ศ.2519 – 2532 นับว่าเป็นยุครุ่งเรืองของธุรกิจการจัดส่งแรงงานไปต่างประเทศ รวมทั้งโอกาสการมีงานทำของแรงงานเมืองอุดรธานีหลังการปิดฐานทัพสหรัฐฯ จนกระทั่ง พ.ศ.2533 การเดินทางไปทำงานต่างประเทศต้องประสบกับปัญหา โดยเฉพาะประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมีสาเหตุมาจากเกิดคดีฆาตกรรมเจ้าหน้าที่สถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย เกิดคดีโจรกรรมเพชรจากประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยนายเกรียงไกร เตชะโม่ง เกิดวิกฤติการณ์อ่าวเปอร์เซีย และปัญหาการเมืองระหว่างประเทศระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศลิเบีย⁵⁴ อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะเป็นช่วงตกต่ำของการเดินทางไปทำงานในตะวันออกกลาง แต่ในช่วงเวลาเดียวกันนี้แรงงานไทยได้เปิดพื้นที่ไปทำงานแหล่งใหม่เกิดขึ้นแล้ว ได้แก่ ประเทศไต้หวัน บรูไน สิงคโปร์ และอิสราเอล ส่งผลให้สถิติการเดินทางไปทำงานของแรงงานท้องถิ่นมากขึ้นทุกๆ ปี ขณะเดียวกันบริษัทจัดหาแรงงานไปทำงานต่างประเทศในจังหวัดอุดรธานีได้เปิด

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน,

กิจการเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี จากปี พ.ศ.2518–2519 มีกิจการเพียง 2 บริษัท พอถึงปี พ.ศ. 2540 จังหวัดอุดรธานีมีบริษัทจัดส่งแรงงานไปต่างประเทศมากถึง 23 บริษัท แรงงานที่ไปทำงานประเทศไต้หวันส่วนมากเป็นแรงงานกึ่งฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรมและก่อสร้าง ประเทศบรูไนและสิงคโปร์ต้องการแรงงานก่อสร้าง ส่วนแรงงานที่ไปทำงานประเทศอิสราเอลจะเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมและก่อสร้าง ประเทศไต้หวันเป็นประเทศที่แรงงานไทยต้องการเดินทางไปมากที่สุด เพราะรายได้ต่อเดือนสูงถึงเดือนละ 14,880 บาท นอกจากนี้สภาพภูมิอากาศที่ใกล้เคียงประเทศไทยอีกด้วย⁵⁵

5.3 ทูตทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานี

ผลกระทบจากการถอนทหารอเมริกัน ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีตกต่ำลงอย่างกะทันหัน ทั้งภาครัฐและเอกชนก็ต่างหาแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเต็มความสามารถ โครงการช่วยเหลือของภาครัฐเกิดขึ้นมากมาย กิจการห้างร้านของเอกชนต่างก็หากลยุทธ์ในการดำเนินกิจการให้อยู่รอด และด้วยศักยภาพที่แท้จริงของจังหวัดอุดรธานี ซึ่งหมายถึงทูตทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดเอง ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เศรษฐกิจที่ซบเซาลงไปหลังจากการถอนทหารอเมริกัน ค่อยๆ พื้นตัวกลับมาเข้าที่เข้าทางได้ในเวลาไม่นาน ทูตทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานี ได้แก่ การเป็นเมืองศูนย์กลางภาคอีสานตอนบน เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายของจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ หนองคาย สกลนคร นครพนม เลย และหนองบัวลำภู รวมทั้งเป็นศูนย์รวมสินค้าในภูมิภาคส่งออกไปยังประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอีกด้วย

การเป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาคทำให้จังหวัดอุดรธานีมีหน่วยงานราชการตั้งขึ้นเป็นจำนวนมาก ศูนย์ราชการในจังหวัดอุดรธานีตั้งอยู่บริเวณทุ่งศรีเมือง ใกล้หนองประจักษ์ หน่วยราชการที่ตั้งอยู่นั้นต่างก็เป็นศูนย์กลางของระดับเขตและจังหวัด เช่น ศาลากลางจังหวัด ที่ทำการเทศบาลเมือง ศาลจังหวัด ฯลฯ โดยในอาณาบริเวณในเขตหน่วยงานราชการนั้น ในพ.ศ.2525 มีหน่วยงานตั้งอยู่มากถึง 81 แห่ง มีข้าราชการ 5,335 คน ลูกจ้างประจำ 1,522 คน⁵⁶ ยังไม่นับรวมลูกจ้างรายวันอีกนับพันคน นอกจากสถานที่ราชการแล้ว ในเมืองอุดรธานียังมีสถานการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลไปถึงระดับอุดมศึกษา โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 63 แห่ง⁵⁷ (สถิติ พ.ศ.2525)

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 38.

⁵⁶ กองวิจัย สำนักผังเมือง, รายงานวิจัยเมืองอุดรธานี, 2525,124.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 134.

หน่วยงานราชการกว่าร้อยแห่งและสถานการศึกษาที่มากมายในจังหวัดอุดรธานีเหล่านี้ ได้กลายเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของแรงงานแห่งใหม่แห่งหนึ่งของแรงงานในจังหวัดหลังการถอนทหารอเมริกัน

ตลาดนับว่าเป็นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีอีกอย่างหนึ่ง ในเมืองอุดรธานีมีตลาด 9 แห่งด้วยกัน เป็นตลาดของเทศบาล 2 แห่ง ได้แก่ ตลาดเทศบาล และตลาดเทศบาล 1 และเอกชนอีก 7 แห่ง ดังนี้ ตลาดไทยอีสาน ตลาดห้าแยก ตลาดไทยสมุทร ตลาดบ้านห้วย ตลาดแจ่มศิริ ตลาดหนองบัว ตลาดชนารักษ์⁵⁸ จำนวนตลาดที่มีอยู่มากในเมืองอุดรธานีแสดงให้เห็นว่าอุดรธานีเป็นเมืองที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีการติดต่อค้าขายคิดเป็นจำนวนเงินมหาศาล ตลาดทั้ง 9 แห่งในเมืองอุดรธานีกระจายอยู่ทุกมุมเมือง ตามถนนสายหลักและย่านพาณิชย์กรรมของเมือง ได้แก่ ถนนโพธิ์ศรี ถนนอุดรชัย ถนนประจักษ์ และถนนหมากแข้ง หลังการถอนทหารอเมริกัน ตลาดจึงกลายเป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญแห่งหนึ่งของแรงงานท้องถิ่น ทั้งในรูปการค้าขายทั่วไป เป็นลูกจ้าง รับขนส่งวัตถุดิบเข้าสู่ตลาด และงานด้านบริการ เป็นต้น แรงงานที่ทำมาหากินอยู่ในตลาดและบริเวณย่านการค้าในเมืองอุดรธานี ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในจังหวัดอุดรธานี แต่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างอำเภอ ตลาดที่มีอยู่ทุกมุมเมืองนี้ไม่เพียงส่งผลดีต่อผู้รักอาชีพค้าขายเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมด้วย หากพิจารณาจากจำนวนตลาดในจังหวัดอุดรธานี แสดงให้เห็นถึงจำนวนประชากรในจังหวัดมีอยู่จำนวนมาก ทำให้เกษตรกรรมตลาดสำหรับนำผลผลิตจากนอกเขตเทศบาลและต่างอำเภอเข้ามาขายได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าจะต้องพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติอยู่ก็ตาม

การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นทางออกอย่างหนึ่งของแรงงานจังหวัดอุดรธานี หลังการถอนทหารอเมริกัน อุตสาหกรรมของจังหวัดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ อุตสาหกรรมขนาดกลางและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดอุดรธานีที่มีมากที่สุดคือ โรงสีข้าว รองลงมาคือ โรงงานผลิตมันสำปะหลังอัดเม็ด และโรงงานผลิตอาหาร ในเขตเทศบาลอุดรธานีมีโรงงานอุตสาหกรรมมากถึง 146 แห่ง ร้อยละ 44.52 เป็นอุตสาหกรรมบริการ เช่น โรงกลึง เคาะฟันสิริยนต์ ซึ่งเป็นโรงงานที่จำเป็นสำหรับชุมชนเมือง นอกจากนั้น ได้แก่ โรงงานผลิตอุปกรณ์ก่อสร้าง ทำเฟอร์นิเจอร์ และผลิตอาหาร โรงงานส่วนใหญ่ทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก ร้อยละ 43.15 เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่สร้างขึ้นไม่ถึง 5 ปี รองลงมาคือ ร้อยละ 31.51 เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั่งมา 5 – 9 ปี⁵⁹ ซึ่งช่วงเวลาของการตั้งโรงงาน

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 146.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 188.

อุตสาหกรรมดังกล่าวก็คือช่วงที่ทหารอเมริกันถอนออกจากจังหวัดอุดรธานีได้ไม่เกิน 5 ปี เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าจังหวัดอุดรธานีมีโรงงานอุตสาหกรรมมารองรับแรงงานที่ตกงานจากอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทหารอเมริกัน หลังจากที่มีการถอนออกไปไม่นานเลย

การเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีของทหารอเมริกันหลายพันนาย บวกกับการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่นเพื่อประกอบอาชีพในภาคบริการแก่ทหารอเมริกัน ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจเกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านบริการ ตรงกันข้ามสภาพสังคมจังหวัดอุดรธานีกลับได้รับผลกระทบในทางลบ สังคมเกิดปัญหาด้านต่างๆ มากมาย เช่น ค่านิยมการใช้จ่ายฟุ้งเฟ้อ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ฯลฯ สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงสงครามเวียดนาม เพราะการลงทุนของภาครัฐในด้านสาธารณูปโภคและความมั่นคงของชาติ ส่วนภาคเอกชนก็กล้าลงทุนในการค้าและบริการ

ผลของการทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างสหรัฐฯ กับเวียดนามเหนือ ส่งผลให้สหรัฐฯ ประกาศหยุดยิงและถอนกำลังทหารจากเวียดนามใต้และประเทศไทย แม้จะมีการทราบข่าวล่วงหน้าของสถานการณ์การถอนทหารอเมริกันอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อมีการถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานีอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2519 ส่งผลให้จังหวัดอุดรธานีได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากอีกครั้ง กิจกรรมต่างๆ ต้องชะงักลงและปิดกิจการในที่สุด กิจการบ้านเช่า บังกะโล โรงแรม กิจการสถานบันเทิง เช่น บาร์ ไนต์คลับ อาบอบนวด ฯลฯ ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง คนงานทั้งในค่ายทหารและหน้าค่ายทหารอเมริกันนับหมื่นคนถูกเลิกจ้างทั้งหมด เกิดภาวะการว่างงานของแรงงานท้องถิ่นจำนวนมาก ทางภาครัฐได้พยายามหาทางช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ด้วยการวางแผนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดอุดรธานีบนพื้นที่ฐานบินสหรัฐฯ และจัดตั้งมหาวิทยาลัยในพื้นที่คำมรามสุร แต่โครงการใหญ่ทั้งสองกลับล้มเหลว การช่วยเหลือที่เห็นชัดเจนที่สุดต่อแรงงานคือการโอนพนักงานในคำมรามสุรเข้ารับราชการในกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท ต่างคนก็ต่างหาหนทางเพื่อความอยู่รอด บ้างก็เดินทางกลับภูมิลำเนาของตน บ้างก็กลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้าง ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เป็นลูกจ้างบริษัทห้างร้านในเมืองอุดรธานี หรือทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดไปทำงานยังต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามแม้สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีจะชะงักลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคบริการ การก่อสร้าง และการขนส่ง แต่ด้วยจังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าขาย การคมนาคม การบริหารงานราชการ ของภูมิภาคอีสานตอนบน จึงทำให้มีผู้คนจำนวนมากจากจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาติดต่อค้าขายอยู่อย่างต่อเนื่อง หลังการถอนทหารสหรัฐฯ ทางภาครัฐเองก็ได้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 มาเป็นเข็มทิศในการแก้ไขปัญหา โดยเน้นการกระจายอุตสาหกรรมและส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เร่งเพิ่มผลผลิตทางด้านวัตถุดิบ

ที่จะไปนอนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม รายได้ส่วนใหญ่ของจังหวัดอุดรธาณินั้นอยู่ในภาคเกษตรกรรมอยู่ แล้ว อีกทั้งจังหวัดอุดรธาณินี้มีพื้นที่เกษตรกรรมที่มากอันดับต้นๆ ของประเทศ สภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาหลังจากการถอนกำลังทหารอเมริกันนั้น เพียงระยะเวลาไม่นานนักสภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธาณินี้ก็กลับมาเจริญรุ่งเรืองเช่นเดิมและคึกคักมาจนกระทั่งปัจจุบัน เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงศักยภาพที่แท้จริงของจังหวัดอุดรธาณินี้ว่าถึงจะไม่มีทหารอเมริกันอยู่แล้ว อุดรธาณินี้ก็สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยศักยภาพด้านการค้า คมนาคม และการผลิตของตัวเองได้อย่างสบาย ถึงแม้จะไม่มีวามคึกคักแบบตะวันตกอยู่แล้วก็ตาม

บทที่ 5

บทสรุป

สถานการณ์อันเลวร้ายในภูมิภาคอินโดจีนใน พ.ศ.2504 ประเทศไทยอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกขบวนการคอมมิวนิสต์เข้าแทรกซึมตามทฤษฎีโดมิโน รัฐบาลไทยภายใต้การสนับสนุนจากสหรัฐฯ ได้อนุญาตให้สหรัฐฯ ส่งทหารอเมริกันเข้ามาประจำการในประเทศไทยด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคง ฐานบินในประเทศไทยที่มีการเปิดเผยอย่างเป็นทางการ 7 แห่ง คือ อุตะเภาคาสลี นครพนม น้ำพอง อุบลราชธานี นครราชสีมา และอุดรธานี และที่ไม่มีการเปิดเผยอย่างเป็นทางการอีกหลายแห่ง ได้เปิดต้อนรับทหารอเมริกันหลายหมื่นนาย ทหารอเมริกันข้ามน้ำข้ามทะเลจากซีกโลกตะวันตกเข้าสู่ราชอาณาจักรไทยครั้งแรกตั้งแต่ พ.ศ.2504 เมื่อครั้งวิกฤตการณ์ในประเทศไทย รัฐบาลสหรัฐฯ ทำการส่งทหารอเมริกันมาอีกระลอกใหญ่เมื่อสงครามเวียดนามได้ประทุขึ้นในปี พ.ศ.2507 จังหวัดอุดรธานีถูกเลือกให้เป็นที่ตั้งของกองทัพอากาศ 2 แห่งด้วยกัน คือ ฐานบินอุดรธานีเป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศสหรัฐอเมริกา ทหารอากาศอเมริกัน เครื่องบินรบและเครื่องบินทางอากาศถูกลำเลียงเข้าสู่ฐานบินอุดรธานี ส่วนทหารราบ พาหนะทางทหาร และอาวุธสงครามน้ำหนักหลายหมื่นตันถูกส่งเข้าสู่ค่ายรามสูร หรือ ค่ายเป็ปเปอร์ไกรน์เดอร์ พร้อมกับสิ่งปลูกสร้างมากมาย รวมไปถึงฐานเรดาร์ขนาดมหึมาถูกสร้างขึ้นด้วยเงินดอลลาร์ของรัฐบาลสหรัฐฯ

ก่อนที่ทหารอเมริกันจะเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีนั้น เดิมจังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองในระดับหนึ่งมาช้านานแล้ว หลังจากกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสใน พ.ศ.2436 เมืองอุดรธานีก็ได้ถือกำเนิดขึ้น มีพระเจ้าอน้อยยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงต่างพระองค์คนแรก พระองค์ทรงวางรากฐานบ้านเมืองจนเข้าที่เข้าทางแล้วจึงทรงเสด็จกลับพระนคร ด้วยชัยภูมิที่เหมาะสมซึ่งตั้งอยู่ศูนย์กลางของภูมิภาคอีสานตอนบน ได้แก่ เมืองขอนแก่น เมืองสกลนคร เมืองหนองคาย เมืองเลย เมืองหนองบัวลำภู ทำให้เมืองอุดรธานีกลายเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายมาตั้งแต่ครั้งอดีต จังหวัดอุดรธานีต้อนรับกองคาราวานสินค้าจากเมืองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากโคราช และขอนแก่น ที่เข้ามาติดต่อค้าขาย และเป็นที่พักของคาราวานสินค้าที่จะมุ่งหน้าไปค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศลาว จนเกิดมีแหล่งพักกองคาราวานสินค้าในตัวเมืองอุดรธานี จนเรียกติดปากมาจนกระทั่งปัจจุบัน เรียกว่า ลีแยกคอกวัว

จังหวัดอุดรธานีได้เติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นอีก เมื่อทางรถไฟสายอีสานตัดมาถึงจังหวัดขอนแก่น เปิดโอกาสให้ชาวจีนจากภาคกลาง เมืองโคราช และขอนแก่น อพยพเข้ามาทำมาหากินในจังหวัดอุดรธานี ประกอบอาชีพค้าขายตามที่ตนถนัดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ร้านค้าเบ็ดเตล็ด รับซื้อของป่า ร้านข้าวต้ม ฯลฯ คนจีนอพยพเข้ามาจังหวัดอุดรธานีครั้งแรกตั้งแต่สมัยการตั้งมณฑลลาวพวนใหม่ๆ แต่ยังมีจำนวนไม่มากนัก ในขณะเดียวกันผู้คนในท้องถิ่นเองก็ไม่ถนัดทางการค้าขาย เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเก็บของป่าเท่านั้น ระบบการค้าขายในเมืองอุดรธานีจึงอยู่ในควบคุมของชาวจีนตั้งแต่นั้นมา

สภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีก่อน พ.ศ.2500 เป็นแบบยังชีพ ผู้คนในท้องถิ่นประกอบอาชีพเกษตรกรรม ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เก็บของป่า และอุตสาหกรรมในครัวเรือน ชาวบ้านนอกเขตเทศบาลจะนำผลิตผลการเกษตรหรือของป่าที่หาได้ นำเข้ามาขายยังตลาดในตัวเมืองกับพ่อค้าในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าเชื้อสายจีน แม้ว่าสภาพเศรษฐกิจในจังหวัดอุดรธานีจะเป็นแบบยังชีพ แต่เมืองอุดรธานีนั้นเป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาค ไม่เพียงการติดต่อค้าขายของคนในจังหวัดอุดรธานีเท่านั้น แต่ยังมีผู้คนต่างถิ่นเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายอย่างต่อเนื่อง

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดอุดรธานีได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน เมื่อภูมิภาคอินโดจีนเกิดสถานการณ์แตกแยกทางลัทธิการปกครอง คือฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งมีประเทศเวียดนามเป็นตัวยุทธขยายลัทธิ กับฝ่ายสหรัฐอเมริกาผู้นำฝ่ายโลกเสรีประชาธิปไตย ก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามในอินโดจีนระหว่างสองระบอบการปกครองนี้ ประเทศไทยได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐฯ มาอย่างยาวนานแล้ว ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 ผู้นำประเทศนับตั้งแต่จอมพล ป.พิบูลสงครามเรื่อยมาถึงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เปิดความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ เพื่อร่วมกันต่อต้านการขยายตัวของระบอบคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนตามทฤษฎีโดมิโน รัฐบาลสหรัฐฯ ตอบแทนความร่วมมือต่อประเทศไทยด้วยการเข้ามาให้ความช่วยเหลือพัฒนาประเทศ ในรูปแบบของเงินทุนและแนวนโยบายต่างๆ มากมาย เงินทุนให้เปล่าที่สหรัฐฯ มอบให้ประเทศไทยในแต่ละปีมีมูลค่านับพันล้านบาท เพื่อสร้างระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน พัฒนาระบบชลประทาน การศึกษา การแพทย์ การคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างถนนมิตรภาพที่เชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปี พ.ศ.2500 เพื่อช่วงชิงประชาชนสถานการณ์ในอินโดจีนนับวันจะทวีความตึงเครียดมากขึ้น พ.ศ.2504 จากเหตุผลด้านความมั่นคงสหรัฐฯ ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยส่งทหารเข้ามาประจำการในประเทศไทยเป็นครั้งแรก แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป กระทั่งถึง พ.ศ.2507 ได้เกิดสงครามเวียดนามขึ้น สหรัฐฯ ได้ตัดสินใจทำสงครามอย่างเป็นทางการกับประเทศเวียดนามเหนือ รวมทั้งขออนุญาตรัฐบาลไทยส่ง

กองกำลังทหารทั้งแบบภาคพื้นและอากาศเข้ามาประจำการในฐานทัพต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทยสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ให้การตอบรับเช่นเคย

สหรัฐอเมริกาขอใช้พื้นที่ทหารทั่วประเทศไทยทั้งหมด 7 แห่ง เพื่อเป็นที่ตั้งของฐานทัพสหรัฐฯ ได้แก่ ตากลิ (นครสวรรค์) นครพนม อุบลราชธานี นครราชสีมา อุตะเถา (ชลบุรี) น้ำพอง (ขอนแก่น) และอุดรธานี ฐานทัพสหรัฐฯ แต่ละแห่งมีภารกิจที่คล้ายคลึงกันคือนำระเบิดไปทิ้งในอินโดจีน และเป็นที่พักของกองกำลังทหาร จะแตกต่างกันบ้างก็เพียงชนิดของเครื่องบินรบฐานทัพสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานีมีความพิเศษกว่าแห่งอื่น เพราะนอกจากจะเป็นที่ตั้งของฐานบินสหรัฐฯ แล้ว ห่างออกไปจากฐานบินประมาณ 16 กิโลเมตรตามถนนมิตรภาพ ยังเป็นที่ตั้งของค่ายรามสูรหรือค่ายเป๊ปเปอร์ไกรน์เดอร์อีกด้วย ฐานบินอุดรธานีเป็นศูนย์กลางการรบทางอากาศของสหรัฐฯ ส่วนค่ายรามสูรเป็นศูนย์วิจัยระบบสื่อสารหรือที่ผู้คนนิยมเรียกว่าสถานีเรดาร์ ที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสองของโลก รองจากศูนย์วิจัยการสื่อสารที่ประเทศเยอรมนี ทหารอเมริกันหลายพันนายได้เดินทางเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานีเมื่อ พ.ศ.2507 พร้อมกับเครื่องบินรบ อาวุธสงคราม ยานพาหนะ เครื่องสาธตอาวุธ โภครวมมูลค่าหลายล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จากปัจจัยที่เหมาะสมของสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจังหวัดอุดรธานี ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับประเทศในแถบอินโดจีนและไม่ติดต่อดโดยตรงกับประเทศจีน ทำให้สหรัฐฯ ประหยัดงบประมาณการรบลงไปได้มาก เพราะก่อนหน้านี้เครื่องบินรบสหรัฐฯ ที่ไปทิ้งระเบิดในอินโดจีนต้องบินมาจากเกาะกวม ทำให้สิ้นเปลืองน้ำมันเป็นจำนวนมาก

เมื่อทหารอเมริกันหลายพันนายเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธานี ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีอย่างกะทันหัน เพราะการใช้ชีวิตในแต่ละวันของทหารอเมริกันมีความแตกต่างอย่างมากกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งความเชื่อของทหารอเมริกันแทบทุกคนต่างก็คิดว่าเมื่อออกไปสนามรบแล้ว ไม่รู้จะมีชีวิตรอดออกมาอีกหรือเปล่า เมื่อถึงกำหนดได้พักผ่อนทหารอเมริกันจะเที่ยวหาความสำราญอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเที่ยวตามสถานบันเทิง ซื้อมีบริการทางเพศกับโสเภณี ดื่มสุราอย่างหนักจนถึงขั้นเสพกัญชา จากความต้องการความสะดวกสบายของทหารอเมริกันดังกล่าว ทำให้ผู้คนทั้งในท้องถิ่นและต่างถิ่นต่างเร่งตอบสนองความต้องการแก่ทหารอเมริกันอย่างรวดเร็ว การเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ในจังหวัดอุดรธานีและค่านิยมในการเที่ยวหาความสำราญของทหารอเมริกัน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีอย่างมาก ซึ่งได้ส่งผลกระทบทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีทางด้านเศรษฐกิจคือการใช้จ่ายเงินของทหารอเมริกันทำให้กิจการต่างๆ เจริญรุ่งเรืองขึ้น เช่น กิจการโรงแรม กิจการสถานบันเทิง จำพวกบาร์ ไนท์คลับ อาบอบนวด กิจการบ้านเช่า บังกะโล กิจการรับเหมาก่อสร้าง กิจการต่างๆ เหล่านี้สร้างรายได้อย่างงามแก่เจ้าของกิจการ กิจการต่างๆ

เหล่านี้เปิดต้อนรับทหารอเมริกันมากมายบริเวณหน้าค่ายทหารและในตัวเมือง เกิดชุมชนบริเวณหน้าค่ายทหารอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดอาชีพใหม่ๆ มากมาย เช่น ถีบสามล้อ แม่บ้าน เมียเช่า ขับแท็กซี่ ฯลฯ ทำให้ประชากรในจังหวัดมีงานทำ ทั้งการเข้าไปทำงานในค่ายทหารอเมริกัน (การจ้างงานทางตรง) และทำงานเป็นลูกจ้างบริเวณหน้าค่ายทหาร (การจ้างงานทางอ้อม) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค่ายทหารอเมริกันนั้น ได้เปิดรับสมัครแรงงานเข้าไปทำงานในหน่วยงานต่างๆ กว่า 40 หน่วยงาน เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างประปา ข้าราชการความปลอดภัย แม่บ้าน เสมียน ขนส่งไปรษณีย์ เป็นต้น บรรดาลูกจ้างในค่ายทหารเหล่านี้ได้รับรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 3,000 บาทต่อเดือน ซึ่งนับว่าสูงมากเมื่อเทียบกับรายได้ของข้าราชการชั้นตรี นอกจากนี้ยังมีค่าล่วงเวลาให้เพิ่มอีกด้วย ที่ค่ายทหารจะมีการรับสมัครแรงงานเข้าทำงานอยู่เกือบทุกวัน จะมีผู้คนมารอสมัครเข้าทำงานในค่ายเป็นจำนวนมาก ส่วนมากมาจากชนบทในต่างอำเภอ และจำนวนไม่น้อยมาจากต่างจังหวัด เช่น ขอนแก่น มหาสารคาม หนองบัวลำภู และหนองคาย หากแรงงานรายได้ไม่เป็นที่พอใจของนายจ้างอเมริกัน ก็จะไปสมัครเป็นลูกจ้างกับกิจการห้างร้านหน้าค่ายทหาร แม้จะไม่ได้ค่าจ้างที่มากและแน่นอนเหมือนแรงงานในค่าย แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูอย่างมาก แรงงานหน้าค่ายก็สามารถสร้างได้ที่น่าพอใจไม่ต่างจากแรงงานในค่ายมากนัก เช่น ทำงานในบาร์ โรงแรม บังกะโล เป็นกรรมกรก่อสร้าง ไกด์ และถีบสามล้อ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ที่สะพัดในเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานี จะทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดเจริญขึ้น แต่การเข้ามาของทหารอเมริกันได้ทำลายชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของท้องถิ่น รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นไปด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการแสดงความรักต่อหญิงบริการของตนอย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ โดยไม่เกรงใจผู้ที่สัญจรไปมา ไม่เพียงเท่านั้นเงินการใช้จ่ายเงินอย่างไม่รู้จักคุณค่าของทหารอเมริกันยังก่อให้เกิดภาวะบริโภคนิยม ซึ่งแสดงออกจากการสนิยมการแต่งกาย การดื่มสุรา สูบบุหรี่ต่างประเทศ นุ่งกางเกงยีนส์ สวมรองเท้าผ้าใบ และขับรถยนต์ไฮด์คันใหญ่ ต่างเป็นค่านิยมที่คนในท้องถิ่นต้องการเลียนแบบ แต่ด้วยสินค้าเหล่านั้นมีราคาสูง รายได้ที่หามาได้ไม่เพียงพอต่อการจับจ่ายสินค้าเหล่านั้น จึงได้เกิดคดีอาชญากรรม โดยเฉพาะการฉกชิงวิ่งราว เพื่อนำเงินไปซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยเหล่านั้น

การท่องเที่ยวหาความสำราญของทหารอเมริกันยังส่งผลให้เกิดอาชีพเมียเช่า พาร์ตเนอร์ ผู้หญิงนั่งชัวโมง อาชีพเหล่านี้สร้างรายได้อย่างงามแก่หญิงสาวท้องถิ่น รายได้ที่ได้มาโดยง่ายเข้าวนให้หญิงสาวทั้งท้องไร่ท้องนามาประกอบอาชีพขายบริการทางเพศแก่ทหารอเมริกัน บ้างก็เข้ามาเพื่อมาเป็นโสเภณีหรือเมียเช่าโดยตรง บ้างก็สมัครเข้าไปทำงานเป็นแม่บ้านก่อน หรือ

ประกอบอาชีพค้าขายหรือเป็นลูกจ้างบริเวณหน้าค่ายทหารอเมริกันก่อน เพื่อสบโอกาสได้ทำความรู้จักกับทหารอเมริกันและเสนอตัวเป็นเมียเช่าหรือขายบริการทางเพศในที่สุด พฤติกรรมเช่นนี้เป็นการทำลายลักษณะที่ดีงามของหญิงไทยที่สืบทอดมายาวนาน บรรดาเมียเช่าและพาร์ตเนอร์เหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ไม่ต้องทำงานหนักอย่างอาชีพอื่นๆ แต่มีรายได้ค่อนข้างสูง มักไม่มีการวางแผนล่วงหน้ากับชีวิต แม้กระทั่งการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บจากกามโรคและการตั้งครรภ์ จึงทำให้เกิดลูกครึ่งทั้งผิวขาวและผิวดำในจังหวัดอุดรธาณีนับร้อยคน เด็กลูกครึ่งหรือข้ามอนาที่เกิดขึ้นมาเป็นเด็กที่มีปมด้อย เพราะเด็กเหล่านี้รูปร่างหน้าตาแตกต่างจากเด็กทั่วไป ในแต่ละวันจะถูกเพื่อนๆ ล้อเลียนต่างๆ นานา ทำให้เด็กเกิดมีปมด้อย จึงกลายเป็นเด็กที่ค่อนข้างมีปัญหาในสังคม นับว่ายังโชคดีของเด็กเหล่านี้ที่มีมูลนิธิเฟิร์ล เอส. บัค ขึ้นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือ จัดหาผู้อุปการะแก่เด็กเหล่านี้ หากไม่ได้รับการเหลียวแลจากพ่อชาวอเมริกัน

การดำเนินชีวิตของทหารอเมริกันได้ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเมือง ในขณะที่เดียวกันสังคมชนบทเองก็ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ เช่นกัน เนื่องจากเครื่องบินที่ออกไปทิ้งระเบิดในอินโดจีน หากไม่สามารถทิ้งระเบิดได้ก่อนกลับฐานบินจะต้องทำการปลดระเบิดเสียก่อน ทางกรมไทยอนุญาตให้พื้นที่บริเวณเทือกเขาภูพานในเขตอำเภอหนองวัวซอ และอำเภอกุมภวาปี เป็นพื้นที่ปลดระเบิด ราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียงกว่าสิบหมู่บ้านต้องได้รับความเดือดร้อน การปลดระเบิดบนเทือกเขาภูพานสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปรากฏว่ามีราษฎรเสียชีวิตต่อการปลดระเบิดของเครื่องบินสหรัฐฯ ขณะออกไปทำมาหากินด้วย รายใดโชคดีก็ได้รับการชดเชยค่าเสียหาย แต่บางรายกลับต้องเสียชีวิตพร้อมกับถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ด้วย

สงครามระหว่างสหรัฐฯ กับเวียดนามเหนือดำเนินมาเป็นเวลานานสิบปี สหรัฐฯ ที่ได้ชื่อว่ามีกองกำลังทหารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในโลก ไม่สามารถที่จะเอาชนะทหารเวียดนามห์และ เวียดนามที่จงรักภักดีต่อโฮจิมินห์ได้ ด้วยนโยบายของผู้นำคนใหม่ของสหรัฐฯ ประธานาธิบดีนิกสันได้ประกาศนโยบายไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์ในอินโดจีน ทำสงครามอินโดจีนให้เป็นของคนอินโดจีนเอง นำไปสู่การทำสนธิสัญญาสันติภาพ ณ เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในปี 2516 พร้อมกับเริ่มถอนกำลังออกจากอินโดจีนรวมทั้งประเทศไทย วันที่ 31 มกราคม 2519 ฐานบินอุดรธานีได้ถูกปิดลง และ 20 กรกฎาคม 2519 ค่ายรามสูรก็ปิดตามมา แม้ว่าจะเกิดความขัดแย้งภายในประเทศระหว่างฝ่ายที่ต้องการให้ลงฐานทัพสหรัฐฯ ไว้ต่อไปกับฝ่ายที่ไม่ต้องการอยู่ก็ตาม ทหารอเมริกันได้ถอนออกจากจังหวัดอุดรธานีหลังจากที่หมุนเวียนเข้ามาประจำการในจังหวัดอุดรธาณีนับสิบปี การถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานีในครั้งนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีอย่างกระทันอีกครั้งหนึ่ง

การถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานีได้ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจอย่างหนัก กิจกรรมต่างๆ ชบเซาลงอย่างรวดเร็วจนถึงขั้นต้องปิดกิจการลง กิจกรรมทางด้านการบริการ ได้แก่ บาร์ ในที่ลับ อาบอบนวด โรงแรม เป็นกิจการที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด รองลงมาคือกิจการรับเหมาก่อสร้าง การธนาคาร และการขนส่งตามลำดับ กิจกรรมที่ปิดลงไม่เพียงส่งผลกระทบต่อรายได้ของเจ้าของกิจการเท่านั้น บรรดาลูกจ้างก็ต้องถูกบอกเลิกจ้างไปด้วย เช่นเดียวกันแรงงานจำนวนหลายพันคนที่ทำงานอยู่ในค่ายทหารอเมริกันก็ถูกบอกเลิกจ้างเช่นเดียวกัน แรงงานทั้งในค่ายและหน้าค่ายทหารอเมริกันถูกเลิกจ้างจำนวนกว่าหมื่นคน สร้างความเสียหายแก่แรงงานเป็นอย่างมาก ต่างก็หาทางออกแตกต่างกันออกไป กิจกรรมร้านค้าและบริการต้องปิดตัวลงไป เหลือเพียงร่องรอยของบาร์ฟิ ในที่ลับ บ้านเช่า บังกะโล ซึ่งถูกเปลี่ยนสภาพให้เป็นที่อยู่อาศัยธรรมดา

จังหวัดอุดรธานีเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานครั้งใหญ่ แรงงานส่วนหนึ่งเข้าไปทำมาหากินในตัวเมืองตามห้างร้านต่างๆ บ้างก็ประกอบอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ แรงงานจำนวนมากเลือกเดินทางกลับภูมิลำเนาของตน เพื่อกลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม แรงงานนับร้อยคนตัดสินใจทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดไปทำงานยังต่างประเทศแถบตะวันออกกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศซาอุดีอาระเบีย บางคนที่มองเห็นถึงความไม่แน่นอนของอนาคต ก็ใช้เวลาตอนเย็นหลังเลิกงานเข้าเรียนที่วิทยาลัยครูอุดรธานี หลังจากถูกเลิกจ้างแล้วก็สอบเข้ารับราชการได้หลายราย

สภาพสังคมจังหวัดอุดรธานีหลังจากการถอนทหารอเมริกันก็เกิดผลกระทบด้วยเช่นกัน เด็กผู้หญิงที่เกิดจากทหารอเมริกันกับเมียเช่าต้องกลายเป็นเด็กกำพร้า ทั้งภาระการเลี้ยงดูไว้ให้กับมารดา ซึ่งส่วนมากได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ดีนัก เด็กกลายเป็นคนมีปมด้อย เมื่อโตขึ้นก็กลายเป็นเด็กอันธพาล ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด บรรดาเมียเช่าที่ถูกสามีทอดทิ้ง ส่วนมากยังคงเลือกเส้นทางการทำมาหากินเช่นเดิม เพราะไม่กล้ากลับภูมิลำเนาเดิมของตน เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นที่นิินทาของชาวบ้านว่าเป็นผู้หญิงหากินกับฝรั่ง ส่วนหนึ่งเลือกที่จะเข้าไปเป็นโสเภณีในตัวเมือง บรรดาเมียเช่าที่เหลือได้อพยพย้ายที่ทำกินไปตามเมืองใหญ่ๆ ที่มีชาวต่างเข้ามาท่องเที่ยว ได้แก่ กรุงเทพฯ และพัทยา มีจำนวนน้อยที่จะกลับไปประกอบอาชีพปกติทั่วไป เพราะเกิดความเคยชินกับความสะดวกสบาย นอกจากนี้จังหวัดอุดรธานียังเกิดคดีอาชญากรรมขึ้นไม่เว้นในแต่ละวัน เพราะมีแรงงานบางคนไม่รู้จักเก็บออมเงินทอง มองว่าเงินทองเป็นของหาง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอดีตยามรักษาความปลอดภัยในค่ายทหารอเมริกัน เมื่อกลายเป็นคนตกงาน หรือหางานที่รายได้เป็นที่พอใจไม่ได้ ก็ผันตัวเองไปเป็นหัวขโมย ลักชิงวิ่งราว จับบ้าน ปล้นรถแท็กซี่ เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้นข้าวของเครื่องใช้ อุปกรณ์ทางการทหารภายในค่ายก็ถูกชาวบ้านลักขโมยเอาไปขาย เช่น สายไฟฟ้า ลวดหนาม เรือขโมยไปจนถึงชิ้นส่วนอากาศยานเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตามรัฐบาลสหรัฐฯ ก็ไม่ได้เพิกเฉยกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุดรธานีหลังมีการถอนทหารอเมริกัน รัฐบาลสหรัฐฯ ได้มอบเงินบำเหน็จให้แก่แรงงานในค่ายทุกคนๆ ละหลายหมื่นบาท ขึ้นอยู่กับอายุการทำงานของแต่ละคน ในช่วงเวลานั้นเงินจำนวนนี้นับว่าสูงมาก สามารถนำไปซื้อที่ดิน สร้างบ้าน ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ ซื้อรถไถ หรือเป็นทุนระหว่างหางานใหม่ได้ นอกจากนี้แรงงานในค่ายยังได้รับใบผ่านงานเพื่อนำไปใช้เป็นใบเบิกทางในการสมัครงาน ซึ่งนายจ้างตามบริษัทห้างร้านก็มั่นใจต่อแรงงานเหล่านี้ด้วย เพราะเป็นแรงงานที่มีประสบการณ์ มีฝีมือ และมีความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอดีตแรงงานในค่ายทหารคนใดต้องการเดินทางไปทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย สามารถเดินทางได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ทางภาครัฐเองก็เร่งให้ความช่วยเหลือแรงงาน โดยรับโอนลูกจ้างในค่ายจำนวนกว่าร้อยละห้าสิบเข้ารับราชการสังกัดกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ก็มีโครงการเปลี่ยนค่ายทหารอเมริกันให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย แต่โครงการต่างๆ กลับไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง

การถอนทหารอเมริกันออกจากจังหวัดอุดรธานี แม้ว่าจะส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานีอย่างมากก็ตาม แต่ด้วยศักยภาพที่แท้จริงของจังหวัดอุดรธานีที่เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าติดต่อค้าขาย การคมนาคม การบริหารงานราชการ รวมถึงแผนการพัฒนาเมืองหลัก ทำให้จังหวัดอุดรธานีสามารถฟื้นตัวจากสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซามาได้ในเวลาเพียงไม่นาน

บรรณานุกรม

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงมหาดไทย (1) มท.3.1.5.18/2. “เรื่องการประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐที่ใช้อยู่ในประเทศไทย.”

_____. เอกสารกระทรวงมหาดไทย (1) มท.3.1.5.18/4. “เรื่อง เครื่องบินสหรัฐอเมริกาคกที่ จ.นครพนม.”

_____. เอกสารกระทรวงมหาดไทย (1) มท.3.1.5.18/4. “เรื่อง เครื่องบินสหรัฐอเมริกาคกที่ จ.เลย.”

_____. เอกสารสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สร.0201.67.1/13. “เรื่องข้าหลวงใหญ่ (พระยาตัจจา) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น มหาสารคาม (2478).”

_____. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ ก/ป7/2509/กท.1.5 ปีที่ 4.

หนังสือพิมพ์

การติดตามข่าวและข้อเท็จจริงในระยะเวลาหนึ่ง

สยามจดหมายเหตุ 1, 1 – 26 มกราคม – มิถุนายน 2519, 278.

ข่าวพาณิชย์, 3 มีนาคม 2519.

ข่าวพาณิชย์, 17 มีนาคม 2519.

สยามรัฐ, 17 มีนาคม 2519.

สยามรัฐ, 19 มีนาคม 2519.

สยามรัฐ, 28 พฤษภาคม 2519.

ภาษาไทย

กรมพัฒนาที่ดิน. แผนการใช้ที่ดินจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน, 2526.

กรมศิลปากร. เมืองในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2516.

กระทรวงมหาดไทย. บันทึกการเดินทางตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ของฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. พระนคร : กระทรวงมหาดไทย, 2507.

กลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนพัฒนา. อีสานความจริงที่ขมขื่น. กรุงเทพฯ : กลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนพัฒนา, 2517.

กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. รายงานวิจัย เรื่อง สภาพชีวิตและปัญหาของหญิงค้าประเวณี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : กองวิจัยและประเมินผล, 2516.

คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี. ประมวลภาพประวัติศาสตร์จากบ้านเดื่อหมากแข้งถึงจังหวัดอุดรธานี. อุดรธานี : คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองอุดรธานี 100 ปี, 2536

คณะกรรมการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และพิรุณ จัตรวานิชกุล. อเมริกันอันตราย. กรุงเทพฯ : ชมรมรัฐศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษ์ณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544.

สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. ผลการดำเนินงานการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาจังหวัดอุดรธานี ประจำปีงบประมาณ 2549. อุดรธานี : สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, 2549.

สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. ผังเมืองอุดรธานี. กรุงเทพฯ : ส่วนการปกครองท้องถิ่น, 2514.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. นนทบุรี : สร้างสรรค์, 2528.

ชาติ คเชนทร์. สงครามลาว ยุทธภูมิห้องแจ้ง. นนทบุรี : หนังสือพิมพ์ ข่าแผ่นดินสยาม, 2550.

ชิมเมอร์แมน, คาร์ล ซี. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. แปลโดย ชิม วีระไวทยะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525.

ดีเด่น ณ ป้อมเพ็ชร. ศึกเวียดนาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2517.

เดิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513.

ถนอม ตะนา และคนอื่นๆ. การขยายตัวของชุมชนเมืองลุ่มน้ำชี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

- ทักษ์ เกลิมเตียร์น. การเมือง : ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. แปลจาก Thailand : the politics of Despotic Paternalism. โดย พรณี นัตรพลรัักษ์ และม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.
- นักศึกษาหลักสูตรนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ รุ่นที่ 9. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไทยที่มีความสัมพันธ์ต่างระดับกับทหารสหรัฐฯ. กรุงเทพฯ : กองวิจัยสังคมศาสตร์, 2518.
- นันทนา กบิลกาญจน์. แนวความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : ผลที่มีต่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2529.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรีวิน, 2539.
- พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธุ์. สงครามเวียดนามกับความจริงของ “รัฐไทย”. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549.
- พรณี บัวเล็ก. ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457 – 2482 บทเรียนจากความรู้จูงใจสู่โสภณกรรม. กรุงเทพฯ : เพ็ญฟ้าพรินต์, 2545.
- มัสแคต, โรเบิร์ต เจ. สหรัฐฯอเมริกากับการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงในประเทศไทย. แปลจาก Thailand and the United State : Development, and Foreign Aid. แปลโดย กุสุมาลย์ รัชตะนันท์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.2475 – 2530. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2532.
- _____. บรรณาธิการ. เศรษฐกิจการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517.
- _____. สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไฉไล, 2538.
- สกินเนอร์, จี วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. แปลโดย พรณี นัตรพลรัักษ์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาคที่ 4 ว่าด้วยเที่ยวมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2512.
- _____. เสด็จไปตรวจมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรอีสาน ร.ศ. 125 พ.ศ. 2449. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและ หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุลพระธิดา, 2538.

สมภพ มานะรังสรรค์. เศรษฐกิจชนบทไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

สุกิตติ กระจ่างเข้า. ไปตะวันออกกลาง. กรุงเทพฯ : ส่วนวารสารเศรษฐกิจ ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจ และการตลาด ธนาคารกรุงเทพ, 2525.

สุรชาติ บำรุงสุข. สหรัฐอเมริกากับระบบทหารในประเทศไทย ศึกษากรณีความช่วยเหลือด้านการทหารหลังยุคสงครามเวียดนาม (ค.ศ. 1975 – 1980). กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.

สุวิทย์ ชีรสอวต. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 - 2528. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป.

สุวิทย์ ชีรสอวต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สมุดรายงานสถิติจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2509.

_____. สมุดรายงานสถิติจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2512.

_____. สมุดรายงานสถิติจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2515.

_____. สมุดสถิติรายปีจังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2525.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ นักศึกษาหลักสูตร นักวิจัยทางสังคม ศูนย์ศึกษาและฝึกอบรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไทยที่มีความสัมพันธ์ต่างระดับกับทหารสหรัฐฯ. กรุงเทพฯ : กองวิจัยสังคมศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, (2517)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สี่ พ.ศ.2520 – 2524. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, ม.ป.ท., 2520.

สำนักผังเมือง. รายงานวิจัยเมืองอุดรธานี. กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง, 2525.

อุกฤษฏ์ ปัทมานนท์. สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย 1960 - 1970. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

วิทยานิพนธ์

ณัฐริกา กาญจนศิลป์. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2500 - 2540.” วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

ทิพย์วรรณ หอมกระหลบ. “ไทยกับความช่วยเหลือของต่างประเทศ : การศึกษาเฉพาะกรณีความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2493 - 2519.” วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.

ธีระ ชุติวรธรรม. “การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2478 - 2542.” วิทยานิพนธ์ กศ.ม. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.

ปทุมรัตน์ อติชาติ. “การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่นระหว่างปี พ.ศ. 2505 - 2518.” วิทยานิพนธ์ กศ.ม. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.

ปรีชา อรัญวารี. “บทบาทนักการศึกษาต่อธุรกิจการจัดส่งแรงงานไปต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี.” สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

เพ็ญแข คชเดช. “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ. 2480 ถึง พ.ศ. 2540.” วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.

ยุพาพิน ภาระศรี. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของอีสาน พ.ศ. 2505 - 2515.” วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

วนิดา ภิรมย์วงศ์. “ปัจจัยและสาขาเศรษฐกิจหลักที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของอุดรธานี”. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ประวัติกองบินที่ 23 [Online]. Accessed 15 December 2007. Available from

www.wing23.net/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26

แผนที่จังหวัดอุดรธานี. [Online]. Accessed 15 December 2007. Available from

http://www.rdl677.com/wb/show.php?Category=rd_udon&No=1253

- เพลงจดหมายจากเมียเช่า. [Online]. Accessed 19 December 2007. Available from
www.wanakam.com/comment.asp?rP=3&WebboardID=428
- เพลง hardrock. [Online]. Accessed 15 December 2007. Available from
www.geocities.com/hardrockhits/hardrock_1.html
- ภาพคำยรามสูร [Online]. Accessed 15 December 2007. Available from
<http://www.members.optusnet.com.au/airlana/ramasun.htm>
- ภาพอนนมิตรภาพหน้าคำยรามสูร [Online]. Accessed 15 December 2007. Available from
<http://www.angkor.com/2bangkok/2bangkok/forum/showthread.php?t=1215>
- ภาพที่ตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ทั้ง 7 แห่งทั่วประเทศ. [Online]. Accessed 15 December 2007.
 Available from www.viet-remf.net/chapter-tree.htm
- ภาพทางเข้าฐานบินอุดร. [Online]. Accessed 15 December 2007. Available from
<http://www.letgeorgedoit.com/udornafb.htm>
- ภาพบังกะโล. [Online]. Accessed 19 December 2007. Available from
<http://tucsonxj.com/pix/displayimage.php?album=17&pos=23>
- ภาพแม่บ้านและเมียเช่า [Online]. Accessed 19 December 2007. Available from
<http://nucleartypewriter.com/FieldGuide/Pete/thailand.htm>
- ภาพโรงแรมพาราไดส์ [Online]. Accessed 3 March 2008. Available from
www.letgeorgedoit.com/udornefb.htm
- มูลนิธิเฟิร์ล เอส. บัค [Online]. Accessed 19 December 2007. Available from
<http://www.sure-audio.com/joomla/index.php?option=content&task=view&id=762>
- ย่านสถานบันเทิงหน้าคำยรามสูร [Online]. Accessed 19 December 2007. Available from
www.viet-remf.net/chapter-tree.htm

บทความ

- ชลิต บุญยะไทย. “ผลกระทบต่อแรงงานในการปิดสนามบินอุตะเถา.” แรงงานสัมพันธ์ 19, 1 – 2 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2520) : 21 – 24.
- ชัยชนะ พิมานแมน. “นโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ อันมีผลต่อสงครามเวียดนามจากแนวประวัติศาสตร์วิเคราะห์.” รัฐศาสตร์สาร 1 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2516) : 1 – 34.
- ถนัด คอมันตร์. “ประเทศไทยกับกองกำลังทหารต่างด้าว.” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 12, 8 (สิงหาคม 2517) : 37 – 45.

- แถมสุข นุ่นนนท์. “แถลงการณ์ร่วมถนัด – รัศก ค.ศ.1962.” วารสารธรรมศาสตร์ 9, 2 (ตุลาคม – ธันวาคม 2522) : 69 – 104.
- แถมสุข นุ่นนนท์. “ไทย – อเมริกา : พันธะสงครามเวียดนาม.” รวมบทความประวัติศาสตร์ 1 (กรกฎาคม 2523) : 97 – 132.
- นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล. “การารมณกับสงคราม.” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11, 6 (มิถุนายน 2516) : 101 – 106.
- บุญคง หันจางสิทธิ์. “ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย.” ธรรมศาสตร์ 5, 1 (มิถุนายน – กันยายน 2518) : 110 – 118.
- ผู้สื่อข่าวอิสระประจำประเทศลาว. “ลาวและปัญหาทหารไทยรับจ้าง.” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11, 10 (ตุลาคม 2516) : 46 – 61.
- พงศ์ศักดิ์ ดิษยทัต. “ทหารอเมริกันในเมืองไทย.” รัฐศาสตร์นิเทศ 6, 2 (มกราคม – มีนาคม 2514) : 3 – 10.
- วิบูลย์ แซ่มชื่น. “ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน.” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10, 7 (กรกฎาคม 2515) : 115.
- วีรประวัติ วงศ์พัวพันธ์. “ตาคี : ขยะสงคราม.” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10, 8 (สิงหาคม 2515) : 44 – 55.
- อนันต์ วิริยะพินิจ, “เด็กผมแดง : ลูกกระเบิดที่อเมริกันทิ้งในไทย,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 10, 8 (สิงหาคม) : 58 – 65.
- อุดร ทองน้อย. “อธิปไตยของชาติเหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง ชีวิตคนไทยภายใต้การปลดระเบิดของสหรัฐฯ.” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 12, 8 (สิงหาคม 2517) : 47 – 64.

สัมภาษณ์

- ชนะ สรรพโส. รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อดีตช่างหน่วยเสริมกำลังภาคพื้นดินฐานบินสหรัฐฯ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2551.
- ทองสุข สุขสมร. อดีตเจ้าหน้าที่รักษาการณ์ความปลอดภัยฐานบินสหรัฐฯ, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2549.
- ปรีชา อรัญวาริ. ศึกษานิเทศก์อุดรธานี อดีตนักศึกษาผู้ร่วมขบวนเรียกร้องขับไล่ทหารอเมริกันในจังหวัดอุดรธานี, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2550.
- ผล หวนอารมณ์, จำปีเอก. สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2551.
- สวน ประสงค์คำ. อดีตพนักงานขับรถค่ายรามสูร, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2551.

สุกิจ ชะสุนทร, จำสืบเอก. สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2551.

สันติชัย ทองยัง. อดีตเสมียนคลังสินค้าค่ายรามสูร, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2550.

แหลม มอริสัน. สัมภาษณ์, รายการย้อนรอย ตอน ได้ปีกอินทรี ออกอากาศเมื่อ 22 เมษายน 2544 ทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวี.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร เรื่อง สภาพของจังหวัดต่างๆ

ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร เรื่อง สภาพของจังหวัดต่างๆ
ปาฐกถาเรื่องการเป็นอยู่ในจังหวัดอุดรธานี
ของ
ขุนรักษานากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุดรธานี
บรรยายโดยทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2477

สภาพเดิมจังหวัดอุดรธานีก่อน ร.ศ. 126 ขึ้นไป ในเขตท้องที่จังหวัดนี้เป็นเขตท้องที่ของเมืองหนองคาย, ขอนแก่น, หนองหาร มาประกอบต่อเขตกัน ณ ที่ๆ ตั้งจังหวัดอุดรธานีเดิมนี่ และเมื่อ ร.ศ. 110 ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งข้าหลวงต่างพระองค์พร้อมด้วยกองทหารมาประจำอยู่ที่จังหวัดหนองคาย ควบคุมการปกครองนับแต่ดินแดนเขตจังหวัดขอนแก่น, สกลนคร, เลย, นครพนมและหนองคาย ตกกลุ่มน้ำโขง เรียกว่ามณฑลลาวพวน

ครั้น ร.ศ. 112 รัฐบาลสยามและรัฐบาลฝรั่งเศสเกิดผัดใจจึงได้ประอาวรุกันขึ้นแล้วภายหลังจึงได้ทำสัญญาต่อกัน เป็นเหตุให้ตั้งกองทหารอยู่ที่จังหวัดหนองคายมิได้ตามสัญญาบังคับไว้ในเขตภายใน 25 กิโลเมตร (625 เส้น) เมื่อเช่นนั้นแล้วข้าหลวงต่างพระองค์จึงได้ยกทหารพร้อมด้วยคณะปกครองมาตั้งที่บ้านหมากแข้ง ซึ่งเป็นบ้านร้างขึ้นเป็นที่ว่าการมณฑลลาวพวนในอาณาเขตเมืองหนองคาย, ขอนแก่น, หนองหารซึ่งต่อเขตแดนกัน ณ ที่นั้น

ครั้น ร.ศ. 126 จึงได้แบ่งอาณาเขตที่ตั้งที่ว่าการมณฑลยกฐานะขึ้นเป็นเมืองอุดรธานี เปลี่ยนนามมณฑลลาวพวนเป็นมณฑลอุดร ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ได้ยุบจากสภาพมณฑลคงเป็นจังหวัดเช่นในท้องที่อื่น

สภาพปัจจุบัน จังหวัดอุดรธานีตั้งอยู่ติดต่อกับอาณาเขตจังหวัดอื่นดังนี้ ทิศเหนือจดเขตอำเภอบ้านดุงมีไชย, โพนพิสัย, ขึ้นจังหวัดหนองคาย ทิศใต้จดเขตอำเภอน้ำพอง อำเภอกุเวียงขึ้นจังหวัดขอนแก่น ทิศตะวันออกจดเขตอำเภอบ้านหันขึ้นจังหวัดสกลนคร ทิศตะวันตกจดเขตอำเภอวังสะพุง, กุดป่อง, เชิงคาน, ขึ้นจังหวัดเลยและอำเภอกุเวียงขึ้นจังหวัดขอนแก่น

ที่ตั้งจังหวัด ตั้งอยู่ที่ราบสูงไม่มีลำน้ำเป็นเครื่องอุปการณ์เพียงพอ มีแต่ห้วยเล็กสายเดียว ต้นห้วยตั้งอยู่ที่ภูเขาริวกวาลินท้องที่อำเภอหมากแข้ง ขนาดกว้างที่สุด 18 สอก ฤดูฝนระดับสูงที่สุด 8 สอก ฤดูแล้งบางตอนแห้งขาด บางตอนมีน้ำลึกเพียง 1-2 สอก ไหลตกห้วยหลวงๆ ไหลผ่านไปท้องที่อำเภอโพนพิสัยแล้วตกลงน้ำโขง

ที่ตั้งจังหวัดนี้ขึ้นเดิมเมื่อข้าหลวงต่างพระองค์ยกจากจังหวัดหนองคายมาตั้ง ก็ได้ดำริที่จะยกไปตั้งอยู่อำเภอกุมภวาปี หรือจังหวัดสกลนครซึ่งมีหนองหารเป็นเครื่องอุปการณ์ มีตลอดทั้งน้ำและอาหารที่เป็นสัตว์น้ำ แต่เห็นว่าที่บ้านหมากแข้งเป็นบ้านร้างไม่มีคนอาศัยอยู่สมควรจะตั้ง

มณฑล เพื่อย้ายให้ราษฎรมาอาศัยประกอบการเลี้ยงชีพให้เป็นที่เจริญขึ้น และที่เรียกว่ามากแข้ง
นั้น ตรงกับมะเขือพวงนั่นเอง¹

¹ ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร เรื่องสภาพของจังหวัดต่างๆ (กรุงเทพฯ : สมาคมมิตรภาพ
ญี่ปุ่น-ไทย, 2539), 69.

ภาคผนวก ข

ข้าหลวงใหญ่ (พระยาธำมณี) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จังหวัดหนองคาย อุดร
ขอนแก่น มหาสารคาม พ.ศ. 2479

รายงานตรวจราชการจังหวัดอุดรธานี

25 พฤษภาคม พ.ศ. 2479

จังหวัดอุดรธานี ส่วนกระทรวงมหาดไทย

แผนกมหาดไทย กิจการงานในแผนกนี้โดยปกติทั่วไปอยู่ในระดับที่ดีไม่มีการบกพร่องอย่างใด ชั้นนี้จึงขอเสนอสถิติสภาพของจังหวัดอุดร คือ

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ แบ่งการปกครองเป็น 6 อำเภอ คือ อำเภอหมากแข้ง (อำเภอที่ตั้งศาลากลาง) 1, อำเภอหนองหาร 1, อำเภอหนองบัวลำภู 1, อำเภอเพ็ญ 1, อำเภอกุมภวาปี 1, อำเภอบ้านผือ 1 มีตำบลอยู่ 50 ตำบล หมู่บ้าน 930 หมู่ บ้าน 51,639 บ้าน วัดพุทธศาสนา 131 วัด ที่สำนักสงฆ์ 423 สำนัก ราษฎร ชาย 153,854 คน หญิง 166,505 คน รวม 320,359 คน (สำรวจตั้งแต่ พ.ศ. 5472) สัตว์พาหนะที่ทำตัวพิมพ์รูปพรรณแล้ว ช้าง 14 เชือก ม้า 5,048 ม้า โค 137,026 โค กระบือ 92,898 กระบือ สัตว์ที่ยังไม่ได้ทำตัวพิมพ์รูปพรรณ ช้าง 1 เชือก ม้า 4,432 ม้า โค 49,810 โค กระบือ 37,670 กระบือ ภูมิประเทศเป็นที่ดอน พื้นที่เป็นดินปนทราย ไม่สู้จะเหมาะแก่การเพาะปลูกนัก ชาวเมืองอาศัยการทำนาเป็นอาชีพส่วนใหญ่ กับการเลี้ยงสัตว์โคกระบือและสุกรไว้ขายบ้าง การทำสวนมีบ้างเล็กๆ น้อยๆ ไม่สู้จะบังเกิดถึงซื้อขาย ต่อเมื่อทางรถไฟที่กำลังทำอยู่ในเวลานี้เปิดถึงการใช้การเดินรถสินค้าขึ้นเมื่อใด จังหวัดนี้จึงจะย่างเข้าถึงซึ่งความสมบูรณ์ได้บ้าง

อนึ่งจังหวัดอุดรธานีนี้แต่เดิมมาเป็นมณฑล คือ รวมจังหวัดหนองคายและนครพนม ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองเวียงจันทน์และเมืองท่าแขกของรัฐบาลอินโดจีนมาขึ้นอยู่ด้วย จึงนับว่ามีการติดต่อกับต่างประเทศอยู่ ทางทางจึงจัดให้มีล่ามไว้ตำแหน่งหนึ่ง แต่บัดนี้ได้จัดราชการฝ่ายบริหารแยกจังหวัดกันเป็นอิสระต่างหากออกจากอุดรแล้ว จังหวัดอุดรจึงไม่มีการติดต่อกับต่างประเทศเหมือนแต่ก่อน การล่ามก็ไม่ต้องใช้ จึงขอเสนอเพื่อกระทรวงมหาดไทยจะได้พิจารณาว่า ยังจะสมควรมีล่ามไว้ที่จังหวัดอุดรอยู่หรือประการใด

ส่วนการทะเบียนเล่าก็ปรากฏว่าการสำรวจสำมะโนครัวของเราได้สำรวจไว้แต่ พ.ศ. 2472 ซึ่งเป็นเวลาล่วงเลยมาถึง 8 ปีแล้ว ยอดสถิติต่างๆ ก็ย่อมคลาดเคลื่อนไปอย่างละมากๆ ถ้าได้สำรวจกันใหม่อีกสักทีดังที่ได้เสนอมารายงานฉบับก่อนๆ จะเป็นความสะดวกในการคำนวณผลได้เสียแห่งทางราชการขึ้น

สำหรับสัตว์พาหนะนั้น ก็ปรากฏว่ายังมีสัตว์ที่ยังไม่ได้ทำตัวพิมพ์รูปพรรณถึง 91,913 ตัว ซึ่งเป็นจำนวนมากอยู่ ถ้าไม่ขัดข้องแก่ทางการก็ควรจะสั่งให้จัดการทำกันเสียให้ได้มากเท่าใด ก็จะเป็นการป้องกันการเถียงสิทธิ์ และการโจรกรรมได้ตามส่วน

พฤติกรรมและจรรยาของข้าราชการ พฤติกรรมและจรรยาของข้าราชการในจังหวัดนี้เท่าที่ได้สังเกตในเวลาอันน้อยก็ดูมีความสามัคคีกลมเกลียวกันคืออยู่ ที่มีแต่กร้าวกันอยู่บ้างก็คือระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับพวกครู ไม่สู้รุนแรงเท่าใดนัก แต่ก็อยู่ในความหวังของข้าหลวงประจำจังหวัด ซึ่งเพิ่งไปรับหน้าที่ใหม่ว่าจะเห็ดหายจางไป ส่วนวิธีปฏิบัติกิจการงานของพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นไปในระดับปานกลาง และมักถือกระทำแต่ในวงหน้าที่ของตนๆ งานส่วนรวมหรือส่วนกลาง เช่น การพิธีต่างๆ การรับรอง การจัดงานรื่นเริง หรือเผยแพร่สิ่งที่มีประโยชน์ต่างๆ เหล่านี้ เจ้าหน้าที่แผนกการต่างๆ เว้นแต่แผนกหมาดไทยยังไม่ใคร่เอื้อเพื่อช่วยเหลือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ข้อนี้ข้าหลวงประจำจังหวัดรับว่าจะประชุมชี้แจงและดำเนินการแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป จำต้องรอดูไปก่อน

กล่าวโดยเฉพาะข้าหลวงประจำจังหวัดเห็นว่ามีผู้มีอิทธิพลยศดี แม้แต่เพิ่งมารับตำแหน่งใหม่ในเวลาอันน้อย ก็พอสังเกตได้ว่าเป็นที่นิยมนับถือของข้าราชการในจังหวัดนี้คืออยู่ และสังเกตในเชิงงานและความไหวพริบแล้ว ก็นับว่าเป็นผู้สามารถ เป็นที่หวังได้ว่าจะบริหารการงานในจังหวัดนี้ไปสู่ผลดีตามความมุ่งหมาย

อนึ่ง ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า ขุนสาธกคดี ปลัดจังหวัดนี้ เป็นผู้มีคุณสมบัติผู้หนึ่งเป็นกำลังแนะนำข้าหลวงประจำจังหวัดผู้ไปอยู่ใหม่ในกิจการต่างๆ ของจังหวัดนี้เป็นอย่างดี นับว่าเป็นกำลังของข้าหลวงประจำจังหวัด ส่วนอิทธิพลใจคอก็สุภาพเรียบร้อย เป็นที่นับถือของข้าราชการแผนกต่างๆ และประชาชนทั่วไป เป็นการสมควรที่จะพิจารณาความชอบเพื่อเป็นกำลังใจให้มีความตั้งใจในทางราชการดีขึ้นอีก

ส่วนกระทรวงเกษตรธิการ

การป่าไม้ เนื่องด้วยภูมิประเทศทางแถบนี้เป็นป่าอยู่มาก การป่าไม้จึงจำเป็นจะต้องคิดบำรุงเพื่อให้เป็นผลประโยชน์รายได้แก่ประเทศ

กองป่าไม้ที่ตั้งที่ทำงานอยู่ที่จังหวัดอุดรนี้มีอาณาเขตควบคุมจังหวัดหนองคาย สกลนคร นครพนม และเลยด้วย รวมถึง 5 จังหวัด แต่พนักงานเจ้าหน้าที่ในแผนกนี้ยังมีน้อยไม่สมแก่คุณภาพของงานที่จะควบคุมให้เจริญก้าวหน้าได้ คือที่ตั้งกองป่าไม้ (อยู่จังหวัดอุดร) มี

พนักงานชั้นประทวนประจำแผนก 1 คน เสมียนวิสามัญ 3 คนในจำนวนนี้ส่งไปประจำอำเภอภูม
ภวาปีเสีย 1 คน เมื่อได้เห็นจำนวนคนประจำทำงานเช่นนี้แล้วทำให้รู้สึกว่าจะเอางานให้
เจริญก้าวหน้าไปอย่างไรได้ เฉพาะแต่การควบคุมไม้หวงห้ามเท่านั้นก็ออกจะเหลือมืออยู่เสียแล้ว
และกิจการป่าไม้ในจังหวัดเหล่านี้กำลังจะเจริญยิ่งขึ้นในเมื่อการคมนาคมโดยทางรถไฟสะดวก จึง
เห็นเป็นการสมควรที่จะจัดให้มีพนักงานป่าไม้ไปประจำตามจังหวัดและอำเภอต่างๆ ให้พอควร
และถึงแม้จะขาดเงินที่จะจัดตั้งชั้นประจำแผนกออกไป ก็ส่งเพียงชั้นเสมียนออกไปประจำการอยู่
ก่อนก็จะเป็นผลดีกว่าที่จะปล่อยให้เป็นอย่างนี้ สมควรที่กรมป่าไม้ต้องรีบเร่งพิจารณา
เรื่องนี้

รายได้ รายได้ของการป่าไม้ในกองนี้ซึ่งมีจังหวัดต่างๆ ขึ้นอยู่ 5 จังหวัดด้วย คือ

พ.ศ. 2476 เงิน 1,801.87 บาท

พ.ศ. 2477 เงิน 2,790.16 บาท

พ.ศ. 2478 (เพียงสิ้นเดือนพฤศจิกายน) เงิน 1,187.77 บาท

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผลประโยชน์รายได้ในปี พ.ศ. 2477 สูงกว่า พ.ศ. 2476 ถึง 998.29
บาท ส่วนในพ.ศ. 2478 แม้จำนวนเงินจะตกไปบ้างก็ยังไม่แน่นัก ด้วยยังไม่ถึงสิ้นปี ซึ่งอาจเก็บ
ค่าภาคหลวงในจังหวัดเหล่านี้ได้มากขึ้นในปลายปีนี้ก็ได้ เพราะเนื่องจากเวลานี้ราษฎรที่ค้าขายไม้
หยุดไปทำนาเสีย ต่อเมื่อเสร็จการทำนาแล้วจึงจะทำการค้าไม้ต่อไป จึงเป็นที่หวังได้ว่าใน พ.ศ.
2478 นี้ค่าภาคหลวงคงจะได้ไม่น้อยกว่าปีก่อนๆ

แผนกสัตวแพทย์ จังหวัดนี้มีสัตวแพทย์ประจำทำงานอยู่ที่จังหวัด เมื่อเกิดโรคระบาด
ที่ใดขึ้น ก็ออกไปทำการระงับและป้องกัน ใน พ.ศ. 2478 แต่ต้นปีมาจนถึงสิ้นเดือนธันวาคม เกิด
โรคระบาดขึ้นในท้องที่อำเภอหมากแข้งและอำเภอภูมภวาปี รวม 4 ตำบล จำนวนสัตว์พาหนะที่
ตายด้วยโรคระบาด 133 ตัว ที่เป็นแล้วหาย 17 ตัว ที่สัตวแพทย์ได้ฉีดยาป้องกัน 771 ตัว เห็น
ได้ว่าสัตวแพทย์ทำการได้ผลน้อยเกินไป ถึงแม้ว่าโรคจะสงบก่อนแพทย์ไปถึงตามคำชี้แจงของ
เจ้าหน้าที่ก็ดี สมควรที่สัตวแพทย์จะทำการฉีดวัคซีนให้สัตว์พาหนะได้มากกว่านี้ เพราะจำนวน
สัตว์ในหมู่บ้านที่เกิดโรคนี้ยังไม่ได้ฉีดยาถึง 771 ตัว อนึ่งตามที่ได้ทราบและเข้าใจ วัคซีนนั้นหา
ใช่ยาแก้โรคมิได้ เป็นยาป้องกัน ถ้าสัตว์ที่เป็นโรคแล้วจะฉีดวัคซีนก็ไม่ทำให้โรคนั้นหาย เราได้แต่
ป้องกันสัตว์ที่ยังมิได้เป็นโรคไม่ให้ลุกลามไปเท่านั้น จึงเห็นว่าหน้าที่ทางการจะได้ควบคุมสั่งการให้
สัตวแพทย์ออกฉีดยาป้องกันสัตว์พาหนะต่างๆ ให้เป็นการพอสมควรสักหน่อย

อนึ่ง เจ้าหน้าที่ชี้แจงว่า ราษฎรในจังหวัดนี้มักไม่ใคร่แจ้งความเมื่อสัตว์เกิดโรคระบาดขึ้น บางคราวกำนันผู้ใหญ่บ้านทิ้งไว้ไม่รายงานจนโรคนั้นเกือบสงบ จึงรายงานบอก ซึ่งเป็นเหตุให้โรคแพร่หลายรุกรามได้มาก

จึงเห็นควรว่าเป็นเจ้าหน้าที่ทางกรมการอำเภออบรมชี้แจงให้ราษฎร และกำนันผู้ใหญ่บ้านให้เข้าใจหน้าที่นี้ให้ถ่องแท้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเองและเพื่อนบ้าน และควรแนะนำให้ราษฎรเต็มใจช่วยเหลือร่วมกับเจ้าหน้าที่อย่างจริงจังในเมื่อออกไปทำการปราบโรคระบาดที่เกิดขึ้น

ส่วนกระทรวงเศรษฐการ

แผนกไปรษณีย์โทรเลข สถิติการงานของแผนกนี้เมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2477 ในระยะเวลาเดียวกันแล้วมีจำนวนเพิ่มขึ้นเกือบทุกประเภท จึงเห็นว่างานแผนกนี้เจริญขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้ก็เนื่องจากจังหวัดนี้เป็นต้นทางของจังหวัดหนองคาย เลย และสกลนคร ถ้าหากการทางรถไฟได้สำเร็จเปิดใช้ถึงจังหวัดอุดรแล้ว การไปรษณีย์โทรเลขก็คงเจริญยิ่งขึ้น เวลานี้ตามอำเภอต่างๆ ของจังหวัดนี้ก็ได้เปิดไปรษณีย์อนุญาตขึ้นทั่วแล้ว นับว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่ง

การออมสิน ใน พ.ศ. 2478 เทียบกับ พ.ศ. 2477 ในระยะ 9 เดือน มีจำนวนเพิ่มขึ้น 421 ราย จึงรู้สึกว่าประชาชนในจังหวัดนี้นิยมการฝากเงินออมมากขึ้น ถ้าทางไปรษณีย์อนุญาตที่ตั้งอยู่ตามอำเภอต่างๆ เปิดทำการออมสินด้วยก็คงจะมีจำนวนเพิ่มทวีขึ้นอีก การออมสินนี้ก็เป็นประโยชน์สำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ประชาชนรู้จักมัธยัสถ์ จึงเห็นว่าน่าจะดำริให้ไปรษณีย์อนุญาตตามอำเภอต่างๆ ดำเนินการโดยวางระเบียบการให้รัดกุม อย่าให้เกิดการโกงอันจะเป็นทางนำมาซึ่งความเสื่อมนิยมของผู้ฝาก แต่หากกรมไปรษณีย์โทรเลขยังไม่ไว้วางใจในความซื่อสัตย์ของผู้รับอนุญาตก็มีทางที่จะแก้ไขได้ เช่น เรียกเงินประกันตามสมควร หรือให้อยู่ในความดูแลควบคุมของกรมการอำเภอก็น่าจะทำได้ ทั้งนี้ก็แล้วอยู่ว่ากระทรวงเศรษฐการจะได้ดำริมอบงานไปรษณีย์ตามอำเภอให้อยู่ในความควบคุมรับผิดชอบของฝ่ายบริหารส่วนภูมิภาคแล้ว จึงหวังว่าการออมสินนี้ก็จะเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงพิจารณาของกระทรวงเศรษฐการ

การวิทยุโทรศัพท์ ตามสถิติใน พ.ศ. 2478 มีรายได้สูงกว่า พ.ศ. 2477 เพียง 13 บาท เห็นว่ายังเป็นจำนวนน้อย สมควรจะแพร่หลายมีประโยชน์เพิ่มมากกว่านี้ ปรากฏตามทะเบียนว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2473 ถึง พ.ศ. 2478 มีเครื่องรับถึง 20 เครื่อง แต่เครื่องเหล่านี้โดยมาไม่ได้มาขอต่อ

อายุ ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดอุดรไม่มีไฟฟ้า จำต้องใช้แบตเตอรี่อัดไฟส่งไปจากกรุงเทพฯ เป็นการลำบากเพราะทั้งเสียค่าส่งแพงทำให้ผู้ใช้เกิดท้อถอยจึงทำให้กิจการนี้ไม่เจริญ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ต่อเมื่อการคมนาคมสะดวกเป็นต้นว่ามีรถไฟเดินถึงแล้ว หรือทางจังหวัดจัดให้มีไฟฟ้าขึ้นเมื่อใด อุปสรรคเหล่านี้ก็จะหมดสิ้นไป

การทอผ้า เนื่องด้วยกระทรวงเศรษฐกิจได้ขอให้ช่วยแจ้งแก่คณะกรรมการจังหวัดเรื่องที่จะส่งครูไปฝึกหัดทอผ้าแบบกี่กระตุก เพื่อเป็นอุตสาหกรรมของชาวพื้นเมือง โดยประสงค์จะให้เปลี่ยนกี่ทอผ้าเดิมเป็นใช้กี่กระตุกแบบจีนและกระทรวงเศรษฐกิจดำริจะส่งคนพร้อมทั้งเครื่องทอผ้าและเครื่องอุปกรณ์ไปแสดงและสอนให้แก่ผู้สนใจด้วย ซึ่งกระทรวงเศรษฐกิจว่าจังหวัดจะเชิงเตาได้ขอรับรองมารายหนึ่งแล้ว โดยยื่นคือออกค่าเบี้ยเลี้ยงให้คนที่ส่งออกไปและจัดหาที่อยู่ให้ นอกจากนี้ขอมอบค่าค่ายและออกค่ากีดด้วย ถ้าจังหวัดใดในภาคอีสานต้องการก็ให้แจ้งความจำนงให้กระทรวงเศรษฐกิจทราบเพื่อได้ดำเนินการต่อไป

เมื่อข้าพเจ้าได้แจ้งให้คณะกรรมการจังหวัดทราบแล้ว ก็ได้รับคำร้องขอว่า จังหวัดนี้มีความประสงค์อย่างยิ่งที่จะได้รับการฝึกหัดทอผ้าตามแบบกี่กระตุกเพื่อเป็นอุตสาหกรรมของชาวเมือง เพราะทำได้เร็วกว่ากัน แต่เนื่องด้วยขาดแคลนการเงินจึงไม่สามารถจัดการตามความประสงค์ของกระทรวงเศรษฐกิจได้ แต่หากกระทรวงเศรษฐกิจใคร่อุดหนุนอุตสาหกรรมประเภทนี้แล้ว จังหวัดอุดรใคร่ขอให้ส่งครูไปฝึกหัดโดยรับเบี้ยเลี้ยงค่าเดินทางของกระทรวงพร้อมด้วยกีด 1 ถึง 2 กีด ทางจังหวัดจะจัดที่พักและให้ความสะดวกทุกๆ อย่างในการออกไปสอนนี้ และแจ้งว่าให้ควรไปในขณะมีงาน ซึ่งมีประชาชนมาชุมนุมกันมากๆ เป็นการเผยแพร่ในตัวทางจังหวัดจะแจ้งกำหนดให้ทราบ หากกระทรวงเศรษฐกิจยอมตามคำขอ

ภาคผนวก ค

การประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯที่ใช้อยู่ในประเทศไทย

(1) มท 3.1.5.18/2 การประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯที่ใช้อยู่ในประเทศไทย
เรื่อง คณะอนุกรรมการฯ มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ [21]

1.ปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการถอนทหารสหรัฐฯ

1.1 ความเสียหายต่อทรัพย์สินภายในบริเวณฐานบิน เพราะยังไม่ได้มีการกำหนด
หน้าที่ความรับผิดชอบ รวมทั้งจัดตั้งงบประมาณเพื่อบำรุงรักษาทรัพย์สินเหล่านี้

1.2 ความรับผิดชอบของรัฐบาลที่จะต้องหางานให้แก่ลูกจ้างตงงานประมาณ 30,000
คน

1.3 ความรับผิดชอบของรัฐบาลที่จะองสงเคราะห์บุคคลบางประเภทที่เคยรับรายได้
จากการบริการแก่ทหารสหรัฐฯ รูปต่างๆ

1.4 ความรับผิดชอบของรัฐบาลที่จะต้องฟื้นฟูเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่มีฐานบิน ซึ่ง
รายได้จะหดตัวลง หลังจากการถอนออกไปของทหารสหรัฐฯ

3.โครงการที่ควรดำเนินการ

3.1 โครงการแก้ปัญหาการว่างงานของกรมแรงงาน กำหนดระยะเวลาปฏิบัติการ 10
เดือน ใช้งบประมาณ 1,137,400 บาท เพื่อแก้ไขปัญหาในจังหวัดระยอง ชลบุรี อุดรธานี
อุบลราชธานี นครราชสีมา และนครพนม

3.2 โครงการสงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีของกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือ
สตรีที่เคยประกอบอาชีพบริการแก่ทหารอเมริกัน ใ้มีวิชาชีพเลี้ยงตนเองอย่างมั่นคงในทางที่ควร
ใช้งบประมาณ 28,830,000 บาท (ใช้เวลาฝึกเพียง 4 เดือน)

3.3 โครงการพัฒนาเมืองหลักและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท เป็นโครงการของการ
นิคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะต้องมีการพิจารณารายละเอียดอีก เพราะจะต้องกำหนดให้แน่ชัดเสียก่อน
เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของฐานบินแต่ละแห่ง

(1) มท 3.1.5.18/2 การประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯที่ใช้อยู่ในประเทศไทย
[30] สรุปข้อเสนอของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

2. รายละเอียดโดยย่อ

2.1 จังหวัดอุดรธานี

แนวความคิดของการนิคมอุตสาหกรรม

ก. จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในพื้นที่ซึ่งสหรัฐฯ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 248 ไร่

ข. จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในพื้นที่ที่เคยเป็นบริเวณบริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟ เมนเทแนนซ์ จำกัด พื้นที่ประมาณ 75 ไร่

ประเภทอุตสาหกรรม

ก. การดำเนินงานของบริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟเมนเทแนนซ์ จำกัด ในจังหวัด อุดรธานี คงจะต้องยุติลงเนื่องจากไม่มีลูกค้า

ข. นิคมอุตสาหกรรมทั้งสองแห่งรวมกันจะเป็นเพียงนิคมอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เนื่องจากจังหวัดอุดรธานีมีวัตถุดิบซึ่งมีคุณค่าทางด้านอุตสาหกรรมมานานัก

ค. ฐานบินอุดรควรใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งทางการทหาร การบินพาณิชย์ การนิคม อุตสาหกรรมฯ และใช้ประโยชน์อื่นตามความต้องการของส่วนบริหารจังหวัด

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

3.1 นิคมอุตสาหกรรมที่จะจัดขึ้นในจังหวัดอุดรธานี นครพนมและอุบลราชธานี จะใช้ เป็นฐานสนับสนุนฝึกอากาศของกรมประชาสัมพันธ์ด้วย

3.4 ในการส่งเสริมการลงทุน รัฐควรพิจารณาให้มีสิ่งล่อใจ เพื่อเร่งรัดให้มีการลงทุน ซึ่งหมายถึงแหล่งงานสำหรับผู้ที่มาอาศัยจากการถอนทหารสหรัฐฯ สิ่งล่อใจซึ่งควรให้มีขึ้น สำหรับผู้ลงทุนในนิคมอุตสาหกรรมเหล่านี้ในระยะ 2519-2521 อาจประกอบด้วย

- การยกเว้นภาษีเครื่องมือเครื่องจักร
- การยกเว้นภาษีรายได้สำหรับโรงงานตามระยะเวลาที่กำหนด
- การอำนวยความสะดวกในการตั้งโรงงาน ซึ่งในปัจจุบันผู้ลงทุนต้องขออนุญาตจาก หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องหลายหน่วย ทำให้เสียเวลามาก สมควรมอบอำนาจในการพิจารณา อนุญาตการจดทะเบียน การจัดตั้งทั้งหมดนี้ให้แก่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
- การให้สิ่งล่อใจอื่นๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งแหล่งเงินกู้อัตราดอกเบี้ยต่ำ

3.6 ความต้องการงบประมาณ จากการสำรวจขั้นแรก คาดว่าการนิคมอุตสาหกรรม จะมีความต้องการงบประมาณ (สำหรับปี 2519-2521 รวม 3 ปี) ดังนี้

งบประมาณการตัดแปลง 13 ล้านบาท

งบประมาณดำเนินการนิคมอุตสาหกรรม 2.8 ล้านบาท

รวม 15.8 ล้านบาท

(1) มท 3.1.5.18/2 การประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯที่อยู่ในประเทศไทย
[42] 13 ตุลาคม 2518

3. โครงการที่ควรดำเนินการ

3.3 โครงการพัฒนาเมืองหลักและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท

ซึ่งมุ่งที่จะสร้างความมั่นคงในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสำคัญ ที่จะปัดกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่นโดยรอบ สำหรับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีฐานที่ตั้งอยู่และจัดอยู่ในโครงการพัฒนาเมืองหลัก คือ อุบลฯ และอุดรฯ ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่าจะสามารถใช้ประโยชน์จากวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในฐานทัพ เพื่อการดำเนินการตามโครงการไว้เป็นอย่างดี เช่น การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม การจัดตั้งบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชน การขยายสถานศึกษา รวมทั้งขยายบริการด้านสาธารณสุขปโภค และสาธารณูปการต่างๆ

5 ข้อเสนอการใช้ประโยชน์ฐานบินแต่ละแห่ง

5.5 อุดรธานี ในส่วนของสนามบินยังคงใช้เป็นสนามบินพาณิชย์ร่วมกับกองทัพอากาศ จัดเป็นที่พักอาศัยของประชาชนในจังหวัด สำหรับโรงซ่อมเครื่องบินเดิม อาจดัดแปลงเป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางได้ ในกรณีที่เลือกใช้สนามบินอื่นเป็นศูนย์ซ่อมเครื่องบินพาณิชย์แล้ว ส่วนบริเวณค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานี เสนอให้ใช้เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย

(1) มท 3.1.5.18/2 [85] 17 มิถุนายน 2518

เรื่อง การเตรียมการภายหลังสหรัฐอเมริกาทหารจากจังหวัดอุดรธานี

เรียน ปลัดกระทรวงมหาดไทย

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะให้สหรัฐอเมริกาทหารจากฐานทัพในจังหวัดต่างๆ ภายใน 1 ปี และตามข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า ฝ่ายสหรัฐอเมริกาได้ยืนยันที่จะถอนทหารออกจากประเทศไทยโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น นั้น

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดหนึ่ง ที่มีฐานทัพอเมริกาอยู่ ได้แก่ หน่วยเป็ปเปอร์ไกรน์เดอร์ หน่วยวิจัยการสื่อสารค่ายรามสูรย์ ที่ตำบลโนนสูง และฐานบินสหรัฐฯ ที่ตำบลหนองบัว อำเภอมือเมืองอุดรธานี สำหรับหน่วยเป็ปเปอร์ไกรน์เดอร์ และหน่วยวิจัยการสื่อสารค่ายรามสูรย์ใช้เนื้อที่บริเวณตั้งสำนักงาน ประมาณ 1,915 ไร่ ส่วนบริเวณของฐานทัพอากาศสหรัฐอเมริกา และบริเวณของบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด (รับช่วงต่อจากบริษัทแอร์อเมริกา) ใช้เนื้อที่เป็นบริเวณ 3,483 ไร่ จำนวนเจ้าหน้าที่อเมริกันทั้งพลเรือนและทหารในจังหวัดอุดรธานี เท่าที่เปิดเผยประมาณ 8,000 คน มีสำนักงานอันประกอบด้วย ตัวตึก อาคารและโรงเก็บอาวุธ

เครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่างๆ มากมาย ซึ่งหากทหารสหรัฐอเมริกาทอนไปแล้วตัวตึก อาคาร และสถานที่ต่างๆ ทางสหรัฐอเมริกาคงจะได้มอบให้รัฐบาลใช้ประโยชน์เพื่อทางราชการไทยต่อไป

จังหวัดได้พิจารณาแล้วมีความเห็นว่า ตัวตึก อาคาร และสถานที่ของสหรัฐอเมริกาตามหน่วยงานต่างๆ ดังกล่าว ควรจะได้ใช้ประโยชน์ของทางราชการดังต่อไปนี้

1. บริเวณฐานบินสหรัฐอเมริกา

1.1 บริเวณตัวตึก และอาคารสถานที่ของบริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด ควรจะใช้เป็นสถานที่ซ่อมเครื่องบิน หรือโรงงานซ่อมเครื่องยนต์ของทางราชการ หรือสนับสนุนบริษัทนี้หรือบริษัทอื่นรับงานต่อไป

1.2 บริเวณสนามบิน เนื่องจากระบบการควบคุมการขึ้นลงและอุปกรณ์อื่นๆ ของสนามบินดีมาก ควรใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่จัดตั้งโรงงานประกอบชิ้นส่วนสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งโรงงานชนิดนี้แห่งแรกมีแล้วที่บางเขน โรงงานนี้จะต้องใช้สนามบินขนาดใหญ่สำหรับขนส่วชิ้นส่วนทั้งขาเข้าและขาออกประเทศตลอดเวลา สำหรับการที่จะใช้บริเวณนี้เป็นสนามบินพาณิชย์นั้น อยู่ในวิสัยที่จะกระทำได้ แต่เกรงว่าจะไม่เกิดผลดีนัก เพราะนักธุรกิจและนักท่องเที่ยวที่จะใช้เครื่องบินโดยสารมีน้อย

2. บริเวณหน่วยวิจัยสื่อสารค่ายราสุรย์ และหน่วยเป็ปเปอร์ไกรน์เดอร์ เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะใช้เป็นสถานที่ตั้งมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย เพราะมีตัวตึกอาคารสำนักงานเป็นจำนวนมาก มีบริเวณกว้างขวาง สงบเงียบ และไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก

อนึ่งการถอนทหารสหรัฐอเมริกานั้นในด้านเศรษฐกิจ จังหวัดอุดรธานีจะได้ผลกระทบกระเทือนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ จะทำให้จำนวนเงินอเมริกาจับจ่ายหมุนเวียนในท้องตลาดอยู่ประมาณวันละ 1 ล้านบาท นั้นหมดไป การค้าขายและกิจการต่างๆ จะต้องหยุดชะงัก คนจะว่างงานเป็นจำนวนมากขึ้น อย่างไรก็ดีทางจังหวัดได้เตรียมแผนการ เพื่อรับสภาวะการว่างงานภายหลังสหรัฐอเมริกาทอนทหารจากจังหวัดอุดรธานีไว้แล้วดังนี้

2.1 ถ้ารัฐบาลเห็นตามที่จังหวัดเสนอ ให้ใช้ตัวตึก อาคาร และสถานที่บริการของฐานบินสหรัฐอเมริกา และบริเวณบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด ตามข้อ 1.1 และ 1.2 ที่กล่าวมาแล้ว จะช่วยให้คนมีงานทำเป็นจำนวนมาก และจัดตั้งมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย ที่บริเวณค่ายรามสุรย์ และหน่วยเป็ปเปอร์ไกรน์เดอร์ ที่จังหวัดเสนอ จะทำให้มีการจ้างคนงานทำงานจำนวนมากยิ่งขึ้น

2.2 จังหวัดและองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้พิจารณา วางโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้น โดยเน้นการท่องเที่ยวที่บ้านเชียงและเวียงจันทน์

2.3 จังหวัดอุดรธานีมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ที่ใช้วัตถุดิบจากผลิตภัณฑ์เกษตร เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานทอกระสอบ และโรงงานสกัดน้ำมันมันต์ เป็นต้น

(นายเอนก สิทธิประศาสน์) ผู้ว่าฯ อุดรธานี

(1) มท 3.1.5.18/2 [87] 26 พฤษภาคม 2518

เรื่อง การพิจารณาช่วยเหลือพนักงานบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด

เรียน ปลัดกระทรวงมหาดไทย

ด้วยบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด ซึ่งมีสาขาอยู่จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันมีลูกจ้างประมาณ 590 คน เป็นกิจการซ่อมบำรุงรักษาอากาศยานและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ในวันที่ 31 มิถุนายน 2518 ทางผู้ว่าจ้างของบริษัทคือกองทัพสหรัฐอเมริกาจะเลิกสัญญาการว่าจ้าง ซึ่งจะทำการกิจการของบริษัทของจังหวัดอุดรธานีหยุดไปด้วย และบริษัทได้บอกเลิกลูกจ้างทั้งหมดแล้ว ในการนี้จะทำให้ลูกจ้างและครอบครัวได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับการดำรงอาชีพเป็นจำนวนมาก

จังหวัดได้พิจารณาแล้วเห็นว่า หากบริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด สาขาอุดรธานี เลิกกิจการก็ย่อมกระทบกระเทือนถึงภาวะการว่างงาน และทำให้แรงงานที่มีฝีมือเหล่านี้ ไม่สามารถที่จะใช้ความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาประเทศชาติได้ อันจะเป็นผลร้ายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นส่วนรวมด้วย นอกจากนั้นยังเห็นว่าอุปกรณ์ เครื่องจักรกลต่างๆ ของบริษัททันสมัยมาก ทราบว่ามีขีดความสามารถในการซ่อมสร้างได้ในระดับสูงมาก ในภาคพื้นเอเชียมีโรงงานในระดับเดียวกันที่ได้วันอีกแห่งหนึ่งเท่านั้น หากกิจการเลิกไปตามกำหนดรัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินจะขนย้ายเครื่องจักรกลกลับไปอย่างไม่มีปัญหา จังหวัดจึงเห็นสมควรสนับสนุนความต้องการของลูกจ้างเหล่านี้ และเพื่อให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากโรงงานของบริษัทแทนที่จะเสียเปล่า

ดังนั้นทางที่จะเป็นไปได้ก็คือ ควรเสนอให้รัฐบาลพิจารณาหาทางให้บริษัทไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนท์ จำกัด สาขาอุดรธานี ดำเนินกิจการต่อไป โดยอาจจะทำงานเกี่ยวกับการซ่อมบำรุงรักษาอากาศยาน และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องของทั้งรัฐบาลและเอกชน โดยหาทางให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกายกหรือขายเครื่องจักรและทรัพย์สินให้รัฐบาลไทย หรือหาทางให้บริษัทเอกชนดำเนินงานต่อโดยรัฐบาลสนับสนุน

(นายเอนก สิทธิประศาสน์) ผู้ว่าฯ อุดรธานี

(1) มท 3.1.5.18/2 [89] 23 พฤษภาคม 2518

เรื่อง คำร้องเรียนของพนักงานบริษัทไทยแอม สาขาอุดรธานี

เรียน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

พวกข้าพเจ้าซึ่งเป็นตัวแทนของพนักงานบริษัทไทยแอม สาขาอุดรธานี ปัจจุบันมีพนักงานอยู่ 580 คน ขณะนี้บริษัทกำลังจะเลิกกิจการในวันที่ 30 มิถุนายน 2518 ตามหนังสือที่แนบมานี้

เพราะฉะนั้นพวกข้าพเจ้าจึงอยากจะเรียนถามท่าน รมช. ว่ามีวิธีใดบ้าง เพื่อช่วยเหลือพนักงานที่จะต้องว่างงานลงหลังวันที่ 30 มิถุนายน 2518 นี้

พวกข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ถ้าหากพนักงานเหล่านี้จำเป็นต้องว่างงานไปเป็นเวลานานๆ ตัวพนักงานเองและครอบครัวของเขาก็จะประสบกับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก และจะมีผลพลอยกระทบกระเทือนไปถึงเศรษฐกิจและการบริหารประเทศด้วย ถ้ารัฐบาลจะสามารถเปลี่ยนสภาพบริษัทไทยแอม สาขาอุดรธานีให้สามารถทำงานใดๆ ที่เกี่ยวกับการอุตสาหกรรมในการพัฒนาประเทศ ก็จะช่วยบรรเทาภาระการว่างงานของพนักงานลงได้เป็นอันมาก

ฉะนั้นพวกข้าพเจ้าจึงขอเรียนมาให้ท่านได้พิจารณา และหาทางช่วยเหลือโดยด่วนด้วย
ขอแสดงความนับถือ

มรุธา ศีวงศ์ คณะตัวแทนลูกจ้าง

(1) มท 3.1.5.18/2 [93]

บริษัท ไทยแอร์เวย์ แอร์คราฟท์ แมเทเนนซ์ จำกัด

รายละเอียด

1.1 จำนวนพนักงานจนถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2518 รวมทั้งหมด 590 คน แบ่งออกเป็นประเภทดังนี้

ฝ่ายบริหาร 6%

ฝ่ายช่างเทคนิค

ก. ช่างซ่อมอากาศยาน 40%

ข. ช่างอุปกรณ์ภาคพื้นดิน 21%

ฝ่ายวัสดุและจัดหา 17%

ฝ่ายสนับสนุนทั่วไป 16%

1.2 รายได้เฉลี่ยโดยประมาณ

ฝ่ายบริหาร 3,000 บาท/คน/เดือน

ฝ่ายช่างเทคนิค 3,000 บาท/คน/เดือน

ฝ่ายวัสดุและจัดหา 2,100 บาท/คน/เดือน

ฝ่ายสนับสนุน 2,500 บาท/คน/เดือน

1.3 ความสามารถของหน่วยงานแบ่งแยกได้ดังนี้

ฝ่ายบริหาร

ก. ฝ่ายบุคคล

ข. ฝ่ายการเงิน

ค. ฝ่ายควบคุมการผลิต

ฝ่ายเทคนิค

ก. ช่างซ่อมอากาศยาน ทำการซ่อมอากาศยานตามระยะเวลาที่กำหนด และซ่อมใหญ่อากาศยานตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาด 4 เครื่องยนต์ และสามารถสร้างชิ้นส่วนอากาศยานเท่าที่จำเป็น สามารถซ่อมระบบสื่อสารของอากาศยาน ระบบสื่อสารทั่วไป ระบบอากาศยาน และทำการควบคุมคุณภาพให้ได้มาตรฐาน

ข. ช่างซ่อมอุปกรณ์ภาคพื้นดิน สามารถซ่อมและสร้างอุปกรณ์ยานพาหนะภาคพื้นดิน ซ่อมและติดตั้งอุปกรณ์ระบบไฟฟ้า และทำความเย็น ออกแบบและก่อสร้างระบบทำน้ำประปา ติดตั้ง และซ่อมบำรุงระบบถ่ายเทน้ำโสโครก

ฝ่ายวัสดุและจัดหา

จัดระเบียบคลังพัสดุ จัดหาอุปกรณ์ และเครื่องมือที่จำเป็นจะต้องใช้ในการซ่อมสร้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ก. ทำหลักฐานในการควบคุมบัญชีสิ่งของในคลังพัสดุ
- ข. ทำระเบียบในการเบิกจ่ายพัสดุ
- ค. จัดทำระเบียบทะเบียนทรัพย์สิน
- ง. จำแนกประเภทพัสดุในคลัง และเก็บให้ถูกต้องตามระเบียบ
- จ. จัดซื้ออุปกรณ์ทั้งในและนอกประเทศ

ฝ่ายสนับสนุน

- ก. แพทย์
- ข. ดับเพลิง
- ค. รักษาความปลอดภัย
- ง. ยานพาหนะ
- จ. สโมสร

(1) มท 3.1.5.18/2 [122]

บันทึกหารือราชการระหว่าง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับ นายเอ็ดเวิร์ด อี มาสเตอร์ อุปทูตอเมริกา วันที่ 25 เมษายน 2518

เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2518 เวลา 16.00 น. นายเอ็ดเวิร์ด อี มาสเตอร์ อุปทูตอเมริกา พร้อมด้วยนาย Richard W. Beehm ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตอเมริกาได้เข้าพบพลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนายโกศล สินชวนนท์ อธิบดีกรมการเมือง ร่วมอยู่ด้วย

ขอหารือราชการสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

อุปทูตอเมริกันชี้แจงว่า รัฐบาลสหรัฐฯ ตกลงที่จะถอนกำลังทหารจำนวนหนึ่ง ภายในวันที่ 30 มิถุนายน ศกนี้ จำนวนทหารอเมริกันที่มีอยู่ในปัจจุบัน 27,000 คน ให้เหลือไม่เกิน 20,000 คน กล่าวคือจะถอนออกไปประมาณ 7 พันกว่าคน สำหรับการปรึกษาหารือเกี่ยวกับความร่วมมือด้านต่างๆ ในอนาคตระหว่างประเทศทั้งสอง ตลอดจนการกำหนดแผนงานที่จะลดกำลังทหารอเมริกันต่อไปนั้น ควรกระทำเป็น 2 ระดับ กล่าวคือ ขั้นแรกให้เป็นการพิจารณาในระดับนโยบาย (Policy level) ซึ่ง ๒ฝ่ายฯ เองจะต้องเข้าร่วมพิจารณาด้วยและเมื่อเป็นที่ตกลงในหลักการระดับนโยบายแล้ว ก็เป็นการพิจารณาดำเนินงานเป็นขั้นตอนในรายละเอียด โดยทำการปรึกษาหารือกันระหว่างกระทรวงฯ สถานเอกอัครราชทูตอเมริกัน กองบัญชาการทหารสูงสุด กลาโหม และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย ๒ฝ่ายฯ ท่านรัฐมนตรีถามถึงเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์และอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในฐานทัพต่างๆ นั้น เมื่อสหรัฐฯ ถอนทหารออกไปแล้วจะจัดการอย่างไร ทางฝ่ายไทยเห็นว่าควรจะมีมอบให้กองทัพอากาศไทยไว้ใช้ปฏิบัติการต่อไป

อุปทูตอเมริกันชี้แจงว่า คงจะดำเนินการเช่นเดียวกับที่ฐานทัพดาลัก คือส่วนใหญ่ขนกลับไปด้วย อย่างไรก็ตามอาจจะได้อาวุธยุทธภัณฑ์ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ถอนมาจากเวียดนามได้ มอบให้ฝ่ายไทยไว้ใช้ต่อไป

๒ฝ่ายฯ รัฐมนตรี กล่าวว่า สิ่งของที่จะนำมาจากเวียดนามได้ ซึ่งเป็นประเทศที่กำลังจะแพ้สงครามนั้น ย่อมไม่สมบูรณ์ที่จะใช้การต่อไป แต่อุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ตามฐานทัพต่างๆ ในไทยนั้น ครบถ้วนสมบูรณ์ สามารถใช้การได้ดี จึงควรที่ฝ่ายสหรัฐฯ จะพิจารณามอบให้แก่ไทยแทนที่จะขนย้ายออกไป เพื่อที่ฝ่ายไทยจะได้ใช้ โดยเฉพาะสำหรับการบำรุงรักษาเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์อื่นๆ ต่อไป

อุปทูตอเมริกันรับว่า อาจจะมีการพิจารณาและหารือในรายละเอียดเรื่องนี้ต่อไป

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นายพงษ์ศักดิ์ ปัตตา
ที่อยู่	40 หมู่ 7 ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี รหัสไปรษณีย์ 41250

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2544	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2547	ศึกษาต่อระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร